

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**İBRÂHİM GÜLŞENÎ'YE AİT
MÂNEVÎ ADLI ESERİN LA'LÎ MEHMED FENÂÎ TARAFINDAN
ŞERHİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
Ayhan TEK

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ömer Demirbağ

VAN-2009

Bu tez Yüziüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından 2008-SOB-YL-040 proje numarasıyla desteklenmiştir. Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na bu desteğinden dolayı teşekkür ederiz.

TUTANAK

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı **ANABİLİM DALI**, Eski Türk Edebiyatı **BİLİM DALI**'nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :

Üye (Danışman) :

Üye :

Üye :

Üye :

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2000

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR.....	VI
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	VII
GİRİŞ	
KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ŞERH GELENEĞİ	1
I. BÖLÜM	
GÜLŞENİLİK ve TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLŞENİLİK	4
1. 1. GÜLŞENİLİK	4
1. 2. TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLŞENİLİK	15
II. BÖLÜM	
İBRÂHİM GÜLŞENÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ ve SANATI	21
2. 1. HAYATI	21
2. 2. ESERLERİ	38
2.2.1 TÜRKÇE ESERLERİ.....	39
2.2.1.1. TÜRKÇE DÎVÂN.....	39
2.2.1.2. PEND-NÂME	40
2.2.1.3. TAHKİKAT-I GÜLŞENÎ.....	40
2.2.1.4. RÂZ-NÂME	41
2.2.1.5. KIDEM-NÂME	41
2.2.1.6. ÇOBAN-NÂME.....	41
2.2.2 ARAPÇA ESERLERİ.....	42
2.2.2.1. ARAPÇA DÎVAN.....	42
2.2.3. FARŞÇA ESERLERİ	42
2.2.3.1. MA'NEVÎ.....	42
2.2.3.2. DÎVÂN	45
2.2.3.3. KENZÜ'L-CEVÂHİR.....	45
2. 3. SANATI.....	45
III. BÖLÜM	
LA'LÎ MEHMED FENAÎ	53
3. 1. HAYATI VE ESERLERİ	53

IV. BÖLÜM**İBRÂHİM GÜLŞENÎ'YE AİT MÂNEVÎ ADLI ESERİN LA'LÎ MEHMED**

FENÂÎ TARAFINDAN ŞERHİ	57
4. 1. ŞARİHİN ŞERH METODU	58
4. 2. METİNDE GEÇEN ÖZEL İSİMLER.....	71
SONUÇ	74
KAYNAKLAR	75
ÖZET	78
ABSTRACT	79
METİN	80
EKLER:	308

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı La'lî Mehmed Fenâî'nin, İbrâhîm Gülşenî'nin eseri *Ma'nevî*'nin ilk beş yüz altmış iki beytine yaptığı şerhi günümüz Türkçesine çevirip bu şerhin tahlilini yapmaktır. Bilindiği üzere Gülşeniyye tarikatının öncüsü olan ve Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sine nazire olarak yazdığı *Ma'nevî* adlı eseriyle şöhret bulan İbrâhîm Gülşenî, Türk tasavvuf edebiyatında dikkat çekici bir yere sahiptir. *Ma'nevî* adlı kırk bin beyitlik eseri; tarikatı ve tasavvuf çevrelerinde ne denli revaç bulmuş ise, onun bu eserinin ilk beş yüz beytinin şerhi de o kadar rağbet görmüştür. La'lî Mehmed Fenâî'nin tarikat içindeki konumu da söz konusu eserin itibar ve şöhret kazanmasında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın giriş kısmında klasik Türk edebiyatında şerh geleneği ele alınarak bu geleneğin özellikleri ve tarih içerisinde Türk edebiyatında en çok şerh edilen eserler açıklanacaktır. Birinci bölümde Gülşenîlik tarikatı ile Gülşenîlik tarikatının Türk edebiyat ve tasavvufundaki yeri anlatılacak; ikinci bölümde ise Gülşeniyye tarikatının kurucusu ve *Ma'nevî*'nin müellifi İbrâhîm Gülşenî'nin hayatı, eserleri ve sanatı işlenecektir. Üçüncü bölümde de İbrâhîm Gülşenî'nin eseri *Ma'nevî*'nin beş yüz küsur beytini şerh eden ve Gülşeniyye tarikatında uzun yıllar şeyhlik yapan La'lî Mehmed Fenâî'nin hayatı ve eserleri ele alınıp işlenecektir. Son bölüme gelince, bu bölümde de La'lî Mehmed Fenâî'nin *Ma'nevî*'ye yaptığı şerh hakkında bilgi sunulacaktır. Bütün bunlara ilaveten *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf*'in metni edisyon kritik edilmiş ve bu metinle beraber eserin nüsha örnekleri Ekler kısmında gösterilmiştir.

Bu eserdeki tespitlerin, kanaatlerin ve iddiaların tümü kaynakçada verilen eserlere dayandırılmıştır. Söz konusu kaynaklar, genellikle Gülşeniyye tarikatı içinde önemli görülen ve tarikata mensup müelliflerin yazdığı eserlerle, tasavvuf ve Gülşeniyye ile ilgili bilgiler sunan kaynaklardır. Bunlar içinde de akademik çalışmalar olan tezler, en çok istifade ettiğimiz kaynaklar arasındadır.

Bu çalışma esnasında bana yardımcı olan Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ'a ve özellikle kaynaklara ulaşmam konusunda bana yardımcı olup değerli zamanlarını ayıran Hocam Prof. Dr. Muhsin MACİT'e teşekkür ederim.

Ayhan TEK

ANKARA-2009

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
DT	: Doktora Tezi
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Ef.	: Efendi
Enst.	: Enstitü
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazret, Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Hz.	: Hazret, hazret-i
Ktp.	: Kütüphane, kütüphanesi
M.	: Matbu Nüsha
m.	: Milâdî
md.	: Madde
No.	: Numara
ö.	: Ölümü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Basım tarihi yok
vd.	: Ve diğerleri, ve devamı
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak.
Y.	: Yazma Nüsha
y.	: Yıl
Yay.	: Yayıncılık, yayınları
YL	: Yüksek Lisans Tezi
yy.	: Basım yeri yok
y.y.	: Yüzyıl.
Y.Y.Ü.	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yz.	: Yazma

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (آ) : a, ā	ش : Şş
ا (أ) : a, e, ı, i, u, ü	ص : Şş
ء : '	ض : Žž
ب : b, p	ط : Tt
پ : Pp	ظ : Zz
ت : Tt	غ : Ğğ
ث : Ss	ف : Ff
ج : Cc	ق : Kk
چ : Çç	ك : Kk, Ññ, Gg
ح : Hh	ل : Ll
خ : Hh	م : Mm
د : Dd	ن : Nn
ذ : Zz	و : v, ū, u, ü, o, ö
ر : Rr	ه : h, a, e
ز : Zz	ی : y, ı, i, ī
ژ : Jj	
س : Ss	

GİRİŞ

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ŞERH GELENEĞİ

İslâm etkisindeki Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da önemli bir gelenek olan şerh geleneği oldukça köklü ve kayda değer, ilmî bir gelenektir. Klasik Türk edebiyatında önemli görülen, şair meclislerinde sevilerek okunan; ya da medrese geleneği içinde mühim görülen eserlerin birçoğu şerh edilmiştir. Şerh edilen eserin dili ile şerhin dili çoğu zaman aynı olurken birçok kez de şerh edilen metnin dili ile şerhin dili farklılık göstermiştir. Türkçe yazılan eserlerin yine Türkçe şerhi yapılmışken, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, Sa'dî-yi Şîrâzî'nin *Gülistân* ve *Bostân*'ı, Hafız'ın *Divân*'ı gibi Farsça yazılmış eserlerin Türkçe şerhleri yapılmıştır. Yine aynı şekilde *Bâned Suâd* ve *Kaside-i Bürde* gibi metinlerin kaynak dili Arapça olmasına rağmen Türkçe şerhleri yapılmıştır.

Kelime anlamı olarak *şerh*, “bir şeyin içini açmak, bir şeyi kesmek, yarmak”tır. “Daha sonra ilk anlamını korumakla birlikte anlam genişlemesi ile ‘bir durumu açıklığa kavuşturmak, müşkil bir meseleyi açıklamak, kapalı ve gizli şeyleri ortaya çıkarmak’ gibi anlamlar kazanmıştır.¹” “Edebiyat terimi olarak da şerh, bir kitabın bir bölümünü veya tamamını aynı dilde veya başka bir dilde ayrıntılı olarak açıklamak; yorum yapmak anlamındadır.²”

İlk zamanlar, Kur'an'ın açıklanıp yorumlanması için şerh kelimesi kullanılırken, Kur'an'ın yorumu olan “tefsir” ilminin gelişmesi ile şerh, bütün metinlerin açıklanması ve yorumlanması için kullanılmaya başlandı. Bu yönüyle de Kur'an'ın yorumlanmasının yani tefsir ilminin, şerh geleneğinin gelişmesine büyük katkısı olmuştur.

Şerh geleneği ile beraber “hâşiye”, “ta'lik”, “telhis”, “derkenâr” ve “tevil” gibi birçok kavram da bu gelenek içinde yer almaya başlamıştır. Hâşiye, bir metni izâh için yazılan açıklama anlamındadır. Hâşiye için tafsilâtlı uzun dipnot diyebileceğimiz gibi, ta'lik için de kısa dipnottur denebilir. Hâmiş, yazma eserlerin alt kısımlarına eklenen notlardır ve bu notlar daha sonra eserin basımında da asıl metin ile beraber korunurlar. Derkenâr ise eserin kenarlarına yazılmış kısa açıklama yazılarıdır.

¹ M. A. Yekta Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c.: II, Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 2006, s. 121

² İsmail Hakkı Aksoyak, “Metin Şerhi”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay. 3. Baskı, Ankara 2005, s. 303

Başta dinî metinlerin şerh edildiğini hatta şerh geleneğinin Kur'an'ın açıklanıp yorumlanmasından sonra geliştiğini ifade etmiştik. Fakat daha sonraki süreçte edebî metinlerin şerhleri şerh geleneğinin temelini oluşturacak dereceye yükselir. Klasik Türk edebiyatında daha çok, Hafız'ın *Divân*'ı, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, Sa'dî'nin *Gülistân ü Bostân*'ı, *Pend-i Attar*, Molla Camî'nin *Divân*'ı ve gazelleri gibi Farsça eserler şerh edilmiştir; Arapça eserler içinde de daha çok *Kaside-i Bürde* gibi dinî nitelikli metinler şerh edilmiştir. “Şerhine önem verilen müstakil ve uzun manzum eserlerin başında Mevlânâ Celalettin Rumî'nin *Mesnevî*'si gelir. *Mesnevî*'nin Osmanlı döneminde yapılan şerhlerinin başlıcaları şunlardır: İbrahim Bey (15. yy.), Muini (15. yy), Abdülmecit Sivasî (ö. 1049), Sarı Abdullah (ö. 1660-61), İsmail Ankaravî (ö. 1631), Şem'î Şemullah, Sabuhi Ahmet b. Muhammed (ö. 1647), Şifai Mehmed Dede (ö. 1671-72), Şeyh Murad-ı Buhari (ö. 1848), Abidin Paşa (ö. 1907). Daha sonra Kenan Rifaî (ö. 1950), Ahmet Avni Konuk (ö. 1938), Tahirü'l-Mevlevî (ö. 1951) ve Abdülbâki Gölpınarlı (ö. 1982) da *Mesnevî* şerhi geleneğini Cumhuriyet döneminde devam ettirmiştir.³”

Mesnevî gibi fazla ehemmiyet gösterilen diğer bir eser de Hafız'ın *Divân*'ıdır ve *Divân*, Sümrî Mustafa Efendi, Şem'î Şemullah Efendi ve Konevî Mehmed Vehbî Efendi gibi şârihler tarafından şerh edilmiştir. Bunlar ile beraber Yunus'un, Eşrefoğlu Rumî'nin ve Hacı Bayram-ı Veli'nin şiirleri gibi Türkçe yazılmış metinlerin de Türkçe şerhleri yapılmıştır.

Şerh edilen eserlere bakıldığında şerhlerin bir “gelenek” oluşturduğu kolaylıkla söylenebilir, zira şerh edilen metinlerin büyük bir kısmı aynı çizgi üzerinde olan, konuları benzerlik teşkil eden ve daha çok tasavvufî temaların yoğun olduğu metinlerdir. Eserlerin tasavvuf ağırlıklı ve şârihlerin de yine aynı geleneğin temsilcilerinden olması, bu şerh geleneğini daha da önemli kılmaktadır. “Görüldüğü gibi bu gruptaki kaynak metinler ile bu metinleri şerh edenler mutasavvif kimliklidir. Dolayısıyla ortaya çıkan şerhli metinler tasavvuf bağlamında yazılmış, bu metinler tasavvuf kültürünü ve verilmek istenilen düşünceleri aktarma vasıtası olmuştur. Aslında tasavvuf kültürü toplumun birçok katmanına yayılmakla ve yazılı kültürün temeli olmakla birlikte Farsçadan ve Arapçadan tercüme edilen yukarıda sıraladığımız eserler, genellikle tasavvufu edebî bir formda, özümsemiş bir tarzda ve genel çizgileri ile sunmakta, ahlakî boyutu ile ifade etmekte idi. Bu gruptaki eserler ise tasavvufu doğrudan ve felsefî boyutu ile ifade etmektedir. Hatta bazen bu o kadar ileri gider ki İsmail Hakkı Bursevî ve Niyazî-i Mısırî gibi bazı şârihler, şerh ettikleri metinlerin yazarları ile aralarında manevî bir bağ kurarlar ve o metinlerin yazarları tarafından bu şerhleri yazmalarının istenildiğini söylerler. Bu şekilde yaptıkları şerhlerin doğrulanması, o metinlerin bizzat yazarları tarafından sağlanmış olur.⁴”

³ M. A. Yekta Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c: II. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 2006, s. 127-128

⁴ M. A. Yekta Saraç, a. g. m., s. 128

Bu çalışmanın konusu olan La'î Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)'nin İbrahim Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sine yaptığı *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf* de bu boyutta değerlendirilmesi gereken bir şerhtir. Zira La'î Mehmed Fenâî hem gelenek içinde olan hem de İbrâhîm Gülşenî'nin temsilcisi olduğu Gülşeniyye tarikatının müntesiplerinden idi ve ayrıca İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi olup onun kırk bin beyitlik eserinin beş yüz küsur beytini şerh etmiştir.

Şerh geleneği ve tasavvufî müktesebât içinde *Mesnevî*'nin büyük bir yerinin olduğunu bu esere yapılan şerhlerden anlıyoruz. Sadece Klasik Türk edebiyatını değil tüm İslâm toplumlarının edebiyatını ve hatta Batı edebiyatını etkilemiş olan Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si, gerek kurgu ve gerekse de kendine has dili ile hâlâ canlılığının koruyan bir eserdir. Kur'an-ı Kerim'in üslûbuna benzetilerek daha çok kıssa/öykülerin yer verildiği eserde bu öykülerden sonra "kıssadan hisse" yani ibret ve nasihat alınması amaçlanmıştır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si Kur'an'a o kadar benzetilmiştir ki büyük şair ve mutasavvıf Molla Camî, Kur'an için kullanılan "kitap" kelimesini *Mesnevî* için kullanarak Mevlânâ'yı şöyle metheder:

*"Men çı goyem der vasf-i în âlî-cenâb
Nîst peygamber velî dâred kitab*

Yani: "Bu yüce makam sahibi zat hakkında ne diyeyim ki, o peygamber değildir ama kitap sahibidir."

Gülşeniyye tarikatının büyüğü olan ve tasavvufî kişiliğiyle tanınan İbrâhîm Gülşenî'nin manzum eseri *Ma'nevî-i Şerîf* de yukarıda bahsedilen şerh geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Zira İbrâhîm Gülşenî'nin *Mânevî*'si en çok şerh edilen eser olan Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılmıştır.

I. BÖLÜM

GÜLŞENİLİK ve TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLŞENİLİK

1. 1. GÜLŞENİLİK

Kırk şubeden müteşekkil olan ve özellikle de Türkler arasında yaygın olan Halvetiyye tarikatının en önemli şubelerinden biri olan Gülşeniyye; İbrâhîm Gülşenî (940/1534)'nin Kahire'de iken öncülüğünü yaptığı ve Osmanlı coğrafyasında XVI. yüzyıldan sonra giderek yayılan, Türk edebiyat ve tasavvufunda önemli bir yere sahip olan tarikattır. Gülşenîlik ismi, kurucusu İbrâhîm Gülşenî'nin mahlasından mülhemdir. İbrâhîm Gülşenî (940/1534)'nin mahlası daha önceleri "Heybetî" iken, mürşidi Dede Ömer Rûşenî (ö. 1487)'nin kendisine bir gül vererek, "Sen ol bağ-ı bekânın gülşenisin" demesi üzerine mahlasını "Gülşenî" olarak değiştirmiştir. Tarikatın adı da bu kelimeye nisbet edilmiş olup, tarikatın silsilesi İbrâhîm Gülşenî, Dede Ömer Rûşenî, Pîr-i Sâî Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî, Pîr Sadreddin, Ahî İzzeddin, Ahî Mîrem vasıtasıyla Halvetiyye tarikatının pîri Ömer el-Halvetî'ye ulaşır.⁵

"Bu şubeyle ilgili bilgiler aynı tarikata mensup bulunan Muhyî (1015/1606), Hulvî (1065/1654), Şemleli-zâde (1089/1678) gibi müellifler tarafından, ilk yıllardan itibaren yazıya geçirilmeye başlanmıştır."⁶

Gülşeniyye tarikatının İbrâhîm Gülşenî'den Hz. Peygamber'e kadar uzanan tam silsilesi ise şöyledir⁷:

1. Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn Muhammed Mustafâ (s.a.v) (ö. 632)
2. Ebu'l-Haseneyn İmâm Alîyyü'l-Murtazâ Kerrema'llâhu Vecheh (ö. 661)

⁵ Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 256; Muhsin Macit, "Azeri Sahası Türk Edebiyatı (XIII- XIX. Yüzyıl)" *Türk Edebiyatı Tarihi*, c: II. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İst. 2006, s. 220; Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay. İst. 1984, s. 93; Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 153

⁶ Himmet Konur, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî'si", *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 65

⁷ Gülşeniyye silsilesi için: Sâdık Vicdâni, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye)*, Haz: Doç. Dr. İrfan Gündüz, Enderun Kitapevi, s. 198, İst. 1995; Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 164; Abdurrahman Adak, *Za'fî-i Gülşenî, Hayâtı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânının İncelenmesi*, DT, Ankara-2006; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evlîyâ*, c: III, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 229-235; Muhammed Sami, *Esma-ı Esrar*, İst. 1316, s. 28; Hocazâde Ahmed Hilmi, *İbrâhîm Gülşenî*, İstanbul 1322, s. 5-6

3. Ebû Sa'îd Hasan b. Yesâr el-Basrî (ö. 728)
4. eş-Şeyhü'l-Elma'î Habîbü'l-A'cemî (ö. 733)
5. eş-Şeyhü'l-Kebîr Ebu's-Süleymân Dâvud-ı Tâî (ö. 781)
6. Ebu'l-Mahfûz Ma'rûf Alî el-Kerhî (ö. 815)
7. Ebu'l-Hasan Seriy Sakatî (ö. 870)
8. Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 909)
9. Ebû Alî Ahmed Mümşâd ed-Dineverî (ö. 912)
10. Ebu Abdullah Muhammed Dineverî (ö. 1009)
11. Ebû Hafs Ömer Vecîhü'dîn el-Kâdî el-Bekrî (ö. 1094)
12. Ziyâüddîn Abdulkâhir el-Bekrî es-Sühreverî (ö. 1167)
13. Ebû Reşîd Kutbuddîn el-Ebherî (ö. 1226)
14. Rükneddîn Muhammed Nahnâs el-Buhârî (ö. 1230)
15. Şihâbeddîn Muhammed et-Tebrîzî (ö. 1240)
16. Cemâleddîn Şîrâzî (ö. 1273)
17. İbrâhîm Zâhid Geylânî (ö. 1300)
18. Sa'deddîn Fergânî (ö. ?)
19. Kerîmüddîn Âhî Muhammed b. Nûr el-Halvetî (ö. 1308)
20. Ebû Abdullâh Sirâcüddîn Ömer b. eş-Şeyh Ekmelüddîn el-Geylânî el-Lâhicî el-Halvetî (ö. 1397)
21. Âhî Mirem eş-Şîrvânî (ö. 1409)
22. Hacı Mahmûd b. Ahmed İzzeddîn eş-Şîrvânî (ö. 1425)
23. Sadreddîn Halvetî Şîrâzî, (ö. 1455)
24. Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî (ö. 1463)
25. Dede Ömer-i Rûşenî (ö. 1487)
26. İbrâhîm-i Gülşenî (ö. 1534)

Gülşenî'den sonra sırasıyla Ahmed Hayâlî, Ali Safvetî, Sultan Hasan, Muhammed Sırrî, Mehmet La'lî ve Hasan Sezâî silsilesi ile *Sezâîyye şûbesi*; İbrâhîm Gülşenî, Ahmed Hayâlî, Hasan el-Ahsenî, İbrâhîm Muhyiddîn Efendi ve Hasan el-Hâletî ile de *Hâletîyye şûbesi* devam etmiştir.⁸

Gülşeniyye tarikatının silsilesine bakıldığında Cüneyd-i Bağdadî, Hasan Basrî, Marûf-i Kerhî gibi tasavvuf tarihindeki önemli isimlerden Hazretî Ali ve ondan da Hz. Muhammed'e kadar giden bir zincire rastlanır. Bu da Halvetiyye ve onun bir şubesi olan Gülşeniyye tarikatının ehemmiyetini daha da arttırmaktadır.

Gülşeniyye ile ilgili kaynaklarda Gülşeniyye tarikatının âdâb, zikir ve evradı hakkında geniş bilgiler verilir. Birçok tarikat ile benzerlikleri bulunan Gülşeniyye'yi en çok Mevlevîliğin etkilediği aşikârdır. Zaten İbrâhîm Gülşenî'nin Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire olarak kırk bin beyitlik *Ma'nevî*'yi yazması, İbrâhîm Gülşenî'nin müşidi Dede Ömer Rûşenî ile Mevlânâ arasında var olduğu kabul edilen manevî bağ, yine Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebir*'inde Dede Ömer Rûşenî (ö. 1487) ve İbrâhîm Gülşenî'yi işaret eden şu beyti de bu iddiayı ispatlamak için yeterli olur:

⁸ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay, İst. 2000. s. 164

دېدم رخ خوب کلشنې را
آن چشم چراغی روشني را

Yukarıdaki beytin Türkçesinin de bulunduğu *Latîfî Tezkiresi*'nde Gülşenî hakkında ve Gülşenî ile Mevlânâ arasındaki manevî bağ için şöyle denmiştir:

“Yokluk bahçesinin engel ve alaka dikenleri onun eteğine takılmamış, dikenli gülün rengine ve kokusuna boyanıp kalmamış biriydi. Halde gizli hazine, sözde cihan pehlivanı idi. Halife ve kendisini sevenlerin şöyle bir iddiası vardır: O velilik göğünün parlak yıldızı ve gaybî bilgiler kitabının derin yorumcusu Celaleddîn-i Rûmî, -sırrı kutsansın- adı geçen şeyhin gelişine manevi divânında ve *Mesnevî* adlı kitabında pek çok ilhamı çağrıştıran beyitle ima ve işaret etmiştir. *Dîvân-ı Kebir*'inde yer alan bütün güzel beyitlerden biri olan şu beyit gibi.

Beit: “Gülbahçesi güzelinin yanağını gördüm, o aydınlık kandilin gözünü de.”⁹

Özellikle tarikat içinde bu beyit manevî bağ açısından çok mühim görülmüş ve birçok kaynakta da Gülşeniyye'ye ait menkıbeler ile beraber anılmıştır. Fakat akademik çalışmaların bazısında da bu beyitte geçen “gülşenî” ve “rûşenî” kelimelerin temel anlamda yani “gül bahçesi” ve “aydınlık” anlamında kullanıldığı ifade edilir:

“... beytinde geçen gül-şenî ve rûşenî kelimeleriyle, kerâmetinin bir nişânesi olarak, Dede Ömer Rûşenî (ölm. H.892/ M.1486-87) ile Gülşenî'nin geleceklerini 200-300 sene öncesinden haber verdiği iddiası *Menâkıb-nâme*, *Şakâik Zeyli*, *Latîfî Tezkiresi*, *Osmanlı Müellifleri* gibi ondan bahseden eski kaynakların hemen hepsinde yer almaktadır. Tabî bu kelimeler, gülşen “gül bahçesi” ve rûşen “aydınlık” isimlerinin nisbet şekilleri olup tesâdüfen ve kâfiye îcâbı bu beyitte bir araya gelmişlerdir.”¹⁰

Fakat şu kesin olarak söylenebilir ki Halvetiyye tarikatı ve onun bir kolu olan Gülşeniyye'de, Mevlânâ ve Mevlevîliğin tesiri çok büyüktür. Her iki tarikatın ezkâr ve evrâdının benzerlikleri bir tarafa; Bektaşîlik tarikatı gibi bu iki tarikât de bir dönem bâtil addedilmiştir. “Birçok tarikatın âdâb ve erkânında bulunan benzerlikler Mevlevîlik'le Gülşenîlik arasında çok daha açık olarak görülür. Gülşeniyye'nin pîri İbrâhîm Gülşenî'nin Mevlânâ'nın 26.000 beyitlik *Mesnevî*'sine nazîre olarak 40.000 beyitlik *Ma'nevî* adlı Farsça manzum bir eser yazması benzerliğin ilk göstergesidir. Mevlevîlik, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled döneminde teşkilâtlandığı gibi Gülşenîlik de İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu Emîr Ahmed Çelebî zamanında kuruluş safhasını tamamlamıştır. Kahire'deki âsitânenin birkaç hücre si Mevlevî dervişlerine ayrılmış, bu hücrelerde sürekli olarak hem *Ma'nevî* hem de *Mesnevî* okunmuştur.

⁹ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay. Ankara, 1999, s. 60

¹⁰ Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya, 1996, s. XVII

Gülşeniyye’de pîr makamında bulunan postnişine “çelebi”, yeni intisap eden dervişe “nev-niyaz” denmesi de bu kültürel alışverişin sonucudur. Gülşenî tacı Mevlâî sikkesine benzediği gibi Bektaşî tacından da etkilenmiştir. Benzerlikler, bu tarikatların zaman zaman gördüğü tepkilerde de açığa çıkmaktadır. Sadreddin-zâde Mehmed Emin Şirvânî (ö. 1036/1627) tarafından kaleme alınan *Tercümânü’l-ümem* adlı eserde bâtil tarikatlar sıralanırken Bektaşîlik ve Mevlâîlik’le birlikte Gülşenîlik de zikredilmiştir.

Yukarıda geçen beyti ve sonrasındaki devam eden beyitlerin tümünü veren Vassâf, eseri *Sefîne-i Evliyâ*’da daha sonra Mevlânâ ve Gülşenî hakkında şu malûmatı verir:

“Hz. Gülşenî Tebrîz’den Mısır’a hicret arzûsuna düşdüleri zamân Hz. Mevlânâ’nın Dîvân-ı şerîflerinden tefe’ülen, “*Bakalım Hz. Mevlâna ne emr ediyorlar.*” buyurup, açtıklarında:

یکی آتش بدید آید که عالم را همی سوزد
ازین آتش خلاصی هم بابر اہم ما باید¹¹

beyt-i şerîfi zuhûr etmiştir.¹²”

Yine aynı menkıbe Hulvî’nin *Lemezât*’ında şöyle aktarılır:

“Menkıbelerinden bir diğeri de şöyle aktarılır: -Dede Ömer Rûşenî hazretleri, irşâd seccâdesini Gülşenî’ye teslim ettiğinde, dervişlerine ona bi’ât etmelerini bildirmişti. Şeyh Gülşenî, bir süre Dede Rûşenî hazretlerinin irşâd postunda oturdu. Fakat kısa zaman sonra Kızılbâş-ı Evbâş fitnessi zuhûra geldi. Bunlar etrâfı harâb edip, Şirvân diyârını istilâ ettiler. Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî hazretlerinin “*Mesnevî-i Şerîfi*”nden ve *Dîvân*’ından tefe’ülen (fâl açma, istinbât etme) ettiğinde şu beyit zuhûr eder:

Şiir:
“Yegi âteş bedîd âydegi âlem-i râh-i sûzed
Ezîn âteş halâsî hem zâ İbrâhîm mâ bâyed¹³”

¹¹ “Bir ateş ortaya çıkar ve dünyâyı devamlı yakar. Bu ateşten kurtuluş için ancak İbrâhîm olmak gerekir.” (H), Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 161

¹² Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c: III, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 161

¹³ Mahmud Cemaleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, Haz: Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İst. 1993, s. 525

Yine Nazîr İbrâhîm'in *Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî*'sinde Mevlânâ ile Dede Ömer Rûşenî ve dolayısıyla da Gülşenî hakkında şunlar geçer:

“Bu tarîk-ı aliyye, şânı azîmdir. Hattâ Hazreti Mevlânâ kaddesallahû sırrahü'l-âla hazretleri, Hazret-i Gülşenî'nin azîzleri Rûşenî hazretlerinden üç yüz sene-i kâmile mukaddem iken *Kitâb-ı Mesnevî-yi Şerîf-i Kimyâ Redîf* lerinde,

Âyîne âverdemet ey Rûşenî¹⁴
 Çûn be-bînî rû-yı hod yâdem künî
 (Ey Rûşenî! Eğer kendi yüzünü iyi görürsen beni hatırlarsın diye sana ayna getirdim)

Ey dil ü ey dîde vü ey Rûşenî
 Bil hakîkatle sevem ben seni

buyurup ve Hazret-i Gülşenî nazm buyurdıkları *Ma'nevî-yi Şerîf* i zikr buyurup:

Sun'-ı âsâr-ı dil şod *Ma'nevî*
 Hem çü takrîr-i rumûzeş *Mesnevî*
 (*Ma'nevî* gönül izlerinin sun'ı oldu *Mesnevî*'nin onun işaretlerinin ifadesi olduğu gibi)¹⁵

İbrâhîm Gülşenî'de Mevlânâ; Gülşeniyye'de de Mevlevîliğin tesiri için şu beyit de önemli bir nişânedir:

Gülşenî dervişi güldür gonceldir Mevlevî
 Bülbül-i hoşhan okur geh *Ma'nevî* geh *Mesnevî*¹⁶

¹⁴ Himmet Konur'un yayımladığı “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si”nde geçen bu beyitte “Rûşenî” olarak yukarıda geçen kelime sadece “Rû” olarak geçiyor. Fakat beyitten ve tercümesinden de anlaşıldığı gibi mezkûr kelimenin “Rûşenî” olması gerekiyor. Bir tashih hatası olarak kabul edip düzelttik. Zira aynı beyit Muhyî'nin *Menâkıb*'inde da bu şekilde geçer. (Muhyî-yi Gülşenî, *Menakib-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi Şîve-i Târikat-i Gülşenîye*, Yayına Hazırlayan: Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 10)

¹⁵ Himmet Konur, “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si”, *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 72-73

¹⁶ Bu beyit bu şekliyle Şevket Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, (c.: 1, Ankara 1996, s. 70) adlı eserinde şair Ferâğî'nin beyti olarak geçer. Ama İbrâhîm Gülşenî hakkında doktora tezi olarak basılan Himmet Konur'un *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, (İnsan Yay. İst. 2000 s. 153) adlı eserinde -Beşir Ayvazoğlu'nun *Güller Kitabı*'ndan alıntı (s. 105)- İbrâhîm Gülşenî'nin bir beyti olarak şöyle geçer:

“Gülşenî dervişidir gül, gonceldir Mevlevî
 Bülbül-i şeydâ okur geh *Mesnevî*, geh *Ma'nevî*”

İbrâhîm Gülşenî'nin Mevlânâ'nın tesiri altında kalması Nef'î gibi bir şairin şiirine de şu şekilde yansımıştır:

Bir gülistân-ı müferrihdir dil-i pür-feyzi kim
 Ana rûh-i Gülşenî'dir bâğbânı Ma'nevî
 Der güşâde yâ hazîne-hân-ı endîşedir
 Anda çeşm-i Rûşenî'dir dîde-bân-ı münzevî¹⁷

Bir başka şair Aşkî de bir mısraında *Ma'nevî* ile *Mesnevî*'yi beraber zikreder:
 "Nutmumuzdur Ma'nevî'yle Mesnevî"¹⁸

Öte yandan kuruluş döneminde Gülşenîlik'le Nakşibendîlik arasında da yakınlığın olduğu görülmektedir. Bunun göstergelerinden biri, Emîr Ahmed Hayalî'nin, müridi Muhyî-i Gülşenî'den Nakşîler hakkında bilgi toplamasını istemesidir. Sezâî-yi Gülşenî'nin *Mektûbât*'ında râbita konusu anlatılırken, "Tarîk-ı Nakşibendiyye'de 'hoş der-dem' buyurulduğu budur" denmesi bu yakınlıkla ilgilidir.¹⁹

Gülşeniyye, sadece tasavvuf muhitlerince değil zaman zaman dönemin siyasî irade ve ulemâsı tarafından da tepki ile karşılanmıştır. Kânûnî Sultan Süleyman döneminde Ahmed Paşa isyanının bastırılmasının sonrasında Mısır'a ortamı yatıştırmak göreviyle giden ancak İbrâhîm Gülşenî tarafından ziyaret edilmeyen İbrâhîm Paşa, birçok Arap şeyhinin de Gülşenî hakkında kendisine tezvîrâta bulunmasının etkisiyle de, İstanbul'a döndüğünde Kânûnî'ye İbrâhîm Gülşenî'yi İran'dan gelen bir cifr uzmanının İbrâhîm adında birinin Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatına göz diktiğini söylemesini de fırsat bilip şikayet ederek, kendisinin saltanata göz diken kişinin olduğu malûmâtını verir. Bu bilgiler sonrasında Kânûnî, İbrâhîm Gülşenî'yi İstanbul'a celb ettirir. Yaşı ilerlemiş olan İbrâhîm Gülşenî (935 yılında) bazı müritlerini de yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Fakat Kânûnî'nin huzurunda yapılan soruşturma sonucunda iddia edilen suçlamaların asılsız olduğu anlaşılmalı ve Gülşenî'nin tekrar Kahire'ye dönmesine izin verilmiştir.²⁰

Kânûnî, iddialar üzerine İbrâhîm Gülşenî'yi soruşturmaya tabi tuttuğu gibi, Gülşenî'nin eseri *Ma'nevî*'yi de Kemal Paşa-zâde'ye vererek iddia edildiği gibi onda

¹⁷ Bkz: Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, Akçağ Yay. Ankara 1993, s. 50; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: 1, San Matbaası, Ankara 1996, s. 70.

¹⁸ Bakınız: İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 14. Basım, İstanbul, Ekim 2005, s. 362

¹⁹ Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 257-58

²⁰ Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 258; Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya, 1996, s. XX; Nihat Azamat, "İbrâhîm-i Gülşenî", *DİA*, c.: XXI, İst., 2000, s. 303

şeriâta aykırı bir hususun bulunup bulunmadığını tetkik ettirmiştir.²¹ İbrâhîm Gülşenî hakkında ileri sürülen iddiaların asılsız olduğu anlaşılınca Kânûnî'nin İbrâhîm Gülşenî'ye çok sıcak davrandığı, muhabbet beslediği kaynaklarda aktarılır. Hatta Kânûnî artık göremeyen Gülşenî'nin gözlerini kakhâl-başına tedavi ettirir. Ölümünden beş yıl önce İstanbul'a giden İbrâhîm Gülşenî orada altı ay kalır. Gülşenî, İstanbul'da bulunduğu süre içinde Atik İbrâhîm Paşa Camii'nde vaazlar verir ve İstanbulluların sevgisine mazhar olur.

İbrâhîm Gülşenî iddiaların asılsız olması sonucu müritleriyle Mısır'a geri döner. Ama aynı iddialara maruz kalan Edirne'deki halifesi Muhyiddin Karamânî ise asılmaktan kurtulamaz. "... Ebüsuûd Efendi, Edirne'de bulunan Gülşenî'nin halifesi Muhyiddin Karamânî'yi İstanbul'a getirterek muhtemelen kendisinin tayin ettiği ulemâ heyetinin önüne çıkarmış ve yapılan sorgulama sonucunda onu zındıklık ve ilhad suçundan mahkûm etmişti. Bu karar şeyhin idamı ile sonuçlanmıştır."²²

Mehmet Akay'ın naklettiğine göre, İbrâhîm Gülşenî'nin İstanbul'a gelişine tarih olarak düşülen bir beyit Gülşenî *Divân*'ında yer alır, bununla beraber Nev'î-zâde Atâî de Gülşenî'nin İstanbul'a geliş tarihini yazar:

"Gülşenî, ilerlemiş yaşına rağmen "tokuz yüz otuz beş hudûdunda İstanbul'a vâsıl ve meclis-i hâs-ı Süleymânî'ye dâhil olup mezîd-i i'zâz ile rüçû'a mecâz olurlar." Atâî'nin, Gülşenî'nin İstanbul'a gelişine ilgili olarak verdiği dokuz yüz otuz beş tarihi, Gülşenî *Divân*'ının İ.Ü. Nüshası'nın sonuna eklenen ve kimin tarafından söylendiği belli olmayan bir gazelin maktâ beytinde bir yıl noksanıyla yer almaktadır:

اردی اسلامبوله اول سالار دين
دندی تاريخ جاء ابراهيم خليل

İrdi İslâmbol'a ol sâlâr-ı dîn
Dindi târîh "câ'e İbrâhîm Halîl"²³

İbrâhîm Gülşenî'nin İstanbul'a gelişinden sonra kendisinin Kânûnî Sultan Süleyman ile olan münasebetleri hakkında kaynaklarda farklı beyânlar aktarılmıştır. Gülşenî'nin İstanbul'da Kânûnî ile olan görüşmelerinden sonra Kânûnî'nin Gülşeniyye tarikatına girdiği ve İbrâhîm Gülşenî'den zikir telkini talebinde bulunduğu iddia edilir. İbrâhîm Gülşenî'nin iddia edildiği gibi olmadığı ve eseri *Ma'nevî*'de de şeriata aykırı bir ifadenin bulunmadığı anlaşılınca Kânûnî'nin kendi-

²¹ İbrâhîm Gülşenî'nin eseri *Mânevî*'nin Kemal Paşa-zâde'ye ulaşmasını Hulvî *Lemezât*'ında farklı anlatır. Hulvî'ye göre Kemal Paşa-zâde, İbrâhîm Gülşenî'ye hayran kalınca Gülşenî'nin kendisi *Mânevî*'yi imzalayarak Kemal Paşa-zâde'ye hediye etmiştir. (Bkz: Hulvî, 1993: 536)

²² Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 258

²³ Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya, 1996 s. XXI

siyle sohbet etme fırsatı bulunduğu için Gülşenî'ye muhabbet beslediği söylenebilir. Zira Muhibbî mahlasıyla bazen sûfiyâne şiirler de söyleyen Kânûnî'nin meşayih muhabbeti bilinmektedir. Ama Mevlevîlik, Nakşîlik ve Halvetîlik'e mensup birçok tarikat müntesibinin Kânûnî gibi devlet adamlarını kendi tarikatlarına nispetle anmalarını bu devlet adamlarının dervîş ve meşayihî koruyup kollamak ve onlara muhabbet beslemekten öte iddialarla açıklamak dayanaklara muhtaçtır. Birçok Osmanlı sultanı gibi Kânûnî'nin de tarikat çevrelerine karşı ilgisinin olması normal görülecek bir hadisedir ki bilindiği gibi Yavuz Sultan Selim'in bir cariyesinden doğan ve Kânûnî'nin de hemşiresi olan Şah Sultan da dönemin önemli mutasavvıf ve tarikat şeyhlerinden Merkez Efendî ile evlidir. Bunun yanı sıra sadece konumuz olan İbrâhîm Gülşenî ve Merkez Efendî'ye değil, Kânûnî'nin dönemin tasavvuf büyüğünün çoğuna yakın davrandığı kaydedilir. Fakat yine de Kânûnî gibi devlet adamlarının bir tarikata intisabının dayanağının olması gerekir.

“... Görebildiğim kadarıyla İbrâhîm Gülşenî'nin Kânûnî'ye zikir telkininde bulunduğu dair ifadelerin yer aldığı yegâne kaynak, Muhyî'nin *Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî*'sidir. Muhyî, İbrâhîm Gülşenî'nin oğlu Ahmed Hayâlî'nin damadı olup, kayınpederin vefatından sonra da *Gülşeniyye* tarikatı içerisinde yer verdiği bilgilerin kendi tarikatını ve tarikatının şeyhlerini yüceltmeye yönelik olacağını ve bazı büyük şahsiyetlerin İbrâhîm Gülşenî ile ilişkilerini, tarikatına mal edecek şekilde yorumlayacağını veya bu şekilde yorumlanan bilgilere açık olacağını peşinen kabul etmek gerekir.

Muhyî'nin *Menâkıb*'ında yer alan ifadeler, yargılanıp idam edilmek üzere *İstanbul*'a çağrılan İbrâhîm Gülşenî'nin, Kânûnî tarafından beklenmedik bir şekilde iltifata layık görülmesinin Gülşenî'ler arasında yarattığı şaşkınlık ve sevinci yansımaktadır.^{24,}

Yine eğer Kânûnî, Gülşenî'yi kendisine zikir telkini alacak yakın hissetmişse eseri *Ma'nevî*'yi Kemâlpaşa-zâde'ye şeriata aykırı bir şey var mı diye tetkik ettirmez idi. Aynı şekilde Gülşenî'nin İstanbul'dan ayrılmasından sonra halife olarak Hasan Zarîfî'yi atadığı biliniyor ama Gülşenî'nin bu halifesi ile Kânûnî arasında çok sıcak ilişkilerin olduğunu ispatlayacak malûmâtlar yoktur.²⁵

Bütün bunlar o dönemde devlet idaresi ile -İbrâhîm Gülşenî şahsında- Gülşeniyye tarikatı arasındaki münasebetlere açıklayıcı örneklerdir. Ki Gülşeniyye'nin Osmanlı coğrafyasını aşan etkisinden dolayı Gülşeniyye tarikatı her zaman dikkat-ı nazara alınması gereken bir tasavvufî akım olmuştur. Çok kısa bir zamanda büyük bir yayılma gösterip tesir yaratmış ender tarikatlardan olan Gülşeniyye'nin diğer tarikatlardan farklı en önemli özelliği, kurucusu olan İbrâhîm Gülşenî'nin devlet teşkilatçılığı tecrübesinin bulunmasıdır. Zira İbrâhîm Gülşenî, Akkoyunlular döneminde devlet idaresi içinde bulunmuş ve o dönemde küçük yaşta

²⁴ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 72

²⁵ Himmet Konur, *a.g.e.*, s. 73

olmasına rağmen devlet adamlarının dikkatini çekmiştir. Diyarbakır'dan Tebriz'e gittikten sonra onun tasavvufa olan ilgisini fark eden Kâdî Hasan onu bizzat yetiştirerek, sarayda görev almasını sağlamıştır. Hatta daha sonra kendisine mürid olacak olan Dede Ömer Rûşenî'nin saraya davet edilmesi görevi de kendisine verilmiştir ve Gülşenî ile Dede Ömer'in münasebetleri bu vesile ile başlamıştır.

İbrâhîm Gülşenî'nin tarikatını geniş coğrafyalara yayması sadece devlet yönetimindeki tecrübesinden ileri gelmez. O tarikat pîri olarak da farklı bir kişilik özelliğine sahip olarak, kendi dergâhının kapısına gelen hiç kimseyi geri çevirmezdi. Bu özelliğinden dolayı, farklı tarikatlardan olan birçok kişi ona intisap ederek onun halifesi olmuştur ve böylelikle tarikatı da çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.²⁶

İbrâhîm Gülşenî'nin çevresinde ve tekkesinde birbirinden farklı kişisel özelliklere sahip birçok insanın yer aldığını, yukarıda işaret ettiğimiz gibi gerek devlet ricalince gerekse de ulemâ tabakasında rahatsızlık oluşturacak sebepleri Latîfî de *Tezkiresi*'nde şöyle ifade eder:

“... Onun şöhreti her tarafı tutmuş olup özellikle de cezbe ile bütün yaratılmışlar hizmetine can atıyorlardı. Ama zındıklık vadisine düşen ve her şeyi mubah sayan kişiler onun müridi geçindikleri için şeyh hazretlerine inancı tam olan müminler bir türlü tam güvenemediler. Yani inanç binaları temeline zarar gelmişti. Onun, tekkesinden Hak dergâhı gibi dindarı, yaramazı, çok ibadet edeni ve Allah'a âsi olanı reddedemeyen bir aziz olduğu ehline ve ârif olanlarca biliniyordu. Bu yüzden tekkesinde çeşitli gruplardan zındık ve her şeyi mubah sayanların sayısı çoktu. Ne var ki o hazretin tarikatında genişlik olup şeriat dairesinin ve tarikat yolunun dışındaki şeylere de izin verirdi.²⁷”

Yukarıda *Latîfî Tezkiresi*'nde geçen ifadeler Gülşeniyye tarikatı için zaman zaman olumsuz intibahlara yol açmış olsa da belki de en çok İbrâhîm Gülşenî'nin bu “genişliğinden” dolayı tarikatı Osmanlı coğrafyasının dört bir tarafına yayılmıştır. “... O, 926-931 tarihlerinde inşa ettiği tekye ile, müstakil denilebilecek bir tarikat kurma yolunda en önemli adımı atmış; tarikatın nüfûzu halîfeleri vasıtasıyla -daha sağlığında- *Kahire*'den başka *İstanbul*, *Diyarbakır* ve *Edirne*'ye ulaşmıştır. Sonraları buralara ilaveten *İskenderiye*, *Mekke*, *Haleb*, *Urfa* ve *Antalya*'da dergâhları olmuştur. Bunlardan başka, tarikat *Bursa* ve *Balkanlar*'da yayılmıştır.²⁸”

Tarikat tekkelerine baktığımızda, kuşkusuz Gülşeniyye tekkelerinin en önemlisi bizzat İbrâhîm Gülşenî'nin Tebrîz'den geldikten sonra *Kahire*'de inşâ ettir-

²⁶ Mustafa Uzun, “Dede Ömer Rûşenî” *DİA*, c.: IX, İstanbul, 1994, s. 81; Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 153;

²⁷ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay. Ankara, 1999, s. 60

²⁸ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 153

diği Gülşeniyye Âsitanesi'dir.²⁹ İbrâhîm Gülşenî'nin tarikatının temellerini attığı bu tekkenin önemli bir özelliği de, *Lemezât*'ta geçtiği gibi, tekke arsasının bizzat Yavuz Sultan Selim tarafından bahşedilmesidir.

“Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: -Sultan Selîm Hân-ı evvel (I. Selim Hân) Mısır Fâtih'i olarak Kâhire'ye girdiğinde, Şeyh'le buluşup, kendisine büyük tâzim ve hürmette bulundu. Sonra Şeyh'e: “-Bizden bir dileğiniz var mı? Varsa buyurup emrediniz. Dervîşânınıza bizde hizmet edip, kâlbimizin safâsı için çalışalım” dedi. Pîr Hazretleri de: “-Müeyyideyye Câmî'î yanında “Bergevallık tepesi” denilen bir boş arsa var onu bize bağışlarsanız, İlâhî cezâ gününe dek, burası dervîşânımıza mesken olup, Sultânımıza hayır duâ eylerler” dedi. Sultan Selim Hân: “-Hizmetimiz olsun” diyerek, oraya bir zâviyenin ihyâ edilmesine emir verdi.³⁰”

Yine Müeyyideyye Câmî'î yanındaki arsanın Yavuz Sultan Selim tarafından bağışlanması ve orada inşa edilen tekke *Sefîne-i Evliyâ*'da şöyle anlatılır:

“Meclis-i enverlerinde, envâr-ı hudâ rû-nümâ olmağa başlamakla, gelenler mühim mikdâra bâliğ oldu. Yavuz Sultân Selîm, Mısır'ı feth esnâsında müşârünileyh hazretlerinin duâsına mazhar olarak, hakk-ı âlîlerinde fevka'l-âde hürmet-kâr olmuşlar idi. Müeyyediyye karşısındaki mahalli hediyeten Hz. Şeyh'e hibe etmişti. 926 sene-i hicriyyesinde (1520) mürîdân ve muhibbânın îanesiyle mahall-i mezkûra hânkâh binâsına mübâşeret buyurup, beş senede hitâm bulmuştur.

Buraya, “Bâbü'z-Züveyle” derler. Hz. Şeyh şöhret-i azîmeye mazhar oldular. Meclis-i va'z u zikrine gelenlerin hadd ü hesâbı yok idi. Hakâyık-ı Kur'âniyye'ye ve dakâyık-ı Mesnevî'ye dâir söyledikleri sözler, sâmiîn üzerinde te'sîrât-ı mühime husûle getiriyordu. Kıdvetü'l-Müeyyedîn ve umdetü'-muvahhidîn olmuşlardı.³¹”

Gülşeniyye tekkeleri içinde İstanbul'da kurulan tekkeler büyük yekûn tutar. Kaynaklarda İstanbul'da kurulan tekkelerinin on ikiye kadar çıktığı görülür. Bunlar içinde Maktul İbrâhîm Paşa'nın eşi Muhsine Hatun'un, cami ile birlikte İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi Hasan Zarîfî için yaptırdığı tekke, İstanbul'daki Gülşenîler için anılmaya değer bir tekkedir. Yukarıda da geçtiği üzere Kânûnî Sultan Süleyman, İbrâhîm Gülşenî'yi İstanbul'a çağırduğunda kendisine büyük bir muhabbet göstererek Gülşenî'nin İstanbul'da kalmasını istemiştir. Fakat yaşı ilerlemiş olan İbrâhîm Gülşenî İstanbul'da kalmayı kabul etmeyince ve Kânûnî de kendisinden bir halife

²⁹ İbrâhîm Gülşenî'nin Kahire'deki âsitanesinin birkaç fotoğrafını Dr. Himmet Konur'dan alan ve doktora tezinin son-ek bölümüne yerleştiren Abdurrahman Adak'ın ilgili tezine, bahsi geçen fotoğraflar için bakılabilir: (Adak, 2006-Ankara Üniv. Ankara) Her ne kadar Dr. Himmet Konur, tezini kitap olarak bastıktan sonra kitapta (s. 146, dipnot: 235) fotoğraflar için “Ekler” bölümüne başvurulması gerektiğini söylesede, tezde olan ve fotoğrafların bulunduğu bu bölüm kitapta yoktur.

³⁰ Mahmud Cemaleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, Haz: Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İst. 1993, s. 531-32

³¹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 152-53

isteyince Gülşenî de halifesi Hasan Zarîfî'yi İstanbul'da halife olarak bırakmıştır. “Onun biri *Rumelihisari*'nda, diğeri *Langa*'da olmak üzere tesis ettiği iki tekkenin birden meşihatini üstlenerek İstanbul'da Gülşenîliği yaydığı bilinmektedir. Rumeli-hisari'nda Kayalar Mezarlığı yanında kurmuş olduğu tekkeye, sonradan Durmuş Dede (?-1616) adında bir meczub yerleşmiştir. Bu tarihten itibaren de Durmuş Dede tekkesi adıyla anılmıştır. Daha sonra bu tekke Bebek-Rumelihisari yolunun genişletilmesi sırasında yıktırılarak tamamen tarihe karışmıştır. Onun *Langa*'da tesis ettiği söylenen tekkenin konumu ve tarihçesi hakkında ise herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. M. Baha Tanman bu ikisinden başka on tane daha olmak üzere, İstanbul'da toplam on iki adet Gülşeniyye tekkesi olduğunu tespit etmiştir. Bu on tekkenin isimleri ise şöyledir: *Hulvî Efendi Tekkesi*, *Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi*, *Gürcü Ali Efendi Tekkesi*, *Sofular Tekkesi*, *Peyk Dede Tekkesi*, *Sarmaşık Tekkesi*, *Başçı Tekkesi*, *Süleyman Efendi Tekkesi*, *İmrahor Tekkesi*, *Ümmî Sinan (Zekâizâde) Tekkesi*.³²”

İstanbul'daki bu Gülşenî tekkeleri hakkında Mustafa Kara da şu ayrıntılı bilgileri nakleder:

“İstanbul'daki meşhur Gülşenî tekkeleri şunlardır: 1. Durmuş Dede Tekkesi. Hasan Zarîfî Efendi tarafından Rumelihisari'nda kurulmuş, XVIII. yüzyılda Cerâhîliğe geçmiştir. 2. Hulvî Efendi Tekkesi, *Lemezât* müellifi Cemâleddin Hulvî Efendi'nin (ö. 1064/1654) Şehremini'nde kurduğu tekke önce Kâdirîliğe, daha sonra Rifâîliğe bağlanmıştır. Tekke mûsikisinin en meşhur bestekârlarından olan Ali Şîrûganî uzun yıllar burada postnişin olarak hizmet vermiştir. 3. Peyk Dede Tekkesi, Silivrikapı'da Sezâî-yi Gülşenî'nin halifelerinden Peyk Dede diye tanınan Ahmed Remzi Efendi (ö. 1100/1688-89[?]) tarafından kurulmuş, daha sonra Kâdiriyye'ye geçmiştir. 4. Gülşenî Tatar Efendi Tekkesi. Kaynaklarda Gülşenîhâne olarak da zikredilen bu dergâhın kurucusu Hasan Sezâî-yi Gülşenî'nin halifesi Tatar Şeyh Hasan Efendi'dir (ö. 1180/1766). 5. Gürcü Ali Efendi Tekkesi. Sezâî-yi Gülşenî'nin halifelerinden Gürcü Şeyh Ali Efendi'nin (ö. 1187/ 1773) Balat-Eğrikapı'da kurduğu bu tekke 1925'e kadar faaliyet göstermiştir. 6. Sofular Tekkesi. Fatih Sofular mahallesinde kurulan bu tekke bir dönem Gülşeniyye'ye bağlanmıştır. 7. Sarmaşık Tekkesi, Edirnekapı'da Peyk Dede'nin halifesi Seyyid İsmâil Efendi (ö. 1198/ 1783) zamanında Gülşenî dervişlerine hizmet vermiştir. 8. Süleyman Efendi Tekkesi. Beykoz'daki bu tekke Hâfız Ahmed Efendi (ö. 1212/ 1797) zamanında Gülşeniyye'ye bağlanmıştır. 9. Başçı Tekkesi. Haseki'de XV. yüzyılda mescid olarak yapılmış, Mehmed Said Efendi'nin (ö. 1217/ 1802) postnişin olmasıyla Gülşenî dergâhına dönüşmüştür. 10. Ümmî Sinan Tekkesi. Şehremini'ndeki dergâhta Gülşenî Ali Efendi (ö. 1219/ 1804) altı ay kadar postnişin olmuştur.³³”

Gülşeniyye'nin bilinen bu tekkeleri dışında Frederick De Jong'un makalesinde geçtiği üzere İstanbul ve Rumeli'nin çeşitli şehirleri dışında bir de Rodos'ta

³² Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 170

³³ Mustafa Kara, “Gülşeniyye”, *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 257

Gülşenî tekkesinin bulunduğu söylenmektedir, fakat bu tekke ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.³⁴

Gülşeniyye tarikatının en önemli özelliklerinden biri de mûsikiye önem vermiş olmasıdır. Tarikatın tekkelerinde yetişmiş birçok bestekârın da bulunması bunun açık delili niteliğindedir. Bunlar arasında İstanbullu Derviş Sadâyî, Edirneli Şâban Dede, Hûdâyî Çelebi, Abdülganî Efendi gibi bestekâr ve zâkirbaşlar sayılabilir. Gülşeniyye'nin dikkat çeken bir diğer özelliği de, Arap kültürünün doğal olarak başkın olduğu Kahire'deki âsitâne ve İskenderiye'deki tekkede yapılan âyin ve zikir halkalarının ilâhilerinin Türkçe icra edilmiş olmasıdır.

Gülşenîler'de tarikat ve tekke terimleri de yine değişiktir ve en önemlisi de bu adlandırmaların yine Türkçe olmasıdır. Mesela Mevlevîlerin âyîn, Bektaşîlerin nefes, Halvetîlerin durak, Alevîlerin dem, Yesevîlerin hikmet, diğer tarikatların da cumhûr olarak adlandırdığı ilâhîlere Gülşenîler tapug demektedirler.³⁵

1. 2. TÜRK TASAVVUF EDEBİYATINDA GÜLŞENİLİK

İslâm dininin manevî/bâtinî yönü olarak kısaca tanımlanan *tasavvufun* sadece mutasavvıf veya sûfî olan kişinin hayatına tesiri olmaz; bununla beraber tasavvufun tarikat ve tekkeler yoluyla içindeki toplum ve coğrafyanın sosyal, siyasî ve dinî yaşamı üzerinde de etkisinin olduğu hatta bu etkinin değiştirici-dönüştürücü olduğu yadsınamaz. İslâm dininin Arap yarımadasının dışına yayılmasında, -kimine göre Hz. Muhammed hayatta iken, kime göre de Hz. Muhammed'den sonra ortaya çıkan- tasavvufun da etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle de mürid/derviş-şeyh ilişkisi ve tarikatların yayılma-irşâd faaliyetleri açısından bakılırsa tarikatların dolayısıyla da tasavvufun kısa sürede yayılması daha iyi anlaşılır.

İslâm dininin Türkler arasında yayılmasında ve Türklerin İslâm'a girmelerinde de mutasavvıf olan şahsiyetlerin rolü büyüktür. İslâm diniyle beraber İslâm'ın manevî yönü de Türkler içinde yayılırken Ahmed Yesevî ve Yunus gibi büyük mutasavvıf-şairlerin de yetişme ortamı sağlanmış oldu.

Tasavvufun yayılmasıyla tasavvuftaki yolların yani tarikatların da sayıları artmıştır ve tarikatlar da kendi içerisinde kollara ve şubelere ayrılmıştır. Türkler içinde hemen hemen tüm tasavvufî ekollerin etkisi görülse de Türklerin çok fazla

³⁴ Frederick De Jong, "Mustafa Kemâleddin el-Bekrî (1688-1749): Halvetiyye Geleneğinin Yeniden İhyâsı ve Islâhı?", Çev.: Ramazan Muslu, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya, 2005, s. 76

³⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., 14. Basım, İstanbul, Ekim 2005, s. 229

benimsedikleri, müntesipleri oldukları Mevlevîlik, Halvetîlik, Nakşîlik ve Kadirîlik gibi tarikatların tesiri çok daha farklıdır. Gülşenîyye'nin kendisine bağlı bulunduğu Halvetîyye'nin de Türk tasavvuf tarihi içindeki yeri yadsınamayacak derecededir.

Anadolu Selçuklularının hâkimiyetinin Anadolu'da sağlanmasıyla beraber birçok mutasavvıf şahsiyet de Anadolu'ya irşâd faaliyeti için gelmiştir. Bu faaliyetler Osmanlı devletinin kuruluş devresinde de devam etmiştir. Anadolu'yu etkileyen Horasan, Erdebil ve Şirvan şehirleri bu tasavvufî faaliyetlerin merkezleri olmuştur. Horasan, Yesevîlik ve Nakşîbendîliğin, Erdebil de Safevîliğin merkezi oluş iken, Şirvan da Halvetîliğin merkezi olmuştur. Özellikle de 15. yüzyılın ortalarından itibaren Halvetîlik Osmanlı coğrafyasında kısa zamanda yayılan bir tarikat olmuştur. Başta Anadolu olmak üzere Osmanlı'nın hâkimiyeti dâhilindeki coğrafyalarda bu tarikatın yayılmasında Seyyid Yahya'nın müridlerinin tesiri büyük olmuştur. O dönemde İzmir, Aydın, Afyon, Karaman, Erzincan ve Amasya gibi yerlerden Bakü'ye gidip Seyyid Yahya Şirvanî'ye intisap etmeleri bu yayılmanın en mühim sebebidir.³⁶

Halvetîyye'nin pîr-i sâni'si yani ikinci pîri olarak kabul edilen Seyyid Yahya Şirvanî'nin (868/1463-64) müntesiplerinden olup kendisine halife olan Aydınlı Dede Ömer Rûşenî'nin (892/1487) daha sonra Anadolu'ya irşâd faaliyetlerini sürdürmek için bizzat Seyyid Yahya Şirvanî tarafından görevlendirilmesi bile tek başına üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu tarikatın ikinci pîri olan Seyyid Yahya'nın Bakülü olması ve Dede Ömer Rûşenî gibi silsiledeki diğer şahsiyetlerin de Türk olmaları bu tarikatın Türk edebiyat ve tasavvuf tarihi açısından etkileri önemli olmuştur. Zira Halvetîyye tarikatı özellikle Seyyid Yahya'dan sonra tamamen bir Türk tarikatı halini almaya başlamıştır ve bundan dolayı da Türkler arasında en çok yayılan tarikat olmuştur. Zaten yukarıda da belirttiğimiz gibi daha sonra silsile boyunca gelen Halvetî şeyhlerinin Türk olması da bunun bir kanıtıdır. Hatta sadece Halvetîyye'nin değil Halvetîyye'ye bağlı şubelerin de başındaki pîrler hep Türk mutasavvıflar olmuştur.

“Halvetîyye tarikatının bağlı olduğu silsile ricâlinin Türklerin yaşadığı coğrafyada yaşaması, bu bölgede ortaya çıkan tarikatların Türk zevk ve anlayışına hoş gelen prensip ve uygulamalar içermesi ve hatta çoğunlukla buna göre şekillenmesi bunların Türkler tarafından benimsenmesini ve Türklükle beraber büyüüp gelişmesini sağlamıştır. (...) Daha sonra, mahlası olan Rûşenî ismine nisbetle Rûşenîyye adlı şubenin kurucusu Aydınlı Dede Ömer Rûşenî gibi, kendisinden sonra tarikat faaliyetlerini yürüten ve Demirtâşîyye ve Gülşenîyye adlı şubelerin kurucusu sayılan, halîfeleri Şeyh Demirtaş ve İbrâhîm Gülşenî de ilki Kütahyalı ikincisi Diyarbakırlı birer Türk'tür.³⁷”

Van ili ve çevresindeki mutasavvıflar ile ilgili yapılan bir yüksek lisans tezinde de Halvetîyye'nin Anadolu'da yayılması şu şekilde ifade edilmiştir:

³⁶ Mehmet Rıhtım, *Seyid Yahya Baküvi ve Halvetîlik*, Bakü, 2005, s. 162

³⁷ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtü, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 31

“Halvetiyye Tarikatı, eş-Şeyh Ömer zamanında, fazla yayılmamakla beraber, tarikatın ikinci pîri olan eş-Şeyh Yahya Şirvanî (ö. 862/1458) ve onun müridi Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1486) zamanında ve daha sonra büyük bir gelişme gösterdi. Şirvanî değişik bölgelere ve bilhassa Anadolu’ya halifeler göndererek tarikatın yayılmasını temin etti. Onun Anadolu’ya gönderdiği en meşhur halifeleri, Dede Ömer Rûşenî, Habib Karamanî (902/1496) ve Muhammed Erzincanî (ö. 878/1474)’dir. Bu şeyhlerin ve onların yetiştirdiği kimselerin faaliyetleri sonucu, Halvetiyye Tarikatı Anadolu’da büyük bir hızla yayıldı. 15. yüzyılın ortalarıyla, 16. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Ülkeleri’nde en çok yayılan tarikat Halvetiyye Tarikatı olmuştur.

Bu tarikatın özelliklerinden biri de pek çok kollara ayrılmış olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı, “Tarikat Kuluçkası” diye isimlendirilmiştir. Anadolu ve Rumeli’de en çok tekkesi bulunan tarikatlardan biri ve belki de birincisi bu tarikatır.³⁸”

Halvetî şeyhlerin tesirleri tasavvufî hayat ve tarikat faaliyetleri ile sınırlı değildir. Kendi döneminin edebî ortamını da etkileyen bu tarikatın Rûşeniyye’nin kurucusu ve İbrâhim Gülşenî’nin şeyhi olan Dede Ömer Rûşenî’nin tasavvuf hayatındaki şöhreti bir tarafa tasavvufî mesnevileriyle de şöhret bulmuştur hatta yazdığı şiirler diyâr-ı Rûm’a ve İstanbul’a kadar ulaşmış onlara nazîreler yazılmıştır.³⁹

Yukarıda Seyyid Yahya Şirvanî’den sonra Halvetiyye’nin bütün kollarının pîrlerinin ve halifelerinin Türk olduğunu ifade etmiştik. Bu halife ve şeyhler mutasavvıf olmaları ile beraber şair yönleri de ağır basan şahsiyetlerdi. Bu da Halvetiyye’nin, tasavvuf geleneği içinde Türk dilini kullandığı ve geliştirdiğini gösterir. Zaten bu tarikata mensup birçok Türk şairin olması da buna bir örnektir.

“Gülşenî adap ve erkânı üzere yetişen bazı sufiler aynı zamanda şair kimlikleriyle de Türk edebiyatı tarihinde yerlerini almışlardır. “Divân Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri” bağlamında yapılan bir çalışmada Gülşenî Tarikatı on yedi şairle, en çok şair yetiştiren tarikatlar sıralamasında Mevleviyye, Halvetiyye ve Nakşiyye Tarikatlarından sonra dördüncü sırada yer alır.⁴⁰”

Bununla beraber Sa’id-i Gülşenî’nin *Divân*’ı üzerine yapılan yüksek lisans tezinde Gülşenî olduğu tespit edilen ve Gülşeniyye’ye intisap etmiş yermiş beş adet şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu şairler ile başka kaynaklarda tespit ettiklerimizden bazıları şunlardır:

³⁸ Ferzende İdiz, *Van ve Çevresinde Yaşamış Mutasavvıflar*, YL Tezi, Y.Y.Ü. Van 2000, s. 141-42

³⁹ Mustafa Uzun, “Dede Ömer Rûşenî” *DİA*, c.: IX, İstanbul, 1994, s. 82

⁴⁰ Bünyamin Aydın, *Sa’id-i Gülşenî Divânı*, (YL Tezi) Yüzüncü Yıl Üniv. Van 2003, s. 6

İstanbul doğumlu olan ve daha sonra Mısır'a giderek İbrâhîm Gülşenî'ye intisap eden Arifî Hüseyin Çelebi (ö. 959/1522): Tasavvufa dair yazdığı terci-i bentleri ve tarihleri ile tanınmıştır. Derya-yı Ebrâr'a matla beyti "*Her gün taptaze ve yemyeşil olan felek çayırı sıkıntı çekenlerin gözyaşı yüzünden böyledir*" olan Farsça bir nazîre söyleyen Arifî Hüseyin Çelebî hakkında *Latîfî Tezkire*'sinde şunlar yazılır: "İstanbul'dan ve bu dönem şairlerindedir. Önceleri devlet kapısında Hazine-i Amire kâtiplerinden ve kâtiplerin münşî ve muhasiplerinden idi. Daha sonra sultanın lütfuyla kutsal kâbeye varıp İbrâhîm Gülşenî'nin hizmetinde bulundu. O sırada müteferrika zümresine katıldı. Uzun bir süre şeyh hazretlerinin hizmetlerinde olup şerefli sohbetleriyle mutlu oldu. Bu kıtayı hazretin vefatına ve görünüşteki ölümüne söylemişlerdi.

Tarih: "Şeyh İbrâhîm Gülşenî yokluk bahçesinden göçtü. O, lâhut evine yürüdü, dostluk halvet sarayına yerleşti. Sonradan süslenmiş yokluk sarayından önceki makama misafir oldu. Onun için gayipten haber veren melek şu tarihi söyledi: zamanın kutbu İbrahim öldü."⁴¹

Ayrıca Latîfî, "Ahmed Paşa'nın 'kasr ve güneş' redifli kasidelerine hiç kimse ondan daha güzel ve daha başarılı nazîre söylememiştir." diyerek onun şiirini över. Aşağıdaki beyitler onun şiirine örnektir:

Dâğ-ı elem melûluna bâğ içre lâleler
Def'-i melâl edin diyu sunar piyaleler

Nasihat eylediğimce arak-rîz olma hûyundur
Sakın incinme ki cânâ merâmım âb-ı rûyundur⁴²

Yine divân şairlerinden olan Usûlî (ö. 945/1538) de öğrenimini tamamladıktan sonra Mısır'a giderek İbrâhîm Gülşenî'ye intisap etmiştir. Gülşenî'nin vefatından sonra doğum yeri olan Vardar Yenice'sine dönerek orada Gülşenîliği yaymaya çalıştı. 1538'de vefat eden mutasavvıf-şair Usûlî'nin, Türk edebiyatının en güçlü Seyyid Nesimî muakkibi olduğu belirtilir. Kendisinden sonra gelen pek çok şairi etkileyen Usûlî hakkında *Usûlî Divânı*'nın hazırlayan Mustafa İsen onun "şiirlerinde kimseye baş eğmeyen, kanaatkâr, ham sofulukla alay eden, aşkı hep ön planda tutan, mutasavvıf" bir şair olarak tanımlar.⁴³

⁴¹ Bu kıt'a Hüseyin Efendi'nin olup Muhyî'nin *Mektubât*'ında da geçmektedir. Kıt'anın aslı bu teziminin aşağıda İbrâhîm Gülşenî'nin Hayatı ve Eserleri adlı bölümünde bulunmaktadır.

⁴² Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay. Ankara, 1999, s. 117-18

⁴³ Bünyamin Aydın, *Sa'id-i Gülşeni Divânı*, (Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncüyıl Üniv. Van 2003, s. 7-8; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyat Tarihi*, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2000, s. 169

Yine İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden olan ve İbrâhîm Paşa zamanında çıkarıldığı halvet sonra mehdilik iddiasından dolayı öldürülmüş ve Latîfî'nin "zâhir ve batın ilimlerinde mükemmel, eserleri makbul ve kusursuzdur. Yazdıklarını merhum Kemâlpâşazâde çok beğenirdi."⁴⁴ dediği Kâşîfî (ö. ?); Vardar Yenice'sinde doğan, Hayretî'nin kardeşi olan ve öğreniminden sonra İbrâhîm Gülşenî'ye intisap eden daha sonra da Mevlevî tarikatına giren ve *Cezire-i Mesnevi* diye bir eseri olan Yusuf-ı Sineçak (ö. 953/1546); İbrâhîm Gülşenî'nin hem oğlu hem de halifesi, bir divânı olan ve bazı şiirlerinin bestelendiği Ahmed Hayâlî (ö. 977/1569); Ahmed Hayâlî'nin oğulları Hasan Gülşenî (ö. 1005/1596) ve Safvetî-i Gülşenî (ö. 1005/1596); Safvetî-i Gülşenî'nin, bir divânı olan oğlu Hâletî-i Gülşenî (ö. 989/1581); yine Vardar Yenice'sinde doğan İlâhî (ö. 985/1577); Edirne'de doğan Abdülkerim Efendi (ö. 992/1584); Semâî (ö. 994-97/1586-89); iki yüz civarında eseri olduğu söylenen ve Gülşeniyye tarikatı ve İbrâhîm Gülşenî hakkında, mürşidi ve kayınpederi olan Ahmed Hayâlî'nin isteği üzerine yazdığı *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî* ve *Kavâid-i Bâleybelen* ile tanınan Muhyî-i Gülşenî (ö. 1015/1606); Za'îfî (ö. 1039/1631); Gülşeniyye tarikatının pîr-i sâni olarak bilinen Sezâyî-i Gülşenî (ö.1150/1737) ve *Mânevî*'yi şerh eden ve *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Gülşenî*'yi yazan La'lî Mehmed Efendi (ö. H.1112/ M.1700-01) gibi birçok Gülşeniyye'ye mensubu şair ve muharriri saymak mümkündür.

Bu şairler dışında daha sonraki yüzyıllarda yetişmiş ve birçoğunun Gülşeniyye'ye intisaplı olduğu muharrir tarafından Gülşeniyye'ye ait bir literatür oluşturacak kadar eser yazılmıştır. Bu muharrirlerin eserleri için şunlar örnek verilebilir: Şemlelî-zâde Ahmed Efendi *Şîve-i Tarikat-ı Gülşeniyye*, Sezâî-yi Gülşenî'nin *Mektûbât*'ı, Nazîr İbrâhîm Gülşenî'nin *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*'si, Hocazâde Ahmed Hilmi'nin *İbrâhîm Gülşenî*'si, el-Hulvî'nin *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye*'si ve Osmânzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sı... Tabii bu eserlerin bazılarında sadece Halvetîlik-Gülşenîlik anlatılmaz, genel olarak birçok tarikat hakkında malumatlar sunulur.

Bununla beraber Gülşeniyye tarikatının Türk edebiyat ve tasavvufuna katkıları bunlarla sınırlı değildir. Gülşeniyye tarikatına mensup olup da Gülşeniyye'ye ait kaynaklarda geçmeyen birçok şair ve muharririn varlığına tesadüf edilir. Bu ayrı bir tez konusu olacak kadar geniştir ve Gülşeniyye'nin Türk edebiyatına etkileri ve katkılarını bilmek için Gülşenî tekkelerinde yetişen tüm şair ve sanatçılar hakkında bir araştırma yapılmalıdır. Mesela birçok eser yazmış olan Vanî Mehmet Efendi (ö. 1096/ 1685), Halvetiyye tarikatına mensup olup Molla Nureddin Şirvanî'ye intisap ettikten ve Gence ve Tebriz gibi birçok ilim merkezlerinde Halvetiyye tarikatının inceliklerini öğrendikten sonra Anadolu'ya dönüp Van ve Erzurum gibi yerlerde irşâd faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁵ Fakat bu kadar eser yazmış tasavvuf dünyasına katkılar sunmuş birçok şair ya da muharririn kıyıda köşede kalmaları suretiyle etkileri bilinmemektedir. Bunun için de Gülşeniyye ya da diğer herhangi bir tarikatın

⁴⁴ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay. Ankara, 1999, s. 257

⁴⁵ Ferzende İdiz, *Van ve Çevresinde Yaşamış Mutasavvıflar*, YL Tezi, Y.Y.Ü. Van 2000, s. 147

Türk edebiyatı ve tasavvufuna etkisini anlamak için bu tarikatlara mensup sanatçı ve sanat eserlerini tespit etmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi Halvetiyye ve dolayısıyla da Gülşeniyye tarikatının zikir âdâ-bında cehrî yani açık ve sesli zikir söz konusuydu. Bu da bu tarikatın başka bir yönü ve bundan dolayı da İbrâhîm Gülşenî'nin ve oğlu-halfesi Ahmed Hayâlî (ö. 977/1569) gibi bazı mutasavvıf-şairlerin şiirleri bestelenmiştir.⁴⁶ “Azerî Sahası Türk Edebiyatı” makalesinde Muhsin Macit şöyle demektedir: “Sadece yaşadığı muhitte değil, XVI. yüzyıldan sonra Anadolu ve Rumeli’de takipçilerini yetiştiren İbrâhîm Gülşenî'nin bestelenmiş şiirleri vardır.”⁴⁷

Gülşeniyye tarikatının Türkçeye vermiş olduğu ehemmiyeti ifade eden Frederick De Jong’un Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye ve Demirtaşıyye kollarının Mısır’daki son dönem tekkeleri hakkındaki şu tespitini de aktarmadan geçmek mümkün değildir:

“Gülşeniyye de müntesipleri açısından sınırlı etkiye sahip gibi görünüyor. Buna, büyük ihtimalle kısmen Türkçe ve kısmen yerli Mısırlıların başvurmaları ihtimal dâhilinde olmayan Farsça ile yapılan ayin sebep olmuş olmalıdır. Gülşeniyye’de esasen Türkçenin kullanılmak zorunda olması ve bu yüzden Mısır’da az sayıda müntesibinin bulunması, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk nüfusunun az ya da çok azaldığı döneme rastlamaktadır. Türkçe/Farsça ayin, onun için Osmanlı topraklarının merkezinde inkişaf ettiğini en azından kısmen açıklar gibi görünmektedir.”⁴⁸

Bütün bunlarla beraber Gülşeniyye’nin Türk edebiyat ve tasavvufuna katkıları bir tarafa bırakılıp sadece İbrâhîm Gülşenî’nin eserleri ele alınsa bile Gülşenî’nin Türk edebiyatına yeteri kadar katkıda bulunduğu görülür. Türkçe şiirleri ve Farsça *Ma’nevî*’siyle Türk tasavvuf edebiyatı içinde adının asırlarca anılmasını sağlamıştır İbrâhîm Gülşenî.⁴⁹

⁴⁶ İbrâhîm Gülşenî’nin ve takipçilerinin bestelenmiş şiirleri için ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: Sadedin Nüzhet Ergun, (1942-1943), *Türk Musikisi Antolojisi I-II*, İstanbul: İÜEF Yay.; Bünyamin Aydın, *Sa’id-i Gülşenî Divânı*, (Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniv. 2003

⁴⁷ Muhsin Macit, “Azerî Sahası Türk Edebiyatı (XIII- XIX. Yüzyıl)” *Türk Edebiyatı Tarihi*, c: II. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İst. 2006, s. 220

⁴⁸ Frederick De Jong, “Mustafa Kemâleddin el-Bekrî (1688-1749): Halvetiyye Geleneğinin Yeniden İhyâsı ve İslâhı?”, Çev.: Ramazan Muslu, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2005, s. 76; Yine Jong’un bu yazısında dipnotta çevirmen tarafından verilen şu bilgiler de son dönem Gülşenî tekkeleri hakkında önemli sayılacak derecedir: “Tarikat, Kahire’de kurucusunun türbesinin yer aldığı bir tekkeye sahipti. Diğeri Bulak’ta, bir diğeri ise Alexandria’da idi; De Jong, Turuq, 77, 120. XIX. yüzyılın başlarında Kahire’de Gülşeniyye tekkelerinin naziri Ebü’l-Hüdâ es-Seyyâdî’nin oğlu Hasan Paşa Halid idi.” Yine aynı yazının bir başka dipnotunda da ise Gülşeniyye tarikatının Rodos’ta, İstanbul’da ve Rumeli’nin çeşitli şehirlerinde tekkelerinin var olduğu ifade edilmiştir.

⁴⁹ Muhsin Macit, “Azerî Sahası Türk Edebiyatı (XIII- XIX. Yüzyıl)” *Türk Edebiyatı Tarihi*, c: II. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İst. 2006, s. 220

II. BÖLÜM

İBRÂHÎM GÜLŞENÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ ve SANATI

2. 1. HAYATI

Halvetiyye tarikatının Gülşeniyye kolunun öncüsü ve *Ma'nevî*'nin müellifi olan İbrâhîm Gülşenî, H. 826/ M. 1423 senesinde Diyarbakır'da doğmuştur. İbrâhîm Gülşenî'nin doğum tarihi ve doğum yeri hakkında birçok kaynakta muhtelif iddialar olsa da genel kabul mezkûr tarih ve yer üzerinedir.

Muhammed Sami'nin *Esmâ-ı Esrâr* (İst. 1316/1898) adlı eserinde “Pîr-i tarîkât Hazretî İbrâhîm Gülşenî kuddî-allahu sîrr'el-âlî”nin hayatı hakkında Hicrî takvime göre şu tarih tablosu verilmiştir:

Velâdet/Doğum	Müddet-i Ömr	İrtihâl
sene	sene	sene
826	114	940

İbrâhîm Gülşenî'nin doğum tarihi Muhyî'nin *Menâkıbı*'nda da yukarıdaki şekilde geçer, Nev'îzâde Atâî de onun 830/1427 civarında doğduğunu ifade eder. Dolayısıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi Gülşenî'nin doğumu ile ilgili kesin bir tarih yoktur ve Şevket Beysanoğlu'na göre İbrâhîm Gülşenî bu tarihten sonra doğmuştur: “Gülşenî'nin doğum tarihi kat'î olarak bilinmemektedir. *Menâkıb*'ın sonunda, Gülşenî'nin 940 H. tarihinde 114 yaşında iken vefat ettiği kayıtlıdır. Bu kayda göre Gülşenî'nin 826 H. (M. 1422) senesinde doğmuş olması icab eder. Hâlbuki aynı eserin baş tarafında, Gülşenî'nin *babası Şeyh Muhammed el-Âmidî anlatılırken, Onun Sultan Hamza devrini idrâk ettiği* ve Gülşenî'nin iki yaşında iken babasını kaybediği açıklanmaktadır. Buna nazaran babası Şeyh Muhammed'in Sultan Hamza'nın Saltanat devri olan 838-848 H. (M. 1434-1444) tarihleri arasında veya hiç olmazsa 848 H. (M. 1444) den sonra ölmüş olması ve Gülşenî'nin de aşağı yukarı bu tarihlerde doğmuş olması gerekir. Sonra, Gülşenî'nin, Uzun Hasan'ın Tebriz'i zaptından sonra oraya gittiği ve bu sırada da 15 yaşında olduğu düşünülürse Gülşenî'nin 856-860 (M. 1452-1455) yılları arasında doğduğunu kabul etmek lâzım gelir.⁵⁰”

⁵⁰ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 60-61

İbrâhîm Gülşenî'nin hayatı ve tarikatı hakkında en çok başvurulan kaynaklar kuşkusuz Gülşenî'nin müntesiplerinden Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî*'si ve Hulvî'nin *Lemezât*'ı gibi daha çok menkıbelerden oluşan eserlerdir. Gülşenî'nin hayatı hakkında tetkik ve tahlil imkânı vermeyen bu eserler çok değerli eserler olmakla beraber Gülşenî'nin özellikle doğum tarihi gibi birkaç hususta araştırmacıların gerçek bilgiye ulaşmalarında zorlayıcı niteliktedir. İbrâhîm Gülşenî hakkında yazılan eserlerde genellikle yukarıda zikrettiğimiz menkıbe tarzındaki eserlerde var olan bilgiler olduğu gibi kullanılmışken, Ali Emirî, Şevket Beysanoğlu ve konuyla ilgili akademik çalışma yapan birkaç araştırmacı, bu eserlerdeki bilgiler ile beraber tarihî bilgileri de göz önünde bulundurarak İbrâhîm Gülşenî'nin hayatını aydınlatmaya çalışmıştır. Yukarıda Ali Emirî'nin tahlilinden mülhem olan Şevket Beysanoğlu'nun Gülşenî'nin doğum tarihi ile ilgili tahlilini verdiğimiz için ayrıca Ali Emirî'nin tahlilini vermeyi gerek görmedik.⁵¹

Osmanlı Müellifleri'nde ve *Latîfî Tezkiresi*'nde Gülşenî'nin doğumu ile ilgili olarak en küçük bir bilgiye rastlanmaz. Nev'îzâde Atâî ise *Menâkıb* ile *Lemezât* ve *Tabakât* gibi kaynaklarda geçen tarihten farklı bir tarih olarak 830/1427 tarihini vermesine rağmen bunu destekleyecek bir kaynak ismi zikretmez.

İbrâhîm Gülşenî'nin doğum tarihi gibi doğum yerinin de kaynaklarda farklı farklı geçtiği görülse de en güçlü görüş onun Âmid/Diyarbakır'da doğduğudur. Zira babası Şeyh Muhammed Âmidî'nin türbesinin Diyarbakır'da olması bu görüşün en kuvvetli dayanağıdır.⁵²

Bazı kaynaklarda İbrâhîm Gülşenî'nin Diyarbakır'da değil de Berda'da doğduğu kaydedilmiştir, bununla beraber Hocazâde Ahmed Hilmi (ö. 1332/1913) de onun Azerbaycan'ın Âmid kasabasında doğduğunu yazsa⁵³ da İbrâhîm Gülşenî'nin eski ismi Âmid olan bugünkü Diyarbakır'da doğduğu kesindir.

İbrâhîm Gülşenî, baba tarafından nesebi -kendisi de dâhil olmak üzere- yedinci kuşaktan Oğuz Ata'ya dayanmaktadır. Babası Muhammed Âmidî, sözü ve fiili sünnet üzere olan, fıkıh, kelâm, mantık ve tasavvuf ile ilgili eserler yazmış bir zattır. İbrâhîm Gülşenî'nin ibadete düşkün olan annesi ise dönemin tanınmış şeyhlerinden

⁵¹ Ali Emirî'nin Gülşenî'nin doğum tarihi ile ilgili tarih ve mantık süzgecinden geçirip sunduğu tenkidî için bakınız: Mehmet Akay, *İbrâhîm Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, DT. Selçuk Üniv. Konya 1996

⁵² İbrâhîm Gülşenî'nin babası Şeyh Muhammed Âmidî'nin türbesi hakkında şu açıklayıcı malumatlar mühimdir: "Türbesi Mardin Kapısı dışındaki mezarlıktadır. Türbe, siyah taştan yapılmış olup etrafı duvarla çevrilmiş ve ağaçlandırılmıştır. Kitâbesi yoktur. Türbenin arka tarafında ve (Şeyh Muhammed Düzlüğü) denen yerde bulunan namazgâh'ın ise sadece kibleye bakan bir duvarı kalmıştır. Bu duvarda beyaz bir taş üzerine yazılmış kitâbesinde Namazgâhın Şeyh Muhammed Âmidî'ye ait olduğu açıklanmıştır." Bakınız: Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: 1, San Matbaası, Ankara 1996, s. 60

⁵³ Hocazâde Ahmed Hilmi, *İbrâhîm Gülşenî*, Kütübhan-e Cihan, İstanbul, 1322: s. 4

ve Antep'te fetvalarına başvuru Molla Şerefüddin'in kızı Hediyeullah'tır.⁵⁴ Hocazâde Ahmed Hilmi de Muhyî'nin *Menâkıb*'ta yazdığı gibi yedinci kuşaktan Oğuz Ata'ya dayandırdığı İbrâhîm Gülşenî'nin bu şeceresi hakkında da muhalif görüşler söz konusudur. Çünkü tarihî kaynakların bildirdiği gibi bir müddet kendisi ile aynı zamanda yaşayan Uzun Hasan (1478)'in şeceresinin ancak elli iki veya elli dördüncü batında Oğuz Ata'ya ulaşır ve bundan dolayı verilen İbrâhîm Gülşenî'nin bu şeceresinin doğruluğu kesin değildir.

İbrâhîm Gülşenî'nin doğumundan iki yıl gibi kısa bir zaman sonra babası Şeyh Muhammed Âmidî vefat eder. Bunun üzerine Gülşenî'nin yetiştirilmesini, ibadete çok düşkün olan ve iki yüzden fazla müridi olduğu söylenen amcası Seydî Ali üzerine alır. İlk tedrisini amcası Seydî Ali'nin yanında aldıktan sonra dört yaşında kendi kendine Kur'an'ı hatmettiği, on yaşlarında iken mübarek geceleri sabaha kadar ihya ettiği, Türkçe tefsir ve hadis kitapları okuduğu söylenmektedir. Gülşenî on beş yaşında eğitimi için Diyarbakır'dan Mâverâünnehir'e gider. Birçok kaynakta geçtiği gibi, Tebriz'e vardığında Uzun Hasan'ın kazaskeri Molla Hasan ile karşılaşır ve İbrâhîm Gülşenî'de kabiliyet olduğunu gören Molla Hasan onun Mâverâünnehir'e gitmesine mani olarak onu Tebriz'de kalmaya ikna eder. Molla Hasan, İbrâhîm Gülşenî'yi evlât edinerek onun Tebriz'de iyi bir tahsil elde ederek yetişmesini sağlar ki İbrâhîm Gülşenî Tebriz'de daha sonra Molla İbrâhîm olarak anılmaya başlar.

Kısa bir zaman sonra Tebriz'de üne kavuşan İbrâhîm Gülşenî, Tebriz Kadısı Şerefeddin ile aralarında geçen bir olay vesilesiyle Uzun Hasan'la tanışma imkânı bulur. Daha sonra Uzun Hasan, her an huzuruna girip çıkabilmesi için Gülşenî'ye, eski Türk devletlerinde bir rütbe anlamında kullanılan, asalet ve şerefi ifade eden "tarhan" unvanını verir. Bir süre sonra Hüseyin Baykara ile yapılan barış antlaşmasında bulunmak üzere Herat'a gönderilir. Burada meşhur mutasavvıf Molla Câmî ile tanışır. Uzun Hasan'ın çok değer verdiği Molla İbrâhîm Gülşenî, Uzun Hasan tarafından Şîraz'a vali tayin ettiği oğlu Sultan Halil'in halka yaptığı zulmü önlemesi için Şîraz'a gönderilir.

İbrâhîm Gülşenî'nin Uzun Hasan ile tanışması ve devlet ricâli ile sürekli yakın münasebette bulunmuş olması Gülşenî için önemli bir dönüm noktası olmuş olsa da kuşkusuz onun hayatını en fazla değiştiren şey, onun Dede Ömer Rûşenî ile tanışmasıdır. Kaynaklarda geçtiği üzere bir gün Uzun Hasan'ın Karabağ'da bulunan kardeşi Üveys, derviş kıyafetiyle Tebriz'e gelir. Uzun Hasan kardeşinin başındaki tacı görüp o tacın hangi şeyhe ait olduğunu sorar. Bunun üzerine kardeşi Üveys de tacın Dede Ömer Rûşenî'ye ait olduğunu, Ömer Rûşenî'den övgüyle bahsederek söyler. Bunun üzerine Uzun Hasan, Dede Ömer Rûşenî'yi görmeyi arzu eder ve Rûşenî'yi Tebriz'e davet etmek için İbrâhîm Gülşenî'yi Karabağ'a gönderir. Karabağ'a gidip de Dede Ömer Rûşenî'yi gören İbrâhîm Gülşenî ona hayran kalır ve hemen kendisine intisap eder.

⁵⁴ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: 1, San Matbaası, Ankara 1996, s. 60; Mehmet Rıhtım, *Seyid Yahya Bakuvi ve Halvetilik*, Bakü, 2005, s. 160

Muhyî-i Gülşenî bu hadiseyi şu cümlelerle anlatır:

"Baîs-i intişâr-ı envâr-ı Rûşenî ve sebab-i intişâr-ı envâr-ı Gülşenî; Meğer Sultan Hasan'ın bir tâlib-i Hakk biraderi var imiş ki hemîşe ehl-i Hakk'la yâr imiş, daimen ehl-i Allah ile enis ü celis, nâm-ı İdris⁵⁵ imiş, Sultan âna Karabağ etrafında bir ülke vermiş imiş; ol dahi Dede Hazretlerine buluşup inâbet edüb halvetine girmiş imiş; çün Tebrîz'e biraderi Sultan Hasan'ı görmeğe gelür Sultan başında Dede Hazretlerinin tâcın görür, sorar ki bu kimin kisvetidir? Üveys dahi Dede'nin evsâf-ı hamidesinden bir mikdârın zıkr ider, Dede'yi Sultan görmeden ol Üveys-vâr kullukdan âşık olur, Kadı Hasan müşaveresi ile armağanlar virüb mektub ile da'vet için Şeyh İbrâhîm'i irsal ederler ki meşayih hürmet ü âdâbını ol bulur; pes çünkü Dede Hazretlerinin meclisine irişüb hâk-ı pâylerine rûy-ı mâl olub bî-ihfâyâr bir hâlet hasıl kılur ki kenduyi mahv idüb hemân şeyhin muhabbetini isbât ider...⁵⁶"

Gülşenî'nin Rûşenî ile karşılaşmasını Beysanoğlu "Gülşenî'de ânî bir tahavvül husule gelir. Halvete girip zikre ve riyazete başlar" şeklinde anlatırken, Rahmi Serin de mübalağalı bir ifade ile "Ömer Dede Rûşenî ile ilk görüşmeleri, iki büyük nehrin birbirine kavuşup karışması gibi bir şey olmuş" şeklinde aktarır.⁵⁷

Yine aynı şekilde Atâî'de de benzer ifadeler geçer ve İbrâhîm Gülşenî'nin Heybetü olan mahlasını bu tanışma esnasında değiştirdiğini kaydeder: "âteş-dân-ı riyâzetde ızhâr-ı fûrûten" edip "sîne-i dağ-dâr-ı envâr-ı 'ışk-ı dil-efrûz ile reşk-i gülzâr-ı dârü'n-na'îm ve berd-i selâm-ı enfâs-ı pîrden mânend-i nâr-ı İbrâhîm oldukda mahlasını Heybetü iken Gülşenî" eyler.⁵⁸"

İbrâhîm Gülşenî, Sultan Hasan'ın davetini Dede Ömer Rûşenî'ye ilettiğinde mevsim kıştır ve Rûşenî de, kışın olumsuz koşullarından dolayı Tebrîz'e yolculuk yapamayacağını bildirip ona daha sonra Tebrîz'e gelme vaadinde bulunmuştur. İşte İbrâhîm Gülşenî için dönüm noktası dediğimiz süreç bundan sonra başlar, çünkü mürşidi Dede Ömer Rûşenî'yi Karabağ'da bırakıp Tebrîz'e geri dönünce belli bir süre kendine gelememiştir. Muhyî-i Gülşenî'nin belirttiği gibi Sultan Hasan, Dede Ömer Rûşenî'nin özrünü kabul eylemiştir ama İbrâhîm Gülşenî bu ayrılığa dayanmamıştır: "Dede Hazretlerinin haberini virdi; Sultan özrü kabul eyler, ama Şeyh

⁵⁵ Uzun Hasan'ın bahsedilen kardeşinin ismi kaynaklarda ve Muhyî'nin bu eserinde devam eden cümlelerde hep Üveys olarak geçer. Himmet Konur'un da belirttiği gibi burada geçen İdris ismi yanlış okunmuştur, zira Sultan Hasan'ın İdris adında bir kardeşinin olduğuna dair bir malumat mevcut değildir. Tahsin Yazıcı, Üveys ismini İdris olarak okumuştur. Bak: Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî - Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 140

⁵⁶ Muhyî-yi Gülşenî, *Menakib-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi Şîve-i Târikat-i Gülşenîye*, Yayına Hazırlayan: Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 48

⁵⁷ Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yay. İst. 1984, s. 94; Şevket Beysanoğlu, *Diyanet Kurumu Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 62

⁵⁸ Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya, 1996, s. XIX

kendüyi terk idüb Dede'ye müncezib olduğun Sultan'ı melül eyler. Nakl olunur ki ol esnâda hararet-i zikirde Şeyh günde bir koyun yer imiş...⁵⁹”

Dede Ömer Rûşenî'nin daha sonra kendi yerine tarikatın başına geçirdiği, postnişini ilân ettiği İbrâhîm Gülşenî'nin Dede Ömer Rûşenî'ye muhabbeti ölümüne kadar devam etmiştir. İbrâhîm Gülşenî'nin şu beyti de onun Dede'ye olan hayranlığının bir nişanesidir:

Gören Aydın ilinde Rûşenî'yi
Bilün andan ziyâdur Gülşenî'yi⁶⁰

Dede Ömer Rûşenî ile Gülşenî'nin münasebetleri çok sıkı olduğu için tari-kattan bazı kişilerin bu ilişkiye haset ettikleri kaydedilir. Bundan dolayı da İbrâhîm Gülşenî'nin tarikat ehlinin bu rahatsızlıklarına bizzat şahit olduğu da olmuştur. Şevket Beysanoğlu, Muhyî-i Gülşenî'den şu şekilde nakleder: “Bir gün dervişler Dede Ömer Rûşenî'yi mürakakebede görmüşler. Onlar da murakabeye dalmışlar. Biraz sonra Dede Ömer Rûşenî başını kaldırıp “Ey dervişler! Bugünden sonra hepiniz rüyalarınızı Şeyh İbrâhîm'e arz edin. Şimdi tarikat muktezasınca hepinizin işleri ona havale edildi. Sözümün doğruluğunu bir ay sonra anlarsınız” demiş ve Fatiha okumuş. On beş gün sonra da müridleriyle musafaha etmiş ve bir daha konuşmamış. Gülşenî de son nefesine kadar onun yanından ayrılmamış, Gülşenî, Dede Ömer Rûşenî'nin ölümünün ikinci günü halifeleri ve dervişleri irşada başlamış, fakat bazı halifeler ona bi'at etmek istememişler ve Tanrının Gülşenî'yi kahretmesi için Kahhar ismini zikre başlamışlar. Onların bu hareketi Gülşenî'ye malûm olmuş. Hafiften bir ses ona “Yerinde sabit ol, sen benim hıfzımdasın” demiş ve hakikaten bu halifeler Gülşenî'ye bir şey yapamamışlar.⁶¹”

İbrâhîm Gülşenî' üzerine doktora tezi olan Himmet Konur'un çalışmasında da yine Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkıbı*'ndan yukarıdakine benzer şöyle bir hadise aktarılır: “İbrâhîm Gülşenî büyük oğlu Muhammed'e, bir gün iki sini helva ve kıymetli bir seccade sipariş edip öğle vakti Dede hazretlerine götürmesini söylemiştir. O esnâda Dede “*Tebriz'de muhabbet davası eder çok, amma bir sâdik yok ki gelip tekemizi mübarek eyleye*” diye yakınmaktayken Gülşenî'nin oğlu Muhammed, yanına aldığı helva ve seccade ile gelip mübarek olsun demiş ve duâ temennî etmiştir. Dede duâdan sonra yanındaki Molla İbrâhîm'e bakıp “*sen bize âlâ seccade verdin. Biz sana ondan iyisini verelim ki merhum Seyyid Yahyâ hazretlerinin seccadesini sana teslim edelim*” demiş ve seccadeyi ona teslim etmiştir. İbrâhîm'in verdiği seccadeyi sol yanına sermelerini buyurmuştur. Fukaradan biri hased edip seccadeyi çalarak yerine bir başka seccade koymuştur. Bilahare İbrâhîm gidip mezaddan seccadeyi satın almış ve Dede hazretlerine getirip tekrar duâsını almıştır. Daha başka bazıları

⁵⁹ Muhyî-yi Gülşenî, *Menakib-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi Şive-i Târikat-i Gülşenîye*, Yayına Hazırlayan: Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 49

⁶⁰ İbrâhîm Gülşenî, *Dîvân-ı Gülşenî*, CV. Nüshası, v. 195a. (→ Akay, 1996: XIX)

⁶¹ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: 1, San Matbaası, Ankara 1996, s. 63

da İbrâhîm'e zarar vermek istemişlerse de, sonradan bundan vazgeçmişlerdir. Bunların akabinde, bir gün Dede Ömer mürdlerini toplayıp onlara şu konuşmayı yaparak *Tarikat*'ın başına şeyh İbrâhîm'i geçirdiğini açıklamıştır: “*Ey dervişan! Bu günden sonra cümmeniz vakıalarını Şeyh İbrâhîm'e arzylesin. Her kim ki onun mişkâtından nûr iktibas eder Rûşenî'yi bulur. Ve illa zulmette kalır. Haliyen tarikat muktezasında cümlelerin ümûru ona tefvîz olundu.*”

Bu hadiseden birkaç gün sonra da Dede Ömer vefât etmiştir. (892/1486)⁶²,

İbrahîm Gülşenî, Dede Ömer'in vefâtından sonra da kendisini halife ilan edip mürişidinin yerine irşâd faaliyetlerine başladı. Bu dönemde de Uzun Hasan gibi, Sultan Yâkub da kendisine büyük değer vermiş ve askerlerin mânevîyatını yükseltmek için bazı savaşlarda onu da yanında bulundurmuştur. Sultan Yâkub ile İbrâhîm Gülşenî'nin münasebetinde de Uzun Hasan'ın oğlu Sultan Yâkub'a hoca olarak tavsiye ettiği Kadı İsâ'nın rolü büyüktür. İbrâhîm Gülşenî'nin Tebriz'i anlattığı bir gazelinde Sultan Yâkub'tan övgüyle bahsetmektedir. Yine Gülşenî ile Kadı İsâ da birbirlerine Farsça ve Türkçe şiirler söylemişlerdir. Sultan Yâkub'un vefâtından (896/1490) sonra Akkoyunlu ailesi içinde meydana gelen taht kavgalarında zor günler geçiren İbrâhîm Gülşenî, (900/1495) yılında da birçok müridini de yanına alarak hacca gitti ve Mekke'de bazı Mısırlı âlimlerle tanıştı. Daha sonra Tebriz'e dönmüş olsa da Şah İsmâil'in 907/1502'de Sultan Elvend'i mağlup edip Tebriz'e girmesiyle ailesiyle orayı terk edip doğdu şehir olan Diyarbakır'a döner. İbrâhîm Gülşenî'nin bu sıralarda *Ma'nevî* adlı eserini yazmaya başladığı kaydedilir. Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkıbı*'na göre Gülşenî Diyarbakır'da kaldığı sürede şehir halkının çoğu kendisinin dervişi olmak istemiş hatta kâfirlerden bile Şeyhe inabet edenler varmış ama padişahın cizyesine zarar verir diye kâfirlerin şeyhe inabetleri menedilmiştir. Yine Muhyî'nin bildirdiğine göre İbrâhîm Gülşenî *Ma'nevî*'yi Diyarbakır'da yazmaya başlamış ve günde sekiz yüz seksen beyit yazarak bu eserini kırk-kırk beş gün gibi kısa bir sürede tamamlamıştır.

Diyarbakır'a döndükten beş yıl sonra (912/1507) hâlâ Diyarbakır hâkimiyetini elinde bulunduran Elvend Bey'in ikinci kez yenilmesi ve şehrin Musullu Türkmen Beyi Emîr Bey'e verilmesi üzerine İbrâhîm Gülşenî, Emîr Bey'den Kudüs'e gitmek için izin ister. Gülşenî'ye bu izni vermeyen Emîr Bey, Şah İsmail ile görüşmek için şehirden ayrıldıktan sonra yerine kardeşi Kayıtmaz'ı bırakır. İbrâhîm Gülşenî, Emîr Bey'in kardeşi Kayıtmaz'dan da şehirden çıkma izni istediye de olumsuz cevap alır. Daha sonra Alâüddeve'nin daveti üzerine Maraş'a giden Gülşenî, oradan da Kudüs'e gitmek üzere yola çıkar. Kudüs'te kırk gün kalıp erbaînini çıkardıktan sonra da Mısır'a geçme kararı alır. Mısır'a varan Gülşenî Kahire yakınlarında bulunan Birketülhac adlı yerde konaklar ve orda bir süre kalır. Daha sonra Dede Ömer Rûşenî'nin Mısır'a yerleştirdiği halifesi Timurtaş'ın vesilesiyle Memluk Sultanı Kansu Gavri, Gülşenî'ye Kubbetü'l-Mustafâ adlı bir zâviye yaptırır. Daha sonra Sultan'ın daveti üzerine Kahire'ye giden Şeyh Gülşenî, Kahire'deki tüm

⁶² Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarikatu*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 109

camileri dolaşır ve Bâbü Züveyle denilen semtte bulunan Müeyyediyye Camii'ndeki bir hücrede erbaîn çıkarıp oraya yerleşir. Kısa zamanda Kahire ve Mısır'da şöhreti artan Molla İbrâhîm Gülşenî'yi, yukarıda Gülşenîlik bahsinde de aktardığımız gibi, Yavuz Sultan Selim Mısır'a geldiğinde ziyaret etmiştir, kendisine bir ihtiyacının bulunup bulunmadığını sorar. Gülşenî'nin Yavuz'dan isteği üzerine de Müeyyideyye Camii yanındaki arazi kendisine bağışlanır ve orada Gülşeniyye Âsitânesi olarak bilinen dergâh yapılır.

Yukarıda Gülşeniyye bölümünde de yazdığımız gibi Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Mısır Valisi Hain Ahmed Paşa'nın isyanını bastırılmasından sonra 1525 yılında Mısır'a giden İbrâhîm Paşa'yı ziyaret etmeyip yerine oğlu Ahmed Hayâlî'yi gönderen Gülşenî'nin bu hareketi daha sonra kendisi için sıkıntılı günlerin başlangıcı olur ki daha sonra Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a çağrılır ve eseri *Ma'nevî*, Kemalpaşa-zâde'ye şeriata muhalif bir şey var mı diye incelenir.

Daha önce Gülşenî'nin doğumu hakkında farklı görüşlerin olduğunu vurgulamıştık. Gülşenî'nin İstanbul'a gelişini de kaynaklardan yola çıkarak 935/1528-29 tarihine dayandırarak kaydetmiştik. Fakat Nihat Azamat'a göre İbrâhîm Gülşenî'nin İstanbul'a gelişi bu tarihten sonradır: "... Muhyî ve ondan nakleden Cemâleddin Hulvî'ye göre İbrâhîm Paşa, İran'dan gelen bir cifr uzmanının İbrâhîm adında birinin Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatına göz diktiğini söylemesini fırsat bilmiş ve bu şahsın İbrâhîm Gülşenî olduğunu ileri sürerek şeyhi İstanbul'a getirtmiştir. İbrâhîm Gülşenî'nin İstanbul'a 935 (1528-29) yılı civarında ulaştığı kaydedilmektedir; ancak Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda Merkez Efendi ile görüştüğü dikkate alınırsa onun bu tarihten sonra İstanbul'a gelmiş olması gerekir. Zira Merkez Efendi'nin Koca Mustafa Paşa Dergâhı'na şeyh oluşu Sümbül Sinan Efendi'nin vefatından (ö. 936/1529) sonradır.⁶³"

İbrâhîm Gülşenî, oğlu ve halifesi Ahmed Hayâlî ile beraber diğer birkaç halifesi ve dervişleriyle İstanbul'a geldiğinde Şeyhin gelişinden Kanûnî Sultan Süleyman'ı haberdar etmeyen İbrâhîm Paşa, Gülşenî'yi birçok suçla itham etmek için deliller aradı. Bu amaçla da Kemâlpaşazâde, Nişancı Celâlzâde Mustafa Bey, Fenârîzâde Muhyiddin Efendi ve Kâdirî Efendi'yi görevlendirdi. Bununla da kalmayan İbrâhîm Paşa, şeyhin sohbetini dinletmek amacıyla bazı âlimleri, tebdili kıyafet ettirerek şeyhin meclisine gönderir. İbrâhîm Paşa'nın altı ay geçmesine rağmen İbrâhîm Gülşenî hakkında olumsuz sayılabilecek bir işaret görmediği ve böylelikle şeyhin Kanûnî Sultan ile görüşmesini engellemek için şeyhi tekrar Mısır'a göndermek istediği kaydedilir. Fakat daha sonra İbrâhîm Gülşenî'nin Sultan ile görüşme imkânı bulunduğunu, Kanûnî'nin kendisine büyük hürmet gösterdiği hatta şeyhin gözlerini tedavi ettirdiğini biliyoruz.

⁶³ Nihat Azamat, "İbrâhîm-i Gülşenî", *DİA.*, c.: XXI, İst., 2000, s. 303

İbrâhîm Gülşenî, İstanbul'da kaldığı süre içinde, Çıkırıkçılar başındaki Atik İbrâhîm Paşa Camii'nde vaazlar vermiştir. Muhyî-i Gülşenî'nin bildirdiğine göre Gülşenî İstanbul'dayken ahabblarının teveccühü ile Ayasofya'da, birinde padişahın da bulunduğu dört cuma meclis akdetmiştir. Şeyh İbrâhîm'den memnun olan padişah ve halk ona bol miktarda mal bağışlamışlardır. Kısa zamanda İstanbul'da da şöhreti yayılmasına rağmen Mısır'a geri dönmek isteyen Gülşenî'nin o dönemde İstanbul'dan sıkılıp bunaldığını şu şiirinden yola çıkarak söyleyebiliriz:

“Nidem İstanbul'un çünkim hevası
Yaramadı bana yohdur revası
Ki mesken idem anı ben devasız
Çu kılur fikri anun kalbi kâsi
Sitambol deyuben anunçün âdi⁶⁴”

İstanbul'da yaklaşık altı ay kalan Şeyhi bu esnada çok kimse ziyaret edip ona inâbet etmiştir. Hatta bazılarının İbrâhîm Paşa'dan çekindikleri için ancak tebdil-i kıyafet ile onu ziyaret edebilmişlerdir.

Bununla beraber Şeyh İbrâhîm Gülşenî'nin yaşı iyice ilerlemiş olmasına rağmen Kanûnî ondan İstanbul'da kalmasını istemişse de Gülşenî, artık ihtiyarladığını ileri sürerek bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Kanûnî kendisinden İstanbul'da bir halifesini bırakmasını isteyince Gülşenî, halifesi Hasan Zarîfî'yi İstanbul'da bırakmıştır. Fakat Şeyh İbrâhîm Gülşenî bu kadar övgü ve saygıya mazhar olmasına rağmen, halifesi Hasan Zarîfî ile Kanûnî arasında çok sıcak ilişkilerin olduğunu ispatlayacak malûmâtların bulunmadığını Himmet Konur'dan naklederek belirtmiştik.

Gülşenî'nin İstanbul'dan ayrılışı da Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkıbı*'nda şu şekilde aktarılır: “Salîk-i târik-i ğanî, yani Şeyh Hazreti İbrâhîm Gülşenî, nurallahu-merkadü el-sseni Mısır tarafına çün gitmek mukarar oldu, bir sebab-i mübarekde cümle meşâyih ü ulemâ ü emira cem' olub, padişah tarafından cümle hazıra ziyafet gelüb, büyük kazanlar ile enva-ı eta'm çekildi; çün Sultan Bayezid Camii'ne geldi, ol kadar adem inâbet etdi ki add olunmaz; her birine hemân tövbe etdim dimekle iktifâ etdi; gördi ki halkı çokdur, cümleñizden biriñiz takdim etsün, bakisi birbirini vasita itsün, didi; cümle olan ahabbdan ma'da Sultan Bayezid Camii'ne karîb olan eger misafir eger mucavir, eger ehl-i şevk eger ehl-i sevk nice biñ kimesne inâbet etdi, (...) çün ışk ü şevk ile Şeyhi götürüb, iskeleye geldiler, cümle meşâyih vesair veda' etdiler; merhum Ramazan Efendi'ye kemerlerin verdiler ü Sünbül Efendi hulefasından Merkez Efendi'ye ridaların virdiler ü Padişah hazretlerinden vesairden her ne geldi ise serbân-ı husn-i halifeye teslim etmişler; ol dahi Şeyhin emriyle anda gelen fukaraya ü iskelede olan zindandaki mediyunun ü mahbusuna taksim etdi; şöyle ki bir habbesini Mısır'a hemrâh itmedi.⁶⁵”

⁶⁴ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 67

⁶⁵ Muhyî-yi Gülşenî, *a.g.e.*, s. 437-38

İbrâhîm Gülşenî'nin İstanbul'a gidişi ve Kanûnî Sultan Süleyman ile görüşmesi Hayrullah Efendi'nin yazdığı Türk Tiyatrosu'nun ilk piyesine konu olmuştur.

9 Şevval 940/ 24 Nisan 1534'te vefat eden İbrâhîm Gülşenî'nin irtihâlini Muhyî şöyle kaydetmiştir: "... benim ruhum cümleñize fedâ ve ıvaz olsun, diyub fatiha okudular; pes halk taaccub edüb, perişân oldular; ol gice sabaha degin kendileri bir hatim ettiler; sabah ba'd'el-evrâdü'l-eşrak ve el-zeha dervişlere irşâd ü nasihat etmegin sefayla zikr ü sema' oldi; çün zührü eda etdiler, kibleye müteveccih olub, sakin oturdular; çün asır namazında kaîmen imama iktida etdiler, ikinci reka'tda kıyama kadîr olmayub, bakiyesini kaîden kıldılar; ba'd'el-salat giryân olub, ayıttılar: "Ey nefis! Niçün râm olmazsın? Ve ey beden! Niçün kıyam kılmazsın? Bu gice makberede ne cevab virürim"; pes muttasıl şahadetine meşgul oldular; ba'de "Allah Allah" diyüb, sonra bir kere-i haftle Hû diyub teslim-i ruh etdiler..."⁶⁶

İbrâhîm Gülşenî'nin vefatına birçok tarih düşürülmüş olup yine Muhyî'nin bir sonraki sayfada aktardığı ve Gülşenî'nin Türbesinin kapısı üzerine yazılmış olan Hüseyin Efendi'nin "Mâte kutb'ul-zeman İbrâhîm" (Zamanın kutbu İbrâhîm öldü) mısrasının geçtiği şu Farsça beyti Gülşenî'nin vefatına düşürülmüş en önemli tarihtir:

"Kerd rihlet zi gülistân-ı fenâ
Gülşenî ya'ni Şeyh İbrâhîm
Zed kadem der neşîmen-i lahût
Geşt mihmân be-hankâh-ı kadîm
Goft hâtif zi sırr-ı o tarih
Mâte kutb'ul-zeman İbrâhîm"

Bununla beraber, İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi olan Za'fî-i Gülşenî de "*Rûh-ı pâkine rahmet olupdur*" mısrasıyla şeyhi Gülşenî'nin vefâtı için tarih düşüren şâirlerden birisi olmuştur. Söz konusu tarih manzumesi aşağıdadır:

Delinüp tîr-i firkat ile cîger
Dil ü câna cerâhat olupdur

Ya'ni fahru'l-mülûka mevt irişüp
Menzili kurb-ı hasret olupdur
Aña şâhid dudâr bu tarihi
Ruh-ı pâkine rahmet olupdur
(روح پاکنه رحمت اولوبدر)
(vr. 123a)⁶⁷

⁶⁶ Muhyî-yi Gülşenî, *a.g.e.*, s. 450

⁶⁷ Abdurrahman Adak, *Za'fî-i Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânının İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Doktora Tezi), Ankara-2006, s. 60

Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde Pîr Gülşenî'nin irtihalini ve yine ölümüne düşülmüş bir başka tarihi sunar:

“Hz. Şeyh geceyi tilâvet-i Kur'an ile ihyâ ve salât-ı fecri ba'de'l-edâ vakt-i zuhra dek zikru'llâh ile meşgûl oldular. Vakt-i zuhrdan vakt-i asra kadar murâkebede bulundular. Salât-ı asrın edâsından iki sâat sonra kelime-i tevhîd ile bi'l-iştigâl son def'a “Hû” deyip, 114 yaşında oldukları hâlde nâil-i ni'met-i likâ oldular. (...)

Mısır'da âsitâne-i aliyyelerinde defn olundular. Üzerine mükellef müzeyyen türbe yapıldı. Vakfiyeler tahsîs edildi. Çâr-aktâr-ı âlemden gelen züvvârın ziyâret-gâhı oldu. Kudsiyyet-i ma'neviyeleri pek büyüktür.

Rihlet-i celîleleri Mısır halkı üzerine te'sîrât-ı azîme husûle getirdi. El'ân halkın hürmeti ve teveccühü vardır.

“Aşk aşk” (عشق عشق) târîh-i rihletleridir ki, 940/(1533) târîhine müsâdiftir.⁶⁸”

İbrâhîm Gülşenî'nin Mısır'da vefat ettiğini ve oradaki türbesinde defnedildiğini yukarıda da belirtmiştik. Fakat Gülşenî'nin Mısır'da vefat edeceğini ve türbesinin orada olacağını daha öncesinden mürşidi Dede Ömer Rûşenî tarafından kendisine söylendiğini Muhyî-i Gülşenî *Menakib-ı İbrâhîm-i Gülşenî* adlı eserinde şu şekilde ifade eder:

“Gülşenî hazretleri Dede Ömer Rûşenî kuddise sirrunuñ merz-i mevtinde rica etti ki siziñ hizmetinizde Tebriz ü Hoy'da karar edeyim mi? Emriñiz nicedir? Buyurdular ki seniñ karargâhıñ ya'lemullah Mısır olacaktır ü türbe ü hankâhıñ âlî yapılacaktır.⁶⁹”

Yukarıda Muhyî-i Gülşenî'nin de yazdığı gibi Dede Ömer Rûşenî saliki ve dervişi İbrâhîm Gülşenî'ye “Allah bilir ama senin karargâhın Mısır olacaktır ve türben de orda âlî yapılacaktır” diyerek onu Mısır'a gitmeye orada bir türbe inşa etmeye teşvik etmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi türbesinin yeri ve inşasının temeli, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonrası Gülşenî'ye “bizden bir isteğiniz var mı?” sorusundan sonra Gülşenî'nin Müeyyediyye Camii yakınındaki arsayı istemesi ve Yavuz'un da bu arsayı kendilerine bağışlamış olmasıdır.

⁶⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 164

⁶⁹ Muhyî-yi Gülşenî, *a.g.e.*, s. 445

İbrâhîm Gülşenî hakkında doktora tezi hazırlayıp yayımlayan Himmet Konur, bizzat Gülşenî tekkesini ziyaret edip, fotoğraflar çekmiş kamera kayıtları almış olup tekke hakkında şu değerli malumatları verir:

“Tekyetü'l-Gülşenî diye de bilinen bu âsitâne, 1517'deki Osmanlı fethinden sonra Kahire'de inşâ edilen ve tapu senedinde (=vakfiyesinde) tekye adı verilen ilk dini yapıdır.

Muhyî'nin naklettiğine göre Tekke, şimdiki kubbe yüksekliğinde toprak kazılıp bir o kadar da temeli için aşağı inilerek inşâ edilmiştir. Bizzat görme imkânı bulduğum yapıyı sol tarafına alan merdivenlerle çıkıldığında iki kanatlı giriş kapısına ulaşılır. Sağa açılan kanattan içeri girdikten sonra, birkaç basamakla taş döşeli orta alana geçilir. Girişin sol tarafında, orta alandan daha aşağı seviyede, mescid bulunmaktadır. Bu alanın ortasında ise Türbe vardır.

Kubbeyle örtülü türbeyi ihâta eden hücreler daha sonra sâkinleri alt kata defnedilmek üzere iki kanatlı olarak inşâ edilmiştir. Evliya Çelebi (1095/1684)'nin *acib* olarak telakkî ettiği bu tarz Selçuklulardan gelmektedir. Büyük bir ihtimalle cenâzeler -Selçuklu türbelerinde olduğu gibi- bu hücrelere mumyalanarak konulmuştur. Muhyî'nin şu ifadeleri -en azından İbrâhîm Gülşenî için- bunun böyle olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir: “*Ahmed Hayâlî 977'de vefât etti. Türbe-i şerifeye ben indirdim. Pîrin ölümünden otuz yedi sene sonraydı. (...) Yanımda mum vardı. Gördüm, Pîr'in cesedi henüz kefenle melfuf olmuş, teravetle durur.*”

(...)

Bu türbenin evvelce tamamen çinilerle kaplı olup sonraları dökülenleri değişik yerlerden temin edilenlerle onarılan giriş cephesi bugün oldukça tahrib olmuş durumdadır. Giriş kapısı üzerinde Zümer, 39/73 âyeti yer almaktadır. Onun üst tarafında da İbrâhîm Gülşenî için düşürülen ölüm tarihi, hâlâ Evliya Çelebi'nin vafettiği gibi durmaktadır.⁷⁰

İbrâhîm Gülşenî'nin Türk tasavvuf edebiyatına etkisi ve katkılarını tezimizin yukarıdaki “Türk Tasavvuf Edebiyatında Gülşenîlik” bölümünde kaydetmeye çalıştık. Bu bölümde de yazdığımız gibi, İbrâhîm Gülşenî sadece ehl-i tasavvuf üzerinde etkili olmamıştır. Her ne kadar onun etrafındaki şair ve muharrirler yine kendisine intisaplı şahıslar olsalar da, aynı zamanda Türk edebiyatının temsilcileri idiler. Kendisine gönülden bağlı olan birçok mürid-dervişin aynı zamanda mutasavvıf-şair kişiliklerde olmaları, eserlerinde İbrâhîm Gülşenî'nin başlı başına bir konu olarak işlenmesine sebep olmuştur. İbrâhîm Gülşenî'nin bu etkisi divân oluşturan, klasik tarzda şiirler yazan hemen hemen tüm Gülşenî-şairlerinin eserlerinde görülür. Bu şairler içinde de Za'fî-i Gülşenî, *Divân*'ında İbrâhîm Gülşenî'yi işlediği konuların başına koymakla yukarıda bahsettiğimiz Gülşenî tesirini örneklemektedir. Bundan ötürü

⁷⁰ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 130

Abdurrahman Adak'ın doktora tezi olarak hazırlamış olduğu Za'fî-i Gülşenî'nin *Di-vân*'ından örnekler sunmayı mühim gördük:

“*Dîvân*'da İbrâhîm-i Gülşenî ile ilgili zengin bir malzeme bulunmaktadır. Şâir şeyhinin ismini açık bir şekilde zikretmiştir. Örneğin “*Bize Gülşenîler dirler*” redifli bir koşmada (vr. 56b-57a) şâir, şeyhinden “Şeyh İbrâhîm”, bir murabbain (vr. 28a-b) nakaratında da “*İbrâhîm Efendim*” diye söz etmiştir:

Şeyh İbrâhîm' dür pîrümüz
Biñ ile birdür birümüz
Kimse añlamaz sözümüz
Bize Gülşenîler dirler
(vr. 56b)

Ey gülşen-i dil nârveni serv-i revânım
Kurbân olayım tîriñe ebrû-yı kemânım
Cân mülketine server ü sultân-ı cihânım
İbrâhim efendüm yüzi gül gonce-dehânım
(vr. 28a)

Ayrıca, şairin şeyhine karşı olan duygularını ifâde ettiği diğer bir gazel de (vr. 84b) “İbrâhîm” rediflidir. Şâir, bu gazelin birinci beytinde, şeyhini “yâr-ı cân” ve “şûh-ı zamân” olarak tavsif etmiş; şeyhi ile olan ayrılığından dolayı menziline ateş ile dolduğundan ve bu yüzden yaşlandığından söz ettikten sonra, makta beytinde şeyhine olan samîmi bağlılığını dile getirmiştir ki bu beyit şöyledir:

Zâ' fi kul oldı saña cânıyla
Kışver-i dilde hânım İbrâhîm
(vr. 84b)

Aşağıdaki Farsça beyitte de “*Adın Halîl'in adının ikizi olduğu için, senin dostluğun herkesinkinden daha fazladır.*” diyen şâir, Halîl ile Hz. İbrâhîm'i kastederek, şeyhinin hem O'nunla adaş, hem de O'nun gibi Allah dostu olduğuna işaret etmiştir:

ز آنروکه نام تو بخلیاست توآمان
تسلیم خلت تو بیرون شد ز هرکسی
(vr. 137a)

Şeyhinden doğrudan Halil olarak söz ettiği diğer bir beytinde de şâir, şeyhinin güzelliğinin kendisini hasta ettiğini ifâde etmiştir:

Dostlar ölsem n'ola künc-i belâ içre 'alîl
Kim beni bî-çâre kıldı n'eyleyem hüsn-i Halîl
(vr. 82a)

Şâir, Farsça dîvânçede iki yerde olmak üzere, toplam yirmi yedi yerde Gülşenî kelimesini kullanmış ve bunların dokuzunda şeyhi İbrâhîm-i Gülşenî'yi kastetmiştir. Bu yerlerin üçünde de, onun yanı sıra, İbrâhîm-i Gülşenî'nin şeyhi Dede Ömer-i Rûşenî'ye de yer vermiştir. (vr. 57a, 64a, 122b) Gülşenî kelimesinin geçtiği diğer on sekiz yerde ise, Gülşeniyye tarîkatı kastedilmiştir.

Şâir, ayrıca yedisi Farsça dîvânçede olmak üzere, dîvânının toplam on yedi yerinde şeyhinden *pîr* olarak söz etmiştir. Pîr ve Gülşenî'yi bir arada zikrettiği aşağıdaki beyitten, pîr ile şeyhini kastettiği açıkça anlaşılmaktadır:

Mâ-sivâdan geçmişem Za'fî olup teslîm-i pîr
Gülşenî'ye bendeyem ammâ ki şâh-ı 'âlemüm
(vr. 139b)

Şâir, *Dîvân*'da iki yerde şeyhinden “Hazret-i Monla” diye söz etmiştir. Bunlardan birinde (vr. 72a) şeyhinin hânkâhını “pîr-i aşkın dergâhı” olarak nitelendiren şâirin, diğerinden (vr. 110b) de şeyhinin karşısında heyecanlandığı, ona büyük bir muhabbetle bağlı olduğu anlaşılmaktadır:

Za'fiyâ dergâh-ı pîr-i 'aşk istersen eger
Gâfil olma hân-kâh-ı Hazret-i Monla imiş
(vr. 72a)

Za'fiyâ çınlar kulagum depreşür a'zâlarum
Gâlibâ irşâda geldi Hazret-i Monlâ yine
(vr. 110b)

Şâir, *Dîvân*'da bir yerde de şeyhinden “Şâh-ı velâyet” (vr. 69b), olarak söz etmiştir. Burada şâir, Şâh-ı velâyete bende olmasını, pâk bir itikâd ile Allah'ın fazlına nâil olmasına bağlamıştır:

Fazl-ı Hudâ'ya ireli pâk i'tikâd ile
Biz boynı baglu bende-i Şâh-ı velâyetüz
(vr. 69b)

Bilindiği gibi İbrâhîm-i Gülşenî, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazîre olarak kırk bin beyitlik *Ma'nevî*'yi yazmıştır. Şâir, kıyâmet gününde herkesle dost olmak istemediğini, *Ma'nevî*'nin sahibi ile birlikte olmak istediğini ifade ettiği aşağıdaki beytinde, bu esere de işaret etmiştir:

Dimezüm mahrem eyle her denîye
Musâhib eyle sâhib *Ma'nevî*'ye
(vr. 4a)

Şâir bazı gazellerde bütünüyle şeyhini anlatmış, hayran kalmış bir vaziyette evsâfını terennüm etmiştir. Örneğin *şeyhümüz* redifli bir gazelde (vr. 70b) şâir şeyhini *Reh-nümâ-yı sâlik-i râh-ı hüddâ, Pîşvâ-yı tâlib-i nûr-ı Hudâ* (beyit 1), *Peyrev-i şîr-i Hudâ, ma'den-i sıdk u safâ, müctebâ, mürtekâ, muktedâ* (beyit 2) *Ehl-i diller arasında müntehâ* (beyit 3), *Vâsıl-ı Hak, mest-i müstağrak, Pîr-i kâmil, zübde-i ehlü'l-henâ* (beyit 4), *server ü serdâr* ve *sâhib-livâ* (beyit 5) gibi vasıflarla övmüş, ayrıca onun dışındaki müntehâlerin onun mübtedâsından bile haber veremeyeceklerini, (beyit 3) onun içinde bulunduğu hâlleri insan aklının idrâk edemeyeceğini (beyit 4) ifade etmiştir:

“*Kişi pîrinden cüdâ düşmek ne müşkil kârdur*” nakarâtlı murabbada (vr. 21b) da, pîrinden ayrı kaldığı ve bu ayrılıktan dolayı çektiği sıkıntıları anlatmıştır. Bu şiirin beşinci bendinden de, “*zât-ı pâki ekmel-i ahrâr*” ve içirdiği irşâd şerbetini hasta gönle ilaç olarak nitelendirdiği (bend 1) pîrinin dergâhını terk ettiği, ancak pişman olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bu terkedişi, müntesibi olduğu tarîkatı terk etme olarak değil, tarîkatın şeyhi ve âsitânından ayrı kalma olarak anlamak gerekir. Şâir, pîrin yakınında olmayı ve gözetiminde bulunmayı o derece önemsemektedir ki, onun nazarında, ondan ayrı kalmak tevbeyi gerektiren bir davranıştır:

Za'fiyâ bilmem neden düşdi baña bedrâyılık
Terk idüp dergâh-ı pîri eyledüm hercâyılık
Tevbe olsun itmeyem şimdengirü hydrâyılık
Kişi pîrinden cüdâ düşmek ne müşkil kârdur
(vr. 21b)

Şâir, “*Yandı tâlibler meded devletlü sultânım meded*” nakarâtlı murabbada (vr. 22a), şeyhini, velâyet mülküne hükmeden hân, ölü cisme rûh olan Îsâ nefesli, güzelliğinin nuru şimşek çakan aydınlık ay (bend 1) şeklinde nitelendirerek, Gülşenî tâlib/dervîşlerinin çektikleri aşk ızdırabını anlatmıştır.

“*İbrâhim efendüm yüzi gül gonce-dehânım*” nakarâtlı murabada (vr. 28a) da şâir, şeyhinin dudağını goncaya, yüzünü de güle benzeterek, onun güzelliğini bütün murabba boyunca anlatmıştır. Murabbain üçüncü bendinde şeyhini güzel kokulu

sümbüle ve yeni yetişen güle benzeterek, onun güzellerin baş tâcı olduğunu ve güzellikte Yusuf Peygamber’e yetiştigini ifâde etmiştir:

Bir sünbül-i hoş-bû gül-i nev-reste güzelsin
Ser-defter-i hûbân diseler dahı mahalsin
Hüsn ile şehâ Yûsuf-ı Mısrî’yi bulasın
İbrâhim efendüm yüzi gül gonce-dehânım
(vr. 28a)

Yine şeyhinin güzelliği ile ilgili olarak, ismini zikrettiği bir beyti (vr. 82a) müteakiben şâir, mübâlağa sanatına başvurarak, dünya etrafında yer alan dokuz gezegenin, yeryüzünü dolaşmaları hâlinde, şeyhinin yüzü gibi güzel bir yüze rastlayamayacaklarını ifâde etmiştir:

Nüh felek seyr eyleyüp rûy-ı zemîni geşt iden
Görmedi bir aña beñzer sûret ü vech-i cemîl
(vr. 82a)

“Efendüm pâdişâhum gözlerüm nûrı Memi Şâh’um” nakarâtlı murabba (vr. 27a-b) ile, “Gözlerüm nûrı güneş yüzli Memi Şâh’um beniüm” nakarâtlı murabbada (vr. 28a) yer alan Memi Şâh, şeyhi olmalıdır. Zira son murabbain aşağıdaki bendinde, şeyhinin âsitânını dergâh olarak benimsediğini ifâde etmiştir:

Bir güzel begsün melâhat tahtına şâhum benüm
Âsitânundur cihânda ‘âli dergâhum benüm
Az idüp mihr ü vefâyı almagıl âhum benüm
Gözlerüm nûrı güneş yüzli Memi Şâh’um benüm
(vr. 27b)

Şâirin, “Her ne itdiyse bana ol şâh-ı hûbân eyledi” (vr.30b), “Himmat it devletlü sultânım zuhûr eyyâmıdır” (vr. 22b), “Aşık-ı şûrîde güm Mecnûn-ı nâşâdun beniüm” (vr. 28b), “Cânımın dinlencesi sen gönlümün eğlencesi” (vr. 30a) ve “Ne asl efendisün seni sen hiç bilür misün” (vr. 29b) nakarâtlı murabbalar ile “sultânım” redifli gazellerde (vr. 88a-b) şeyhine hitap ettiği anlaşılmaktadır.

Şâire göre, “nasıl” ve “niye” sorularından vazgeçerek pîre teslim olmak ve onu sevmek gerekir. Zira pîrinin âsitânına teslim olması, gönlünden vâridât eksik olmamasını sağlamaktadır. Bu da şeyhinin feyz ve ata sahibi, hasta gönlün ilacı olmasından kaynaklanmaktadır. O, nefsin kayıtlarından kurtulmuş kâmil bir zât-ı pâktır. Onun irşâd şerbeti hasta gönlün ilacıdır. Şâir bu yüzden şeyhinin feyzini ümid etmektedir:

Pîre teslîm it özin çûn u çerâdan vaz gelüp
Ehl-i 'aşk içre fakîh olmaz cevâbıyla su'âl (vr. 82b)

Teslîm ü rızâñ ile tolu içüm [ü] taşum
Mihrüñdür olan sînedeki cânım efendi (vr. 113b)

Âsitân-ı pîre teslîm olalıdan Za'fiyâ
Hamdü li'llâh kim degil eksik gönülden vâridât (vr. 53a)

Ey feyz u 'atâ sâhibi sultânım efendi
Bu haste dilüñ derdine dermânım efendi (vr. 113b)

Mi'mâr-ı keremle dem-i feyzüñ meded eyle
Vîrân koma dil mülkini hey hânım efendi (vr. 113b)

'Anâda kaldı dil-i nâ-tüvân meded bekler
Cenâb-ı şâhdan ol bî-kese 'inâyet yok (vr. 77a)

Ol velî kim zât-ı pâkı ekmele-i ahrârdur
Şerbet-i irşâdı tîmâr-ı dil-i bîmârdur vr. 21b)

Za'fî, şeyhinin katında en alçak hizmetçi olmayı cihan sultânlığına tercih etmektedir. Şeyhin âsitânında seg-bân olmak şâir için her iki âlemde bir izzet ve rif'at vesîlesidir. Şâir bu hususu birçok beytinde dile getirmiştir:

Mâ-sivâdan geçmişem Za'fî olup teslîm-i pîr
Gülşenî'ye bendeyem ammâ ki şâh-ı 'âlemüm (vr. 139b)

Cihân sultânlığın terk eyledi Za'fî benüm şâhum
Murâdı bu ki tapuñda gulâm-ı kemterîn olsun (vr. 101b)

İki 'âlemde sultân oladan ben bildüğüm Za'fî
Cenâb-ı Gülşenî'de hâk-i râh olup hakâret yeg (vr. 79b)
Baña bu 'izzet ü rif'at iki 'âlemde yeter
Âsitânuñda olam pâdişehüm seg-bânuñ (vr. 77b)

بنده شو ضعفي بجان در آستان گلشنی
عاشقا نرا این بود از هر دو عالم ملتمس

“Ey Za’fî! Gülşenî âsitânına gönülden bende ol.
Âşıkların her iki âlemde kazanacakları budur.” (vr.134b)

Osmanlılarda, sarayda av köpeği muhafızına sekbân dendiğini ve av, muhârebenin bir mukaddimesi sayıldığından, ava tatbîkan verilen bu ismin bir şeref ve meziyyet olarak addedildiğini göz önüne aldığımızda, şâirin kendisini şeyhine çok yakın hissettiği ve bununla da şeref duyduğu şeklinde bir çıkarsamada bulunmak da mümkündür.

Şâir, Gülşenî âsitânının dervîşi olduğu için, Allah’ın mutlaka dualarını kabul edeceğine inanmaktadır:

Âsitân-ı Gülşenî dervîşi olduñ cânla
Hak kabûl eyler mukarrar Za’fiyâ da’vâtuñı (vr. 117a)⁷¹”

Tarikatine mensup olmayan şairlerin de iltifatına mazhar olan Gülşenî’yi Şeyh Galip de *Hüsn ü Aşk*’ında Mevlânâ’yı överken anmaktadır:

“İbrâhîm-i Gülşenî gibi merd
Olmuşdur o bağa bülbül-i ferd⁷²”

İbrâhîm Gülşenî, şair ve mutasavvıfların eserlerinde ismi geçen bir şahıs olmakla beraber birçok önemli şair tezkiresinde de adı geçmektedir. Ali Emîrî’nin tezkiresinde Amidli yani Diyarbakırlı üç tane İbrâhîm Gülşenî’nin ismi geçmektedir. Bunlardan kuşkusuz ilki tezimizde de konusu olan ve Gülşenîlik’in kurucusu olan İbrâhîm Gülşenî’dir ki ismi şu şekilde geçmektedir: “Şeyh seyyid İbrahim Gülşenî (Gülşeniyye tarikatı pîri)”. Bunun yanı sıra biri de hattat olmak üzere, hayatları hakkında hiçbir malumatın olmadığı iki tane İbrâhîm Gülşenî’nin ismi geçmektedir. Ayrıca İbrâhîm Gülşenî’nin oğlu Ahmed Hayalî’nin ismi de Gülşenî-zâde olarak tezkirede geçmektedir.⁷³

⁷¹ Abdurrahman Adak, *Za’fî-i Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti Ve Divânının İncelenmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Doktora Tezi), Ankara-2006, s. 52-70

⁷² Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz: Muhammet Nur Doğan, Ötüken Yay., İst. 2002, s. 48

⁷³ Hakan T. Karateke, *İşkodra Şairleri ve Ali Emîrî’nin Diğer Eserleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 32-33

2. 2. ESERLERİ

İbrâhîm Gülşenî'nin kuşkusuz en meşhur eseri onun Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazîre olarak Farsça yazdığı 40.000 beyitlik *Ma'nevî* adlı eseridir. 24 bin beyitten oluşan *Türkî Divân*'ı, 20 bin beyitlik *Fârisî Divân*'ı, İbn-i Fâriz'ın *Kaside-i Tâiyye*'sine nazîre olarak yazdığı 5 bin beyitlik *Arabî Divân*'ı bulunmaktadır. Bu eserler dışında İbrâhîm Gülşenî'nin *Râz-nâme*, *Kadem-nâme*, *Kenzü'l-Cevâhir* mesnevileri ile beraber *Rubâiyyât-ı Arabî*, *Rubâiyyât-ı Fârisî*, *Rubâiyyât-ı Türkî*, *Makâmât-ı Âliyât*, müsvedde halinde türbe-i şeriflerinde muhafaza edilen *Etvâr-ı Seb'a*, *Sîmurg-nâme* ve *Çoban-nâme*(*Behçetü'l-Esrâr*) eserleri vardır.

Bunlarla beraber "... bir kısmı henüz temize çekilmemiş müsvedde halinde olmak üzere toplam yüz otuz bin beyit tutarında manzum eseri vardır. Muhyî on bin kadar da *hakâyık-ı nesrinden* bahsetmektedir. Muhtemelen bu müsveddeleri ve nesir yazıları tasnif edilip isimlendirilmiş ve istinsah edilmiştir. Zira değişik kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında yer alıp ona nisbet edilen eserler incelendiğinde sayıları yirmiyi bulmaktadır.⁷⁴

Bunlar dışında yine İbrâhîm Gülşenî'ye nispet edilen ve kütüphane kayıtlarında da rastlanan *Risâletü'l-Etvâr*, *Pend-nâme* ve *Tahkîkât-ı Gülşenî* adındaki eserleri de mevcuttur. Fakat *Risâletü'l-Etvâr* ile *Etvâr-ı Seb'a* aynı temayı işlemektedir ve aynı eserin farklı nüshalarına verişmiş iki isim olabilir. Tabi bu da eserler üzerine yapılacak bir çalışma sonucunda anlaşılabilir. Aynı şekilde Dede Ömer Rûşenî ile ilgili kaynakların hepsinde de Dede Ömer'in *Çoban-nâme* adlı eserinden bahsetmektedir. Gülşenî'ye ait olduğunu yazan kaynaklarda da görüldüğü iki zata da nispet edilen bu eserin konularının da aynı olduğu, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde geçen Hz. Musa ile bir çoban arasında geçenler anlatılmaktadır. Zaten Vassâf'ın eseri *Sefîne*'de *Behçetü'l-Esrâr* olarak da kaydettiği *Çoban-nâme*'nin *Behçetü'l-Ebrâr* ismiyle Nazîr İbrâhîm Gülşenî (1188/1774)'ye ait olduğunu da Himmet Konur bildirmektedir.⁷⁵

Ma'nevî'nin beş yüz küsur beytinin şerhini yapmış olan La'lî Mehmed Fenâî'nin de *Etvâr-ı Seb'a* adlı bir eseri olduğu bilinmektedir. Bu eser de başka birkaç eser gibi yanlışlıkla İbrâhîm Gülşenî adına kaydedilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu eserlerin tahkik ve tetkiki gerekmektedir ki kime ait oldukları anlaşılabilir olsun.

⁷⁴ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 174

⁷⁵ Himmet Konur, *a.g.e.*, s. 175

2.2.1 TÜRKÇE ESERLERİ

2.2.1.1. TÜRKÇE DÎVÂN

Yirmi dört bin beyitten fazla olan ve özellikle de dili bakımından önemli görülen bu divânın birçok kütüphanede olmak üzere yedi tane nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Bunlar:

1. Ali Emirî Nüshası: Millet Kütüphanesi'nde Ali Emirî, Manzum Eserler Nr. 379'da kayıtlı olan ve kendi nüshaları içinde en derli toplu olanıdır. Bununla beraber *Gülşenî Divânı* üzerine doktora tezi hazırlayan Mehmet Akay'ın tezinde vafettiği bu nüsha ile yine İbrâhîm Gülşenî'nin hayatı ve eserleri hakkında doktora tezi hazırlayan Himmet Konur'un eserinde vafettiği arasında küçük farklılıklar mevcuttur.

2. Cârullah Veliyyü'd-dîn Nüshası: 1661 numara ile kayıtlı olan bu nüsha Himmet Konur'un eserinde Millet Kütüphanesi'nde; Mehmet Akay'a göre de Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Rûşenî adıyla kaydedilen bu nüsha 5030 beyitten ibarettir.

3. İstanbul Üniversitesi Nüshası: 890 numara ile kayıtlı olan bu nüshanın müstensihî ve intisah tarihi belli olmayıp eser sonradan ciltlenmiştir. Bu nüshada Gülşenî'nin şiiirlerinin yanı sıra Mevlânâ, Eşrefoğlu ve Dede Ömer Rûşenî gibi birçok mutasavvıfın şiiirleri yer almaktadır.

4. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Nüshası: Bu nüsha da 982 numara ile kayıtlı olup 357 varaktır. Tahsin Yazıcı İstinsah tarihi ve müstensih isminin belli olmadığı bu nüshada Hasan Sezaî'nin mührünün olduğunu söylemişse de, bu nüshayı tetkik için kütüphaneye gidip de bu nüshaya ulaşmak isteyen Mehmet Akay, katalogda kayıtlı olmasına rağmen aynı numarada *Divân* dışında başka bir eserle karşılaştığını ifade eder. Bununla beraber Nihat Azamat da 982 numarayla kayıtlı olan bu nüshanın en iyi nüshalar arasında olduğunu ifade ederek nüshanın varlığından söz etmektedir.

5. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Nüshası: 289 numaralı bir Mecmua'da bulunan birçok eserle beraber bulunan *Gülşenî Divânı* bu Mecmua içinde 3 numaralı eserdir.

6. Raif Yelkenci Nüshası: Kitapçı olan Raif Yelkenci adlı şahsın elinde olan nüshadır. Bu nüsha 925'te Ali Muhammed tarafından istinsah edilmiştir.

7. İzzet Koyunoğlu Nüshası: A. İzzet Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 13196 numara ile kayıtlı olan bu nüsha Rûşenî adına kayıtlı olan divânın içindedir. Müstensihî belli olmayıp 683 beyitten müteşekkildir.

Bu nüshalar dışında Himmet Konur'un aktardığında göre bir de Edirne Seli-miye Yazmaları Fihristi'nde 1353 numara ile kayıtlı bir nüsha mevcuttur.

İbrâhîm Gülşenî'nin *Türkçe Divânı*'nda Yunus Emre ve Nesîmî'nin şiirlerinin etkisi görülmekte olup, bu divânın özellikle Türk dilinin özelliklerini yansıtmaya bakımından önemli görüldüğü bilinmektedir. Ki bunu *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde Vassâf şu şekilde ifade eder:

“Hz. Pîr'in yazma Türkçe Dîvân'ını gördüm. Bunun başında ve nihâyetinde Hz. Sezâî'nin mührü mahtûmdur. Bundan onun müşârünileyhin de mütâlaa eylediğine kanâat ettim. Yüzümü gözümü sürdüm. Ondaki, maânî-i hakîkiyyeden bu abd-i ahkar-i şefâat-hâhın dahi hisse-mend olmasını Cenâb-ı Vâhîbü'l-âmâl'den diledim. O zamânın şîve-i lisânına göre yazılmış, lisân-ı edebiyât nokta-i nazarından da mühimdir...⁷⁶”

2.2.1.2. PEND-NÂME

İsminden de anlaşıldığı gibi okuyucuya nasihat ve öğüt veren bu eser de Türkçe yazılmış manzum bir eserdir. Tasavvufî konuların işlendiği dilli sade bu eserde dünya nimetlerine karşı takınılması gereken tavrı işlemektedir. Bu yönüyle kendinden önceki mutasavvıfların bazı eserlerinde işlenen konulara benzerlik arz etse de bu eser daha çok Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğüt ve nasihatleri hatırlatmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 1042 numarada kayıtlı olan eserin başlığı da şöyledir: *Pend-nâme-i Hz. Kutbu'l-Arifîn ve Zübdetü'l-Muhakkikîn ve Sultanü'l-Aşıkîn İbrâhîm Gülşenî Kaddesallahu Ruhahü'l-Azîz*.

2.2.1.3. TAHKİKAT-I GÜLŞENÎ

İbrâhîm Gülşenî'ye nispet edilen bir diğer Türkçe eser de mensur yazılan *Tahkikat-ı Gülşenî*'dir. Bu eserde tasavvufî konuların işlendiği, Attâr ve Mevlânâ gibi mutasavvıfların bazı beyitlerinin şerh edildiği görülür. Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Esad Efendi, 3543 numarayla kayıtlı olan eserin bir nüshası mevcut olup, eserin İbrâhîm Gülşenî tarafından mı yoksa Gülşenî'den istifade edip de başka bir kişi tarafından mı yazıldığı anlaşılmamaktadır.

⁷⁶ Osanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 169-70

2.2.1.4. RÂZ-NÂME

Türkçe yazılmış bir mesnevi olan *Râz-nâme*, her mesnevide olduğu gibi, tevhid, na't, münacât, medh-i çâr-yâr (dört halifeye övgüler) bölümleri ile Mehmed Gazî için yazılmış bir kaside ile başlar. Millet Kütüphanesi'nde *Râz-nâme-i Mevlânâ Gülşenî* ismiyle 932 numarayla kayıtlı olan eserin müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

2.2.1.5. KIDEM-NÂME

İbrâhîm Gülşenî'nin mesnevi tarzında yazdığı bir diğer Türkçe eser de *Kıdem-nâme*'dir. Millî Kütüphane'de Yz. A. 2920/2 numara ile kayıtlı olan eserin bu nüshasının müstensihî Dabbağ-zâde Ahmed olup müstensih eseri H.1157/M.1744'te istinsah etmiştir.

2.2.1.6. ÇOBAN-NÂME

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İbrâhîm Gülşenî'nin mürşidi Dede Ömer Rûşenî'nin de aynı isimle bir eseri vardır. Fakat Dede Ömer Rûşenî'nin *Çoban-nâme*'si Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki "Mûsâ ile Çobân" kıssasının genişçe tercümesidir. İbrâhîm Gülşenî'nin *Çoban-nâme*'si de aynı kıssayı ve konuyu Mevlânâ *Mesnevî*'sinden mülhem olarak işlemekle beraber, bu eseri bir tercüme eser olarak değerlendiremeyiz. Yani İbrâhîm Gülşenî de Mevlânâ gibi aynı konuyu işlemişse de bu eser başlı başına bir eser olarak telaki edilmelidir. Hz. Musa ile Çoban arasındaki mükellemanın konu edildiği eserde Çoban, Allah'a ibadet eden ve Allah'ı benzetmelerle tasvir etmeye çalışan bir kişidir. Çobanın Allah tasavvurunu beğenmeyen Hz. Musa bu şekilde Allah'ı düşünmesinin iyi olmadığını Çoban'a söyler, bunun üzerine Çoban da Hz. Musa'nın ihtarlarından sonra yaptığı tüm ibadet ve niyazların boşa gittiğine üzülmeye yollara düşer. Eserde Çoban'ın düşüncesinin Hz. Musa'ya karşı savunulduğu ve Hz. Musa'nın bundan dolayı Allah tarafından uyarıldığı ifade edilir.

Gülşenî ile ilgili kaynaklarda *Çoban-nâme*'nin iki tane nüshasının var olduğu görülür. Bunlar da, biri Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşaki Tekkesi, 26 numara ile kayıtlı olan ve 1036'da istinsah edilen nüsha ile yine Süleymaniye Kütüphanesi Veliyüddin Efendi, 1805 numara ile kayıtlı olan nüshalardır.⁷⁷

Yukarıda da kaydettiğimiz gibi *Çoban-nâme* Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sında *Behçetü'l-Esrâr* ismiyle de geçmektedir.

⁷⁷ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 178

2.2.2 ARAPÇA ESERLERİ

2.2.2.1. ARAPÇA DİVAN

İbrâhîm Gülşenî'nin, İbn-i Fârız'ın *Kaside-i Tâiyye*'sine nazîre olarak yazdığı 10 bin beyitlik Arapça *Divân*'ıdır.⁷⁸ Farsça yazılmış eserler içinde Mevlânâ *Mesnevî*'si ne kadar önemli ise, Arapça yazılmış tasavvufî metinler içinde de “Biz üzüm suyu yokken sarhoş idik” sözünün sahibi İbn-i Fârız'ın şiirleri de o kadar önemlidir. Gülşenî'nin bu Arapça divânının tek nüshası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bulunmaktadır. İbrâhîm Gülşenî, Arapça şiirlerinde Halîfî mahlasını kullanmıştır. Gülşenî'nin bu eserinde şathiyât tarzında şiirler söylemiştir.⁷⁹

2.2.3. FARŞÇA ESERLERİ

2.2.3.1. MA'NEVÎ

İbrâhîm Gülşenî'nin en meşhur eseri *Ma'nevî*, kuşkusuz ki Türk tasavvuf edebiyatının da önemli eserlerindedir. Mevlânâ *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılmış olması *Ma'nevî*'nin daha çok ön plana çıkmış bir özelliğidir. Eserde *Mesnevî*'de olduğu gibi hikâyeler anlatılır ve bu hikâyelerin çoğu ya *Mesnevî*'de geçen ya da ondan mülhem olan hikâyelerdir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi *Ma'nevî*'nin en önemli özelliklerinden biri Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılmış olmasıdır ve Mevlânâ *Mesnevî*'si,

“Bişnev ez ney çün hikâyet mikoned
Ez cüdâyi-hâ şikâyet mikoned”

beyti ile başlarken İbrâhîm Gülşenî'nin *Ma'nevî*'si de benzer bir ifade olarak

“Bişnev ez ney çün zi dem sâz âvered
Sâz-i sûzân ez çi dem-sâz âvered”

beyti ile başlar.

⁷⁸ Gülşenî'nin Arapça *Divân*'ının beyit sayısı hakkında Vassâf, “10.000 beyti câmi' bir bedîadır” derken; Nihat Azamat, bu *Divân*'nın beyit sayısının 5000 olduğunu yazmıştır. Bakınız: Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006, s. 165; Nihat Azamat, “İbrâhîm-i Gülşenî”, *DİA.*, c.: XXI, İst., 2000, s. 304

⁷⁹ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 71

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Ma'nevî*'nin Mısır'da kırk günde yazıldığı menkıbelerde anlatılır. Hocazâde Ahmed Hilmi (ö. 1332/1913) *Ma'nevî*'nin kırk günde yazıldığını şu cümlelerle ifade eder: “Ol cemi’-i kemalât ü menba’-ı irfân hazretleri Mısır’da Kubbe-i Mustafa’da ikâmet ettiği sırada kırk gün zarfında kırk bin beyitten müteşekkil *Ma'nevî* nâm-ı manzume-i dil-firibi keşîde-i silki belagât buyurmuşdur.⁸⁰” Kırk bin beyitlik olan Gülşenî'nin remel bahrinde yazılmış bu en meşhur mesnevisinin beş yüz beyti, La'lî Mehmed Fenâî (ö. 1112/1700-01) tarafından şerh edilmiştir. Bu beş yüz beytin şerhi Gülşeniyye içinde mühim görülen bir şerhtir. Bunda La'lî Mehmed Fenâî'nin tasavvufî kişiliği ve Gülşeniyye tarikatı içindeki konumu ve Sezâî-i Gülşenî'nin şeyhi ve mürşidi olması da bu şerhinin önemini daha da arttırmıştır.

Ma'nevî'nin kütüphanelerimizde birçok nüshası mevcut olup, bizim çalışmamızda istifade ettiğimiz nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde İhsan Mahvi adına kayıtlı olup Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Diyanet İSAM Kütüphanesi'nde de aynı nüsha kayıtlıdır. Yararlandığımız bu nüshada İbrâhîm Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sinin La'lî Mehmed Fenâî tarafından yapılan şerhi ile beraber Selahâddîn-i Mevlevî'nin *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr İbrâhîm Gülşenî* adlı eseri ile Sezâî Gülşenî'nin *Mektubât*'ı da yer almaktadır. Bununla beraber yine Süleymaniye Kütüphanesi'nde Halet Efendi adına 273 numara ile kayıtlı olan 111 varaklık bir el yazma da yararlandığımız bir diğer nüshadır. Tezimizde, Süleymaniye Kütüphanesi 273 Eski Kayıt Numarası ve “Lali Şerhi Ebyad-ı Manevi” ismiyle kayıtlı olan Yazma nüsha ile yine Süleymaniye Kütüphanesi'nde İhsan Mahvi ismiyle kayıtlı olan Matbu nüshadan yararlanmıştır. Matbu nüsha esas alınarak Yazma nüsha ile mukayese edilerek nüsha farkları gösterilmiştir.

Ma'nevî'nin kütüphanelerimizdeki birçok nüshası olup, hakkında malumat sahibi olduğumuz nüshalar şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 272 numara ile kayıtlı olup 928 tarihinde istinsah edilmiştir.⁸¹ Müstensihî Mahmud Halife oğlu Abdullah'tır. Bu nüshada Rubaiyyat ve Gazeliyatlar da mevcuttur.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, İhsan Mahvi ismi 14 numara ile kayıtlı olan bu nüsha 172 varak/micro-film olup tezimizde esas aldığımız nüshadır. Gayet okunaklı olan metin çerçeve içinde olup bu nüshada *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf* ile beraber İbrâhîm Gülşenî'nin gazel ve rubailerini de bulunuyor. Nüshada 29-30/12/1936 tarihli bir mühür bulunur ve bu mühürde “Öğretmen merhum İhsan Mahvi Balkır'ın Vakfıdır” ibaresi yer alır.

⁸⁰ Hocazâde Ahmed Hilmî, *İbrâhîm Gülşenî*, Kütübhane-i Cihan, İstanbul, 1322: s. 9

⁸¹ Bu nüsha ile ilgili bilgileri aktaran Himmet Konur'un belirttiği bu nüsha ile bizim tezimizde esas aldığımız nüshanın aynı olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Süleymaniye Kütüphanesi'nden aldığımız nüsha da kayıt numarası 273 ve Halet Efendi ismi ile kayıtlı. Fakat numaralandırmada bir tashih hatası olabilir, bundan dolayı da bizim yararlandığımız nüsha ile Himmet Konur'un işaret ettiği nüshayı farklı iki nüsha gibi değerlendirmedik.

3. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2080 numara ile kayıtlı olup Vardar Yenicesi'nden olan Müzehhib Hacı Ömer tarafından 928'de Müeyyediye Camii'nde tezhibi tamamlanmıştır. Fakat müstensihî bilinmemektedir.

4. Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, 694 numara ile kayıtlı olan 282 varaklık bu nüshanın da Müstensihî el-Murad el-Ezheri olup, müstensih eseri Müeyyediye Camii'nde tamamladığını yazar.

5. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2908 numara ile kayıtlı olup 936 tarihinde Mısır'da Gülşenî tekkesinde istinsah edilmiştir. Müstensihî ? b. ed-Daîf Halife Mahmud Abdullah olan nüsha 379 varaktır.

6. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 3588 numara ile kayıtlı olan 386 varaklı bu nüsha da Hacı Hasan b. Hüseyin Erdebilî tarafından 928'de istinsah edilmiştir.

7. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, A. 1502. 779, A 152 numara ile kayıtlıdır.

8. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 256 numara ile kayıtlıdır.

Daha önceki bölümlerde de yazdığımız gibi *Ma'nevî* yazıldığı dönemde de büyük bir tesir yaratmış olup, daha sonra müellifi İbrâhîm Gülşenî'nin Kanûnî'nin isteğiyle İstanbul'a çağrılmasından sonra eser Şeyhülislam Kemalpaşa-zâde'ye incelenmiştir. Eser incelendikten sonra şeriata muhalif bir ibarenin bulunmadığı kanısına varılmıştır. Hatta Kemalpaşa-zâde eseri överek onda birçok ilâhî sırrın bulunduğunu ve zâhir ehlinin bu sırlara vakıf olamayacağını da ifade etmiştir.

Yukarıda İbrâhîm Gülşenî'nin hayatını yazarken Hulvî'nin eseri *Lemezât*'ta *Ma'nevî*'nin Kemalpaşa-zâde'ye verilmesi hadisesini farklı yorumlayıp-aktardığını ifade etmiştik. Yukarıda verdiğimiz nüshalar dışında Hulvî'nin, *Ma'nevî*'nin bir nüshasının da Şeyhülislam Kemalpaşa-zâde (İbn-i Kemâl)'nin türbesinde bulunduğunu yazdığını hatırlatmak gerekmektedir: “(...) Şeyhü'l-İslâm Kemal Paşa-zâde (İbn-i Kemâl) Ahmed Şemseddin efendi hazretleri de Şeyh'le sohbet edip, sonra Şeyh'i berâberinde alıp kendi evine götürerek misâfir etti. O gece Pîr hazretleri ile aralarında birçok sır sohbetleri ve münâzaralar oldu. Ahmed Şemseddin Efendi, her ân Şeyh'e biraz daha bağlanıp, duyduğu sevgi ve hürmet her geçen gün biraz daha büyüdü. Pîr hazretleri, kaleme aldığı “Mânevî-i Şerîf” adlı eserinin bir nüshasını kendisi bizzat imzâlayarak, İbn-i Kemâl hazretlerine hediye etti. Bu nüshâ halen Şeyhü'l-İslâm'ın türbesinde bulunmaktadır.⁸²”

⁸² Mahmud Cemaleddîn el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tath Halleri)*, Haz: Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İst. 1993, s. 536

2.2.3.2. DÎVÂN

Daha çok Mevlânâ'nın tesirinin görüldüğü İbrâhîm Gülşenî'nin bu Farsça *Divân*'ı da tasavvufî konuların işlendiği bir eserdir. Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'i mesâbesinde olan bu eserde Mevlânâ tesiri gibi, Hafız-ı Şîrâzî ve Yunus'un da tesiri görülür. Gülşenî'nin bu eserinin de kütüphanelerimizde beş adet nüshası tespit edilmiştir.⁸³

2.2.3.3. KENZÜ'L-CEVÂHİR

Tasavvufî konuların işlendiği, rubaî ve tuyuğlardan oluşan bu eserin tek nüshası mevcut olup o da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Farsça 1233 numara ile bulunmaktadır. Yaklaşık olarak yedi bin beş yüz beyit tutan eserin bu nüshasının müstensihî belli olmayıp nüsha 920 tarihinde istinsah edilmiştir.

2. 3. SANATI

Türk tasavvuf tarihinde hem kişiliği hem de bıraktığı eserleriyle büyük bir tesir yaratan İbrâhîm Gülşenî'nin de, kendinden önceki ve sonraki mutasavvıf-şairlerinki gibi, şiir ve düşüncesinin temeli tasavvuf olmuştur. Dinî ve tasavvufî konuları işleyen eserler meydana getiren Gülşenî, özellikle de kendisinden önceki mutasavvıfların izini takip etmiştir. Yukarıda özellikle Mevlânâ'nın, İbrâhîm Gülşenî üzerindeki tesirini işledik. Bununla beraber Gülşenî üzerinde en çok Mevlânâ'nın tesiri olmuş olsa da İbn-i Arabî ve Molla Camî'nin de tesiri büyük olmuştur. Zaten yukarıda Gülşenî'nin Diyarbakır'dan Tebriz'e seferi esnasında Molla Camî ile tanıştığını da ifade etmiştik. İbrâhîm Gülşenî ile ilgili tüm bu malumatlar göstermektedir ki Gülşenî'nin gerek yaşamıyla gerekse de yazdığı eserleriyle tasavvufî geleneğin Türk tasavvuf ve edebiyatındaki temsilcilerinden biri olmuştur. Halvetiyye tarikatının bir şubesi olan Gülşeniyye'nin kurucusu ve mutasavvıf-şair kişiliğiyle beraber mezkur tarikatta şeyh konumunda olan Gülşenî, devrin önemli mutasavvıflarından Dede Ömer Rûşenî ile tanışıp onun dervişi olmuştur. Kuşkusuz Dede Ömer Rûşenî, İbrâhîm Gülşenî'yi en çok etkileyen şahsiyet olmuştur ve bu etki de Gülşenî'nin eserlerinde aşikâr bir şekilde görülmektedir. Saydığımız bu isimler ile beraber Gülşenî'ye tesir eden mutasavvıf-şairler için Yunus Emre ve Nesimî (M.1404)'yi de zikretmek gerekmektedir.

İbrâhîm Gülşenî hakkındaki kaynaklarda kendisinin aynı anda -vecd halinde- üç ayrı kâtime üç ayrı şiir söyleyebilecek kadar büyük bir şair olduğu kaydedilir.⁸⁴ İbrâhîm Gülşenî'nin Türkçe yazdığı *Divân*'ın Türk dili bakımından önemine değin-

⁸³ *Divân*'ın nüshaları için bakınız: Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 179

⁸⁴ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 70.

miştik ve Mevlânâ *Mesnevî*'si de Farsçada kaleme alınan en önemli tasavvufî eser olup Gülşenî de bu esere 40.000 beyitlik bir mesnevî olan *Ma'nevî* ile nazire yazmıştır. Bunlar da aynı zamanda Gülşenî'nin Türkçe, Arapça ve Farsçayı ne kadar çok iyi kullandığının göstergesidir.

İbrâhîm Gülşenî'nin Farsça şiirlerini pek başarılı bulmayan Abdülbâki Gölpınarlı, Gülşenî'nin şiir vadisinde pek yaya kaldığını ve Farsça şiirlerinin Farsça bilenleri üzecek kadar bozuk olduğunu şiirlerden örnekler vererek belirtir. Bununla beraber Gülşenî hakkında doktora tezi hazırlayan Tahsin Yazıcı ise, Gülşenî'nin *Ma'nevî*'si için “baştan takriben beş yüz beyit istisnâ edilirse eserin diğer kısmında Gülşenî'nin ne kadar kolay şiir söylediği anlaşılır. Filhakika baştaki beş yüz beyitlik kısım çok muğlaktır ve üslûb da çok ağırdır” der.⁸⁵

Türk dili ve tasavvuf edebiyatına katkıları bakımından mühim görülen Gülşenî'nin eserlerine bakıldığı zaman, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, *vahdet-i vücud* düşüncesi temelinde tasavvufî-dinî konular eserlerinin ana konusu olmuştur. Gerek *Divân*'ı gerek *Ma'nevî*'si ve gerekse de mesnevileri ana tema olarak Allah aşkı ve Allah'ın birliğini işlemiştir. Zaten Mevlânâ *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılan *Ma'nevî*'de de bunlar açıkça görülmektedir. Tasavvufî geleneğin bir temsilcisi olan Gülşenî de kendinden önceki mutasavvıfların yazdıklarına katkıda bulunarak özellikle *vahdet-i vücud* anlayışında Cüneyd-i Bağdadî, Hallâc-ı Mansur ve Gazâlî'yi benimsemiştir.

Gülşenî'de *vahdet-i vücud* ve *mutlak varlık* ile beraber *hakikât-ı Muhammediyye* düşüncesi de önemli bir yer tutmaktadır ki Himmet Konur, Gülşenî'nin *Divân*'ından aktardığı aşağıdaki şu beyitleriyle de Gülşenî'nin bu fikrini açıklamaktadır:

“İbrâhîm Gülşenî,

Kenz-i hafâ zâhir eden gün sıfat
Yüzün imiş halka muhabbet nümâ

beytiyle “*gizli bir hazine*” olan lâ-taayyün mertebesindeki Vücut'un, Hakikat-ı Muhammediyye'de apaçık zahir olduğunu ifade etmektedir. Onun bu konudaki görüşleri özetleyen diğer beyitleri de şöyledir:

Sevmişdi vechini Hakk ey vedûd
Sevme sevilme yoğiken tîn ü mâ

⁸⁵ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 172

Küntü nebiyyen dedin ey şâh-ı dîn
Sûret ü ma'nîye nazar muktedâ⁸⁶

Mevlânâ'da da olduğu gibi İbrâhîm Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sinin ilk beytinde kullandığı “ney” metaforu da Gülşenî'nin düşünce ve tasavvur düşüncesini anlamak için mühim bir araçtır. Yukarıda ifade edilen “hakikat-ı Muhammediye” ve “vahdet-i vücud” düşüncesi ile beraber, asıl vatanı olan sazlıktan (cennetten) kopmuş “ney” (insan-ı kâmil) Gülşenî'de de *insan-ı kâmil*'i temsil eder. Bu da La'lî Mehmed Fenâî'nin şerhinde genişçe açıklanmıştır.

Birçok mutasavvıf-şairin işlediği konuların başında gelen “rind-zahid çekişmesi” ve “melâmet-melâmîlik” gibi konular İbrâhîm Gülşenî'nin şiirlerinde özellikle de *Pend-nâme*'sinde görülür. Bilindiği gibi, “ehl-i zahir” olan, aşkın derununu anlayamayan, softa ve ham-sofu olan “zahid” hep mutasavvıflarca yerilmiştir ve Gülşenî de bu geleneği sürdürür:

“Yürü zâhid yürü âşıkınız biz
Tarîk-ı aşka sâdıklarız biz

Melâmetle sakın korkutma bizi
Yolumuzdan yürü ürkütme bizi

Nasihât âşığa hiç kâr eder mi
Melâmetten ya âşık âr eder mi

Aceb tesir eder mi âşığa pend
Olur mu şîr-i nerre rîşteye bend

Şu dîvane kim ol tutmaya zincîr
Ona ne fikr ü ne hayâ vü ne tedbîr

Ne deyim sana ey zâhid ki ancak
Bu aşk ahvalini bilmez ki ahmak⁸⁷,

Zahid tipini bu şekilde yeren Gülşenî buna karşın “rind” tipini ve “rindliği” de şu şekilde benimsediğini, hatta kendisinin de “rind” olduğunu söyler:

⁸⁶ Himmet Konur, *a.g.e.*, s. 190

⁸⁷ Gülşenî, *Pend-nâme*, Hacı Mahmud, No: 1042, 18 b. (→Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 202)

“Aşk ile rûz-ı ezelde içmişem câm-ı elest
Ol sebeptendir ide geldim ey dildâr mest

Rind-i meyhane bilir ol câm-ı şevkin zevkini
Kim içen şevk ile olur aşık-ı dîdâr mest⁸⁸”

“Menem rind ü harâbâtî müdmin
Ki hamr-i aşk ile mestâne oldum⁸⁹”

“Cihânda rind ü rûsvâyî olup bednâm-ı hercâyî
Yığıyem başa ğavğayı amansız aşkın elinden⁹⁰”

İbrâhîm Gülşenî, tasavvuf geleneğini yaşamı ve eserleriyle sürdürmekle beraber birçok mutasavvıf-şairden ayrılan özelliklere de sahiptir. Birçok eser meydana getirmesine rağmen İbrâhîm Gülşenî'nin herhangi bir devlet büyüğüne kaside yazmamış olması bu ayırıcı özelliklerinden biridir. Gülşenî'nin kaside yazmamış olmasında kuşkusuz şeyh ve sûfî kimliğinin etkisi kadar, devlet ricali ile yakın ilişkide olması ve bir dönem de devlet kademesinde bulunmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu yönüyle de İbrâhîm Gülşenî'nin eserlerindeki tasavvufî-dinî konularda yoğunlaştığını görmekteyiz. Fakat Gülşenî devlet büyüklerine kaside yazmamış olmakla beraber sadece tasavvufî konuları işlememiştir eserlerinde. Bu konularla beraber “... şiirlerinde hayat ve mücadele de bulunur. Onlarda yaşadığı yerlerin izleri ve güzellikleri vardır. Mesela, Mısır'a karşı duyduğu sevgi ve oranın güzellikleri bir gazeline konu olduğu gibi, ilahî aşkın yeri olan Mısır-ı dili de sık sık zikretmekten büyük haz duyar. Zira orayı me'vâ ve mesken edinmiştir.⁹¹”

Bununla beraber Gülşenî'nin İstanbul'a gidişi ve İstanbul ile ilgili izlenimlerini yazdığı şiirlerini de hatırlatmak gerekmektedir:

“Nidem İstanbul'un çünkim hevası
Yaramadı bana yohdur revası
Ki mesken idem anı ben devasız
Çu kılur fikri anun kalbi kâsi
Sıtambol deyuben anunçün âdi

...

⁸⁸ Gülşenî, *Divân*, 6 a (→Himmet Konur, *a.g. e.*, s. 204)

⁸⁹ Gülşenî, *Divân*, 68 a (→Himmet Konur, *a.g. e.*, s. 204)

⁹⁰ Gülşenî, *Divân*, 30 a (→Himmet Konur, *a.g. e.*, s. 204)

⁹¹ Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya 1996, s. XXXV

Sorub bil Gülşenî Şeh Rûşenîden
Nedendür da sıfat cerhin devası^{92,}

Yine aynı şekilde İstanbul ile ilgili düşüncelerini anlattığı başka bir şiirinde de şöyle der:

“Bilmezem İstanbul’uñ muhibleri ile nidem
Dilemezler çün sefer kıluban u andan gidem
Ulu kiçi gitme dirler sevüben dilden beni
Gelüben zevk ile sohbet ideyorken dem-be-dem
Yasluya döner muhibler benüm için işidüp
Terk idüp İstanbul’u çün turmayuban giderem^{93,}

İbrâhîm Gülşenî’nin nazireci yönüne bakıldığında kuşkusuz *Mesnevî*’ye nazire olarak yazdığı *Ma’nevî*’si ilk akla gelen eseri olur. Fakat Mevlânâ *Mesnevî*’sine yazdığı bu nazire ile beraber İbrâhîm Gülşenî’nin, mürşidi Dede Ömer Rûşenî’nin şiirlerine yazdığı nazireleri de önemlidir. Gülşenî üzerindeki bu Rûşenî tesirini ve bu tesirin de nazire olarak karşımıza çıktığını ifade eden Semra Tunç, Gülşenî’nin tanzir ettiği şiirleri de örnek vererek şöyle der:

“Türk edebiyatında daha çok sade ve samimi na’leri ile dikkati çeken birçok şâir tarafından şiirleri tanzir edilen Rûşenî’nin tesirinin en çok hissedildiği şâir halifesi Diyarbakırlı İbrâhîm Gülşenî’dir. Gülşenî hemen hemen bütün şiirlerinin makta’ beyitlerinde kendi adı ile birlikte şeyhi Rûşenî’yi de zikretmiştir. Ayrıca şeyhi’nin şiirlerine de nazireleri vardır:

Gülşenî’nin;

Gel bâğa girüp seyr idelüm bir sen ü bir ben
Gül kimi ele câm alalum bir sen ü bir ben

matla’lı gazeli, Rûşenî’nin;

Gel gel ki gülistâna (girüp) bir sen ü bir ben
Seyr idelüm ey serv-i revân bir sen ü bir ben^{94,}

⁹² Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ankara 1996, s. 67

⁹³ Mehmet Akay, *a.g.e.*, s. XXXV

⁹⁴ Tunç, Semra, “Dede Ömer Rûşenî”,

http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/tunc_03.pdf

Gülşenî'nin yukarıda ifade edildiği gibi, şiirlerinin makta' beyitlerinde ismiyle beraber mürşidi Rûşenî'nin de isminin zikredildiği aşağıdaki nefes ve gazel örnekleri de Gülşenî'nin tasavvuf anlayışını açıklamaktadır:

“Hak rızâsın diler isen
Gel hizmet it erenlere
Gönül pasın siler isen
Gel hizmet it erenlere

Dutgıl bir erün eteğin
Ki ilete Hakka değin
Sever isen işün yeğin
Gel hizmet it erenlere

(...)

İşkun yüzünü Gülşenî
Rûşenî'den görgil teni
Görmek diler isen anı
Gel hizmet it erenlere⁹⁵”

“Benim gönlüm alan dilber
Gider derler gider derler
Beni Mecnûn tek o Leylî
Eder derler ederler derler

(...)

İşitdim Gülşenî seni
Doğaldan Rûşenî günü
Zıyâdan Aydın-iline
Gider derler gider derler⁹⁶”

Âkıl-i âlemdür ey cân işkunun dîvânesi
Sana olup âşinâ vü özünün bigânesi

⁹⁵ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.: I, San Matbaası, Ank. 1996, s. 71-72

⁹⁶ Şevket Beysanoğlu, *a.g.e.* s. 72-73

Düşeli sevdâ-yi ışkun başıma Mecnûn-sıfat
Söylese sem'üme girmez nâsıhun efsânesi

Leylî-i ışkun meni Mecnûn kılaldan ey sanem
Kâ'be kimi yüzün oldu gözümün büt-hânesi

Görelî divâne gönlüm nergisün serhoşluğun
Mest olup hayrette ister k'ol ola mey-hânesi

Cismüm imiş cân-i âlem hem mukaddes rûh-i pâk
Ey ezelden kâmil insân âdemün cânânesi

Kılmadı perver senün tek dürrünü bahr-i vücûd
Kim ademden ola sâfî ol sade f dür-dânesi

Görebem şem'-i cemâlin tâbişin gönlüm nice
Yanmayup mihri le nitsün pes diynüz pervânesi

Gün kimi yüzüne bakhup yandurur gönlüm evin
Mihrün ile çünkü yokhdur andan özge yanası

Genç imiş ışkun ki gizler boncukh-i gönlüm anı
Rûşenî nakdînün olup Gülşenî vîrânesi⁹⁷

İbrâhîm Gülşenî'nin *Divân*'ı ile ilgili doktora tezi hazırlayan Mehmet Akay da, Gülşenî'nin şiirlerindeki kâfiye-vezin ve dil-üslub özellikleri hakkında şunları kaydetmektedir: "İbrâhîm Gülşenî'nin şiirlerinde tam ve dolgun kâfiyeler kullanılmıştır. Kâfiye ve redif, onun manzumelerinin başlıca âhenk unsurları arasında yer almaktadır. Ne var ki bazen aynı kelimeleri, aynı metinde kâfiye maksadıyla birkaç kere kullandığı da olmaktadır. Bu gibi kâfiye kusurlarına onun dîvânında sık rastlanılır. Meselâ, 1. metinde "bekâ" kelimesi iki yerde, "likâ" kelimesi iki yerde, 2. metinde "hevâ" kelimesi iki yerde, 3. metinde "asfiyâ" kelimesi üç yerde, "-nümâ" sıfatı iki yerde kâfiye görevi yapmıştır. Redifler de onun vazgeçemediği bir âhenk unsurudur. Şiirlerinin pek çoğu rediflidir. Redif olarak bazen bir çekim eki (...) bazen bir kelime (...) bazen de birkaç kelime (...) kullanılmıştır.

⁹⁷ Şevket Beysanoğlu, *a.g.e.*, s. 73-74

Onun şiirlerinde aliterasyon da önemlidir:

“Devre göre seyr iderler (met. 9), kelâm-ı ‘ışkı ‘âşık (met.10), bilür kim aydan aydınrah kimüñ nûrdan ziyâsı var (met. 14)

(...) Gülşenî Türkçe eserlerinde çok sâde bir dil kullanır. Onun dilinde terkiplere pek yer yoktur. Gerçi o devrede dil pek ağır sayılmamaktadır. Ancak Gülşenî’nin dili çağdaşlarına veya daha önceki nesle göre daha sâde ve temizdir. Meselâ şeyhi Rûşenî’den ve Şeyhî’den daha terkipsiz bir üslûba sahiptir (...)

Gülşenî’nin üslûbu mecazlardan hayli uzaktır. Onun anlatımında dîvân edebiyatında sıkça istiâre, lef ü neşr, tenâsüp vb. unsurlara rastlanmaz. Onun pek sık başvurduğu san’at benzetmedir. Benzetme edatları kimi, gibi, nisbet, sıfat kelimelelerinin çok kullanılmış olması da bağlıdır.⁹⁸”

İbrâhîm Gülşenî’nin sanat anlayışı kuşkusuz tasavvufî anlayışından soyutlanamaz ve Gülşenî de bu anlayışının bir sonucu olarak selefleri gibi eserlerinde tasavvufî mazmunları işlemiştir. Bununla beraber hem tesiri altında kaldığı hem de tesir ettiği mutasavvıf-şairlerin Türk tasavvuf edebiyatı içinde küçümsenmeyecek bir yer tutmaları, Gülşenî’nin sanat ve tasavvufî düşüncelerini daha da önemli kılmaktadır. Eserleri ve tarikat içindeki faaliyetlerinden edebî kişiliği, duygu ve düşünce dünyası rahatça anlaşılabilir. Gülşenî’nin yüz yıldan fazla olan ömrünün tümüne bu dünyasını teşmil ettiğini söylemek mümkündür.

⁹⁸ Mehmet Akay, *İbrahim Gülşenî’nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, Konya: SÜ: DT. Konya 1996, s. XXXVI-XXXVIII

III. BÖLÜM

LA'LÎ MEHMED FENÂÎ

3. 1. HAYATI VE ESERLERİ

Daha çok İbrâhîm Gülşenî'nin eseri *Ma'nevî*'nin beş yüz küsur beytini şerh etmiş olması ile anılan La'lî Mehmed Fenâî'nin hayatı ile ilgili kaynaklarda tatmin edici malumat mevcut değildir. Kastamonu'da doğduğu bilinen La'lî Mehmed Fenâî'nin doğum tarihi de belli değildir. Fakat ölümüne tarih düşürülen Fenâî'nin öldüğünde yüz on yaşında olduğu bazı kaynaklarda geçmektedir.⁹⁹ Bu durumda da La'lî Fenâî'nin doğum tarihinin H. 1002/ M. 1591 olması gerekmektedir.

Asıl ismi Mehmed olmakla beraber Fenâî, "la'lî" adı verilen bir çeşit kırmızı mürekkep ıslah ettiği için kendisine "La'lî" lakabı verilmiştir. La'lî Mehmed Fenâî, Kastamonu'dan Edirne'ye giderek orada Şeyh Mehmed Efendi'den tasavvuf âdâbı almış, Seyyid Alâaddin Efendi'den de "ahz-ı tarîkat" eylemiştir. Bunlarla beraber La'lî Mehmed Fenâî, Celvetiyye, Uşşakiyye ve Nakşibendiyye şeyhlerinden de icazet almıştır.¹⁰⁰

Gülşeniyye tarikatının ikinci pîri olan ve daha sonra tarikatın Sezâiyye kolunu kuran Sezâî-yi Gülşenî (ö.1150/1737)'nin de mürşidi olan La'lî Mehmed Fenâî, tarikat içinde uzun yıllar boyunca tarikat şeyhi olarak kalmıştır. Babası ve dedelerinin de Halvetî şeyhlerinden olduğu söylenen La'lî Mehmed şiiirlerinde Fenâî mahlasını kullanır.

Sezâî-yi Gülşenî'nin "kutb-ı âlem" dediği mürşidi La'lî Mehmed Fenâî hakkında yazdığı şu manzume La'lî Mehmed Fenâî'nin tarikat içindeki yerini anlamak için önemlidir:

“Şâh-râh-ı âlem-i ıtlâka girdüm sıdkıla
Kutb-ı âlem Şeyh La'lî Gülşenîdür rehberüm
Himmetiyle menzil-i maksuda irdüm sıdkıla
Kutb-ı âlem Şeyh La'lî Gülşenîdür rehberüm

⁹⁹ La'lî Fenâî'nin doğum tarihi ile ilgili bu malumata sadece "www.usakki.net"teki yazıda karşılaştık. Diğer yazılı kaynakların hiçbirinde böyle bir malumat mevcut değildir.

¹⁰⁰ Himmet Konur, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si", *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 69;

[Erişim]http://www.ussaki.net/modules.php?name=News&file=article&sid=94

Feyz irişdürdi kemâl-i neş'e-i insanile
 Can ilin menzillerin gösterdi çeşm-i canile
 Aşına itdi beni ol âlem-i irfanile
 Kutb-ı âlem şeyh La'lı Gülşenîdür rehberüm

Cezbesiyle gönlümün mülkini teshir eyledi
 Himmetiyle bu harab-âbâdı tamir eyledi
 Bir nefesle zulmetüm tebdil ü tenvir eyledi
 Kutb-ı âlem şeyh La'lı Gülşenîdür rehberüm

Mülk-i tende padişah itdi beni ol zü'l-himem
 Bende bir sır sakladı bigâneye amma dimem
 Feyz-i Hakka es-salâ itdüm bugün gelsün ümem
 Kutb-ı âlem şeyh La'lı Gülşenîdür rehberüm

Bu Sezayiden beyâna geldi nutk-ı Gülşenî
 Söyleyen oldur dilinden perde itmişdür beni
 İkilik vehmin aradan sürmeyen bilmez beni
 Kutb-ı âlem şeyh La'lı Gülşenîdür rehberüm¹⁰¹,

Hasan Sezâî gibi Gülşenîyye tarikatı mensubu ve aynı zamanda da Fenâî'nin akrabası olan Nazîr İbrâhîm de eseri *Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî*'sinde La'lı Mehmed Fenâî'yi, naklettiği şiirinde överek ondan şu şekilde bahsetmektedir: "... Cümleden La'lı Efendi hazretleri ilm-i zâhir ve bâtında fezâyili bî-şumâr ashâbından olup, *Ma'nevî-yi Hazreti Gülşenî*'yi şerhe âğâz ve evvelinden beş altı cüzünü şerh ü beyân buyurup, hakâyık-ı dekâyık-ı kudsiyye isbât eylemiştir. Cenâb-ı şerîflerinin vücûd-u pür-cûdları Kastamonu şehrinde zuhûr edip, âbâ vü ecdâdları meşâyih-i Halvetiyye'den olmakla şeref-i neseb-i pâk ile dahî mümtâz idiler.

Tarîk-i Gülşenî'nin ser-bülendi
 Azîzim hazreti La'lı Efendi
 Kitâb-ı *Ma'nevî*'nin behre-mendi
 Azîzim hazreti La'lı Efendi

Tarîk-i Halvetî'de pîşvâdır
 Tarîk-i Celvetî'de reh-nümâdır
 Hem Uşşakî'de lutf-ı Hüdâ'dır
 Azîzim hazreti La'lı Efendi

¹⁰¹ [Erişim] <http://www.hasansezai.org.tr/content/view/5/6/>

Tarîk-ı Nakşibend içinde yektâ
Azîzân ile olmuş idi müheyâ
Olurdu dâimâ halvette tenhâ
Azîzim hazreti La'lî Efendi

Haber verdi bize sırr-ı nihândan
Sezâidir halîfem sâlikândan
Deyip, öksüz kodu gitti cihândan
Azîzim hazreti La'lî Efendi

Ali Efendi geçti posta ammâ
O verdi sâlikâna pend-i âlâ
Beş altı ayda etti terk-i dünyâ
Haber vermiş idi La'lî Efendi

Sezâî câ-nişîni oldu âlâ
Cihânda verdi şöhet oldu âlâ
Mürîdine nihayet yoktur aslâ
Azîzim hazreti La'lî Efendi

Nazîr için nefis-i evlâd-ı oldu
Cihânda lütfün ol dâhi buldu
Dil-zârı muhabbet ile doldu
Azîzim hazreti La'lî Efendi¹⁰²

La'lî Mehmed Fenâî'nin irtihâli ile ilgili olarak da yine Nazîr İbrâhîm şunları yazmaktadır: “Azîzim La'lî Efendi hazretleri Sırrî Efendi merhûmdan dördüncü tavırda kalıp, irtihâllerinden irsâlleriyile mahrûse-i İstanbul'da Koca Mustafa Paşa şeyhi Alâeddin hazretlerine varıp, onlar dahî erbaîne koyup ba'dehû duâları ile ilbâs-ı tâc-ı hırka ile mahrûse-i Edirne'de Şücâeddîn hânkâhına irsâl buyurup ba'dehû Âşık Efendi zâviyesinde nakl ve 1112 târihinde, âlem-i mânâyâ sefer buyurdıklarında Kâmî Mehmed Efendi evlâdlarına, amm-i fakîrdi, “meded koptu nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i la'lî (1112)” târihini inşâd buyurmuşlardı. Ve hâlâ Koca Mustafa Paşa hânkâhlarında erbaîne girdikleri hücre-i dilek (?) cümle beyninde ma'rûf ve meşhûrdur.¹⁰³”

La'lî Mehmed Fenâî'nin, *Şerh-i Ebyât-ı Ma'nevî-i Gülşenî, Divânçe, Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr İbrâhîm-i Gülşenî* eserleriyle beraber, Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Etvâr-ı Seb'a Tercümesi* isimli bir eseri vardır. Ve bu eser kimi

¹⁰² Himmet Konur, “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si”, *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 76-77

¹⁰³ Himmet Konur, *a.g.m.*, s. 75

kaynaklarda İbrâhîm Gülşenî'ye ait olarak da geçmektedir.¹⁰⁴ *Ma'nevî*'nin ilk beş yüz beytini şerh eden La'lî Mehmed Fenâî, bu şerhte bazı tasavvufî terimlere yeni tarif ve tasnifler getirmiştir.¹⁰⁵ Üç ayrı yazma nüshası tespit edilen *Divânçe*, 1840'ta *Sezâyî Divânı* ile beraber neşredildiği gibi, 1995 yılında *Sezâî Divânı* sonunda *Sezâyî-i Gülşenî'nin Şeyhi La'lî Efendi'nin Divânçesi* ismiyle yeniden yayımlanmıştır. *Divânçe*'de toplam yirmi sekiz şiir bulunmaktadır. Gazellerinden biri şöyledir:

Sil gönülden mâsivâ nakşın cemâl-i yâri gör
Her neye baksan o yüzden çehre-i dildârı gör

Gel vücûdun zulmetin kaldır aradan pes bugün
Yarın anda bî-tekellûf perdesiz dildârı gör

Mest olup aşk-ı Hak'dan varını yağmaya ver
Gel bekâ bulgıl fenâda yokluk içre vâri gör

Tûr-ı dilde sırrile etvâr-ı hefti seyr edip
Can gözüyle kıl nazar pes nârdan envârı gör

Vird-i Hakk'ı al Fenâyî bülbül-i 'irfân olup
Bu gülistân-ı cihânda hârı ko gülzârı gör¹⁰⁶

Hayatı ve eserlerinden ziyade İbrâhîm Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sinin ilk beş yüz beytini şerh etmesi ile dikkat çekmiş olan La'lî Mehmed Fenâî'nin hayatı yukarıda sunduğumuz bilgiler ile sınırlıdır. Nazîr İbrâhîm'in bildirdiğine göre Sultan II. Mustafa (ö. 1703) ile münasebeti bulunan Fenâî'nin, Sultan Mustafa tarafından sık sık ziyaret edilmekte idi. Hatta Sultan, kendisine bir isteğinin olup olmadığını sorduğunda Sultan'a “aslâ bir şeye ihtiyacımız yoktur” diyerek şu ilginç istekte bulunmuştur: “Pâdişâhım, biz sizi canımızdan ziyâde severiz. Ve duâ-yı hayriyyenize meşgûlüz: Ammâ bizim taallükâtımız, ziyâretine pâdişâh geliyor deyû her biri bir şey teklîfi ile bizi bî-huzûr ediyorlar. Bâri teşrîfiniz geceler tenhâ olsun, ricâ ederiz.” Bu istekten sonra da Sultan haftada sadece iki gece ziyarete gelip La'lî Mehmed Fenâî ile iki-üç saat sohbet edermiş.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Himmet Konur, *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000, s. 174-75

¹⁰⁵ Mustafa Kara, “Gülşeniyî”, *DİA*, c.: XIV, İstanbul, 1996, s. 258

¹⁰⁶ <http://www.ussaki.net/modules.php?name=News&file=article&sid=94>

¹⁰⁷ Himmet Konur, “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si”, *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 75-76

IV. BÖLÜM

İBRÂHİM GÜLŞENÎ'YE AİT MÂNEVÎ ADLI ESERİN LA'LÎ MEHMED

FENÂÎ TARAFINDAN ŞERHİ

Türk tasavvuf edebiyatının en önemli eserlerinin başında gelen Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılan kırk bin beyitlik İbrâhîm Gülşenî'nin *Ma'nevî* adlı eseri, tanzir edilen eserin kaynak dili olan Farsça ile yazılmıştır. Gerek konu gerekse de şekil yönüyle *Mesnevî*'ye benzetilerek yazılan *Ma'nevî*, özellikle de Gülşeniyye tarikatı içinde mühim görülmüş ve tekkelerde *Mesnevî* ile beraber okunmuştur.

Mesnevî'den beyit sayısı yönüyle ayrılan *Ma'nevî*, kırk bin beyitten müteşekkil olup, şerhi zor görüldüğünden olsa gerek, eser pek şerh edilmemiştir. Fakat La'lî Mehmed Fenâî, eserin tümünü şerh edememiş ise de kırk bin beyitlik eserin ilk beş yüz beytini şerh edebilmiştir. La'lî Mehmed Fenâî'nin sadece ilk beş yüz beytini şerh etmiş olmasında kuşkusuz Fenâî'nin ömrünün vefa etmemiş olması ileri sürülmekle beraber, *Ma'nevî*'nin özellikle ilk beş yüz beytinin anlaşılmasını da etkisi büyüktür. Mevlânâ *Mesnevî*'sinde ilk on sekiz beytin ehemmiyeti ve şerh geleneğindeki yeri ne ise İbrâhîm Gülşenî'nin de *Ma'nevî*'sindeki ilk beş yüz beytin de ehemmiyet ve yeri aynıdır diyebiliriz. Zira hem içerik ve mesaj olarak hem de üslûp ve girift olma bakımından her iki mesnevinin bu mezkur sayıdaki beyitleri birbirine benzer. La'lî Mehmed Fenâî de bu benzerlik ve önemi iyi kavramış bir Gülşenî müntesibi ve şeyhi-halifesi olarak bu anlaşılması güç beyitleri şerh etmeyi bir vazife olarak telaki etmiştir.

Gerek Gülşeniyye tarikatı ve gerekse de diğer birçok tarikattan icazet alan ve tasavvuf ile ilgili derin bilgilere sahip olan La'lî Mehmed Fenâî, *Ma'nevî*'yi şerh etmesi ile daha da şöhret kazanmıştır. *Ma'nevî*'yi şerhinden ve şerh üslûbundan da anlaşılacağı üzere Mehmed Fenâî, tasavvufî meselelere vakıf olması ile beraber *Ma'nevî*'yi iyi kavramıştır.

La'lî Mehmed Fenâî *Ma'nevî*'nin şerhine başlamadan evvel altı sayfalık bir dibace yazmıştır. Bu dibacede de Dede Ömer Rûşenî ve İbrâhîm Gülşenî'nin tasavvufî görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır. La'lî Fenâî, *Ma'nevî*'yi şerh ederken birçok şarihten farklı olarak, şerh ettiği metinde geçen tasavvufî terimleri geniş bir biçimde açıklamıştır. Fenâî açıkladığı bu tasavvufî terimlere ayrıca yeni tarif ve tasnifler getirmiştir. Mesela Fenâî'ye göre "aynü'l-ayân"ın on şubesi olup bunlar "Lahza, dikkat, safâ, sürur, sır, teneffüs, gurbet, gark, gaybet, temekkün"dür. Bu şekilde bazen şerh üslûbundan farklı olarak teferruatların özellikle verildiği anlaşılmaktadır.

Ma'nevî'nin La'lî Mehmed Fenâî tarafından yapılan bu beş yüz beytin şerhi *Şerh-i Ma'nevî* ismiyle İstanbul'da 1289 tarihinde *Terceme-i Hal-i Hazret-i Pîr İbrâhîm-i Gülşenî* ve Sezâî-yi Gülşenî'nin *Mektubâtı*'yla beraber basılmıştır.

Şerh-i Ma'nevî'nin farklı kütüphanelerde birçok nüshası mevcut olup, bizim çalışmamızda istifa ettiğimiz nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde İhsan Mahvi adına kayıtlı olan matbu nüshadır. Bu nüshada sadece *Ma'nevî* şerhi seksen üç varak olup son varakta sayfa numarası 168 yazılıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çalışmamızda bu nüsha ile beraber yine Süleymaniye Kütüphanesi'nde Halet Efendi 273 numara ile kayıtlı olan şerhin bir elyazma nüshasından da istifa ettik. Toplam 111 varak olan bu nüsha ile diğeri arasında küçük nüsha farklılıkları mevcuttur, bunlar da bu çalışmada belirtilmiştir.

4. 1. ŞARİHİN ŞERH METODU

La'lî Mehmed Fenâî, Gülşenî'nin *Ma'nevî*'sini şerh ederken diğeri birçok şarihin yaptığından farklı olarak, şerhe konu olan beyitleri doğrudan çevirmekle şerhe başlamaz. Genellikle beyitlerin anlamlarını Türkçe ifade edip şerhe giriş yapar. Şarihin şerh yöntemi açısından dikkat çekici husus, La'lî Mehmed Fenâî'nin *Ma'nevî*'nin mesajını muhataplarına iletme istemesinde gösterdiği hassasiyetidir. İbrâhîm Gülşenî'nin tarikat adabını ve fikrî arka planını çok iyi idrâk ettiği şerhinden anlaşılana La'lî Mehmed Fenâî, Gülşenî'nin girift ve anlaşılması güç tasavvufî düşüncelerini uzun uzadıya şerh edip; anlaşılması kolay beyitler üzerinde ise fazla durmamış olmasıyla, mürşidinin mesajına verdiği önemi göstermiştir. *Ma'nevî* mesnevisinin iyi anlaşılması için şarih, beyitlerde geçen mazmun, terkiib ve kelimeleri açıklama yoluna giderken tasavvuf müktesebatını çok iyi kullanmıştır. Şarih, metni şerh ederken tasavvuf erbabının sözlerini, ayet ve hadisleri kullanmakla beraber çoğu zaman da yine *Ma'nevî*'nin müellifi İbrâhîm Gülşenî'nin ifadelerine başvurur.

Mevlânâ *Mesnevî*'sine nazire olarak yazılan *Ma'nevî* birçok yönüyle *Mesnevî*'ye benzer. Her iki tasavvufî eserin giriş kısmı sayılan bölümlerde anlaşılması zor, derin bilgi birikimi gerektiren, izaha muhtaç beyitler mevcuttur. Mevlânâ *Mesnevî*'sinde bu beyit sayısı 18 iken *Ma'nevî*'de beş yüz küsurdur. Lâ'lî Fenâî de bu müşkil beyitleri şerh etmede yetkin bir şeyh olup şerhinde metnin anlaşılması için geniş mâlumatlar sunmuştur.

1- *Ma'nevî* şerhine besmele ile başlayan şarih daha sonra klasik nizama uyarak hamdele ve salvele ile giriş bölümlerine ve şerhe başlar: “Ḥamd u sipās u şükr-i bî-kıyās ol Ḥālîk-ı cinn u nās üzerine olsun ki kulüb-ı ‘ārîfini keşf-i Ma'nevî ile memlû ve başîret nâzarını gülşen-i ‘âlem-i vahdetde rüşenî-i nûr-ı zâtle meclû eyledi ve şalât u selâm ol Seyyidü'l-Enâm Muḥammed Muştafâ üzerine olsun ki...” Şarih daha sonra sözü fazla uzatmadan şeyhi İbrâhîm Gülşenî'nin medhini sunduğu birkaç satırlık “gelenek”sel Arapça takdim ile şerhe başlar, ki bu takdim İbrâhîm Gülşenî'yi

övmek bir yana seci sanatının güzel bir örneği olmakla da dikkat çekicidir. La'lî Fenâî'nin şerhini belki diğer *Mesnevî* şerhlerinden ayıran belki en önemli özelliği, Fenâî'nin şerhe "bâ" harfini açıklaması ile başlamasıdır. Bilindiği gibi Mevlânâ *Mesnevî*'ye besmele ile başlamaz fakat "bâ" ile başlayan bir kelime ile başlar ve bu durum *Mesnevî* şerhlerinde geniş bir şekilde işlenmiştir. "Tasavvufta Besmele'yi ifade eden "bâ", besmeleden farklı düşünülmemiştir. Hatta "bâ", besmelenin yerini öyle bir tutmuştur ki *Mesnevî*'ye nazire olarak yazılan eserler de yine besmelesiz ama besmele yerine geçen "bişnev" kelimesi ile başlamıştır. *Mesnevî*'ye *Ma'nevî*'yi tanzir eden İbrâhîm Gülşenî de bu geleneğe uymuştur. Mevlânâ *Mesnevî*'si,

"Bişnev ez ney çün hikâyet mikoned
Ez cüdâyi-hâ şikâyet mikoned"

beyti ile başlarken *Ma'nevî* de aynı şekilde besmelesiz ama "bâ" ile başlar:

"Bişnev ez ney çün zi dem sâz âvered
Sâz-i sûzân ez çi dem-sâz âvered"¹⁰⁸

2- Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Şerîf*'ine *Ma'nevî-i Şerîf* ismiyle kırk bin beyitlik bir nazire yazan İbrâhîm Gülşenî'nin halifelerinden La'lî Mehmed Fenâî, Gülşenî'nin *Ma'nevî-i Şerîf*'inin ilk beş yüz beytini şerh ederken, şerhinin başında bâ-yı besmele üzerine teferruatlı malumâtlar verir. La'lî Fenâî, Hz. Ali'nin "işte o nokta benim" dediği besmele'nin bâ'sı ile Gülşenî tarikatına mahsus takkenin ortasındaki nokta arasında şöyle bir ilişki kurar:

La'lî Mehmed Fenâî, şerhinin dibâcesinde "nokta-yı bâ-yı besmele nokta-yı ibtidâ ve bidayettir" ve Gülşenîlik'te tâc-ı Gülşenî'deki noktanın mevcudatı bu sebeptendir; bundan dolayı da "nokta-yı bâ bizim ser-tâcımızdır" der.¹⁰⁹

Klasik bir yöntem ile başlayan şarih bu şekilde sair şerhlerde görülmeyecek şekilde besmele ve besmelenin ilk harfi üzerine uzunca malumatlar verir. Besmelenin bâ'sı ile Gülşeniyye tarikâtının tâc-ı arasında bir benzerlik kuran şarih, şerhinin başında tarikâtı ve şeyhi Gülşenî hakkında başka şairlerin beyitlerine başvurmuştur ki bunlardan Maliki Sirûzî bir örnektir. Lâ'lî Fenaî bunların dışında yine bâ-yı besmele ile ilgili ve *Ma'nevî*'nin ilk beş yüz beyti içinde bulunmayan Gülşenî'ye ait beyitler ile şerhe başlamıştır. Bu beyitlerden ilki de "Bâ-yı Bismillahirrahmanirrahim/ Geşt çün mihtah ez vahy-i 'Alîm" olup toplam altı adet Farsça beyit *Ma'nevî* şerhinden önce verilmiştir. Bu altı beytin *Ma'nevî*'de geçen beyitlerden olup olmadığı belirtil-

¹⁰⁸ Ayhan Tek, "Türk Tasavvuf Edebiyatında Bâ'yı Besmele", II. Uluslar arası Tudok Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, (bildiri metni) 4-6 Ağustos 2008, İstanbul, s. 5

¹⁰⁹ Ayhan Tek, "Türk Tasavvuf Edebiyatında Bâ'yı Besmele" II. Uluslar arası Toduk Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, (bildiri metni) 4-6 Ağustos 2008, İstanbul, s. 3

memiştir. Fakat *Ma'nevî*'nin başında olan beyitlerden olmadığını sadece Gülşenî'nin bu beyitlerin sık sık zikredilmesini müridlerine tavsiye ettiği kaydedilir: “Ya'nî tîz ol vaşın ğaflet eyleme gūş-i hūşini benim tarafıma tut zāt-ı şerîfî bî-keyf u bî-çûn olan Kirdigāruñ nām-ı şerîfînden kār-ı “Ma'nevî-'i Şerîf”e başlamaklığa ibtidâ olundu diyüp “Ma'nevî-'i Şerîf”de zıkr olunacak ebyât-ı laţifenüñ istimâ'na t̄alibān-ı rāġibāni teşviġ ederler ve bundan sonra “Ma'nevî-'i Şerîf”e ibtidâ idüp (M.4A)” Bu ifadelerden sonra “İbtidâ-yı Ma'nevî-yi Şerîf” ifadesinin gelmesi de daha önceki altı beytin şerhin dışında tutulmasının gerektiğine işarettir.

3- La'lî Mehmed Fenâî birçok şârihin aksine, *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf* te metnin dili ile şerhin dilinin farklı olmasına rağmen, beyitlerin büyük bir kısmını çevirmeden şerhe başlamıştır. Birçok beyitten sonra “nitekim” veya “yani” ifadelerini kullanıp cümleye başlasa da beyitlerin doğrudan çevirilerinin çok az olduğunu görürüz. Hatta bundan dolayı şârih bazen peş peşe gelen beyitleri beraber ya da iç içe şerh etme yoluna gider. Bu konuda iki örnek verecek olursak :

a)

نی نوا آرد بدم از سوز ساز“
کز دمی همدم وراساز ست راز

Ney naġme-'i nefesle nefġa-yı dem-sāz-ı ĥaġīķīnūñ sūzinden yanup göyinemklikden getirür bir nefesden ki rāz-ı dem-sāz-ı ĥaġīķī ol nefese hem-dem eylenilmiştir”

b)

“ve daġı bu beyitte Ĥazret-i Pīr-i ma'nā ĳaddesallāhu sırrehü'l-ġanī ĥazretleri neyden şadānuñ zuhūrone ‘illet nedur ve ne maşlahāt içündür beyān idüp:

ساز نی از سوز عشق آرد نوا
کز نوا ذوقی دهد عشاق را

Buyurur ve nevādan murād sırr u “نفخت فيه من روحی”dir ki şuret-i kelimāt-ı tayyibe-'i neşh-āmiz ile insān-ı kāmilden zuhūr eyler (...)

نی بنالد این همی کوید شنو“
سرما را يك زمان دل کن کرو

Ney dem-sāzuñ nefhatından nāle eyleyüp dāimā der ki ey ʔalib bir zamān ʔalbinî bize rehn eyleyüp bizim sırrımızı dinle ki:

عشق پروردست مارا سربسر
دمبدم زان پرورش آرم خیر

Bizi başdan başa ‘aşq perverde eylemişdir (...)’

4- Aşağıda verdiğimiz metinde geçen özel isimler bölümünden de anlaşılacağı gibi, şerhte birçok şahsın beyit ya da rubailerinden iktibas yapılmıştır. Bu isimlerin şiirleri, şerh metodunda şerhin istikrarlı ve sağlam dayanaklara dayandırılarak yapıldığını göstermek amacıyla önemlidir. Ki şarih, ismi zikredilen şahısların mısra ya da beyitlerini vermeden önce genellikle “nitekim denilmişti”, “buyrulmuştur” “nitekim ulular dimişler” ya da Hazreti Peygamberin hadisi iktibas edilecekse “Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallahü te’âlâ ‘aleyhi ve sellem bu ma’nayı beyân edip buyururlar”, “Nitekim Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhü ‘aleyhi ve’s-selâm buyurur” ifadelerini kullanır.

a) “Ve Hazret-i Mevlânâ ʔuddise Sırrehü’l-âlî Hazretleri dağı bu rübâilerinde beyân idüp buyururlar (rübâi):

مردان طالب پیرند و پیران ظاهرو پیدا
دریغا تشنه دل خواهم مردد بر لب دریا
مکواصحاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی
”چهان پر شمس تبریز یست مرید کو چو مولانا

b) “nitekîm dimişler (beyt):

مردان خدا خدا نیاشند
”لیکن ز خدا جدا نیاشند

c) “nitekîm ulular dimişler: “ارواحنا اجسادنا”

5- Şerhte ayrıca birçok yerde beyit ve şiirler iktibas edilirken bunların kime ait olduğu hakkında bilgi verilmez:

“nitekīm dinilmiştir (beyit)

Kāşki sevdiğimi sevse benim halk-ı cihān
Gıce gündüz sözümüz kışşa-‘ı cānān olsa”

6- La’lî Fenâî bazen de tezkirelerde rastlanabilecek bir üslûpla şerhini sürdürür, tarihi diyalog ve anekdotlara yer verir ki bu da şerhe farklı bir hususiyet kazandırır:

“nitekīm Ḥayālî Efendî Ḥazretlerinin dāmād-ı ālîleri Muḥyî Efendî “Menākıb-ı Ḥazret-i Pîr”de bülbül-i gülistān-ı cevāmî’ u tefsîr u ḥadîş tezkîrelerinde nūr-ı sâṭı’-ı ehl-i Ḥaḳ Ercümend-î Altıparmak Efendîden ḥikāyet anlar daḫi Şeyḫ-i Kāmilden ve mürşid-i fāzıldan rivāyet etdi ki benim tövbeme bāiş Gülşenî Ḥazretleri olmuştur ol zamān ki Ayāşofya’da naşîhat ider imiş yārānla biz ittifāk etdik ki Ayāşofya’da buluşa ve zi andan Ğalata’ya gide ve’z çün cāmî’e vardık (M.19B) bir vāiz-i (Y.25B) pūr-nūrānî gördük hele bir miqdār dinleyelim deyüp tevķîf etdik bu maḥallî beyān iderler idi ki insān oldur ki māḥlūḳla senüñ ‘ameline sa’y eyleye ki andan mesûldur yoḥsa nāşih olan sözünü tamām etse varsaḳ Ğalata’ya düşsek i’tikād ile ölmek ğalāṭ i’tikāddir gerçi biz hevādan nuṭṭ itmezüz ammā ehl-i hevā ḫaṭır-içün meclis-i āḫir idelim yā bu ḥānuñ naşihātini ḳabûl etmeyüp deryādan geçüp hevā ile āb-ı āteş-rence muḳtîd olalar yā muṭlaḳ māsivādan ḫalāş olup rūḫ-ı mücerred olalar pes ol Şeyḫ Altıparmak Efendî’ye ḫikāyet etmiş ki cümlemiz ol ḫālde tevbeye rücû’ etdik Şeyḫi sorduk Arabdan gelmiştir Gülşenî derler didiler pes faḳîr saādet-ḫānelerine varup tevbe içün ellerine yapışdım ba’de-l-ināye buyurdu ki çün hevādan geçduñ Ḥudāyı bulduñ pes banā bir ḫāl ḫāşıl oldı ki kendimi maḥv buldum ve bir vücūda mazḫar oldum ki cümle ‘ālem anunla zuhūr bulmuştur”

7- Şarih müşkil olmayan beyitleri çok kısa bir şekilde bir cümle ile şerh etme yoluna gitmiştir:

a)

ذوق بخشد از نوا عشاق را“

سازسوزش اردمش مشتاق را

Daḫi naḡmeden 'uşşāk-ı zevi'l-iştivāḳa zevḳ ü nefes āteşinden müştakāna yanmaḳluk baḡışlaya”

b)

بی دم اوکی نفس آید زمن“
تا شوم زان نغمه ساز انجمن

Dem-i ‘ışşısız benden kaçan nefes gelür tā ol nefesden cem’iyyet-i ‘aşıḳānūñ naḡme-sāzı olam bu ise ‘ışḳa muḳarenetsiz mümkün degildir”

c)

بی دم او کی نفس آید ز من
تا شوم نالان میان انجمن

Anın nefesi olmasa benden kaçan nefes gelür tã meyân-ı encümen-i tãlibãnda nãlãn olam”

d)

چون زجان شیرین شد آن لذت مرا
خواهشم ذوقت ازان درد وسرا

Çünkü bana ol lezzet cãndan tatlđ oldu iki cihãnda benim istegim ol derd oldu”

e)

روشنی را روشنی زان نور نور
میدهد روشن ضیا از ضوء هو خور

Rüşenî’ye rüşenlik ol nũruñ nũrındandır güneş ziyãından rüşen-ziyã verir”

8- Anlaşılması zor olan ya da şarih tarafından tafsilatlı açıklanması gerektiği düşünölen beyitler de çok uzun sayılabilecek tarzda şerh edilmiştir. Bunları örnek vermek gerekirse bu metinde (M. 22A) ve (Y. 28B) numaralı nüsha varaklarından sonra başlayan 91. beyit örnek beyitlerin sadece bir tanesidir.

9- La’lî Mehmed Fenâî’nin *Şerh-i Ma’nevî-i Şerîf* inde bazen tezkirelerde ya da menakibelerde karşılaşılabileceğimiz anekdot ve malumatlara rastlarız:

“... nitekîm Hãyalî Efendî Hãzretlerinũñ dãmãd-ı âlîleri Muhyî Efendî “Menãkıb-ı Hãzret-i Pîr”de bülbül-i gülistãn-ı cevãmi’ u tefsîr u hadîş tezkîrelerinde nũr-ı sãtî’-ı ehl-i Hãk Ercümen-dî Altıparmak Efendîden hikãyet anlar dahî Şeyh-i Kãmilden ve mürşid-i fãzıldan rivãyet etdi ki benim tövbeme bãis Gülşenî Hãzretleri olmuşdur ol zamãn ki Ayãşofya’da naşîhat ider imiş yãrãnla biz ittifãk etdik ki Ayãşofya’da buluşa ve zi andan Ğalaťa’ya gide ve’z çũn cãmi’e vardık (M.19B) bir vãiz-i (Y.25B) pũr-nũrãnî gördük hele bir miķdãr dinleyelim deyũp tevķîf etdik bu maħallî beyãn iderler idi ki insãn oldur ki mãhlũkla senũñ ‘ameline sa’y eyleye ki andan mesũldur yoħsa nãşîh olan sözünü tamãm etse varsaķ Ğalata’ya düşsek i’tikãd ile ölmek ğalať i’tikãddir gerçi biz hevãdan nuťķ itmezũz ammã ehl-i hevã hãtîr-içũn meclis-i âhîr idelim yã bu hãnuñ naşîhãtini qabũl etmeyũp deryãdan geçũp hevã ile âb-ı âteş-rence muķîd olalar yã muťlak mãsivãdan hãlãş olup rũh-ı mücerred olalar pes ol Şeyh Altıparmak Efendî’ye hikãyet etmiş ki cümlemiz ol hãlde tevbeye rücũ’ etdik Şeyhi sorduķ Arabdan gelmişdir Gülşenî derler didiler pes faķîr saãdet-

hānelerine varup tevbe içün ellerine yapışdım ba'de-l-ināye buyurdu ki çün hevādan geçdüñ Hüdāyı bulduñ pes banā bir hāl hāşıl oldu ki kendimi maḥv buldum ve bir vücūda mazhar oldum ki cümle 'ālem anunla zuhūr bulmuşdur bu fakīr ol demden beri her nefes ḥayāt bulurum pes imdi bu kıışsadan meşāyiḥuñ iḥyāya kādīr oldukları bilindiye imāteye kādīr oldukları beyānında bir ḥikāye zikri daḥi lāzım geldi Ḥazreti Pīr Şadreddīn ki Seyyīd Yahya Şīrvānī Ḥazretlerinüñ mürebbileridir iki fāzıl müridleri var idi ki 'ulūm-u zāhīrede mertebe-'i kemāle bālīg olmuşlar idi ve Cenāb-ı Şerīfleri zāhīren ümmī olmağla bunlar bir vaḳitde 'ilimlerine mağrūr olup keremiyetle birḳaç beyit inşād eylediler:

چندان مشو غره از این حسن دلاویز
کین حسن دلاویز تو از عشق من آراست

Maẓmūnı bu ki senüñ şeyḥliğınuñ bizim gibi fāzıllar müridüñ olmağladır biz olmasaḳ (Y.26A) sana kimesne iltifāt u i'tibār etmezdi bunlaruñ bu kelāmları anlaruñ semi'-i laṭīflerine yetişüp buyurdular ki bir ma'sūm babasınüñ kucağında iken zemīnden birāz yüksek olmağla kenduyı büyüdüñ zann ider ammā eger babası kucağından bırakacaḳ olursa kendi hālını ol zamān müşāhede eder didik de bunlar cami'den hücrelerine giderken ayakları tolaşup ve düşüp teslīm-i rūḥ eylediler tālib-i (M.20A) şādīḳa vişāluñ 'aşıḳa lāzım olan Ḥazret-i İbrāhīm var 'aleyhi şalat u selām maḳām-ı teslīm u irādetde üstüvār u terk u tecrīdde İbrāhīm Edhem kirdār olup ḥuzūru mürşid-i kāmīl u mürebbi-'i fāzılda "lam u kiyfiyi" terk ve dāmen-i şerīflerine biruñ yāpışup tāriḳ-i Ḥaḳda şābit-ḳadem ola ..."

10- Şerhini birḳaç bölüme ayıran şariḥ, *Ma'nevī*'de bazı beyitlerin âyetleri tefsir etmek için kullandığını ileri sürerek, bu beyitlerin şerhinde bir şarihten çok bir müfessir ve muhaddisin edāsı ile şerhe devam eder:

Bu Şerḥ-i Şerīf (ومما رزقناهم ينفقون) Āyetinüñ Beyānındandır

نعمت مما رزقنا ينفقون

چونکه دانستم بخوادم زوفزون

(Y.75B) (ومما رزقناهم ينفقون) āyet-i şerīfesinin taḥtında mūnderic ni'meti çünki bildim ve esrāruñ anladım āndan ziyāde taleb ederim pes Ḥazret-i Gülşenī 'aleyhi'r-rahmetü'l-ğānī sūre-'i Baḳaranuñ evveline işāret buyurur ki Cenāb-ı Allāh (الم ذلك) (الكتاب) buyurdu müfessirīn ḥurūf-ı muḳaṭaya çok ma'na vermişlerdir amma mūntehā-yı kelāmları (وهي سر من اسرار الله تعالى استننا ثراالله تعالى بعلمه وهي سرمن القرآن) olmuşdur muḥaḳḳaḳīnden ba'zısı buyururlar ki her bir ḥarf bir vücūda işāretidir: Elif Zāt-ı Ḥaḳḳa işāretidir ki ol cemi'-i vücūddur, ve "lām" 'aḳl-ı fe'āle işāretidir ki lisān-ı şeri'de Cibrīl 'aleyhi's-selām derler evvelden istifāze edüp āḥire ifāde eder ve "mim" Vücūd-ı Muḥammed şalallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-selleme işāretidir ki āḥir vücūddur ve dāire-'i vücūddur ve dāire-'i vücūd anunla tamām olmuşdur pes bu ḥuruf-ı muḳassım bahā oldığı taḳdīrce taḳdīr-i kısm böyle olur ki Allāh ḥaḳḳı içüñ ki cemi'-i mevcūdātuñ evvelidir ve 'aḳl-ı fe'āl ḥaḳḳı içüñ ki fuyūzātı işāle vāsıta oldur ve

Muhammed Muştafa hakkı için ki şalallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem mażhar-ı Zāt ve ekmel u mükemmel mevcūdātdır (ذلك الكتاب) ey “Zalikü'l-kitābü'l-mev'ūdāt fî'l-Tevrat ve'l-İncîl” bu taķdîrce zalikenüñ müşar-ı ileyhi İncîl ve Tevrâtda mevcūd olan Qur'andır ana işâret veyāhūt 'ilmullāhda ma'lûm olan kitāba işâret ola taķdîr-i kelām (ای ذلك الكتاب المعلوم فى علم السابق الموعود فى الكتب المنزلة) ehl-i tefsîr bunda veche-'i keşîre beyân etmişlerdir bu muhtaşarda irād-ı kâbil degildir (لاريب فيه) (Y.76A) bu kitābda “reyb” veren yokdur 'alā sebîlü'l-istiğraķ nefî “reyb” eyledi ħalbuki ekşer-i kimse ħūd (M.60B) Qur'an-ı Kerîm'de “reyb” ve gümân üzere idiler nükte budur ki eger merātub olanlar bu kitāba nazār-ı şaĥîĥ ve 'aķl-ı selîm birle nazār kılacaķ olursa bu kelāmuñ kemāl-ı vuzūĥ-ı burĥāni ve ğayet suţūĥ-ı delāli anlara şāhid kâfi olup mu'cîze-'i Nebvî ve vaĥy-i İlāhî olmasına şek u şübhe kımaz (هدى) Ĥadî-'i muşaddardır mübtedā-'ı maĥzūfuñ ĥabîridir (وهو الدلالة الموصلة الى اليقين) ya'ni bu kitāb delāli ile maĥlûba muveşşeldir (للمتقين) ittiķā edenler için mütaķķî ism-i fāildir veķāĥ-ı veķāĥeden (والوقاية هو الصيانة وفى الشريعة من يقى نفسه عما يستحق به العقوبة) ol muttaķîler ki (ای يصدقون بما غاب عنهم مما انبأهم به النبى صلى الله تعالى عليه (يؤمنون بالغيب) (وسلم) ya'ni taşdıķ edeler kendilerden ğāib olan şeylere Ĥazret-i Nebî 'aleyhi-s'selām nîce ĥaber verdiyse (غيب) ğāib ma'nāsınadır (الايمان اقرار باللسان وتصديق بالجنان والعمل ليس (غيب) amma İmām Şāfî rahmetullāh 'aleyh Ĥazretleri “ ‘Amel daĥî imān-ı kāmile şartdır” demişdir (وبيقينون الصلوة) ve daĥî evķāt-ı maĥşûşada şalavāt-ı mefrûzeyeye edā ederler (ومما رزقناهم ينفقون) ve bezm-i i'tā eyledigimiz şeyüñ ba'zısından taşdıķ ederler imān-ı bil-ğayb 'andel-enbîyā' ve'l-evlîyā maķbûldur mü'minler āĥiretde olan aĥvāl-ı ğāibāne taşdıķ ederler imān-ı taķlîdî ile (Y.76B) veyā imān-ı taĥķîķî ile zîrā imān iki kısımdır ya taķlîdîdir veya taĥķîķîdir ve taĥķîķî daĥî iki kısımdır biri istidlālî ve biri keşfidir pes ehl-i istidlāl ve ehl-i keşfden her birisi ya vāķıfdır 'ilm-i ğaybiyye ya ğayr-ı vāķıfdır pes ğayr-ı vāķıf olan 'ilme'l-yaķîn mertebesindedir bu mertebe şāĥiblerinüñ ĥālî (ان تعبدوا الله كاء نك تراه فان لم يكن تراه) müşâhededen ĥālî degildir (وهومعكم اينما كنتم) sırrını ma'nāya kılûb efzāl-ı imān (M.61A) mertebesine vāşıl ve nāil olmuşlardır nitekim Ĥazret-i Peyġamber şalallāhü te'ālā 'aleyhi ve's-sellem buyururlar (افضل ايمان المبرء ان الله) veyā ĥud imān-ı ĥaķîķî şāĥibdir ki bu mertebeye ĥaķķu'l-yaķîn derler bu mertebenüñ şāĥibleri müşâhede-'i zāt u şifāt edüp kendilerini fenā-yı Muĥlaķ ile fāni kılmışlardır bu mertebeye āyet-i kerîmede daĥî işâret vardır: (ياايها الذين) ey Ĥazretullāha imān istilālîyle imān edenler imān-ı ĥaķîķî ile imān edüñ ki imān bil-'ayandır ve ĥadîş-i şerîfde daĥî işâret vardır ki Mu'āz bin Cebel rađiyallāhu 'anha 'ahyānā nidā ederlerdi ki (يا صهيب ويا سلمان ويا بلال تعا لوانجلس ونؤمن ساعة فأتواالى) (رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فقالوايا رسول الله ان أمتنا بالله تعالى وبرسوله ويقول لنا معاذهكذا şalallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem (دعوا معاذافانه رجل يحب الله ورسوله) bundan (Y.77A) daĥî münfehm olan imān-ı ĥaķîķî cānibine davetdir ve Zeyd'in daĥî 'eşbaĥat dedigi imān-ı ĥaķîķîye işâretdir ve imān-ı 'ayān u imān-ı ĥaķîķînüñ 'alāmeti 'ālem-i ğaybîde olan a'yān u ĥaķāķî müşâhede kılmaķdır eger bu mertebeden şāĥibi ĥaber verirse şerî'āt-ı şerîfe bātıl olmaķ lâzım gelür zîrā (لوظهرت الحقا ئق لبطلت الشرائع) dir ve ĥükm-i İlāhiyyenüñ zuĥûrî şerāyi' ve mezāhire merbûtdur pes Ĥazret-i Resûl şalallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem Zeyd'e imān-ı ĥaķîķînüñ esrārını ketm u setr ile emr edüp imān-ı bil-ğaybi medĥ buyurduķlarına sebep budur”

11- Şarihin *Ma'nevî*'de birtakım beyitlerin ne konuda yazıldığını işaret ettiği birkaç örnek verecek olursak:

a)

“Bu şerh-i şerîf ol derdi taleb beyânındadır ki derd-menduñ meyânında cây-gîrdir:

ای که دادی دردی بی درمان مرا
ذوق و شوق ده زدرت از دوا

Ey Maḥbûb-ı Ezelî ve Ma'sûḡ-ı Lemyezalî bana Sen faẓl u cûdundan derd-i bî-dermân i'tâ eylediñ bana Senüñ zevḡ u ŧevḡini Senüñ derdinden ḡaşıl devâdan ver”

b)

“Bu Şerḡ-i Şerîf Ḥazret-i Resûl-i Ekrem ‘aleyhi’s-selâmuñ (ان الله خلق الخلق فى) (ظلمة ثم رش عليهم من نوره ḡadîs-i ŧerîfinuñ beyânındadır:

گفت پیغمبر خداوند رشید
خلق را در تیره ظلمت آفرید

Ḳullarına mürşid u ḡadî olan Ḥüdâvenduñ peygamberi buyurdu ki ŧalallahu te'âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem (Y.82B) Cenâb-ı Allāḡ cellet-i ‘azametühü ve-lâ ilahu'l-ḡayre ḡalkı zûlmetde ḡalk etdi ya'ni ḡalkı taḡdîri ile ḡazret-i ‘ilmiyyede muḡadder kıldı (الرشید هوالمستقیم الذى ارشد عباده فى اخذه بناصية كل دابة الى صراط مستقیم) a'yân u cûddan bir ‘ayn yoḡdur illâ ânun için istikâmet u rüşd vardır zâtınuñ iḡtizâ eylediḡi gibi pes imdi ‘abduñ üzerine yoḡdur illâ ancak maḡâl-i vürûd-ı emre murâḡabe ile ḡazırlanmaḡ vardır”

c)

“Bu Şerḡ-i Şerîf (ما كذب الفؤاد ما رأى ونارالله الموقدة التى تطلع على الافئدة) âyet-i ŧerîflerinüñ beyânındadır

چون فؤادم ناردل كسترشود
نار و نور او بهم پرور شود

Çünkü benim fûâdım gönül âteşini döşeyici ve nûr-ı ‘aşḡla bezeyici ola mülk-i dilde anuñ nâr ü nûrî birbirine perver ola”

d)

“Bu Şerḡ-i Şerîf Ḳıssa’-ı Kelîm Kirdigârdan Kelâm-ı Ma'nevîye İftitâḡıdır

ای ضیای روشنی راجل صباح
روشنی داده ز نور افتتاح

(ای خمرت طینه آدم بیدی اربعین صباحا) muḳtezāsı üzere kırk şabāḥ Rūşenīnuñ
ziyāsına nūr-ı iftitāḥdan rūşenlik veren Maḥbūb-ı ezeli ve Maḥlūb-ı Lemyezeli”

e)

“Bu Şerḥ-i Şerīf Nūr-ı Şūret-i Nār İle Kelimullāha Ne Sırdan Ötürü Göründü
Ānuñ Beyānındadır

چونکه موسی کرم آمددر طلب
زان حرارت ناردید از نور رب

(M.73A) Çünkü Ḥazret-i Musā ‘aleyhi’s-selām maḳām-ı talebde nār-ı ḥarāret-
i ‘aşḳla kerem oldu ol ḥarāretten ötürü nūr-ı Rubūbiyyetden nār göründü”

f)

“Bu Şerḥ-i Şerīf Musā ‘aleyhi’s-selāma Nūruñ Nār gibi Görünmesinüñ Sırr-ı
Temmesini Beyāna Rücū’dur

سر نوزانار بنمودن چه بود
از دورنگی هست چون ساده ودود

Nūruñ nārdan görünmesinüñ sırrı nedir ki nūr-ı bī-renk nār-ı bī-renkden zūhūr
eyleyüp Ḥazret-i Musāya cilve eyledi ol mevdūd hemme-‘i mevcūdāt şıfat-ı du-rengi
ile mevşūf olmadan sādedir pes imdī bunda sırr u ḥikmet nedir”

12- Şarih şerhin birçok yerinde kitabî bilgi sayılabilecek teferruatlı
malumatları sunmayı elzem görür:

زهی نادانکه آن خورشید تابان“
بنور شمع جوید در بیابان

Egerçi kim maḳām-ı ‘aynda daḥī baḳīye-‘i beşeriyyet var lakin müstevirdir ve
maḳāmında bir nīce şu’be var gerçi ḥālleri bir ammā zıkr olunması lāzım ki
revendegān-ı Ḥaḳ vaḳt-ı ‘ubūrda ḥuḳūkuñ edā edüp şārbe-‘i beşeriyyetden ḥalāş ola.

Şu'be-'i evvel "laḥza": Laḥza göz kıyruğuyla bākmağa derler bu maḳāmda za'f-ı başiret sebebinden şems zāta tamām yakmağa ḳādīr olmayup uğrın uğrın yakmaḳdur. Şu'be-'i sāniyye "diḳḳatdir": Diḳḳatden murād bāṭınī kuvve olup daḥī tamām nazara ḳādīr olmaḳdır ve daḥī kendi kendini idrāk edebilür olmaḳdur. Şu'be-'i şālīş "şefā"dır: şefā ana derler ki ol hālde ne kendüne ve ne ğayre iltifāt ḳıla zīrā 'ilm u iltifāt tecellī-i şāfi olmağa ḳomaz gider meşāyiḥuñ telvīn dedikleri budur. Şu'be-'i rābī'a "sūrūr"dur: Sūrūr ana derler bāṭın-ı sālīkde maḳām-ı ruḥ-ı evāīldir ruḥ-ı sālīk şöyle feraḥ ola ki mişālen zāhīr cesedden tebessüm u zaḥk u ḳahḳaha gibi bāṭında daḥī ruḥ-ı sālīkuñ sūrūrı bu minvāl üzere ol vechuñ beşāşetinden ḳalbinuñ sūrūrı var idi ki zāhīr ola bu sūrūra meşāyiḥ zaḥk-ı ruḥ derler. Şu'be-'i ḥāmīse "sırr"dır sırdan murād ḥavşalası vāsi' olup sūrūr taşra lem'a edüp zuhūr bulmaya (اوليا ئ تحت قباىى لايعر فهم غيرى) maḳāmıdır. Şu'be-'i sādīse "teneffüs"dür: 'Azīz-i men şimdiye dek nūr-ı zāt-ı nūr-ı şıfātda müstüre ve nūr-ı şıfāt nūr-ı Zātla maḥlūd idi şimdi şu'be-'i teneffüsden nūr-ı Zāt nūr-ı şıfātından tamām ḥalāş bulmuşdur meşāyiḥ-i 'izām buna nefes derler zīrā naḳl-ı keşret (...masından) rāḥat bulup denilmişdir. Şu'be-'i "ġurbet"dır: Ya'ni sālīk bir maḳāma (M.77A) havādaki ḳamere düşürölüp ve şemse birleşdi nice ise daḥī inḳisām u infişāl-i ḥayālī idi ḥaḳīḳī degil idi nitekim bir şüret bir nice göz gide zuhūr bulmağla ne şüret yerden āyırılmıştı ve ne mirāt-i munḳasım olmuşdı belki hemān maḥz-ı zuhūr idi çünki emvāc-ı baḥr baḥra cem' olmağla keşret-i ḥayālī vaḥdet-i ḥaḳīḳīde zuhūr eyledi imdī ba'ine bu maḳām-ı 'aşruñ minvālī budur: (beyt)

هذا البحر بحر على ماكان فى القدم
فان الحوادث امواج وانهار

Ve bilcümle bu maḳāma vāşıl olan sālīk-i şāḥib-i saadete bir netice daḳāīḳ beyānı lāzım geldi ki tā nihāyetü'l-nihāyāt ve ğāyetü'l-ġāyāt ma'lüm olup tekml birle taḥşīl-i kemāl-i küllī tamām ola. Daḳīka-'i evvel "ma'rifet"dır: Bu maḳāmda ma'rifetden murād nūr-ı Zāt mazhār-ı ekvānda zuhūrle vaḥdetde olan 'ilm-i ezeli zuhūra gelmeyüp vaḥdet-i ezeli kalmayup keşretle çıkmamışdı çünki keşreti vaḥdet eyledi 'ilm-i ezeli daḥī yine zuhūra geldikde ma'rifetden murād budur ve daḳīka-'i şāniyye "fenā"dır: Çünki Zāt-ı Ezelī yine bir ḳarar ma'lüm ola ammā nūr-ı mezkūr zuhūr buldığı zāhīrinde nevā' bir renge renglenmiş ve ikilikle ikilenmiş gibi olmuş idi mişālen bir şu bir nice ta'amlar bir yere aḳmağla aldığı ta'amlar ve rayiḥālar pāk yere aḳmağla nice zāil olup şu yine evvelki ta'am-ı lezzīzden buldığı gibi temşīl-i fenā daḥī bu minvāl üzeredir ya'ni pūr-nūr-ı Zāt-ı mezāhīr keşretten aldığı renklerden ya'ni ḳaydlardan itlāḳ bulup ve münselih olmaḳdır. Daḳīka-'ı şālīş "beḳā"dır: Beḳādan murād oldur ki tamām-ı fenā-'ı mezkūrda Zāt-ı Bīçün ezeli ezalda hüviyyet-i muṭlaḳada vaḥdet-i ḥafī tā ebedü'l-ibād zuhūrda bir ḳarār-ı mütecellī olmaḳdır sārbe-'i keşretsiz. Daḳīka-'i rābī' "ḥaḳīḳat"dır: Çünki beḳā maḳāmında keşret münṭemis olmuşdı maḳām-ı taḥḳīḳde daḥī keşret zuhūr edüp vaḥdete ḥicāb olmaya. Daḳīka-'ı ḥāmīse "telbīs"dır: Telbīs ana derler ki bu dāire-'i taḥḳīḳe düşenleruñ taḥḳīḳi kendileri 'avāmdan ve aḥādīnāşdan bir maḥbūb kimse gibi göstermekdir nitekim dāire-'i ḥaḳīḳat-ı vüçüdda Ḥaḳdan ğayrı vüçüd yoğ iken Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā kendiyü ḥicāb-ı ḥayālī-'i ekvānla 'avām (M.77B) ḥaḳdan setr eylediği gibi. Daḳīka-'ı sādīse "vüçüd"dur: Andan daḥī murād oldur ki vüçüd-

ḥaḳḳīyi şifātından tecrīd ile ve ezelden ve ebedden vesāir ‘ilme ve nazara keşret veren nesnelere daḥī tecrīd edesin ki ana aḥadiyyet-ı zāt derler. Daḳīka-‘ı sābi’a “tecrīd”dir tecrīd ana derler ki bir vücūdına zevḳ edersen bu zevḳini ‘ilminden daḥī tecrīd edesin ya’ni hemān Ḥaḳ Subḥāne ve Te’ālā kendi kendine ‘ilm-i Zātisiyle ‘ālem-i ḳāle ve merātib-i ‘ilmiyyeden eşer ḳālmaya. Daḳīka-‘ı şāmeniyeye “tefrīd”dir: Tefrīd ana derler ki çünki maḳām-ı tecrīd tamām ola ḥaḳ-ı Ḥaḳka da’vet ede ve da’vet olunanları vesāir envā’-ı mu’āmele edenleri daḥī Ḥaḳdan ḡayrı kimesne bilmeyesin ammā taḥḳīḳden egerçi kim ḥicāb-ı taḥḳīḳ olmaz belki hemān maḥzā zuhūr keşir-i vaḥdete ḥicāb olmamaḳdı imdi bu maḳām-ı tefrīdde keşrete müte’alılık olan eşyā daḥī ḥicāb-ı vaḥdet olmaz. Daḳīka-‘ı nāsmi’e “cem”dir: Cem’ oldur ki mişalen bir çekirdekde şecere cem’-i budāḳları ile ve yaprakları ile ve çiçekleri ile ve yemişleri ile mülāḥazā eyler gibi Zāt-ı aḥadiyyetde cem’-i māsivāyi ve şifāt u ef’āl bir vechle müşāhede edesin ki keşret-i vaḥdete vaḥdet-i keşrete ḥicāb olmaya. Daḳīka-‘ı ‘āşere “tevḥīd”dir: Tevḥīd oldur ki bu maḳām-ı sābiḳda mezkūr olan umurdan bir nesne sana müzāfi ve mensüb görmeyesin”

13- Şarih beyitleri şerh ederken birçok mutasavvıf ve şairden iktibasta bulunmuştur. Bu da şarihin düşünce ve kanaatlerini kuvvetlendirmek için başvurduğu bir yöntemdir. Fakat şarihin üç dilden (Arapça, Farsça ve Türkçe) iktibas yapması, hem şarihin bu alandaki ehliyet sahibi bir zat olduğunu gösterir hem de şerhe farklı bir tat vererek şerhi tekdüzelikten kurtarmıştır:

a) - Arapça:

“(…) nitekim İbn-i Farızuñ bu kelāmı ḥüccet-i fāriż u burhān lāmī’ u vāmızdır: (beyt)

ولو نضحوا منها ثرا قبر ميت
لعدت اليه الروح وانتعش الجسم
وان خطرت يوما على خاطر امرئ
”اقامت به الافرح وارتحل لهم”

“nitekim Seyyidü’l-tāifin Cüneyd-i Bağdādī ḳuddese sırrehü buyururlar (رأيت (ربى برى فقال من انت فقلت انت

b) - Farsça:

“nitekim Abdullāh Belbanī buyurur: (beyt)

تا حق یدو چشم سر نه نبینم هر دم
 از پای طلب باز ننشینم هر دم
 گویند خدا بچشم سر توان دید
 ”آن اشیا نند و من چنینم هر دم“

“(...) bu ma'nāda mefḥar-ı 'ārifīn 'Aynu'l-Ḥuḍāt Hemedānī buyururlar:

مارا بجز این جهان جهانی دگرست
 جز جنت فردوس مکانی دگرست
 از راه نسبت بجایی دگرست
 ”وان گوهر پاکان زکائی دگرست“

“(...) Şeyḥ Sa'dī 'aleyhi raḥmetü'l-hādī (Y.67B) dībāce-'i Gülistān'da buyururlar:

هر نفسی که فرومیرودممد حیاتست و چون برمی آید مفرح ذات پس در هر نفسی دونهعت موجود
 (beyt): است و بر هر نعمتی شکری واجب

از دست وزبان که برآید
 ”کز عهدهٔ شکرش بدرآید“

“Ḥazret-i Mevlānā'nūñ bu ebyātını oḡur (beyit)

رسیدم بر بیابانی که عشق از وی بدید آمد
 بیا بد پاکیء مطلق در و هر که پلید آمد
 هزاران قفل و هر قفلی چوارض و آسمان باشد
 ”دوسه حرفی چوداند از بران جمله کلید آمدن“

“Bu beyit daḥi mānāda Ḥazret-i Pīrūñ maḡālātındandır (beyit)

مراد یوانه زان سازد خیال آن پری پیکر
 ”که خود پر خود شوم عاشق جو سودای ازان دلبر“

c)- Türkçe:

“Ḥazret-i Ḥayālī İbnü'l-Sulṭān Gülşenī raḥmetüllāh 'aleyhü'l-ḡanī buyurur
 (M.78B) (beyt):

“Bugün her kim görür yārın
Gören anlar dürebrārın
Olanlar bunda ümmīden
Ne bilsun anda dil-dārın”

“Kāşki sevdigimi sevse benim halk-ı cihān
Gıce gündüz sözümüz kışsa-‘ı cānān olsa”

“Hāzret-i Pīr-i Gülşenī kuddise sırrehü’l-ganī bu rübāilerinde buyurmuşlardır
(rübāi):

Dime bu kadar bu zamānda ehl-i dil
Şeyh-i kāmīl hem mükemmel ey muzīl
Her kimiñ ki kavlı u fi’li ola rast
Şeyh-i kāmīl kutb-i devrān ānı bil”

4. 2. METİNDE GEÇEN ÖZEL İSİMLER

La’lī Mehmed Fenāî’nin şerhinde, İbrāhīm Gülşenî’nin *Ma’nevî*’sinin konu bütünlüğüne bağlı olarak birçok isim zikredilmiştir. Bu isimler daha çok peygamber isimleri ile tasavvuf ehlinin değer verdiği isimlerdir. Bu isimleri La’lī Mehmed Fenāî’nin şerhinde kolayca bulmak amacıyla alfabetik sıra ile aşağıda sunuyoruz. İsimler ile beraber isimlerin şerhin hangi nüshasında ve hangi varlığında geçtiğini gösteren nüsha ismi ile sayfa numaralarını verdik.

Abdullāh Belbanī (M.78B)
‘Aynu’l-Quḍāt Hemedānī (M.34B) (Y.44B) (M.38B) (Y.49B)
‘Ayşe (M.5A) (Y.6A)
Cüneyd-i Bağdādī (M.78B)
Dede Ömer Rūşenī /Rūşenī (M.12A) (Y.15B) (Y.20B) (M.28B) (Y.37A)
(Y.75A) (M.59B) (M.60A) (M.66A) (Y.83A) (M.69B) (M.71A) (M.71B) (M.72A)
(M.75A) (M.77B) (M.81A) (M.83A)
Dervīş Aḥmed-i Semerḳandī (M.15B) (Y.20B)
Ebāyezīd Beştāmī (Y.14B) (M.11A)
Ebū Cehil (M.70A)
Ercümend-ī Altıparmak Efendī (Y.25A)(M.19A) (Y.25B)
Ḥace ‘Atṭār/ Şeyh Feriduddīn ‘Atṭār (Y.38B) (M.29B) (M.35A) (Y.45A)
Ḥace Ḥafız (M.8B) (Y.11A)
Ḥayālī Efendī Ḥāzretleri (Y.25A) (M.19A)
Ḥāzret-i ‘Alī / ‘Ālī ibn-i Ebu Ṭālib (M.1B) (Y1B) (M.41B) (Y.53A) (M.55B)
Ḥāzret-i Cenāb-ı Resūl-i Ekrem/ Resūlullāh/Muḥammed Muştafā (Y.1B)
(M.1B) (M.2B) (M.3B) (Y.4B) (Y.5A) (Y.5B) (M.5A) (Y.6A) (Y.7A) (M.7A)
(Y.9A) (M.11B) (Y.15A) (Y.17B) (M.13B) (M.16B) (Y.21B) (M.22A) (Y.29A)

(Y.33A) (M.25A) (Y.38A) (M.29B) (Y.42B) (M.34B) (M.33A) (Y.44B) (M.36A)
 (Y.46B) (M.38B) (Y.49B) (M.41B) (Y.53A) (M.47A) (Y.60A) (M.51B) (M.56A)
 (Y.75B) (M.60A) (M.61A) (Y.76B) (M.65B) (Y.82A) (M.67A) (M.68A) (M.72A)
 (M.81B)

Ḥażret-i Cibril (M.5A) (Y.6A) (M.34B) (Y.44B)

Ḥażret-i Dāvūd (M.2A) (Y.2B) (M.56B)

Ḥażret-i Ebübekir (M.70A)

Ḥażret-i Hācer (Y.33A) (M.25A)

Ḥażret-i İbrāhīm (Y.26A) (M.20A) (Y.33A) (M.25A)

Ḥażret-i Mevlānā/ Celaleddīn-i Rūmī (Y.3B) (M.3A) (Y.14A) (M.10B)
 (Y.21A) (M.16A) (Y.22B) (M.17A) (M.27A) (Y.35A) (M.28A) (Y.36B) (Y.38B)
 (M.29B)

Ḥażret-i Mūsā (Y.47B) (M.37A) (M.54B) (M.67B) (M.68A) (M.68B)
 (M.69B) (M.71B) (M.72A) (M.72B) (M.73A) (M.74B) (M.75A) (M.78B)

Ḥażret-i Oşmān (M.70A)

Ḥażret-i Pīr-i Gülşenī/ Ḥażret-i Pīr-i ma'nā / Gülşenī Ḥażretleri (M.1A-1B)
 (Y1A) (Y.3B) (M.3A) (M.4B) (M.7A) (Y.9A) (M.8B) (Y.9BA) (Y.12A) (Y.14A)
 (M.10B) (M.12A) (Y.15B) (Y.20A) (M.15A) (Y.20B) (Y.21A) (M.16A) (Y.24A)
 (M.18A) (Y.27B) (M.21A) (Y.35A) (M.26B) (Y.41B) (M.32A) (Y.63A) (M.50A)
 (M.57A) (Y.71B) (Y.75B) (M.72A) (M.75B) (M.77B) (M.78B) (M.80A) (M.81A)
 (M.83A)

Ḥażreti Pīr Şadreddīn (M.19A) (Y.25B)

Ḥażret-i Yūsuf (M.22B) (Y.29B)

Ḥızır 'aleyhi's-selām (Y.82A) (M.65A)

Hümeyrā (Y.6A) (M.4B)

İbn-i 'Abbās (M.82B) (M.23A) (Y.30A)

İmām-ı Ca'fer-i Sādık (M.3B)

İmām-ı Kāşānī (Y.4A) (M.3A)

Ḳāzī-yi Beyzāvī (M.78B)

Mesīh/ Ḥażret-i İsā (M.7A) (Y.9A) (Y.27B)(M.21A)

Monla Cāmī/ Mollā Cāmī (Y.14B) (M.11A) (Y.45B) (M.35B) (M.38A)
 (Y.49A) (Y.56A) (M.44A)

Mu'aviye bin Ebi Süfyān (Y.6B) (M.5A)

Mu'āz bin Cebel (M.61A) (Y.76B)

Muḥyī Efendī (Y.25A)(M.19A)

Nūḥ (M.22B) (Y.29B)

Ömer İbnü'l-Fariz (Y.56A) (M.43B) (M.44A) (M.79B)

Sa'ādü'd-dīn Ḥamevī (M.2A)

Seyyid Yahya Şirvānī Ḥażretleri (M.19A) (Y.25B)

Şahābü'd-dīn-ī Maḳtül (Y.16B) (M.12B)

Şems-i Tebrizī (M. 28A) (Y.36B)

Şeyḫ Muḥammed Sırrī Ḥażretleri (Y.26A) (M.20A)

Şeyḫ Muḥyiddīn-i Arabī / Şeyḫ-i Ekber (M.18A) (Y.23B) (Y.50B) (M.39A)
 (M.41B) (Y.53A)

Şeyḫ Necmuddīn-i Kübrā Ḥażretleri (Y.60B) (M.48A)

Şeyḫ-i Kebīr Şahābü'd-dīn-ī Sühreverdī (M.3B)

Şeyḫ Sa'dī (Y.43A) (M.33A) (M.38A) (Y.49A) (M.52B) (M.53B) (Y.71B)
 (M.56B)

Şeyh Şadreddin Konevî (M.15B) (Y.20B)
Şeyh Zeynü'd-din-i Hâfî (M. 15B) (Y.20B)
Yaḥya (M.23A) (Y.30A)
Yaḥya bin Mu'âz Râzî (Y.14B) (M.11A)

SONUÇ

Türk Tasavvuf edebiyatında Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire olarak yazdığı 40.000 beyitlik *Ma'nevî-i Şerîf*'i ile şöhret bulan İbrâhîm-i Gülşenî (H. 826/ M. 1423) daha çok Mevlânâ ve İbn-i Arabî gibi mutasavvıfların tesiri altında kalarak eserler vermiş bir müelliftir. Halvetiyye tarikatının bir şubesi olan Gülşeniyye'nin de kurucu olan İbrâhîm Gülşenî; Diyarbakır, Kahire, İstanbul, Tebriz gibi zamanın ilim şehirlerinde yaşamış ve Molla Camî gibi meşhur isimlerle tanışmıştır. Yazdığı eserleriyle tasavvufî geleneğin Türk tasavvuf ve edebiyatındaki temsilcilerinden biri olan Gülşenî'nin kuşkusuz en mühim eseri *Ma'nevî*'dir ki bu eser özellikle Kahire'deki Gülşeniyye Tekkesi başta olmak üzere, birçok dergâh ve tekkede Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ile beraber okunurdu.

Çalışmamıza konu olan *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf*, İbrâhîm-i Gülşenî'nin müridlerinden ve Gülşeniyye şeyhlerinden olan La'lî Mehmed Fenâî (ö. 1112/1701)'nin geleneksel tarzda kaleme aldığı bir şerhtir. La'lî Mehmed Fenâî, *Ma'nevî*'nin anlaşılması müşkil görülen 562 adet beytini şerh ederken, şerhinde çeşitli ilim alanlarında yazılmış birçok kaynak eser ve müelliften söz ederek şerhi zenginleştirmiştir. Şüphesiz birçok eser üzerine yapılan çalışmalarda olduğu gibi, tasavvufî dünya görüşünü iyi derecede yansıtan bir eser olan *Ma'nevî*'nin şerhi hakkında da akademik çalışmaların yapılması ve bu kaynak metinlerin edisyon kritik tarzda incelenmesi şüphesiz elzemdir.

La'lî Mehmed Fenâî'nin yazdığı *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf*'in kütüphanelerimizde birkaç nüshası mevcuttur. Biri matbu ve biri yazma nüsha olmak üzere bu çalışmamızda iki nüshanın mukayese edilerek nüsha farkları belirtilmiştir. Metin, edisyon kritik tarza incelenip, şarihin şerh metodu ve şerhin muhtevası hakkında bilgiler verilmiştir.

Kuşkusuz derin mânâ ve ilmî birikimlerin mahsulü olan bu tarz şerh ve eserlerin incelenmesi, geçmişin anlam dünyasını daha iyi kavramamızı sağlarken bu kaynaklar hakkında varılan hükümlerin daha sağlam temellere dayanmasına vesile olacaktır.

KAYNAKLAR

ADAK, Abdurrahman, *Za'fi-i Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Doktora Tezi, Ankara-2006.

Ahmed Hilmi Hocaşâde, *İbrâhim Gülşenî*, Kütübhan-e-i Cihan, İstanbul, 1322.

Ahmed Hilmi Hocaşâde, *Seyyid Taha el-Şirvanî*, İst. 1319.

AKAY, Mehmet, *İbrahim Gülşenî'nin Divânı: Metin-Dil Hususiyetleri*, SÜ: DT. Konya 1996.

AKKUŞ, Metin, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yay. Ankara 1993.

AKSOYAK, İsmail Hakkı, "Metin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay. 3. Baskı, Ankara 2005.

AYDIN, Bünyamin, *Sa'id-i Gülşenî Divânı*, (Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniv. Van 2003.

AZAMAT, Nihat, "İbrâhîm-i Gülşenî", *DİA.*, c: XXI, İst., 2000.

BEYSANOĞLU, Şevket *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, San Matbaası, Ankara 1996.

DE JONG, Frederick, "Mustafa Kemâleddin el-Bekrî (1688-1749): Halvetiyye Geleneğinin Yeniden İhyâsı ve Islâhı?", Çev.: Ramazan Muslu, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2005.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ank. 1998

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, M.Ü.İ.F.V.Yay. 7. Baskı, İst. 2004.

İDİZ, Ferzende, *Van ve Çevresinde Yaşamış Mutasavvıflar*, Yüksek Lisans Tezi, Y.Y.Ü. Van 2000.

İSEN, Mustafa, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, AKM Yayınları, Ankara, 2004

İSEN, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay. Ankara, 1999.

KARA, Mustafa "Gülşeniyye", *DİA.*, c.: XIV, İstanbul, 1996.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İletişim Yay. 2. Basım, İstanbul, 1994.

KARATEKE, Hakan T., *İşkodra Şairleri ve Ali Emirî'nin Diğer Eserleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.

KONUR, Himmet *İbrâhîm-i Gülşenî -Hayâtı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay. İst. 2000.

KONUR, Himmet, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhîm'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si", *Tasavvuf*, Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000.

La'lî Mehmed Fenâî, *Şerh-i Ma'nevî Şerîf*, Dârut'-Tıbâ'ti'l-Âmire, İst.1289.

La'lî Mehmed Fenâî, *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Gülşenî*, Dârut'-Tıbâ'ti'l-Âmire, İst.1289.

MACÎT, Muhsin "Azeri Sahası Türk Edebiyatı (XIII- XIX. Yüzyıl)" *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İst. 2006.

Mahmud Cemaleddîn Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, Haz: Mehmet Serhan Tayşî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İst. 1993.

MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyat Tarihi*, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2000.

Mevlânâ Celaleddîn-i Rumî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Müessesesi-i İntişarât-i Emîr Kebîr, Tahran, 1383.

Muhammed Sami, *Esmâ-ı Esrar*, İst. 1316.

Muhyî-yi Gülşenî, *Menakib-i İbrâhîm-i Gülşenî*, (Haz. Tahsin Yazıcı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 14. Basım, İstanbul, Ekim 2005.

RIHTIM, Mehmet, *Seyid Yahya Bakuvi ve Halvetilik*, Bakü, 2005

SARAÇ, M. A. Yekta, "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C: 2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2006.

Selahâddîn-i Mevlevî, *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr İbrâhîm Gülşenî*, İstanbul 1289.

SERİN, Rahmi, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay. İst. 1984.

Şemlelîzâde Ahmed Gülşenî, *Şîve-i Tarîkat-ı Gülşeniyye*, (Haz.Tahsin Yazıcı), TTK Yay., Ankara 1982.

Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989

Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz: Muhammet Nur Doğan, Ötüken Yay., İst. 2002
TEK, Ayhan, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bâ’yı Besmele” II. Uluslar arası
Toduk Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, (bildiri metni), İstanbul, 4-6 Ağustos
2008

TUNÇ, Semra, “Dede Ömer Rûşenî”,

http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/tunc_03.pdf

UZUN, Mustafa, “Dede Ömer Rûşenî” *DİA*, c.: IX, İstanbul, 1994.

Vassâf Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, c.: 3, Kitapevi Yay. İst. 2006.

VİCDÂNÎ, Sâdık, *Tarikatler ve Silsileleri(Tomâr-ı Turûk-ı ‘Aliyye)*, Haz: İrfan Gündüz, Enderun Kitapevi, İst. 1995.

YILMAZ, Ozan, *Urfî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler*, (YL Tezi)

Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2004

ÖZET
İBRÂHİM GÜLŞENÎ'YE AİT MÂNEVÎ ADLI ESERİN LA'LÎ MEHMED
FENÂÎ TARAFINDAN ŞERHİ

TEK, Ayhan

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Ömer DEMİRBAĞ
Haziran, 2009

Türk Tasavvuf Edebiyatında çok mühim bir yere sahip olan Gülşeniyye tarikati kurucu İbrâhîm Gülşenî, tarikati ve yetiştirdiği müridler dışında, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine nazire olarak yazdığı kırk bin beyitlik *Ma'nevî* isimli mesnevisiyle tanınır. İbrâhîm Gülşenî'nin Farsça yazdığı bu mesnevinin ilk beş yüz altmış iki beytini şerh eden La'lî Mehmed Fenâî, İbrâhîm Gülşenî'nin halifesi olup, bu şerhinde gerek teknik gerekse de içerik açısından klasik şerh metodunun özelliklerini göstermiştir. Klasik Türk Edebiyatındaki şerh kavramı ve kullanımı ile ilgili çerçeve çizildikten sonra bu şerh edisyon kritik yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf, Ma'nevî, İbrâhîm Gülşenî, La'lî Mehmed Fenâî, Gülşenîlik, Mevlânâ, Mesnevî, Şerh Geleneği

ABSTRACT**A CRITIQUE OF İBRAHİM GÜLŞENİ'S "MANEVİ" BY LALİ MEHMED
FENAI****by****TEK, Ayhan****Master Thesis, The Institute of Social Sciences****Supervisor: Asst. Prof. Ömer DEMİRBAĞ****June, 2009**

Ibrahim Gülşeni, the founder of the Gülşeniyye sufi tariqah, who has a very important place in the Turkish Sufi Literature, is known for his fourty thousand couplet ouvre, know as Ma'nevi, which is compared to Mevlana's Mesnevi. A caliph of Gülşeni, La'li Mehmed Fenai, who critiqued five hundred sixty two couplets of his ouvre, which is written in Persian, displays features of both technic and content of the classical criticism method in this critique. This critique is analized with "edition critique" method after the frame for the notion of critique and its usage in Turkish Classical Literature is drawn.

Key Words: Sharh-i Ma'navi-i Shareef, Ma'navi, İbrahim Gulşeni, La'li Mehmed Fenai, Gulshaniyyah, Mevlana, Mesnevi, Traditon of criticism

METİN

Şerh-i Ma'nevî-'i Şerîf

1

(M.1A) Bismillâhîrraḥmānirraḥîm

5

(Y.1A) Ḥamd u sipās u şükri-bî-ḳıyās ol Ḥālîḳ-ı cinn¹¹⁰ u nās üzerine olsun ki ḳulûb-ı ‘ārîfîni keşf-i Ma’nevî ile memlû ve başîret nâzarını gülşen-i ‘âlem-i vaḥdetde rûşenî’-i nûr-ı zâtle meclû eyledi ve şalât u selâm ol Seyyidü’l-Enâm Muḥammed Muştafâ üzerine olsun ki vücûdı manzar-ı zât-ı Ḥayy u Ḳayyûm ve âl u aşhâbı üzerine olsun ki maẓhar-ı aḥtîdîm aḥtîdîm aḥtîdîm oldılar:

10

وبعد قال الشيخ الامام العالم المحقق المدقق شمساً لفلک الاسرار الأھیه * و قمر ا لسماء المكاشفات
الدينية * وتاج المشايخ الكرام * وسراجا لاهل القلوب بين الانام * و حارساً لمحروسة النبي الكريم * و وارثا
لمعمورة (ان ابراهيم لاواه حلیم) كعبة للطا عفين * وقبلة للعاكفين * الشيخ الفاضل الباذل * والامام العادل
العمل * المستفيض من مشايخ فيض الخالق العليم هادی الطلاب الى طريق الصواب سلطان المحققين وقطب
العارفين¹¹¹ الشيخ ابراهيم المعروف بالكلشنى * من اجلى نور الروشنى *

باء بسم الله الرحمن الرحيم
گشت چون مفتاح از وحى علم

15

Nûr-i çeşm-i Rûşenî Ḥazret-i (M.1B) Pîr-i Gülşenî ḳuddisellâhu sırrehü’l-ğânî ḥazretleri bu kitâb-ı müsteḫâblarını zıkr-i besmele ile tasḫîr ve “bâ”yı besmeleyi ifrâd-ı bi’z-zıkr eylemek ile taḫrîr eylediler bu sırra îmâ u işâretten ötürü ki “Sırr-ı çeşme’-i evliyâ (Y.1B) u nûr-ı çeşm-i aşfiyâ Ḥazret-i ‘Alî el-Murtaẓâ kerrem’allahü vecchü raḫıyallahü Te’âlâ¹¹² ‘anha Ḥazret-i Cenâb-ı Resûl-i Ekrem Şallallahü ‘aleyhi ve’s-selâmdan rivâyet idüp¹¹³ buyurdular ki esrâr-ı kelâm-ı ḳadîm-i Rabbânî fâtiḥa-yı şerîfede ve esrâr-ı fâtiḥa-yı şerîfe besmele-’i şerîfede ve esrâr-ı besmele-’i

20

¹¹⁰ Cinn: ḥaḳ Y.

¹¹¹ -Y. “ورحمة للعالمين”

¹¹² Te’âlâ: -M.

¹¹³ Ḥazret-i Cenâb-ı Resûl-i Ekrem Şallallahü ‘aleyhi ve’s-selâmdan rivâyet idüp: -Y.

- 1 şerîfe bâ-yı besmele-'i şerîfede ve esrâr-ı bâ-yı besmele-'i şerîfe¹¹⁴ noқта-yı bâda mündericdir ve ol noқта “benim” deyüp kendülerinüñ manzar-ı zât u mazhar-ı esmâ u şîfat oldukların ‘ayan¹¹⁵ eylediler kezâlik Hâzret-i Pîr-i Rûşen-zamîr kendilerün zamân-ı sa’âdet-encâmalarında ğavş-ı zamân u kûtb-ı devrân oldukların beyân
- 5 eylediler ve tâc-ı şerîflerinüñ ortasına vaz’ buyurdıkları tükme daği noқта-yı “bâ”yı besmele-'i şerîfeden ‘ibaret ve kendilerün ol noқтаya mazhar olmalarına işâret buyurdıkların Malikî Sirûzî bu beyitlerinde beyân eylemişdir: (rübâi¹¹⁶)

Dürr-i tâc-ı Gülşenîdir ‘âleme nûr-i başar
Fehm iden bu nükteyi olur cihânda dîde-ver

- 10 Noқта-yı bâ bidâyetdir bizim ser-tâcımız başına giyen iki ‘âlemde olur tâc-ser. Ve albini masivâllâhdan tefrîd iden ‘ârifân daği bu sırdan hîşşe-mend oldukların yine Mâlikî rahmetullâhi ‘aleyh bu beyitte beyân idüp buyurur: (beyt)

Tükme'-i tâc-ı Gülşenî ber ser-i hayli ‘âşîkân
Noқта-yı fâ-yı ‘arifân dağ-ı derûn-ı münkirân

- 15 Ol noқта-yı “bâ”dan kinâye olan tükmeniñ erafi ki bir müdevver dâ'ire mişâlinde ‘aşbe'-i tâce muhîtdir kendileriniñ dâ'ire'-i zemîn u zamân u kevn u mekâna muhît olup (Y.2A) cemi'-i eşyâya mutaşarrîf ü Hâzret-i Resûl-i Ekrem şallallâhü ‘aleyhi ve's-selâm efendimizün¹¹⁷ “ارنا حقائق الاشياء كما هي” du'â-yı şerîfüne mazhar olup haâ'îk-ı eşyâya ‘ârif olduklarına işâretidir ve terk-i vaz’ eylemeyüb tâc-ı
- 20 şerîfi yek-pâre ihtiyâr itmeleri kevineyn ve mâ fihimâyi terkden maâ'dâ terki daği terk itmelerine işâret iderler yine cenâb-ı şerîfleri buyururlar: (M.2A) (beyt)

Cihâmı terk iden giyer başına Gülşenî tâcın
O tâcı Gülşenî gibi bu terk ile giyen gelsün

¹¹⁴ besmele-'i şerîfe: -M.

¹¹⁵ 'ayan: 'ayan u beyân Y.

¹¹⁶ Rübâi: -M.

¹¹⁷ efendimizün: -Y.

1 Pes imdi insān-ı kāmīl u mükemmel bu sır ile müserrā oldıysa ‘illet-i gāi’ye’-i
 ‘ālem olup mazhar-ı haqīkat-ı Muḥammediyye oldı ki cümle ‘ālem haqīkat-ı
 Muḥammediyyenüñ naqş u şüretidir zīrā Mūdīr-i mevcūdāt u Mürebbī’-i
 Mümkinātdır ve her kāmīl u mükemmel ki mazhar-ı esrār-ı haqīkat-ı
 5 Muḥammediyye ola bu ‘ālem bi’l-küllüyye anuñ naqş u şüreti ve cesedi gibi olur
 “Hayşu Mā Yeşā” taşarruf ider. Nitekim Sa’ādü’-d-dīn Ḥamevī Ḥazretleri buyurur
 (rubāi):

ای نسخه نامه الهی که تو ی
 وی آینه جمال شاهی که تو ی
 10 بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست
 از خود بطلب هر آنچه خواهی که تو ی

Bu beyāndan Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu Te’ālā¹¹⁸ ‘aleyhi ve’s-
 selāmuñ “ان الله خلق آدم علی صورته” ḥadīs-i şerīfleriniñ ma’na-yı laṭīfi zāhīr u bāhir olur
 ان الله جعل آدم ای الصورة النوعية الانسانية مرآة لذاته و مظهر الصفاته و مجالا لافعاله به خلق “
 15 ya’nī “بظهر من حيث المجموع” Ḥazret-i Pīr Ḳuddise Sirruhu’l-Ġaniyy buyurur ki (Y.2B)
 Bismillāhirraḥmānirraḥīmüñ “bā”sı ‘Alīm olan zātuñ vaḥyinden miftāḥ gibi oldı bu
 maḳāmda Ḥazret-i Pīr-i Rūşen-zamīr Kelām-ı Ḳadīm-i Rabbānī ki vaḥy-i ‘Alīmdir
 bir ḥazīne’-i muḳaffeleye ve besmele-’i şerīfe-’i miftāḥa¹¹⁹ teşbīh eyleyüp bu ḥadīs-i
 20 ki bu ḥazīne-’i muḳaffelüñ haqīkatidir imā vü işāret eylediler “كنت كنزا مخفيا ف حبيت ان
 “اعرف فخلقت الخلق لاعرف” ya’nī ben bir kenz-i maḥfī idim cevher-i¹²⁰ ḳaṭarāt-ı baḥr-ı
 vüçüdüm bende müzmaḥil idi pes kendi vüçüdümüñ bilinmesini murād eyledim tā ki
 sırr-ı ‘aşḳ-ı¹²¹ ‘āşıḳ u ma’şūḳ zāhīr u hüveydā olup ḥabīb u maḥbūb ve ḥūbb
 birbirinden temyīz oluna pes ḥalkı ḥalk eyledim benim bu şıfatlar ile mevşūf oldıgım
 25 halde mevcūd oldıgım bilinsün için. Ba’dehu Ḥazret-i Pīr ‘aleyhi Raḥmetu’l-Ḳadīr
 haqīkat-ı besmele-’i şerīfe bu kenze miftāḥ olup ve bu ḥaşşa besmele-’i şerīfeye
 maḥşūş oldıgımı beyt-i sānīde¹²² beyān idüp: (M.2B)

¹¹⁸ Te’ala: -M

¹¹⁹ miftaha: ma’nāda Y.

¹²⁰ cevher: -Y.

¹²¹ ‘aşḳ-ı: -Y.

¹²² Yazma nüshada “beyān edüp” ifadesi “beyt-i sanīde” ifadesinden önce de kullanılmıştır.

1 كوچو بسم الله مفتاح ازلدن
كوكلید آمد ز فتاح سخن

buyurur ya'nī ḳanī 'ilm-i ledünden bismillāh gibi bir miftāḥ ki o Miftāḥ-ı Fettāḥ-ı sūḥan-i ezeliiden gele ve şūret-i ḥarf u şavt ile zāḥīr ola ve kenz-i maḥfī-'i mezkūri
5 ulū'l-ebşāra 'ayān eyleye. Ma'lūm oldı ki sāir āyāt-ı Ḳur'āniyeden bu cem'iyet ānda bulunur bir āyet daḥi bu ḳadar ve bundan şonra besmele-'i şerīfenūñ 'ilm-i ledūna zāḥīren (Y.3A) ve bāḫinen miftāḥ olmasının sırrını bu beyt-i şerīfede beyān idüp buyurur:

10 تا کشاید کنج معنی از کلام
فتح ساز در وزن دارالسلام

Ya'nī fettāḥ-ı kelām ḥaḳīḳī elfāz-ı besmele-'i şerīfeyi elfāz-ı kelām-ı ḳadīme ve ma'ānī vü ḥaḳā'īḳ-ı celīlesinde kenz-i maḥfī olan ḥaḳīḳatü'l-ḥaḳā'īḳe miftāḥ eyledi tā kelām-ı laḫīfinūñ elfāz-ı şerīfesinde¹²³ ve ma'nā-yı münīfesinde olan ḥazīne-'i ma'nānuñ ḳufl-ı kelāmdan açılıp Ka'be-'i ḥaḳīḳī ve dār'ü's-selām olan cennet-i
15 zātın rüzına sen teşne-leb-i üftān u ḥīzān u nālān u giryān tezkiye-'i nefis u taşfiye-'i ḳalb u tecellī-'i rūḥ u taḥliye-'i sırıra eylemek ile duḥūl-ü murād eyleyen sālikīn u 'aşıḳīne fetḥ eyleye. Niteḳīm Cenāb-ı Allāh Ka'be-'i şūriyeye dāḫil olunur ḥaḳḳında "ومن دخله كان آمنا" buyurur. Ka'be ki bünyād-ı Ḥalīl-i Âzerdir ana dāḫil olana emn ḥāşıl ola ve dil ki nazargāḥ-ı Celīl-i Ekberdir ānuñ şānında Ḥazret-i Resūl şallallāhū
20 'aleyhi ve's-selām "قلب المؤمن عرش¹²⁴ الرحمن" buyurur ana dāḫil olana emn ḥāşıl olmamak muḥāldir niteḳīm buyurulmuşdur (rübāi):

دل بدست آور که حج اکبر ست
از هزاران کعبه يك دل بهترست¹²⁵
کعبه بنیاد خلیل آزر ست
25 دل نظرگاه جلیل اکبر ست

¹²³ celīlesinde: celīlesi Y.

¹²⁴ arş-ı Rahman: arş-ı Allāh Y.

¹²⁵ ez hezārān: sed hezārān Y.

1 Ve duḡul-i dil şāhib-i dil sebebiyle iḡrām-ı nūr-ı ḡudsī ile maḡrem olup ve Ka’be-‘i haḡīḡiye vāşıl olup zemzem-i ḡayātı nūş idüp ve ba’dehu ser-i ‘Arafātda vaḡfe eyledikde kevneyni ferāmūş idüp müsteḡraḡ-ı baḡr-ı (Y.3B) şuhūd olduḡı ḡālde menāsik-i ḡaccı-ı ma’nevīyi bil-küllıye edā eder her ḡālib-i sālİK ki Ka’be-‘i haḡīḡiye vāşlı murād eylese mümkin degildir illā şerī’atle āmil u ḡarīḡatde kāmil (M.3A) bir şāhib-dilūñ damen-i pākūñe teşebbūş ile mümkindir ve eger nefis u şeyḡān vesvese idüp ḡalbe fetvā virüp bu zamānda böyle bir şāhib-dil kibrīt-i aḡmer gibi ma’lūmū’l-ism ma’dūmū’l-cismdir dirse bunuñ cevābında ḡazret-i PİR-i ḡülşenī ḡuddise sırrehü’l-ḡanī bu rübāilerinde buyurmuşlardır (rübāi):

10 Dime bu ḡadar bu zamānda ehl-i dil
Şeyḡ-i kāmil hem mükemmel ey muzīl
Her kimiñ ki ḡavl u fi’li ola rast
Şeyḡ-i kāmil ḡuḡb-i devrān ānı bil

15 Ve ḡazret-i Mevlānā ḡuddise Sırrehü’l-ālī ḡazretleri daḡı bu rübāilerinde beyān idüp buyururlar (rübāi):

مردان طالب پیرند و پیران ظاهر و پیدا
دریغا تشنه دل خواهم مردد بر لب دریا
مکواصحاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی
چهان پر شمس تبریز بست مرید کو چو مولانا¹²⁶

20 Ve “bā”yı besmele-’i şerīfe kenz-i maḡfīnūñ miftāḡı olduḡın tekrar beyān idüp buyurur:

باء بسم الله ز فتاح نخست
شد کلید گنج معنی هر که جست

25 Ya’nī fetḡāḡ-ı ezelden ibtidā-yı bismillāhuñ “bā”sı ḡufl-ı genc-i ma’nāya miftāḡ oldu her kim ki ol ma’nāya ḡālib u rāḡıb oldu burada ḡazret-i PİR ma’nā-yı

¹²⁶ “مرید کو” ibaresi yerine matbu nüshada “کو دلیری” ibaresi tashih edilerek düzeltilmiştir.

- 1 زان به بی شد ابتداء معنوی
که بوحی الله کند زوپی روی

Ya'nī "Ma'nevī-'i Şerīf"e ol ecelden "bā"yı besmele ile beda' olundu ki ol beda'dan vahy-i Rabbāniye muvāfaqata u peyrevi hāşıl olup ve daḡi "كل امرئى بال لم" 5 ¹³⁶ "بيداء بيسم الله فهو ابتر" ḡadīṣ-i şerīfte iktida' buluna ṭālibān-ı rāh-ı Ḥudā ve sālīkān-ı mesālik-i fenā olan 'uşşāka taḡrīrātđan ḡişşe bu oldu ki zāhīrūñ zāhīr-i Ḥur'ān'a muvvāfiḡ eyleye ki ol şer'iatdır ve bāṭını bāṭın-ı Ḥur'ān'a müte'alliḡ eyleye ki ol ṭarīḡatdır ve sırrını tecellī-'i ḡaḡīḡat-ı Ḥur'āniyeye¹³⁷ lāyiḡ eyleye ki ol ḡaḡīḡatü'l-ḡaḡā'īḡdir. Niteḡīm Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü 'aleyhi ve's-selām buyurur:

- 10 الشريعة كالسفينه والطريقه كالبحر والحقيقه كالدرمن ارادالدرركب السفينه ثم سلك فى البحر وصل
"الدر"

Bu beyt-i şerīfede kelime-'i tehzīr ile tenbiye idüp:

همان زاسم ذات بيچون كردگار¹³⁸
شد نخست از معنوی آغاز کار

- 15 Ya'nī tīz ol vaşfin ḡaflet eyleme ḡuş-i hūşini benim ṭarafıma ṭut zāt-ı şerīfi bī-keyf u bī-ḡūn olan Kirdigāruñ nām-ı şerīfinden kār-ı "Ma'nevī-'i Şerīf"e başlamaḡlıḡa ibtidā olundu diyüp "Ma'nevī-'i Şerīf"de zıkr olunacaḡ ebyāt-ı laṭīfenüñ istimā'ına ṭālibān-ı rāḡībānı teşviḡ ederler ve bundan şonra "Ma'nevī-'i Şerīf"e ibtidā idüp (M.4A)

¹³⁶ bismillah: bismillahi'r-rahmani'r-rahim Y.

¹³⁷ Kur'anıyyeye: Kur'aniye Y.

¹³⁸ hemān: -Y.

1

İbtidā-yı Ma'nevī-'i Şerīf

1

بشنو از نی چون زدم ساز آورد
سازسوزان از چه دمساز آورد

(Y.5A) Buyururlar ya'nī ey tālib-i rāh-ı Hāḡ ve ey rāḡib-ı vüçüd-ı Muṭlaḡ
5 gūş-i cān-ı vüçüdüñla benden¹³⁹ istimā' eyle nefesden şadā-yı ne keyfīyyet ile getirür
ve kendiden zāhīr olan şadā-yı cān-güdāzı ne dem-sāzdan getirür ki müstemī'inün
derūnların iḡrāḡ idicidir. "Ney" merd-i 'ālem ū 'amil ū ferd-i merdūm-ı kāmilden
kināyetdir ney ile insān-ı kāmil beyninde veche-'i münāsebet oldur ki¹⁴⁰ nitekīm ney
tehī dil-i vāreste-ḡaddir her şadā ki neyden gelür neyüñ dem-sāzdan gelür hemçünān
10 sālīk-i ḡaḡīḡī ol vaḡt ki hevā-yı nefsanī rā'sını¹⁴¹ tīḡ-i riyāzetle ḡaḡ' ile ve gönli-
çerāḡını āteş-i mücāhede ile şu'ledār eyle ve perde-'i zulumātī çeşm-i cānından ḡalkḡa
ve küdürāt-ı nefsanīyeden şafā bulup cilbāb-ı beşerīyetden taşra gele ve derūnunda
āsār-ı tecellī-'i İlāhīden ḡayrı ḡalmaya ve hevā-yı hüviyyetden dem-āvere¹⁴² anuñ
kārı u sözi ḡudā Cenābından olur kendi cenābından olmaz.

15 Nitekīm Hāḡ Te'ālā¹⁴³ ḡabībünñ şānında "وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى"
buyurur ḡazret-i Resūl-i Ekrem Şallallāhū 'Aleyhi ve's-selām efendimiz ḡazret-
inüñ¹⁴⁴ cemī-'i sünnet-i seniyyesi ḡudādan olmasına bu āyet-i şerīfe şehādet ider
nitekīm bu āyet-i kerīmede¹⁴⁵ daḡi mübīndir "وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى"
evliyā¹⁴⁶ ḡaḡīḡat-ı Muḡammediyenüñ¹⁴⁷ mecālī vü merāyāsıdır her şüret ki bunlaruñ
20 āyinesine mürtesem u müntaḡış olur pertev-i nūr-ı Muḡammedden mün'aḡis olur
şallallāhū 'aleyhi ve's-sellem (Y.5B) her ne ki bunlardan işidirsen Muştaḡā şallallāhū

¹³⁹ cān-ı vüçüdünla benden: cān u dille neyden Y.

¹⁴⁰ "Oldur ki" ifadesi Yazma nüshada olmayıp diḡer nüshaya da daha sonra "derkenār" da eklenmiştir.

¹⁴¹ rā'sını: seni Y.

¹⁴² dem-āvere: دم دون Y.

¹⁴³ Hak Te'ālā: Allahu subhāne ve te'ālā Y.

¹⁴⁴ 'Aleyhi ve's-selām efendimiz ḡazret-inüñ: 'Aleyhi ve's-selāmüñ Y.

¹⁴⁵ kerime: şerife Y.

¹⁴⁶ evliyā: evliyānuñ Y.

¹⁴⁷ "ḡaḡīḡat-ı Muḡammediyenüñ" ifadesi Matbu nüshaya sonradan derkenārda eklenmiştir.

1 ‘aleyhi ve’s-selāmden¹⁴⁸ işitmiş olursun ve sâzdan murād insān-ı kāmilden zūhūr
 eyleyen kelimāt-ı tayyibe-‘i rūhāniyye-‘i neşh-āmīz ola Allāhu’alem “dem”den¹⁴⁹
 murādı nefsi rūhāniyyedir ki taraf-ı yūmn-i ḥaḳīḳīden insān-ı kāmile nefh olunur ki
 Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü ‘aleyhi ve’s-selām “انى لاجد نفس الرحمن من قبل اليمن”
 5 buyururlar¹⁵⁰ ve dem-sâzdan murād zāt-ı aḳdesden insān-ı kāmile şıfat-ı rahmanīnūñ
 tecellīsidir ki Cenāb-ı Allāh ol tecellīden “الرحمن على العرش استوى” āyet-i şerīfesiyle
 (M.4B) haber verir ki sūr-ı mümkinātla Ḥaḳūñ zūhūrundan ‘ibāretdir ve daḡı bu
 beyitte Ḥazret-i Pīr-i ma’nā ḳaddesallāhu sırrehü’l-ḡanī ḡazretleri neyden şadānuñ
 zūhūrune ‘illet nedir ve ne maşlahāt içündür beyān idüp:

2
 10 ساز نی از سوز عشق آرد نوا
 کز نوا ذوقی دهد عشاق را

Buyurur¹⁵¹ ve nevādan murād sırr u “نفخت فيه من روحى”dir ki şūret-i kelimāt-ı
 tayyibe-‘i neşh-āmīz ile insān-ı kāmilden zūhūr eyler ve nevā maḳām-ı ma’nāsına
 oldığı zamānda ‘ālem-i “كنت كنزا مخفيا”da fahubbīyyet sırrı kendinūñ zūhūrünü murād
 15 eyleyüp zātı kendi zātına tecellī eylemek ile ḥaḳāīḳ-i esmā u şıfat ta’yin bulur bī-
 hesabı isti’dad ithām kendilere münasib olan mesu’lātı ol maḡalde su’āl idüp Cenāb-ı
 Rabbü’l-Erbāb şıfat-ı cevad ile mütecellī olup her birine i’tā’ u iḡsān eylediği
 vaḳitden ‘ibāret olur ve naşib ma’nāsına oldığı zamānda ol tecellī vaḳtinde
 isti’dadları muḳtezāsınca virilan mes’ulātıdan ‘ibāret olur Allāhu-’ālem ya’nī sâz-ı
 20 ney sūz-ı ‘aşḳdan naḡme getirür ki ol naḡme-‘i sūz-āmīzden ‘uşşāḳa bir zevḳ ‘iḡā
 eyler ol zevḳ ḡayāt-baḡş ile şıfat-ı beşerīye-‘i tayyibeden münselīḡ u neş’et-i
 ‘unşuriye ve aḡkāmıdan mücerred olup ḡayāt-ı nefsi muzlīmeyi hey’et-i rūḡ-ı
 münevvereye tebdīl ve şūret-i nefsi muzlīmeyi kendinūñ hey’et-i rūḡaniyyesine
 münasib (Y.6A) sūr-i mişāliye ve nūranīyyeye munḳalīb eyleyüp vāridāt-ı

¹⁴⁸ Matbu nüshada “-ve’s-selām”a eklenen “-dan/-dan” ayrılma hâl eki Yazma nüshada “Mustafa” ismine eklenmiştir.

¹⁴⁹ Bu kelimeye eklenen “-den” eki de sadece Yazma nüshada mevcuttur.

¹⁵⁰ Yazma metinde “-ler” eki kullanılmamıştır.

¹⁵¹ Yazma nüshada, “buyurur..” ifadesinden “ya’nī sâz-ı ney sūz-ı ‘aşḳdan naḡme getirür ki..” ifadesine kadar olan kısım yer almaz. Bununla beraber aynı nüshada “buyurur...”dan “insān-ı kāmilden zūhūr eyler”e kadar olan kısım derkenārda verilerek metin tashih edilmiştir.

1 kudsıyeden vāle olup mu’amelāt-ı beşerıyyeyi terk iyleyüp ve infi’alāt-ı şarab-ı
‘aşqdan kendi vücūdlarından bī-vücūd olup kendilerin ferāmūş eyleyeler nitekīm
Server-i ‘Ālemīn Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü ‘aleyhi ve sellem makālāt-ı
kesretinden münkātı’ olup ‘azm-ı gülşen-i vaḥdet murād eyleseler “ارحنى يا بلال”
5 buyururlardı ya’nī yā Bilal Ḳur’ān-ı ‘azīmü’ş-şāndan baña tilāvet eyle ki senūñ şedā-
yı dil-sūzuñ sebebiyle terk-i ‘ālem-i nāsūt eyleyüp ğarq-ı baḥr-ı lāhūt olup o baḥruñ
lā’lī vü cevāhīrinden aḥz idüp ümmete īsār eyleyem ve çünki ol ḥaletden giri¹⁵²
gelmek murād eyleseler gelmiyeni yā Hümeyrā buyururlardı¹⁵³ (M.5A) ya’nī yā
‘Ayşe baña söyle tā ki ol ‘ālem-i ḥaḳīkīden bu ‘ālem-i şūrete kelīm-i ‘umur-ı tebliğ-i
10 risālet mu’aṭal ḳalmaya Resūlullāhuñ bu fi’l-i şerīfīnden m’alūm oldu ki sūfiyyūn
ḥalka olup zıkrullāh iderken birkaç kimesne daḫi elḥānla meşāyiḫ-i ‘azamuñ ‘ışq u
şevq-i muş’ir ve āḫretūñ derecāt u derekātını muḥbīr-kelām dūrer-bārların oḳumak
mustāḥsen olup ve meşāyiḫ-i selef bu fi’li istiḥsān eyleyüp ‘amele getürmeleri
zākırīnuñ ḳulūbunu Cenāb-ı Bārī tarafına teveccūh için oldu ve daḫi Enes
15 Ḥazretlerinden rivāyet olunur buyururlar ki Resūlullāh Şallallāhü Te’ālā ‘Aleyhi ve
Sellem ḥūzurunda idik nāgāḥ Ḥazret-i Cibril ‘Aleyhisselām nāzıl oldu didi ki (Y.6B)
yā Resūlullāh senūñ ümmetinūñ fuḳarāsı cennette aḡniyādan yarım gün evvel daḫil
olur ki ol yarım gün dünyā günleriyle beş yüz yıldır pes Peyğamberimiz Şallallāhü
‘Aleyhi ve Sellem ferah-nāk olup buyurdular ki “sizden bir kimesne var mıdır ki şi’r
20 inşād eyleye” bir bedevī “ne’am yā Resūlullāh” diyüp Ḥazret-i Peyğamber “getür yā
bedevī” didi ki bu şi’ri inşād eyleyüp der: (şir)

25 لقد لسعت خية الهوى كبدى
لا طبيب لها ولا راقى
الا الحبيب الذى شغفت به
فعنده رقىنى و تر ياقى

Resūlullāh şallallāhü te’ālā ‘aleyhi ve sellem tevācūd eyleyüp ve aşḥāb daḫi
böyle tevācūd eylediler¹⁵⁴ ḥattā ridāları mübārek omuzlarından düşdi vaḳta ki fāriğ

¹⁵² giri: gerü Y.

¹⁵³ buyururlardı: dirlerdi Y.

¹⁵⁴ eylediler: eyleyüp Y.

1 oldırsa her biri mekânlarında karar eylediler Mu’aviye bin Ebi Süfyân didi ki “Yâ Resûlullâh sizûñ le’bûñüz ne gökçekdir” Hâzret-i Peyğamber şallallâhü te’âlâ ‘aleyhi ve’s-selâm buyurdu¹⁵⁵ ki “me yâ Mu’aviye kerîm degildir o¹⁵⁶ kimse ki maħbubunuñ zikri vaktında vücudu mütezeli olup titremeye.” Ve bundan sonra Peyğamber 5 hâzretlerinüñ şallallâhü ‘aleyhi ve’s-selâm ridâ-ı şerîfleri aşhâb¹⁵⁷ beyninde dört yüz kıt’a olup taqsîm olundu ve daħi bir rivâyet-i uhrada ol kıt’anuñ birisini daħi Hâzret-i Cibril ‘aleyhi’s-selâm alup tahtü’l-arşa asmışdır vâkıta ki cenâb-ı zât-ı aqdesden nesîm-i (M.5B) muħabbet tensîm eyleyüp ol kıt’a harekete gele bu ‘âlemde kulüb-ı ‘arifîn harekete gelüp vücudlarında vecd ve hâlât zâhîr u bâhir olur

3

10 نى نوا آرد بدم از سوز ساز
کز دمی همدم وراساز ست راز

(Y.7A) Ney nağme-’i nefesle nefha-yı dem-sâz-ı hakîkîñün süzinden¹⁵⁸ yanup göyinmeklikden getirür bir nefesden ki râz-ı dem-sâz-ı hakîkî ol nefese hem-dem eylenilmişdir ol sırrını beyninde münâsebet tamme oldığı Cenâb-ı Allâh bu hadîş-i 15 kudside beyân idüp buyurur “الا نسان سرى واناسره” ya’nî ben insâna zât u şıfatımla tecellî eyleyüp mir’ât-ı insânda zât u şıfatımuñ beķâsını râ’ ve insân daħi benim zât u şıfatım âyînesinde kendinüñ vücud-ı mecâzîsinüñ fenâsını müşâhede idicidir kıtb-ı enbiyâ u evliyâ Hâzret-i Muħammed Muştafâ şallallâhü te’âlâ¹⁵⁹ ‘aleyhi ve sellemüñ “المؤمن مرآة المؤمن” hadîş-i şerîfleri daħi bu ma’nâya mübîndir

4

20 نى ز عشق آرد بدم از همدمی
ساز ذوق آمیز از بیچون دمی

¹⁵⁵ buyurdular: didiler Y.

¹⁵⁶ o: ol Y.

¹⁵⁷ ashab: hazırîn Y.

¹⁵⁸ nefha-yı dem-sâz-ı hakîkîñün süzinden: hararet-i ‘aşkla Y.

¹⁵⁹ te’ala: -Y.

- 1 Ya'nī insān-ı kāmīl nefis-i 'aşka hem-dem olmaqlıktan getürür ve şedā-yı zevk-āmīzi Bī-çün-dem olmaqlıktan getürür ya'nī kendi dem-i mecāzīsini nefha-ı "و نفخت فيه من روحی" ye hem-dem eylemek ile nafih-i haqīkīden dem-i bī-keyf haşıl idüp şedā-ı zevk-āmīzi ol nefes-i bī-keyifden getürür nitekīm bu hadīs-i qudsīde
- 5 Allāhu Sübhāne ve Te'ālā, Muhibbinūñ şānında ve semere-ı muhabbetūñ beyānında buyurur ki "لا يزال عبدی يتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احبته كنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا فبی" "یسمع و بی بیصرو بی بیطش و بی ینطق meşāyih-i 'azam bu qurba qarab-ı nevāfıl tesmiye eylemişler.

5

سازنی از ذوق عشق ست و کزان

- 10 عاشقان شد از سماعش لب کزان

(Y.7B) Neyden şadır olan şedā-yı dil-süz zevk-i 'aşkdandır zīrā insān-ı kāmīl bir nefes müşāhede-ı şāhīd-i haqīkīden dūr degildir nitekīm dimişler (beyt):

مردان خدا خدا نیاشند¹⁶⁰

لیکن ز خدا جدا نیاشند

- 15 (M.6A) sāz-ı merdān-ı Hudā zevk-i 'ışkdan oldığı ecelden 'uşşak anı işitmekden leb-i gezān ya'nī dudak-ı çiyneyici oldı naşıl dudak çiynek belki na'ra-konān sīne-zenān raqşe gīrüb kendi varlıklarından bī-ğod olup şem'-i cem'de pervāne mişāl bāl u perlerūñ ihrāk ve bu dillerden nā-būd eylediler

6

عشق و نی همدم صفت دم میکشند

- 20 یکدیگر را دم ده و همدم کشند

¹⁶⁰ neyāşend: nebāşed Y.

1 (Y.8A) ‘Işk u ney hem-dem-şıfat olup nefes çekerler birbirine nefes i’ta’ edici ve birbiriyle hem-nefes¹⁶¹ olurlar ya’nī merd-i kāmīl ġarq-ı baħr-ı ‘ışk olup ‘ışk ile mevşūf u hem-dem olmağla cism-i vaħīd gibi olup ‘ışk ile yek-reng olurlar nitekm̄ ulular dimişler: “ارواحنا اجسادنا¹⁶²”

7
5 درد می این دم بود از نی شکفت
که ز یکدم دو نفس سازند جفت

Neyden bu nefes bir vaķitde zāhīr olur ki bir nefesden iki nefes çift eyleyeler ya’nī merd-i ‘ārīfdan sırrı “و نفخت فيه من روحی” varlığı zāhīr eyleyüp morde dilleri ol zemānde ihyā ider ki kendinūñ nefes-i insānīsini nefes-i Rahmanī ile çift iyleyüp “وما
10 رمی ”رمیت اذمیت ولكن الله رمی” mażharı ola

8
عشق و نی از همدمی در ساز شد
زان زدم سازی بهم همراز شد

‘Işk u ney birbirine hem-dem olmaķlıķdan sāzda oldı ulū’l-elbāba ħafī degildir ki ‘ışk neye dem-sāz olmaya ney bir ķuru ħaşebdir ‘ışk u ney birbirine hem-
15 dem oldıķlarından ötürü¹⁶³ dem-sāzlıķdan birbirine hem-sırr oldı ya’nī sırr-ı ‘ışk “عین” u “شین” u “قاف” libāsından ‘ārī olup kendi zātını neye izhār eyleyüp ve ney daħi kendini evşāf-ı beşeriyyeden tecerrūd idüp ana mażhar olmağla birbirine hem-sāz oldı

9
20 طاقسان از جفت کو زاندم دمی
کوچو همدمی دونمود از یکدمی

¹⁶¹ hem-nefes: mütentakıs Y.

¹⁶² Yazma nüshada bu ifade “اجسادنا ارواحنا” ibaresiyle devam etmektedir.

¹⁶³ oldıķlarından ötürü: olmaķlıķdan Y.

1 Ya'nī kaṅā ol birbirine hem-sāz olmağla çift iken tağ mesābesinde olmuş nefesden bir nefes ki hem-dem gibi olan yek-demlikden iki görine yoğsa bir kendi vücūdı olup ve bir de vücūd-i āḥīr olmağla iki görinen gibi görünmeye (M.6B)

10

نی نوای عاشقان از دم دهد

5

درد می که عشق اورا دم دهد

Ney-i 'āşīkān vech-i Ḥudāya nağme-'i feyż-bağşi nefesden verir bir vaqıtde verir ki 'ışk ana nefes i'ta' eyleyüp anı mażhar-ı ḥayāt eyleye ol vaqıtde şāḥib-isti'dād olan herkaṅgı morde-dilūne anın nefes-i Rahmanīsinden feyż iḥzā eyleye ḥayāt-ı ebediyyeye nāil olup saādet-i sermediyyeye vāşıl olur

11

ساز نی از ذوق او سوزان دمست

10

که طرف در سوز سازش مدغمست¹⁶⁴

Sāz-ı ney-i zevk-i 'ışkdan yanıcı külhāndır zīrā ṭarab ya'nī ins-i ḥağdan ḥaşıl olan serānuñ yanup göyinmesinde müdağamdır ṭarab-ı Ḥağla ins vaqıtindeki¹⁶⁵ gönlüñ sürüruna dirler nitekim dinilmiştir¹⁶⁶: (Y.8B) “العشق نار فی القلوب تحرق ماسوی ”المحبوب

15

12

زان چومستان می شوند از خمر ذوق

نعره و افغان کنند از فرط شوق

¹⁶⁴ suz sāzeş: suz u sāzeş Y.

¹⁶⁵ vaktindeki: katında ve Y.

¹⁶⁶ Yazma metinde “-dir” eki kullanılmamıştır.

1 (M.7A) Ney sırr-ı ‘ışkdan zāhīr olan nefese hem-demdir kıanı ney gibi ‘ışkuñ
 nefes alıcısı ve nefes vericisi var mıdır yokdur bu hālāt-ı şerīfe ancak neye
 maḥşuşdur zīrā ney¹⁷¹ zāhīrini alayīş-i dünya vü (Y.9A) māfihādan tecrīd ve bātınını
 5 māsivāllāhdan tefrīd eylemişdir Mesīh-i āsa-enfās tayyībesi ḥayāt-baḥş olup morde-
 dilleri ihyā ider

16

عشق و نی از همدمی همراز شد
 کرد می ساده ز ساز آواز شد¹⁷²

‘Işk u ney birbirine hem-dem olmaqlıkdan hem-rāz olup sāzdan sāde vü ārī
 olan nefesden āvāz oldı ya’nī sırr-ı ‘aşk bī-ḥarf u bī-şavt¹⁷³ oldığı ḥalde ḥafī iken
 10 neyden libās-ı āvāzla zāhīr oldı

17

عشق بدهد ساز نی بهر نوا
 هان ندانی آن نوا را از هوا

Nağme’-i eceliçün neye sāz-ı ‘ışk virir saḫın sen ol nağme’-i hevādan
 bilmiyesin nitekīm Pīr-i Ma’nā Ḳuddise Sirruhu’l-Ġaniyy bu esrār-ı ‘anḳa-
 15 namelerinde keşf u ‘ayān idüp buyururlar (beyt):

عشق نا ئی آدمی نی سرآن
 از نفخت فیہ من روحی بدان

Ya’nī tenbiyye vü ta’kīd idüp dirler ki ey ṭālīb-i esrār-ı İlāhī ve’y rāğīb-ı
 envār-ı nāmütenahī sen ‘ışk-ı neyzen u ādem-i ney ve anuñ sırrını “ و نفخت فیہ من

¹⁷¹ ney: -Y.

¹⁷² کز دم: کرد می.

¹⁷³ oldı ya’nī sırr-ı ‘aşk bī-ḥarf u bī-şavt - M.

- 1 ”روحى”den bil bād-ı hevādan bilme öyle olsa kaçankim ney nefes-i neyzenden tehī ola
bir hāşb-ı tehīdir

18

نى ز شوق عشق آرد ساز و سوز
كز مذاق وى شود آتش فروز

- 5 Ney yanup göyinmeye şevk-i ‘ışk getürür ki evvel yanup göyinmenüñ
lezzetinden âteş-i ferüz-ı t̄alib-i t̄alibān olup z̄ulmet-i ‘unşuriyye vü cismaniyyeden
rūh-ı t̄alibānı h̄ālās idüp vaşl-ı nūr-i şem’-i cem’ eyleye

19

نى ز ساز عشق سوزان دم بود
سازو سوزاز وى برهمدم بود

- 10 (Y.9B) Ney s̄āz-ı ‘ışkdan yanıcı külh̄ān meşābesinde olur neyden z̄uhūr
eyliyen s̄āz u s̄ūz-ı dil-firūz mahsen-i h̄aḳīḳī olan hem-demüñ ihsānidır bizzāt
kendisinden degildir

20

نى ز عشق آرد نفس را بهر ساز
كز نفس بشنو بيانم جانگداز

- 15 (M.7B) Ney-i ‘ışkdan nefes-i t̄alibān-ı rāh-ı Hudāyı nevm-i ğafletden iḳāz
eyleyüp hazır u āmāde kılmaḳ içün getürür nitekīm sūrūr-u ‘ālem u mefḫar-ı
beniādem Muḫammed Muştafā şallallāhü te’ālā¹⁷⁴ ‘aleyhi ve sellem ğafilīne tenbiyye
edüp¹⁷⁵ buyurur ki (ان لر بكم فى ايام دهر كم نفخات الافتعروضوالها) ve kāmilinden bir kāmil bu
beyitde buyurur¹⁷⁶ (beyt):

¹⁷⁴ Te’ālā: -Y.

¹⁷⁵ edüp: -M.

¹⁷⁶ buyurur: buyururlar Y.

- 1 یار بهر لحظه بر تو نظر میکند
چونکه از وی غافل ی بر تو گذر میکند

Pes imdi “ney”üñ ‘ışqdan nefes getürmesi bu maşlaḫat için oldıysa Ḥazret-i Pīr-i Ma’nā ḳaddesellāhu sırrehü’l-ġanī ‘āşıḳān-ı şadıḳāna¹⁷⁷ ḫıṭab idüp dirler ki ey
5 āşıḳ-ı şadıḳ¹⁷⁸ v’ey ṭālib-i raġib¹⁷⁹ benim nefesimden zāhīr olan beyānımı ki
“Ma’nevī’-i Şerīf”de zıkr eylesem gerek guş-ı hūş ile istima’ eyle ki benim evvel
beyānım cān eridicidir ya’nī cānları kendi vücūdlarından fānī ḳılıp beḳābillāha vāşıl
ḳılıcıdır

21

- بی نفس کی بشنود کس ساز نی
10 سازسوزان دم ز راز آواز نی

Nefessiz kimse “ney”üñ sedāsını ḳaçan işidir ḫarāret-i āteş-i esrār-ı ilāhiyyeden külhān mişāli sūzan olucu āvāz-ı neyi¹⁸⁰ bilnefes kimse ḳaçan işidir bu
‘ālemde nefes-i Raḫmanīnūñ¹⁸¹ vücūdundan cilve-ger ve zāhīr u kemālāt-ı (Y.10A)
ilāhiyyenüñ zuhūru anuñ sırr-ı pūr-cūdundan bahīr olur nitekīm Ḥazret-i Resūl-i
15 Ekrem şallallāhü te’ālā¹⁸² ‘aleyhi ve sellem bu ma’nāyı beyān idüp buyururlar¹⁸³:

(انى لاجد نفس الرحمن من قبل اليمين)

22

- گر نسازد عشق نی را نغمه ساز
کی زنی کس بشنود چون ساز راز¹⁸⁴

¹⁷⁷ ‘āşıḳāna ve şadıḳāna: Y.

¹⁷⁸ ‘āşıḳ u şadıḳ: -M.

¹⁷⁹ ṭālib u raġib: -M.

¹⁸⁰ neyüñ avazını: -M.

¹⁸¹ Raḫmanī anuñ: -M.

¹⁸² Te’ālā: -Y.

¹⁸³ buyurur: -M.

¹⁸⁴ Y. اواز راز: چون ساز راز.

1 Hâzret-i Pîr-i Ma'nâ kıddesellâhu sırrehü'l-ġanî bu beyt-i şerîfde ma'nâyı beyt-i sâbıķı izâh idüp buyurlar ki 'ıřķ ney-i naġme-'i sâz eylemese âvâz-ı esrâr-ı ilâhiyye neyden kimse kaçan işidir idi:

23

نی ز عشق آرد نوا عشاقرا

5 تا طلب افزون کند مشتاقرا

Ney naġmeyi 'uřşakā 'ıřķdan ġetürür tâ ki müřtâķ-ı vişâl-i ġaķîķî olan tâliblerüñ taleblerini ziyâde eyleye çünki kâmil ve merd-i ma'nevî¹⁸⁵ sâz-ı kelimât-ı tayyibe-'i rûġanîye ve naġme-'i eşnâf nefġat-ı 'ulum-u Rabbaniyye ile 'âřîķāna müřtâķāna neřġ u pend edüp Mesîġ-âsâ ġayât-baġş ola tâliblerüñ âteş-i talepleri (M.8A) şu'le-dâr olup perde-'i ġafletden taşra ġelüp kendi aşl-ı ġaķîķatlerinüñ talebinde sa'y-i belig ġořterirler

24

نی بساز آرد خبر از سر عشق

کز نفس سازست ما را بر عشق

15 Ney sâza muķarenetle sırr-ı 'ıřķdan ġaber ġetürür zîrâ bize birr-i 'ıřķı nefesden iřâl¹⁸⁶ eyleyicidir ya'nî bize 'ıřķdan zġhür eyliyen 'itâ vü iġsânı nefes vasıtasıyla işâl eyleyicidir

25

نی ز دم ساز آورد سوزش بدید

بی دم از نی ساز سوزان که شنید

20 Ney nefesden sâz ġetürüp ve süzını izġâr eyler bî-nefes neyden sâz-ı süzânı kim işitdi mürşîd-i kâmil ve merd-i (Y.10B) 'âmile feyz-i 'aķdesden füyüzât-ı ilâhiye

¹⁸⁵ kâmil-i merd-i ma'nevî: -M.

¹⁸⁶ işâl: -Y.

- 1 fā'iz olup t̄alib-i esrār-ı h̄aḳīḳate dem-i feyż-baḥş ile ol feyzi ifāze eyleyüp anları
ḳuyūd-u beşeriyetden h̄ālās eyley nefes-i Raḥmanīden olan feyż vasıtasıyla pes imdi
nefessiz neyden feyż mümkün olmadığı ḥafī degildir

26

نی بساز آرد زدمسازش بیان

- 5 درد می کز دم شود چون ترجمان

Ney s̄āza muḳarenetle dem-s̄āzından esrār-ı 'ışḳı beyāna getürür bir vaḳıtde ki
ney nefesden tercemān gibi olur ya'nī ney ve¹⁸⁷ (و نفخت فيه من روحی)ye mazḥar olan
nefese bir vaḳıtde tercemān gibi olur ki münfeḥa-'ı vücūd-ı mecāziyyesini nefḥayı
nafḥ-'i hakīkīde maḥvedüp lisān-ı sırrı bu beyitle güya ola (beyt):

- 10 لا اناديه ولا اذكره
ان ذكرى و نداءى يا انا

Bu vaḳıtde zebān-ı ney anı inallāh vaḳtinde şecere-'i Musa gibi olur

27

نی نفس را از دم نایی بساز

بهر سوزش آورد نالان براز

- 15 Ney nefesi¹⁸⁸ ya'nī kelimāt-ı neşḥ-āmīzi¹⁸⁹ dem-i nāyiden getürür¹⁹⁰ merdān-ı
Ḥudā olan 'uşşāḳuñ sūziş-ı āteş-i 'ışḳla būdlardan nabūd eylemek için sırrla nāle
eyleyici olduğu ḥalde s̄āze getürür tā ki t̄alibleri ziyāde olup himā-'ı himmetleri 'ālem-
i suflīden 'ālem-i 'uluvīye pervāz eyleyüp zulumāt-ı 'unşūriyyede¹⁹¹ ve ṭabīyyede
ḳalmayalar

¹⁸⁷ ya'nī ney ve: -M.

¹⁸⁸ nefesi: s̄āzla Y.

¹⁸⁹ neşḥ-āmīzi: neşḥ-āmīzle: Y.

¹⁹⁰ getürür: -M.

¹⁹¹ 'unşūriyye: -M.

28

- 1 نی نوای عشق آرد از نفس
زان بنالد او ز دم همچون جرس¹⁹²

(M.8B) Ney nağme-‘i ‘ışkı nefesden getürür anım için ceres gibi nefesden nâle ider bu maḥalde Ḥazret-i Pīr-i Ma’nā (Y.11A) ḳaddese sırrehü’l-ġanī nağme-‘i
5 ‘ışkuñ nefesden zühürünü ceres teşbīh eyledi nitekīm vaqt-ı riḥletde ḳafīle-‘i şūrīde ester u üştürüñ gerdenlerine bağlayüp kārban-ı ḥalḳın āġāh iderler kezālik insān-ı kāmīl daḡi reh-revān-ı ḳafīle-‘i ‘ālem-i ma’nānuñ esb-i himmetlerinüñ ‘unḳune ceres-i neşḥ u pendi bend eyleyüp eḥvāl-ı menazīl-i ‘ālem-i ḥaḳīḳīden āġāh iderler nitekīm Ḥace Ḥafız raḥmetullāh ‘aleyhi bu beyitlerinde buyururlar (beyit):

- 10 مرا در منزل جانان چه امن و عیش چون هر دم
جرس فریاد میدارد که بریدید محلها

29

ناله و افغان نی از دم بود
کز دم نایی بدم همدم بود

- 15 Neyüñ nāle vü efgānı nefesden olur zīrā dem nāyden¹⁹³ nefesle hem-dem olur
öyle olsa ney dem-i nāyeye hem-dem olup anuñ feyż-i aḳdesinden iḥza-‘ı feyż
olmasa neyden aşla şedā u naġamāt u elḥān cihetinden ḳaṭa’n nīda gelmez nāle-‘i
cünün muḥabbete dirler

30

نی زدم سازست نالان در نوا
نی ز دم که باشد از باد هوا

¹⁹² Y. از نفس: او ز دم

¹⁹³ nāyden: nāle-‘i: Y.

- 1 Ney nefes-i sâzdan¹⁹⁴ nevâda nâle eyleyicidir ve anuñ nâlân olduğı nefes ol
 nefesden degildir ki bād-ı hevâdan ola ya'nî Hâzret-i Pîr-i Rüşen-zamîr kıddise
 sırrehü'l-ķadîr¹⁹⁵ 'âşîķān-ı müştākānı āgāh idüp buyurur¹⁹⁶ ki benim sana her
 maħalde zîkr eyledigim lafz nefes-i feyz-i aķdesden gelüp (و نفخت فيه من روحى)
 5 şānında vārid olan nefesdir ve bād-ı hevâdan ihza vü 'iķā eyledigüñ nefes degildir

31

نالهُ نى از برى دمساز ييست
 كين دمی با همدمم انباز ييست

- (Y.11B) Nāle-'i ney dem-sāzlıķuñ inķiķa'ındandır zîrā bu nefes eylemeklik
 bana hem-dem ile ortaķlıķdır burada sâil tarafından bir su'āl teveccüh ider ki insān-ı
 10 ferd-i kāmîl-i Rabbānî ve kevn-i camî'-i şemedānî tecelliyāt-ı sübħanî vü füyüzāt-ı
 Raħmanîden ki dem dem-sāz bundan 'ibāretdir münķaķı' olur¹⁹⁷ mı ki nāle (M.9A) u
 feryād eyleyeler nitekîm dimişler (beyit):

مردان خدا خدا نباشند
 ليكن از خدا جدا نباشند¹⁹⁸

- 10 Bu inķiķa-'ı nev-cehledir erbāb-ı vücūd ū ħālāt ve müstağriķ-i baħr-ı zāt
 olanlar buna cevab buyurmuşlar ki¹⁹⁹ lezzetlerinüñ ve hāletlerinüñ²⁰⁰ yegregi hālet-i
 istiğraķdır bunları 'ālem-i istiğraķdan 'ālem-i 'aķla getürürler tālîbini terbiyyet ve
 sālîkîni irşād için tā ħalk-ı cihān bunlaruñ vücūdlarından menfa'at-i dünyevî ve
 uħrevî ħaşıl eyleyeler ve bunlaruñ himmet-i bülendlerinden taķayyüdāt-ı
 15 nefsāniyyeden ħālāş bulalar bu ta'ifenüñ şānında Hâzret-i Resül-i Ekrem şallallāhü
 te'ālā²⁰¹ 'aleyhi ve sellem ħâzretleri²⁰² buyurur (ان الله عباد اخلقهم لمنافع الناس) bu

¹⁹⁴ nefes-i sâzdan: nefesden Y.

¹⁹⁵ ķadîr: ħanî Y.

¹⁹⁶ buyururlar: -M.

¹⁹⁷ olurlar: -M.

¹⁹⁸ ليكن: ليكن Y.

¹⁹⁹ ki: -M.

²⁰⁰ lezzetlerinüñ ve hāletlerinüñ: lezzetlerinüñ ħālibleri ve hāletlerinüñ: Y

²⁰¹ te'ālā: -Y.

1 beyāndan ma'lum oldu ki insān-ı kāmīl dem-sāz-ı ḥaḳīḳīden munḳaṭı' olmazlar imiş lākin terbiyyet-i ṭālibān için ḥālāt-ı istıḡraḳdan dūr u²⁰³ munḳaṭı' olurlar imiş egerçi dā'ire-'i 'aḳılda daḫi gūnā-gūn lezzetler bisyār lākin lezzet-i istıḡraḳ cümle lezzetlerden ḥubb u 'aẓīmdir

32

5 من نیم جردم بدانید ای امم²⁰⁴
زان ندانم نی شده نی را زدم

(Y.12A) Ḥāzret-i Pīr-i ma'nā ḳaddesallāhu sırrehü'l-ḡanī istıḡraḳdan inḳıṭa'uñ aḫvālını beyt-i sābıḳda beyān ve bu beyitde istıḡraḳuñ ezvaḳını 'ayān idüp buyururlar ki ey gūrūh-u ṭālibān-ı āşıḳān biliniz ve āḡāh olunuz ki²⁰⁵ ben maḥẓ-ı (و ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يدالله فوق ايديهم فمن نكث فاما ينكث على نفسه و من اوفى بما عاهد اليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما)²⁰⁹ sırrıyım ḡayrı degilim anın için ki ben kendi vücūdumdan fānī olmuşum ve neyi nefesden ney olmuş²⁰⁶ bilmem ya'nī neyi nefesden fark eylemem neyi maḥẓ-ı sırr-ı²⁰⁷ (و نفخت فيه من روحى)yi maḥẓ-ı ney bilürüm bu mertebede²⁰⁸ meşāyih-i şūfiyye ḳurb-ı ferayiz ta'bīr iderler nitekim Ḥabīb-i Ḥaḳ ve Resūl-i Vücūd-ı Muṭlaḳ şallallāhü te'ālā 'aleyhi ve sellem bu mertebe ehlinüñ serdār u ser-efrāzı oldıḡını Cenāb-ı Allāh Ḳur'ān-ı 'aẓīmü's-şānda buyurur ki²⁰⁹ (ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يدالله فوق ايديهم فمن نكث فاما ينكث على نفسه و من اوفى بما عاهد اليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما)²⁰⁹ buyurur pes Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü 'aleyhi ve sellem zātını zāt-ı Ḥaḳda ve²¹⁰ şıfatını şıfat-ı Ḥaḳda ve ef'ālını ef'āl-i Ḥaḳda ma-ḥaşıl (M.9B) her ḥālını vücūd-ı Ḥaḳda ifnā idüp fenā-'i lem-yekūn ve beḳā-'ı lem-yezel mertebesi ḥaşıl oldıḡda Cenāb-ı Resūl-i Ekremden Şallallāhu Te'ālā 'Aleyhi ve Sellem her ne ki zūhur ider 'āyn-ı Cenāb-ı Ḥaḳdan şudūr itmiş olur pes²¹¹ mebāīāt-ı Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem Şallallāhu Te'ālā 'Aleyhi ve Sellem ḥaḳīḳatde mebāīāt-ı ḥaḳdır bu maḥālde

²⁰² ḥāzretleri: -Y.

²⁰³ dūr u: -M.

²⁰⁴ Y. نی: دم.

²⁰⁵ ki: -Y.

²⁰⁶ neyi olmuş: -Y.

²⁰⁷ neyi maḥẓ-ı sırr-ı: -M.

²⁰⁸ mertebeye: -M.

²⁰⁹ buyurur ki: beyān edüp Y.

²¹⁰ ve: -M.

²¹¹ pes: -M.

- 1 (العلماء ورثت الانبياء) muḳṭežasınca ‘ulema-‘i billāh ve evlīya-yı Allāhdan olan mürşīdān-ı velāyet-penāh daḡi fenāfillāh ve beḡābillāh (Y.12B) mertebesine vāşıl oldıḡda yedleri yed-i Ḥaḡ ve ḡudretleri ḡudret-i Ḥaḡ ve ḡuvvetleri ḡuvvet-i Vücūd-ı Muṭlaḡ olur²¹² zīrā bu ḡuvvet u ḡudreti bunlar Ḥaḡret-i Peyḡamberüñ Şallallāhu Te’ālā²¹³
- 5 ‘Aleyhi ve Sellem meşḡūt-ı rūḡānīyetlerinden iḡtibās iderler pes bunlara daḡi bīat u teslīm ve irādet u ḡıdmet-i²¹⁴ ḡaḡıḡıde Ḥaḡret-i Ḥaḡḡa oldıḡı eḡher min el-şemsdir

33

ترجمان نسبت نیم این دم ز دم
چون نیم جز دم شده گیا عدم

- 10 Bu vaḡt bin nefesden tercemān nisbet olmaḡla “ney”im zīrā ben nefesüñ ḡayrı degilim belki ‘aynı nefesim kendi vücūdumdan bī-vücūd olup ḡüya ‘adem olmuşum ya’nī buyurur ki ben fenāfillāhda nūr-ı zatda müstehlik ve baḡr-ı vahdetde müstaḡrıḡım lakin tercemān-ı lisān-ı ḡaybī oldıḡım ḡāldde esrār-ı şāhid-i ḡaybī-‘i²¹⁵ ḡaḡıḡı-i ṡālibān-ı rāh-ı Ḥudāya ālī-ḡadr-ı isti’dādihim kimine lisān-ı ḡāl ü kimine lisān-ı ḡāl ile beyān ü ‘ayān idiciyim

34

- 15 نیست از من ناله چون من نی شدم
نی به نی همدم شود ز ان نی شدم

- 20 Ya’nī neyden ḡahīr olan nāle-‘i dil-süz neyden degildir zīrā ben fānī oldum ney²¹⁶ neye ney şıfatıyla mevşūf olan şāhib-i isti’dādla²¹⁷ hem-dem olur ol ecelden ney oldum ma’lum ola ki rāh-revān-ı ḡaḡıḡat olan ṡālibler mā-dām ki kendi irādāt ü iḡtiyārılarını ifnā eyleyüp dest-i mürşīd-i kāmilde ḡassāl elinde meyt u nāyı elinde ney gibi olmayalar ney şıfatıyla mevşūf olan mürşīd-i kāmile hem-dem olup maṡlubi

²¹² olup: -M.

²¹³ Te’ālā: -Y.

²¹⁴ ḡıdmet: ḡızmet: Y.

²¹⁵ ḡāldde esrār-ı şāhid-i ḡaybī-‘i: -M.

²¹⁶ ney: -M.

²¹⁷ isti’dādla: isti’dād: M.

- 1 ālī ve maqşadı aqşı (Y.13A) olan Vücūd-ı Muṭlaqa vāşıl u şāhid-i ḥaḳīḳī elinden şarāb tecellī-‘i şurbuna nāil olmaz pes imdi neyūñ daḥi şıfatıyla mevşūf olması şıfat-ı (M.10A) mezkure ile mevşūf olan ṭālib-i müstaid içündür

35

- 5 نی کند پرورده دم نی را براز
کز نوا آرد بری عشاق ساز

- 10 Kendi vücūdundan fānī olup ney-şıfat olan ṭālib-i şadıḳuñ nefesini mürşīd-i kāmīl-i ālim²¹⁸ nefes-i ḳudsīden lāyih olan esrār-ı ilāhī ve envar-ı namūtenahī ile perverde eyledi ki nağme-‘i esrār-ı ilāhīden ‘uşşak için sāz ya’nī²¹⁹ kelimāt-ı nesh-amīz getüre tā ki murğ-ı dil ‘uşşaka ḳafeş-i vücūd-ı mecāzīden ḥālāş olup ‘ālem-i ḳudsa²²⁰ ṭayrān eyleye nitekīm dimişler (beyt):

ای مرغی روح بر پرازین دام پر بلا
پرواز کن بدروازہ ایوان کبریا²²¹

36

- 15 ذوق بخشد از نوا عشاق را
سازسوزش ارمش مشتاق را
- Daḥi nağmeden 'uşşāk-ı zevī'l-iştiyāḳa zevḳ ū nefes āteşinden müştakāna yanmaḳluḳ bağışlaya

37

لذت شیرین ز جان بدهن دمی
ذوق شوق و ساز سوزش همدمی

²¹⁸ kāmīl-i ālim: -M.

²¹⁹ ya’nī: -Y.

²²⁰ ḳudsīye: -M.

²²¹ Y. بروازہ : بدروازہ

1 Ney²²² bir nefes-i cāndan şīrīn lezzet-i i'tā' ider ve neyūñ hem-demligi zevk ü
 şevk ve yanmaqlık i'tā' ider öyle olsa sālīkān-ı rāh-ı Hāḡ daḡi neyūñ bu i'tā' ü
 iḡsānını reisü'l-mal edinüp esb-i himmete süvār olup verā ü taḡva²²³ ü zatde seyr ü
 5 an الله اشترى من المؤمنين انفسهم واموالهم بان) (ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم واموالهم بان)
 5 (لهم الجنة) vücūd-ı zıll-i ḡayāllerini verüp vücūd-ı nūrānī-'i ḡaḡānı alup (Y.13B) ve
 keşf-i tecellī-'i zāt u şıfat u kesb-i maārif ü 'ulum ü derecāt eyleyüp ba'dehu 'ālem-i
 ḡaybden 'ālem-i şehādete rücū' eyledikde (و مما رزقنا هم ينفقون) muzāsınca kesb
 eyledikleri emvāl-i ma'nevīnūñ zekātın (الفقراء عيال الله) maḡharı olan fuḡaraya infāk
 iderler

38

10 نی ازین دم بشنواند دمیدم
 ساز سوزان از نوایش برامم

Ney dem-be-dem yanup göyinerek naḡme vü nevāsından ümeme ismā'
 eylediḡi nevāyı bu demden ya'nī dem-sāzuñ dem ü neḡfinden işitdirir ya'nī ney-şıfat
 olan velī-'i kamīl dem-sāz-ı ḡaḡīḡīde fenā-'ı enemle fānī ü bī-yenḡīḡ sırrına maḡhar
 15 ve dem-sāzuñ āleti u lisānı olup ḡaḡka ismā' eylediḡi (M.10B) kelimāt u maārif-i
 dem-sāz-ı ḡaḡīḡī olan Cenāb-ı Hāḡ'ın neḡfindendir²²⁴

39

نی بنالد این همی کوید شنو
 سرما را یک زمان دل کن کرو

20 Ney dem-sāzuñ neḡḡatından nāle eyleyüp dāimā der ki ey ḡalīb bir zamān
 ḡalbinı bize rehn eyleyüp bizim sırrımızı dinle ki²²⁵

²²² ney: neyūñ Y.

²²³ taḡvā-yı zād edinüp 'ālem-i şıfāt ü zevāta: -M.

²²⁴ El yazma nüshada bu beyitlerin şerhi tamamen farklı: “Ney bu nefesden vaḡt-be-vaḡt kendinuñ
 naḡme-'i zevḡi baḡsdan olan sāz-ı sūzān ḡalāyıḡa işitdirir ta ki anuñ şem'-ı vücūdunuñ nūrına cem'
 olup zāāt-ı leyl ve vücūdların anuñ şems, nehār-ı vücūdunda maḡv edüp dilsüz ede ve saādet-i
 sermediyyeye vaşıl olalar.” (v.13-B)

²²⁵ “Ney nāle eyler ḡaber verüp buna der isti'mā' ile bir zamān bizim sırrımıza gönlünü gerd eyleyüp
 nazār eyle ki ebyāt āyet sırrına der.” (v.13-B)

40

1 عشق پروردست مارا سربسر
دمبدم زان پرورش آرم خیر

5 Bizi²²⁶ başdan başa ‘aşk perverde eylemişdir dem-be-dem ol perverişden
haber irişdiririm ya’nī dem-be-dem gūyā oldığım terennüm ü nağamāt-ı ‘ışkuñ
perverişi ve terbiyesinden haberdār ya’nī ‘ışk-ı ‘uşşakı nice perverde eylediğini
beyān ü enyādır eger bir zamān qalbini bize rehn edip gūyā olduğumuz esrār-ı cānla
istimā’ ider isek perverişi-i ‘ışka vaqıf olursak

41

سازمن زان سوز جان پروردست
نالہ ام سوزان ازان پروردست

10 Benim sāzım ol sūzdan cānuñ mürebbiyesi olmuşdur ya’nī bülbül-i cān-ı
tālīb-i müştāk benim sūz-ı ‘ışkla zāhīr olan sāzımdan perverde olup qayd-ı kafes-i
tenden hālāş olup ‘azm-i gülistān-ı lāmekān olur ve benim nālem ol perverden sūzān
(Y.14A) olmuşdur²²⁷ ya’nī benim muḥabbet-i ilāhīden zuhur eyleyen cünūnum ki
15 ziyāde muḥariḳdir sūz-ı ‘ışqdan terbiye olmuşdur anın için ‘uşşakuñ gūşt-ı vücūdları
hāmılgın sīḥ-i muḥabbete meshūn u kānun-ı ‘ışqda devr itdirerek yāḥte edüp layıq-ı
bezm-i şāha eyler

42

عشق ذوقم خواست شیرین از شکر
کرد پرور گفت مجزی من شکر

20 ‘İşk benim zevqimi terbiye eyleyüp şekerden tatlı eylemek murad eyledi didi
biz cezā ideriz şol kimseye ki ol kimse şükreyleye nitekīm Cenāb-ı Allāh Qur’an-ı

²²⁶ Bu beytin şerhi Y. nüshasında farklı ve şöyledir: “Biz perverde-‘i ‘aşkızı bizi başdan başa ‘aşk perverde eylemişdir vaqt-be-vaqt ol perverişden haber veririm der”

²²⁷ nāle-‘i sūzānım ol sūz-ı ‘aşqdan perverde olmuşdur: -M.

1 ‘azīmü’ş-şānda (لعن شكرتم لازيدنكم و لعن كفرتم ان عذابي لشديد) buyurmuşdur ve Hāzret-i Celaleddīn-i Rūmī ḳaddesellāhu sırrehü bu āyet-i şerīfenüñ mazmunını beyān idüp buyurur (beyit):

شكر نعمت نعمتت افزون كند

5 كفر نعمت از گفت بيرون كن

Ve Hāzret-i Faḫr-ı Enbiyā Muḫammed Muştafā şallallāhü te’ālā ‘aleyhi ve sellem şān-ı şerefinde (لولاك ولولاك لما خلقت الا فلاك) buyurulup ve ‘unşur-u laṭīfleri ḫaḫḫında (M.11A) (انا فتحنا لك فتحا مبينا ليغفرلك الله ما تقدم من ذنبك و ماتاخر) buyurulmuşken (وقل رب زدنى علما) du’āsıyla ma’mūr olup ve Cenāb-ı şerīfleri daḫi dāimā ṭālib izdiyād-ı ‘ālem²²⁸ olup mücāhedede bir mertebede mücidd ü sāl idiler ki ṭul-ı ḫiyāmdan mübārek ayāḫları şişdikde şaḫābe-‘i kirām raḫuven allāhü te’ālā ‘aleyhīm ecmaīn didiler ki ya Resulullah senüñ Cenāb-ı Hāzret ḫaḫḫında (ما تقدم و ماتاخر ذنوبك) (مغفور) der vücūd-ı laṭīfinize niçün bu meretebe ta’b verirsiz cevābında bu ḫiṭāb-ı müsteṭāb ile (Y.14B) “Ben Rabbime ‘abd-i şekūr olmayayım mı?” buyurdular pes imdi müdmin-i ḫamr²²⁹-ı ‘aşḫ olan ‘uşşāk her ne ḫadar ki ziyāde içeler ṭālebde renc u ta’bleri daḫi ziyāde olup bir an asāyiş eylemezler ne ol şerābuñ mestliginden hüşyār ve ne ḫaresinden ḫaresend olurlar Yaḫya bin Mu’āz Rāzī Hāzretleri Ebāyezīd Bestāmī Hāzretlerine nāme²³⁰ yazüp buyurdular (rübāt)

20 خاشا كه دگر بر پی ساغر بروم
يا در طلب باد آخر بروم
آنجا م لبالم كه گر خور بمثل
يكقطره شود زياده از سر بروم

Ebāyezīd Bestāmī Hāzretleri cevāblarında yāzdılar ki²³¹ (beyt)

شربنا الحب كآ سا بعد كآ س²³²

25 فما نفذ الشراب ولارويت

²²⁸ ‘ālem: -Y.

²²⁹ Müdmin-i ḫamr: Gece gündüz sarhoş [olan].

²³⁰ nāme: -M.

²³¹ ki: -M.

²³² Y. شربت : شربنا

1 Monla Cāmī Ḥazretleri bu beyt-i ‘Arabīyenüñ maẓmūnunu bu rübāilerinde
beyān idüp buyurur (rübāī)

من بخری ام و تشنه لب و بی تاب
هان ای ساقی تشنه لیرا در یاب
5 عمریست جواب میخورم بادهٔ ناب
نی باده شود تمام نی من سیراب

43

بی دم اوکی نفس آید زمن
تا شوم زان نغمه ساز انجمن

10 Dem-i ‘ışqsız benden kaçan nefes gelür tā ol nefesden cem’iyyet-i ‘aşıķānūñ
nağme-sāzı olam bu ise ‘ışķa muķarenetsiz mümkün degildir

44

من کیم بی عشق تا ساز آورم
چون نیم بی همدمی ساز آورم

15 Men kimim bī-‘ışķ şedā getürem çünki ben bī-hem-dem degilim muķarenet-i
hem-dem ile benden şedā zāhīr olup şedā getürürem ya’nī benim²³³ vücūdum mu var
ki bī-‘ışķ benden güftügü zāhīr olup tālibān-ı rāh-ı Ḥaķ anunla (M.11B) tarīķ-i
hidāyete sālīk olup maṭlūb²³⁴ ü maķşad-ı aķşa (Y.15A) olan ‘ālem-i vaḥdete vāşıl
olalar çünki ben bī-hem-dem degilim benim hem-demimüñ kemālātı benden zāhīr
olup ve anınla gūyā olurum tā ki emrāz-ı nüfus-u tālibān şifā bulup küdürāt-ı
kalbiyeden şefā bulalar

45

20 عشق چون سازندکی خواهد زمن
نغمه سازم میکند اندر زمن

²³³ benim: -M.

²³⁴ maṭlūb: maṭlūb-ı ‘āla Y.

1 Çünkü ‘ışk benden sāzendelik ister ya’nī kendinüñ kemālātınüñ benden
zuhūrunu murād eyler beni zamān içinde nağme eyleyici eyler ya’nī beni kendi
‘aşırımında kendinüñ rāh-ı ḥaḳīḳīsine mürşīd ü hādī eyleyüp ben daḥi sālīkānı Cenāb-ı
Akdesse īṣāl eyleyem

46

5 عشق ازین رو کرد نامم نی که دید
گشتم بی وی ز خود چون نابدید

‘İşk benim nāmımı bu yüzden ney eyledi ki benim ‘ışksız nābedīd gibi
oldığımı gördi anın için beni ney ismiyle müsemma kılup kendinüñ dem-i ḥaḳīḳīsini
bana dem-sāz eyleyüp encümen-i ‘ışkda nağme-sāz eyledi

47

10 عشق ما را چون عدم انکاشتست
زان وجودم از میان بر داشتست

15 Çünkü ḳalem-i ḳāf-ı ‘ışk²³⁵ bizi levḥ-i ‘ademe naḳş eylemişdir ya’nī çünkü ‘ışk
bizim vücūd-u ḥāricimizi a’yān-ı şābiteye nisbet eylemişdir andan ötürü benim
vücūdumu ortadan²³⁶ ḳaldırmışdır nitekīm Faḥr-ı Enbīya Muḥammed Muṣṭafā
ṣallallāhü te’ālā²³⁷ ‘aleyhi ve sellem (ان الله خلق الخلق في ظلمة ثمرش عليهم من نوره) buyurur

48

عشق از انم سربسر کرده تهی
تا کند پر نغمه ام از آگهی

‘İşk beni başdan başa andan ötürü tehī eylemişdir ya’nī aḥlāḳ-ı zamīme u
ḥamīdeden ve şıfat-ı beşeriyye ve unşuriyye aḥkāmından andan ötürü beni tehī

²³⁵ ḳalem-i ‘ışk: ḳalem-i ḳāf-ı ‘ışk Y.

²³⁶ ortadan: -M.

²³⁷ te’ālā: -M.

1 eyleyüp (واتصفوا بصفات) muktezasınca kendi ahlâkı ile mütehallik kıılup (تخلقوا با خلق الله) muşaddakınca (Y.15B) kendi şıfatıyla mütteşif kıılmışdır ki beni āgahlıktan pür-nağme eyleye ya'nī beni 'ışk mestliginüñ istiğrākı maḥvından hüşyār²³⁸ şahvına getürüp esrār-ı ilāhī ve muarrifü'l-ddīniyye ile pür eyleye

49

نالہ ام ذوقست بشنوا زنوا

5 چونکہ دمساں مران شد نوا

(M.12A) Benim nālem zevkdir ol zevki sen nağmeden istimā' eyle çünki bana ol zevkten nağme dem-sāz oldu Ḥāzret-i Pīr-i Rūşen-żamīr 'aleyhi rahmetullāhü'l-kaḍīr benim nālem zevkdir ya'nī benim muḥabbet-i İlāhīden zāhīr olan cünūnum ḥaḳla ḥaḳkın şuhūdu 'ālemde olan derecātuñ evveline bu arḳ-ı mütevāliye eşnāsında tecellī-'i barḳīden adını lebs katında ölücüdür ki andandır ki 10 meşāyīḥ-i 'izāmuñ ana zevk tesmiyye eylemişler kaçān ziyāde olup²³⁹ vast-ı şuhūde balig olsa meşrebi tesmiyye iderler kaçān nihāyet-i şuhūda balig olsa rey tesmiyye ederler²⁴⁰ bu merātıbı sırruñ laḥuḫ-ı māsīva-'i İlāhīden şefāsı ḥasbīyedir

50

ساز سوز من بدان ای اهل راز

15 نیست از من بلکه هست از نغمه ساز

Ey envār-ı ḥaḳīkate ve esrār-ı maārifete vāşıl olup ehl-i rāz olan ḫālib-i 'ārif²⁴¹ bil ki²⁴² benim sāz-ı sūzım benden degildir belki bana²⁴³ nağme-sāz olan nefes-i Raḥmānīdendir ki Zāt-ı Aḳdesūñ şıfat-ı Raḥmānīyetle tecellīsinden 'ibāretidir

²³⁸ hüşyār: hüşyārılık Y.

²³⁹ olup: olsa Y.

²⁴⁰ kaçān nihāyet-i şuhūda balig olsa rey tesmiyye ederler: -M.

²⁴¹ ḫālib-i 'ārif: -M.

²⁴² bil ki: bil ve āgāh ol ki Y.

²⁴³ bana: -M.

51

1 دمبدم افغان من زان دم بود
کز نفس دمساز من همدم بود

5 Vaqt-be-vaqt yaḥūt²⁴⁴ nefes-be-nefes benim efgānim ol tecellī-‘i
Raḥmānīyeden fāiz olan feyz-i Aḳdesdendir (Y.16A) ki nefesden bana dem-sāz olup
hem-dem olur

52

از دم دمساز راز آور شدم
نالش اندرسوز و ساز آور شدم

10 Bana dem-sāz olan maḥbūb-u ḥaḳīḳīnūñ nefes-i Raḥmānīsinden sırr getürücü
olup sūz u sāz içre nāliš getürücü olurum ya’nī muḥabbet-i ilāhīnūñ āsārına mestlik u
ḥayret u cünündür ḥarāret-i ‘ışḳ içre müstağriḳ olup kelimāt-ı neşḥ-āmīz ile ol āsārı
getürücü olurum

53

کا شنود اندر نوا عشاق ساز
برنکرده عشق مارا نغمه ساز

15 Ḥazret-i Pīr-i ma’nā ḳaddesallāhu sırrehü’l-ganī bu beyitte²⁴⁵ kendileriden
zāhīr olan enfās-ı ṭayyibe kendilerinūñ olmadığını beyānda mübālağa idüp istifhām
īnkārı ile buyururlar ki²⁴⁶ (و نفخت فيه من روحی) sırrı içre ‘uşşāḳdan kelimāt-ı pend-
āmīzi kim işidirdi ‘ışḳ bizi ol sırrı ile (M.12B) güyā edüp nağme-sāz itmese²⁴⁷
işitmezdi

²⁴⁴ yaḥūt: veyahūt Y.

²⁴⁵ beyitte: beyitlerinde Y.

²⁴⁶ ki: -M.

²⁴⁷ itmese: eylemese Y.

54

1 چونکه خواهد عشق نی سازی کند
زان چو نی زن کرد ما ز دم تند

Çünkü ‘aşk-ı ney sāzlık eylemek murād ider andan ötürü neyzen gibi bizim eṭrāfımızda nefesden āvāz virir ya’nī çünkü ‘aşk kendi sırr-ı ḥafīsini izhār-ı murād ider neyzen kendi kemālātını neyden izhār eylediği gibi pes semī’iyet-i sırrını sem’imizde basīriyyet-i sırrını basarımızda ve kudret-i sırrını yedimizde velḥaşıl sāir kemālātını sāir civār-ı ḥamzde zāhīr u hūveydā idüp cilve-ger olur eger şems ‘aşk-ı ezelden²⁴⁸ ṭulū’ idüp zāhīr olmasa sırr-ı ‘aşıkiyyet ve ma’şūkiyyet peydā ve habībīyet-i şubḥ u mahbūbiyyet²⁴⁹ (Y.16B) hūveydā olmazdı nitekīm Şahābü’-d-dīn-ī Maḳtūl 10 Ḥāzretleri, Enīsü’l-‘Uşşāk nām-ı risālelerinde buyururlar (ولولا كم ماعرفنا الهوم ولولا (الهوى ماعرفناكم) bu rübāilerinde daḥi buyururlar (rübāi)

250 گر عشق نبودی غم عشق چه بودی
چندین سخن یار که گفتی که شنودی
15 ور باد نبودی که سر زلف ر بودی
رخساره معشوق بعاشق که نمودی

55

لب نهد کرد لبم از همدمی
کز دمش نالان کند ما را دمی

‘Işk hem-demlikden benim lebimüñ eṭrāfına leb ḳor ki bir nefes bizi kendi nefesinden nālān eyleye ya’nī ‘işk kendi varlığıyla bizim varlığımızı hem-dem ider ki 20 kendi esrārından bir nefes bizi vāle vü ḥayrān u mecnūn-ı ser-gerdān eyleye tā ki ālāyiş-i vücūd-ı mecāzīden pāk olup vücūd-ı ḥaḳīkī ile mevcūd olayuz

²⁴⁸ ‘aşk-ı ezelden: ‘aşk-ı subḥ-ı ezelden Y.

²⁴⁹ habībīyet-i şubḥ u mahbūbiyyet: habībīyet u mahbūbiyyet Y.

²⁵⁰ Y. نبودی : چه بودی

56

- 1 بی دم او کی نفس آید ز من
تا شوم نالان میان انجمن

Anın nefesi olmasa benden kaçan nefes gelür t̄ā meyān-ı encūmen-i t̄ālibānda
nālān olam

57

- 5 بی دم اوحی کیم تا دم ز من
شی ازان دم می شوم بی وی نیم

- Ben anın nefesi olmaqsız kaçan hayyım ki t̄ā nefes uram ben ol nefesden şey
olup mevcūd olurum ki ol nefessiz ‘ademim dem-i mevcūd-i (M.13A) haq̄īk̄īsiz
mevcūd olmayup²⁵¹ benim dem-sāzım ol oldıq̄da şey olup mevcūd olurum yoḥsa
10 ansız ma’dūm olup lā-şey olurum

58

من نیم بی دم ز دم شی می شوم
مرده ام بی دم ز دم حی می شوم

Ben nefessiz degilim nefesden (Y.17A) mevcūd olup şey olurum nefessiz
meytim nefesden hayy olurum

59

- 15 زنده گی از دم بود بی دم ز من
گو وجودی جز عدم اندر ز من

²⁵¹ nefessiz ‘ademim dem-i mevcūd-i haq̄īk̄īsiz mevcūd olmayup: nefessiz olmayım ya’ni dem-i
haq̄īk̄īsine olmayup: -M.

1 Dirlik nefesden hâşıl olur bî-nefes benden çanı vücūd mı var ki²⁵² zamān içre
‘ademüñ ğayrı ola²⁵³ ya’nî ol nefes-i Raḥmānî ki şūr-î mümkinātla Ḥaḳuñ
zuhūrandan ‘ibāretdir benim ḥayātım o²⁵⁴ nefesdendir anınla mevcūd olup ḥayy
olurum ve’l-āḥed zātında ‘ademüñ ğayrı degilim ya’nî benim şey olmaklığım anın
5 şu’ün-u zātiyyesindendir ki zāt-ı aḥadiyyetde ḥaḳāyık ve a’yan-ı²⁵⁵ nuḳūşı i’tibārīdir
şecere gibi ki aḡsān u evrāk u ezḥār u eṣmārı nevātde mūndericdir ve anuñ ḥayāt-ı
ebedīye u sermedīyesinden ḥayyım ki ḥayāt-ı ḥayy-ı ḳadīm nur-ı şems gibidir bir şey
ki ana muḳābīl ola ol nūr ile mūnevver olup ḥayy olur ve o bizzāt ḥayydır (ان الله لا
ان الله لا) (يحق عليه شئ في الارض ولا في السماء) muḳtezasınca bir şey andan ḥaḳ u ġāib degildir
bundan ma’lūm oldu ki zerrāt-ı mevcūdātuñ cemī’si ol şems-i ḥayāt-ı ḥaḳīḳīye
10 muḳābīldir bu taḳdīrce cemī’t-i eṣyā ḥayydır ve lisān-ı ḥāl ile misbahdır ki Ḥazret-i
Rabbü’l-Erbāb Ḳur’ān-ı ‘azīmü’s-şānda (وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيهم)
buyurur pes imdi cemī’t-i eṣyā²⁵⁶ bizzāt ḥayy olan aḥadiyyet-i baḥruñ ḳatarātı olup
anınla misbah ve anınla mevcūd ve anınla ḥayāt ile ḥayy olup şūret baḡlamışdır (لمؤ
لقه رباعى) bir laḥza ansız budmaz nabūd ve nāpeydā iken

15 Bu fırḳat ū hicrānla āyā nedir bu infişāl
Zāḥīr odur bāṭın odur naş ile şābit bī-ḥilāf
İşbāt ğayrı etsen ḳanī ḳandan gelür ana bu ḥāl

(Y.17B) Ve muḥaḳīḳīn ḳatında meyt daḡı ḥayydır zīrā mevt-i ehl-i şuhūd
ḳatında maḥcūbun tevehhüm eylediği gibi nefes alamaz da āzāle-‘i ḥayāt degildir ve
20 şehīd ki maḥcūbun ḳatında fī-nefes alamaz meyitdir (M.13B) ama ḥayy olması naşş-ı
ilāhīyle şābitdir ki Cenāb-ı Allāh (ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء) buyurur
pes imdi kemāl-i ‘ārīfīn ḥayāt-ı ḥaḳīḳī ile ḥayy olmadan²⁵⁷ zāīl olmazlar Ḥazret-i Pīr-
i ma’nā ḳaddesallāhu sırrehü’l-ġanī vaḳta ki neyi ta’rīf idüp aḥvāl-i dem-i feyż-
baḡşini beyān ve anda taşrīf-i dem-sāzı ve naḡme-‘i sāzlığını ‘ayān eyledilirse

²⁵² ki: -M.

²⁵³ ola: -M.

²⁵⁴ o: ol Y.

²⁵⁵ a’yan: a’yanuñ Y.

²⁵⁶ eṣyā: eṣyānuñ Y.

²⁵⁷ ḥayy olup ve meşhūdları ḥayy-ı ḥaḳīḳī olmadan: -M.

1 ba'dehu neyistānı ve andan inķitā'ın sırrını ve 'illetini t̄ālībān-ı müstersid-āne 'ilān eyleyüp

60

از نیستان عشق بهر دم مرا
گشت خواهان تا کند همدم مرا

5 Buyurur ey sālīk-i şādīk bil ve āgāh ol ki neyistān kināyetdir maķām-ı cemi'ül-cem'iden (وهى الحقيقة المحمدية وهى الذات مع التعيين الاول فله الا سماء الحسنی وهو الاسم الا) (عظم) ki ana nūr-ı Muḥammedī dirler ve nūr-ı Muḥammedī baḥr-ı azim ve deryā-yı bī-pāyāndır ki²⁵⁸ cümle ervāḥ-ı evlīyā vü enbīyā anuñ rūḥundan istimdād iderler ve cümle envār anuñ nūrundan münķasım u münşaiḥ olur her mürşid ki ana nūr-ı

10 Muḥammediyyeden nūr irişmeye ana kimesneyi irşād eylemek mümķün degildir imdi nūr-ı Muḥammedī şallallāhu te'ālā²⁵⁹ 'aleyhi ve sellem cümle enbīyā u enbīyānuñ envārınuñ āşl-ı āşālidir niteķīm Cenāb-ı şerīfleri (اول ماخلق الله نوری) buyururlar bir yerde daḥi (Y.18A) (انا من نور الله والا نبياء والاولياء من نوری) buyururlar ve bu beyt-i şerīfde zıkr olunan dem vaķt mānāsına olup (لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك)

15 demek ola ki neyistāndan "vaķt-i li-mā'allāh"dan ötürü 'ışķ bana t̄ālīb oldu tā beni ol vaķte hem-dem eyleye ya'nī 'ışķ beni maķām-ı cem'de "vaķt-i li-mā'allāh" ki vaşlet-i ḥaķīķiden 'ibāretdir cezb eyleyüp (ابيت عند ربي يطمعنى و يسقيني) müktezasınca hemdemlik ni'metiyle bana zīyāfet eyleye ki ol cezbenüñ şanında Şāh-ı Enbīyā

20 Muḥammed Muştafā şallallāhu te'ālā²⁶⁰ 'aleyhi ve sellem (جذبه من جذبات الرحمن توازى) (عمل الثقلين) buyurur²⁶¹ ve eger nefes mānāsına olursa mānā-ı beyt-i şerīf demek ola ki 'ışķ maķām-ı cem'ü'l-cem'iden maķām-ı farķa gelmemi nefesden (M.14A) ötürü ya'nī kendünüñ esrār-ı leṭāif-i guyūbunu nefesden izhār eyleyüp tervīc-i ķulūb eylemek için bana t̄ālīb u rāġib oldu tā bana hem-dem olup sırr-ı 'āşīķ u ma'sūķ u

25 'ışķ peydā ü emr-i ḥabīb u maḥbūb u ḥubb-i āfāķ u enfusde hüveydā eyleye

²⁵⁸ ve nūr-ı Muḥammedī baḥr-ı azim ve deryā-yı bī-pāyāndır ki: -M.

²⁵⁹ te'ālā: -Y.

²⁶⁰ te'ālā: -Y.

²⁶¹ Yazma metinde, 62. beyit bu kelimedden önce gelir, yani "ve eger nefes..." ile devam eden ve paragraf sonuna kadar olan kısım 62. beytin şerhidir.

61

1 زان برید از نی من ازاده را
کز برش همدم کند از دم مرا

‘Işk beni kayd-ı beşeriyet u ‘unşuriyetden hālāş olmuş āzāde-‘i neyīstān-ı
cemi’ü’l-cem’den andan ötürü қаtı’ eyledi ki benim қаtı’ olanım onuñ nefs-i
5 Raḥmānīsi hem-dem olup kayd-ı nefsāniye vü cismāniyeden muṭlaq olmağla ney u
nāyı yek-renk olup bī-renklik (Y.18B) ḥāşıl ola ve daḥi (لون المحب و لون المحبوب)
libāsıyla mülebbes olup cilve-ger olmağla ḳulüb-ı müştāḳla²⁶² bāiṣ-i şevḳ bezm-i
lāhūt olup ve mūrīş-i terk-i rezm-i nāsūt ola ve bu ebyāt-ı dürer-bārlarında kendileruñ
ta’likāt-ı kevneyn ve mā fi’ hādan kemāl-i inḳıṭālaruñ beyān u āzādelikleruñ ‘ayān
10 idüp buyururlar (ḳıṭā’²⁶³)

يكره از قيد تعلق همه ازاد شدم
صنعتم ساده کی شد رفتم و استاد شدم
تاجم از ترك جهان باشد و تجريد و فنا
رستم عالم گل بيغم و دلشاد شدم
15 چون برون آمدم از عالم کيتی کشيف
جان شدم از سر و پا بی جهت اباد شدم
شد تنم روح مجرد ز تجلیء خدا
نفخ حق آمده ام من نه ازین باد شدم
روح قدسم ز خدا آمدم این جای لطيف
20 باز خواهم روم انجای که معتاد شدم
همه ادراك فروماند و مرا کس نشناخت
کز تجلیء محبت ز چه ایجاد شدم
هرچه آمد ز خدا از دل و جان کرد قبول²⁶⁴
زان سيب گفت حسن بندهء منقاد شدم

²⁶² müştāḳla: müştāḳāna Y.

²⁶³ ḳıṭā’: بحصری گلشنی: Y.

²⁶⁴ Her çi: Her ki Y.

62

- 1 از نیستان عشق ما را زان برید
گو زدمسازی فغانم را شنید

- 5 Neyistān-ı ḥaḳīḳātü'l-ḥaḳāīḳden 'ışḳ bizi andan ötürü ḳātı' eyledi ki o benim dem-sāzlıḳdan ḥāşıl olan efgānımı işitdi ya'nī çünki Ḥazret-i Zülcelālü'l-efzāl ezeli ezelde (ب کان الله ولم یکن معه شیء) hey'etinden (beyit)

(M.14B) آنجا که نه لوح و نه قلم بود هنوز
اعیان همه در کتم عدم بود هنوز

- 10 Kendisini²⁶⁵ kendiyle bilurdu ve kendinüñ cemālini ve kemāl-i zātisini kendiyle görürdi bu görmek (Y.19A) ve bu bilmek ile münderic u mündemic olan tenevvūāt-ı şüün u şıfātını zuhūr-ı ğayrı ve ğayriyete ihtiyāc gösterilüp görürdi (وان (الله لغنی عن العالمین istiġnāsı şedāsı zulumet-i ābād-ı 'adem-i tārik nişinlerinüñ sem'ine urup dir idi (rübāī)

- 15 در ملک بقا منم با ستغناء فرد
با من دیگریرا نرسد صلح و نبرد
عاشق خود و معشوق خود و عشق خودم
ننشسته ز اغیار بدامانم کرد

- 20 Amma evvel kemāl-i zātınüñ zammında bir kemāl-i esmāi daḫi var idi ğayr u sevā i'tibārına mevḳūf idi eger-çi kim bir emr-i nisbī vü i'tibārī ise de bu ṭāife-'i sūfīyenün müteārıfında celā vü isticlā ile müsammā olan kemāl ile müşāhede iderdi (بحسب تلك الشؤون والا اعتبارات روحا و مثالا و حسامتمایزه الا حکم و متخالفه الا ثار) kemāl-i celā olan merātıb-ı kevnīyede ve mecālī-'i ḥalḳīyede anuñ zuhūrudur kemāl-i isticlā kendüyü kendinüñ bu merātıbdā şuhūd-i ancileyīn şuhūdiyle ki kendiyi kendiyle

²⁶⁵ kendisini: kendüyü Y.

1 kendide maḳām-ı cem'-i aḫadiyyetde gördüğü gibi kendinün²⁶⁶ ğayrıyla kendide
kendiyile kendinün ğayrıda merātīb-ı tefşil u keşretde göre (rübāī)

عشقت نموده روی نیک و بدرا²⁶⁷

هر یک پرده نقش قبول و ردرا

5 در جلوه گریست گل یوم هوفی شائن

خواهد بهمه شعون ببیند خودرا

Pes ol şuhūddan kemāl-i esmāī sebebiyle taḫḳīḳ-i zuhūr tarafına bir meyl u
ṭaleb u suāl ḳopdı bu meyl u ṭaleb u suāl cümle āsilenün aşlı ve māddesi (Y.19B) oldı
ki cemi'-i şuūnāt-ı lisān isti'dādıyla sāl oldıklarında cemi'sinde ol maḫalde bi-ḫesab
10 muḳteziāt-ı isti'dād-ı tehīm mesūlātını 'iṭā eyledi işılāḫ-ı ḳāvmde buna suāl-ı
isti'dādı tesmiye oldundi bundan mā-adā iki suāl daḫī var biri lafzī ve biri ḫālī, suāl-i
ḫālī suāl-i lafzīden hezār bār yegrekdir pes imdi asla beyninde fark oldı zirā suāl-i
lafzī odur ki anı kendi şāḫibi ve ğayrıları (M.15A) ve Allāhu Te'ālā Ḥazretleri bilür
suāl-i ḫālī kendiden ve Allāhdan ğayrı kimse bilmez ve suāl-i isti'dādī ancak Allāh
15 bilir ki (فانه يعلم السر و اخفی) ḳāvl-i şerīfiyle işāret olunmuşdur ma'lūm olsun ki sālīkân-ı
rāh-ı Ḥaḳ ve cūyendegān-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ üç kısımdır be-ḫasb-i merātibihim
bunlardan ba'zıları suāl-i ḫāl ve ba'zıları suāl-i isti'dād iderler ya'nī Ḥazret-i Pīr-i
ma'nā ḳaddesallāhu sırrehü'l-ġanī buyururlar ki 'ışḳ beni maḳām-ı aḫadiyyet-i
cemi'den anın içün ḳaṭı' eyledi ki şıfat-ı aḫadiyyet tecellī eyleyüp şuūnāt-ı Zatiye-'i
20 Ḥaḳda²⁶⁸ ta'yīn bulduḳda lisān-ı isti'dādla her biri sāl olup suāllerine "Lebeyk" ile
icābet oldıḳda benim suālime daḫi semi' oldı ve muḳtezā-'ı isti'dādımı ol maḳāmda
bana i'ṭā eyledi

63

عشق بهر سازشهم چون دم دهد

هر که سازم بشنود سوزد کبد

²⁶⁶ kendinün: kendiyü Y.

²⁶⁷ عشقت: عشقت Y.

²⁶⁸ Zatiye-'i Ḥaḳda: Zatiye-'i Zāt-ı Ḥaḳda Y.

1 Eger ‘ışk sedā eylemeklik için bana nefes-i nefḥa eyleye her kim benim
sedāmı istimā’ ede cigeri yanar ya’nī eger ‘ışk benim fī-yanḥağdan nāṭıḳ olmamı
murād eyleyüp (Y.20A) nafḥa-‘ı (و نفخت فيه من روحى) bana nafḥa eyleye her kim ki
benden ol nuḥku sem’-i cānla istimā’ eyleye cigeri yanup hūşından bī-hūş ve ‘ālemi
5 ferāmūş eyleyüp dil u cānı ḥāb-ı ğafletden bīdār u ser u fūādı rüz u şeb nāle u
feryādiyle ṭālib-i dīdār ola²⁶⁹

64

سوز عشق از سوز سازمن شنو
انگهان ز اشننیدش بیهوش شنو

Ḥāzret-i Pīr āgāh-ı maḳreb-i der-gāh-ı Cenāb-ı Şerīfleriniñ kelām-ı dūrer-
10 bārları fī-yanḥağdan olup ve ol maḳām-ı ‘ālīden olan kelāmuñ teşīr-i mertebesin
beyān eyleyüp ve ba’dehu ṭālibān-ı Ḥāḳ olan gevher-i pākīzeleri da’vet eyleyüp
buyururlar ki ey ṭālib-i Ḥāḳ ve rāġīb-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ ‘ışk sırrını benim sedāmuñ
teşīr u ihtirāḳından istimā’ eyleye ki ol teşīr u ihtirāḳ-ı ‘abdī maḳām-ı fenā-fillāh-ı
cāzibe olan tecelliyātdandır ki ol tecelliyātuñ evāil-i barḳ-ı ve evāsıṭ-ı ḥarḳ ve evāḥir-
15 i tamsü’l-bi’zātdır nitekīm sālār-ı erbāb-ı meānī İmām-ı Ḳāşānī Raḥmetullāh
‘Aleyhi’l-ġanī Ḥāzretleri (M.15B) (الحرق هو اواسط التجليات الجاذبة الى الفتاء التي اوتلها البرق) (واواخرها الطمس فى الذات
arżullāh-ı vāsı’ada tecellī-‘i ihtisāşı zātı ki ḥārc’ul-mir’āt olan (اسرع من لمع البرق) üç
def’a vāḳı’ olmuş ki ana göre basīṭ mürekkebdır ve muṭlaḳ muḳayyeddir ve ğinā’-ı
20 faḳrdır ve tevhīd-i keşretdır ve ism u resmi sıġmaz bir soḥbetde ol tecellī-‘i barḳı zāt-
ı ihtisās-ı ḥāricü’l-mir’āt olduġın remz u imā ile tabīr iderken demiş ki bu bir ḥāletdir
ki birdenbire verilür nitekīm bu meclisde (Y.20B) bir kimseden ġayrı fehīm itmez
demiş²⁷⁰ çün Dede Ḥāzretleri intikāl eder Güleşnī Ḥāzretleri ol tecellīde ekşeriya
maḥv olurlar imiş ve Şeyḫ Zeynüd-dīn-i Ḥāfī Ḥāzretleri mürīdi Dervīş Aḥmed-i
25 Semerḳandī’den suāl ider ki “Hiç cezbe-‘i celī bir yerde mezkūr mudur ki birbiri
ardınca mütevātir anla ve münḳaṭı’ olmaya Dervīş Aḥmed’e ḥayret-i müstevlī olur
Şeyḫ Şadreddīn Ḳonevī Ḥāzretleriniñ Nüşüş’unda beyān olunmuş ki (ان التجليات الذاتية)

²⁶⁹ ola: olur Y.

²⁷⁰ demiş: -M.

1 (ما لايكون في مظهر ولامرأة ولايحسب مرتبة ve andan sonra ol sırrı işitmeklikden bî-hûş ol²⁷¹ hatta Cenâb-ı şerîfleri evâil-i hâllerinde bir mertebe bî-hûş olurlar idi ki halk mest u hamr-ı mecâzî zann iderler imiş hatta bir kere bir nādān dimiş ki cāk böyle benliği olmak sizlere münāsib midir pes Hāzret-i Şeyh bu ‘āleme gelüp ol şahşa celāl ile

5 baqmış ol kimesne bî-hûş olup yıkılmış Hāzret-i Şeyh yine cemāl-i yüzünden varup başını oğup kaldırmış ol kimesne²⁷² artık dünyā meşāliḥine qarışmamış pes imdi bu kışşadan meşāyih-i ‘izāmuñ nuṭṭ-u laṭifleri fî-yantaḳdan ve naẓar-ı şerîfleri fî-yebşardan olup ne mertebe-‘i nufusu müeşir oldığı eger ülü-l-elbāb u ulü’l-ebşardan isek sana hişşe kāfidir bu daḫi menḳüldür ki ekşeriya gāh beyābānda ser-gerdān ve

10 gāh ḫarābelerde bî-ser ü sāmān gezerler²⁷³ imiş bir kere tenhā bir şahrāda iken cümle ‘ālem fevt olup Hāḳdan ğayrı bir şey görmeyüp nālān u giryān iken bir şahş nümāyān (Y.21A) olur ol zamān ba’zı maḳāşidini ḫāşıl (M.16A) kılup ve esmā-‘ı gencine vāşıl olup ve kenz-i maḫfīnūñ tılısını āçar ve cevāhir u zevāhir ḫurūfiyle ḫaḳāik-i dūrlerün ‘āleme şaçar ol maḫalde Hāzret-i Mevlānā’nuñ bu ebyātını oḳur (beyit²⁷⁴)

15 رسیدم بر بیابانی که عشق از وی بدید آمد
 بیا بد پاکيء مطلق در و هر که پلید آمد²⁷⁵
 هزاران قفل و هر قفلی چوارض و اسمان باشد
 دوسه حرفی چوداند از بران جمله کلید آمدن²⁷⁶

20 Ve gāhi özüne²⁷⁷ cān göziyle naẓar idüp tābiş-i şems-i ḫaḳīḳiden nūr ihāta idüp sūziş-i nār-ı muḫabbetden nāle vü feryād idüp bî-ḫürd u ḫāb gezer imiş halk kime ‘āşışsın diye şorarlardı imiş Hāzret-i Mevlānā’nuñ²⁷⁸ bu ebyātını oḳuyup cevāb virirler imiş (beyit)

²⁷¹ ol: -M.

²⁷² kimesne: kimse Y.

²⁷³ Matbu metinde “gezerler-گزرل” fiili “gezler-گزل” şeklinde eksik yazılmıştır.

²⁷⁴ beyit: rübāi Y.

²⁷⁵ Y. بلند: پلید.

²⁷⁶ Y. آمد: آمدن.

²⁷⁷ özüne: öz üzerine M.

²⁷⁸ Hāzret-i Mevlānā’nuñ: -Y.

1 يا صغير السن يا رطب البدن
يا قريب العهد من شرب اللبن
روحه روحى و روحى روجه
من راءى روحين عاشا فى البدن²⁷⁹

5 صح عند الناس انى عاشق
غيران لم يعرفوا عشقى لمن
اقطعوا وصلى وان شئتتم صلوا
كل شئ منكموا عندى حسن

10 Gāhi bu mīṣrā' ile cevāb virir imiş (mīṣrā')
عاشقم اما ندانم بر کيم

Bu beyit daḡi mānāda Ḥazret-i Pīrūñ maḡālātındandır (beyit)

مراد یوانه زان سازد خیال آن پرى پيکر
که خود پر خود شوم عاشق جو سودای از ان دلبر

65
15 هوش بيهوشى گزیده گوش کن
سوز ساز از دم من بی سخن

‘Aqılsızlıkdan mevcūd olan ‘aqlı ihtiyār eyleyüp benim nefesimden bī-ḡarf u şaft sūz u sāzı istimā’ eyle ya’nī Ḥazret-i Pīr-i ‘aleyhi raḡmetü’l-ḡadīr buyururlar ki (Y.21B) ey revende-gān-ı rāh-ı Ḥaḡ u cūyende-gān-ı Vücūd-ı Muṡlāḡ ḡünkü ṡālib-i Ḥaḡsın evvela hūş-i bī-hūşı ihtiyār ile bu ‘aql-ı maāş u maādden bī-hūş u mütaḡriḡ olup beḡer-zāt olmaḡla bā-hūş olup ṡālib-i sır ol hūş-ı bī-hūşı oldur ki ve ol sırruñ mevzu’-ı fūāddır ki şānında (ما كذب الفؤاد ما رأى) buyurulmuşdur ve esb-i ‘aḡluñ seyri bu maḡāmuñ ser-ḡadine dekdir bu maḡāmda ‘aql-ı tābı (M.16B) nūr-ı aḡadiyyete ṡāḡat getürmeyüp (لو دنوت اغلة لا حترقت) deyüp feryād eyler bundan eyler ve ḡükm-ü

²⁷⁹ Y. خلا فى البدن :عاشا فى البدن

- 1 sırrındır ve sırr bir nūr-u ilāhīdir ki anuñ aḥadiyyeti ‘ālemden ṭulū’ idüp fūād-ı münevver eyler nitekim Cenāb-ı Allāh (نارالله الموقدة التي تطلع على الافئدة) buyurur zirā ki²⁸⁰ Ḥaḫa ṭālib u muḥḫib u ‘ārif ol sırr-ı mezkūrdır ki denilmiş (لا يعرف الحق الا الحق) ولا يحب الحق الا الحق ولا يطلب الحق الا الحق²⁸¹ ve Ḥazret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu te’ālā²⁸²
- 5 ‘aleyhi ve sellem (عرفت ربي بربي) buyurmuşdur pes imdi bu sırr ile muserrā²⁸² bu nūr ile münevver oldıḫdan ṣonra (ان في ذلك لذكرى لمن كان له قلب او لقي السمع و هو شهيد) ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انك على) sırrına²⁸³ maḫzar olup ve bu nūruñ izdiyādı içün dāīma (كل شئ قدیر) duāsına meşḡul olup ve sem’-i cān u dil ile bī-ḫarf u ṣavt-ı benim²⁸⁴ nefesimden lisān-ı ḫālden gelen kelām ma’nevī isti’māī’ eyle ki (لسان الحل انطق من لسان)
- 10 (المقال) buyurulmuşdur

66

سر عشق و عاشقی ساز منست
داند آن سر آنکه دم ساز منست

- (Y.22A) ‘Işḫ u ‘āşıklık sırrı benim sāzımdır ol kimse ki benim dem-sāzımdır benim sırrımı o bilür çünki insān-ı kāmilūñ dem-sāzı zāt-ı āḫdesūñ şıfat-ı
- 15 Raḫmānīyetiyle tecellisi oldı ise insān-ı kāmilden zuḫūr eyleyen ‘ışḫ u ‘āşıklık sırrını yine dem-sāz-ı ḫaḫīḫī bilür ki ḫediyet-i ḫudsīsinde buyurmuşdur (اوليا ئى تحت قىابى) (لايعرفهم غيرى)

67

سوز عشقست اين دم اندر ساز شم
اول و آخر ساز را آويز شم

- 20 Bu vaḫt benim sāzışımında sūz-ı ‘ışḫ vardır evvel u āḫir benim āvizişim ol sāzdır ya’nī bu vaḫt ki vaḫt-ı tecellī-‘i şāhid-i ḫaḫīḫīdir ki ben ol tecellīde maḫv u mustaḡrıḫ u şurb u şarāb vuşlatdan müstemī’ benden istimā’ olunan sedā-‘ı cān-

²⁸⁰ ki: -Y.

²⁸¹ te’ālā: -Y.

²⁸² muserrā: müsem mā Y.

²⁸³ sırrına: -Y.

²⁸⁴ benim: -M.

- 1 sūzda ḥarāret-i ‘ışk vardır evvel u āḥir ya’nī min-el’ezel ilel-ebed benim meyl u muḥabbetüm ol sedā’-ı ‘ışk-āmīz ve sāz-ı şevk-engīzedir ki mevşil-i maḫşūd aşı lī vü meyl-i maḫlūb-ı ḥaḫīkīdir (M.17A)

68

ظاهر و باطن نفس ما را ز عشق

- 5 پر رسد که فاش سازم راز عشق

Zāhīr ū bāṭm bize nefes-i ‘ışkdan irişür²⁸⁵ ki ol nefesūñ bana vuşūlü sebebiyle ben sırr-ı ‘ışkı fāş iderem tā ki ṭālībler²⁸⁶ daḫi o sırr ile müserrā olup ve benimle refīk olup benim gibi ‘āşık olalar ve rūz ū şeb zıkr ū fikrimiz anuñ cemāl-ı bā-kemāl ola nitekīm dinilmişdir (beyit)

- 10 Kāşki sevdiğimi sevse benim ḥalk-ı cihān
Gīce gündüz sözümüz kışsa-‘ı cānān olsa

69

عشق را مبدأ صفت آغاز نیست

بی نظیر است او ورا انباز نیست

- 15 ‘İşkuñ mebdā’ı ve ibtidāsı ve şıfatı yoḫdur ve ‘ışkuñ ortaḫı yoḫdur (Y.22B)
bī-naẓīrdır şirket-i pezīr degildir ta’yīnāt-ı rūhiyye ve meşāhidāt-ı aḫliyyeden berter u
‘alīdır vaşf u beyān u ta’rīfe gelmez kevn u mekāndan bīrūndur her neyle ki ta’rīf
eylesen muṭābıḫ-ı maārif degildir ki Ḥazret-i Mevlānā ḫaddesallāhu sırrehū’l-‘alī
ḫazretleri buyurur (beyit²⁸⁷):

بدیدم عشق را سر مست میگفت

بلايم من بلايم من بلايم

²⁸⁵ nefes-i ‘ışkdan irişür: nefes-i ‘aşkdandır ḫarīb olur Y.

²⁸⁶ ṭālībler: anlar Y.

²⁸⁷ beyit: kıt’a Y.

1 من آن نورم که با موسی سخن گفت
 خدایم من خدایم من خدایم
 بگوفتم شمس تبریزی تو بی گفت
 شمایم من شمایم من شمایم

70

5 غیر او کو تا بود او را نظیر
 بسکه از غیرت نشد شرکت پذیر

10 Çan-ı anuñ ğayrı var mıdır ki ana nazîr ola pes imdi ma'lûm oldi ki anuñ zâtı ğayret-i zâtiyyesinden şirket-pezîr olmadı ma'lûm olsun ki 'âşık u ma'sûk lafzıyyûnunda 'ışkdan müştak olduğu gibi vücûdu²⁸⁸ daği öyledir 'ışk maķâm-ı izzetde ki mertebe-'i ğaybî-'i hûvviyetidir muţlakdır bellü u muayyen olmaķdan münezzehtir kendi kendinüñ ħarîmi içinde ki mertebe-'i ğayb-'i hûvviyetdir aşikâr olmaķdan muķaddesdir zirâ âşikâre vü gizlü olmaķ ğayrı olup ikilik olacaķ olur çün ğayrı yok kime gizlü kime âşikâre olsun ma'sûk²⁸⁹ u 'ışk u 'âşık bu üçü birdir anda çün sığmaz anda vuşlat hicrâne yer yok

71

15 غیر را از غیرت او ندهد وجود
 کز عدم رو آورد سوی شهود

20 (M.17B) Ol Zât-ı Qadîm-i Ezelî ğayret-i aĥadiyesinden ğayre vücûd virmez ki diyâr-ı 'ademden taraf-ı şehr-i şuhûda (Y.23A) yüz götüre ve ol ğayret bunu iķtizâ ider ki mevcûdât vücûda gelmiş gibi 'ademde ve 'ışk daği süy-ı şuhûda müteveccih olmuş²⁹⁰ gibi kâdemde ola nitekîm buyurmuşlar (beyit):

²⁸⁸ vücûdu: vücûduyunundan Y.

²⁸⁹ Y. nüshasında "ma'sûk" kelimesinden sonraki kısım beyit gibi şu şekilde geçer: "Ma'sûk u 'âşık u 'ışk bu üçü birdir anda/ Çün sığmaz anda vuşlat hicrâne yer yok anda"

²⁹⁰ olmuş: -M.

1 البحر بحر على ماكان فى القدم
فان الحوادث انهار و امواج

اول و آخر شان خود کرده كز ين
ظاهر و باطن صفت با هم قرين

5 Evvel u āhir kendi şānını ihtiyār eylemişdir şıfat-ı zāhīr ve şıfat-ı bātin birbirine muḳārin oldığı hālde ya'nī (هو الا ول والاخر والظاهر والباطن وهوبكل شىء عليم) fehvāsı üzre anuñ şān-ı şerīfnde gayrı mecālī maḥāl eyleyüp şıfat-ı evveliyyet ile mevşūf oldığı hālde kendi zātī 'āleminde bizzatīhi kendi bātinīyyeti ile bātin olup ve āhiriyyet şıfatīyle mevşūf oldığı hālde kendi zāhīriyyetiyle bizzatīhi kendisine zāhīr
10 oldı²⁹¹ (beyit):

Ġayret-i ğayrı ḳomadı anuñ
Lā-cerem 'aynı oldı eşyānuñ

Anuñ zāt-ı Bīçūnı ezel-i ğaybu'l-ğuyüb 'āleminde zāt-ı Bizzata niçe nümāyān ise elān kemā-kān yine öyle oldı ve Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesallāhu sırrehü nitekīm
15 bu beyitlerinde buyurmuşlar:

هو الا ول هو الاخر هو الظاهر هو الباطن
بجزيا هو ويا من هود گر چیزی نمى دانم
هر دم از شانش ببيند روى خویش
وجه خود را کرد بهرش همچو كيش

20 Her nefes kendinuñ şuūnāt-ı zātīyyesi merāyāsından kendinün cemāl-i bā-kemālını göre anın içün kendi cemālī bī-keyfinün rū'iyetini kendiye mezheb u dīn gibi eylemişdir ki kendi kendine 'āşıḳdır ve kendinuñ şuūnāt-ı zātīyesini izhārdan ğarez merāyā-'ı mute'adde şuūnāt-ı zātīyyesinde kendinün (Y.23B) a'yān-ı mute'adde-i

²⁹¹ oldu: olup Y.

- 1 şuūnāt-ı zātiyesiyle kendi şuūnāt-ı zātiyesini temāşā eyleyüb libās-ı ma’sūkiyete şad
hezār nāz u girişme ile ‘işve-ger²⁹² ve şuret-i ‘aşıkdan āh²⁹³ u fiğān u enīn ile cilve-ger
olup sırrı-ı ‘aşkıyyet peydā ve bir ma’sūkiyyet hüveyda ola

72

نو بنو بیچون صفت از همدمی

- 5 وجه خود ببند زمن بیچون دمی

- (M.18A) Nev-be-nev şıfat-ı Bī-çün-ı²⁹⁴ hem-demlikden kendi vechini ben bī-
çün demden getürür ya’nī anuñ bī-çün ü bī-keyf olan şıfat-ı zātiyyesi (بل هم فی لیس من)
خلق جدید) sırrını izhār eyleyüp ‘āliü’l-devām yek-yek birbiri ardınca tecellī eyleyüp
kendi cemāl-i bā-kemālını bana hem-dem eyleyüp ben ki ol tecellīnün devāmı
10 sebebiyle fenā-ı kullī vü beğā-ı tam hāşıl kılmağla dem bī-çün taḥşīl itmişdir benim
ol dem bī-çünümde kendinün bī-çün olan şıfat-ı zātiyesini temāşā eyleyüp getürür bir
muḳteżā-ı āyet-i mezkūr ol şıfat-ı bī-çün bilā-tekrar yek-yek tecellī eylemesinün
beyānında Şeyḫ Muḫyiddīn-i Arabī ḳuddise sırrehü²⁹⁵ Füşuş-u Ḥikem’lerinde bu
‘ibāretle buyururlar ki (واما هل الكشف فانهم يرون ان الله تعالى يتجلى في كل انفس ولا يكرر التجلى)
15 يرون ايضا شهودا ان كل تجلى يعطى خلقا جديدا ويذهب بخلق فذاها به هوعين الفناء عندالتجلى والبقاء
(لمابعطيه التجلى الا خر فيهم)

73

غيروجه خود نبيند آن غيور

آن و شانى كو بود بيچون ظهور

- 20 O ğayret-i zātiyesiyle ğuyūr olan zāt kendi vechinün ğayrı ān ü şānımuñ²⁹⁶
ğayrı bir şān görmez (Y.24A) zīrā anuñ zāt-ı aḳdesinün zuhūru bī-keyfidir kenduyı
yine kendi görür ki idrāk-ı başar-ı bāşir anı rü’iyetden ‘āciz u ḳāşirdir nitektīm

²⁹² ‘işve-gir: ‘aşğ-ger Y.

²⁹³ āh: Y.

²⁹⁴ Bī-çün: Y.

²⁹⁵ ḳuddise sırrehü: raḫmetullāhu’l-‘aleyh Y.

²⁹⁶ Şānımuñ: gördi Y.

- 1 (لاتدرکه الابصار و هویدرک الا بصر و هو اللطیف الخبیر) Qur'ān-ı 'azīmü'ş-şānda buyurulmuşdur²⁹⁷

74

کل یوم فی شأن زین نظر
قول حقست این شنو از دادگر

- 5 'İndel-muḥaḳḳīkīn yevm-i an ma'nāsına ve şān tecellī ma'nāsınadır pes tecellī-
'i ilāhī bi-ḥesab isti'dād u ḳābīliyet-i mütecellīyle her anda nev'-i āḫirle pey-ā-pey
müteāḳıb olmadadır pes tecellī-'i ilāhī nā-mütenāhīdir pes anda şān daḫi nā-
mütenāhīdir (كما قال بعض المشايخ ان الله تعالى لا يتجلى في صورة مرتين ولا في صورتين مرة واحدة)
Ḥazret-i Pīr-i Rūşen-zamīr bu beyt-i münīrlerinde buyururlar ki (کل یوم فی شأن) āyet-i
10 şerīfesi ki ḳavl-i Ḥaḳ ve kelām-ı Vücūd-ı Muṭlaḳdır bu nazardan ki nazār-ı Bī-çündür
nāzır olup ve dād-ger-i ḥaḳīḳīden ol ḳavl-ı münīfi isti'mā eyle (M.18B)

75

چون توانا قادرست و کردگار
کی به بیند غیر شاننش استوار

- 15 Çün ol Zāt-ı şerīf tevānā vü ḳādirdir ve ḳuvvet u ḳudreti bir mertebededir ki
nefes-i Raḥmānīsi bir nefesde beyn-i kāf(ك) ve nūn(ن) bu ḳadar şūr u eşkālī āşikāre
eyleyüp her birin bir şūret-i maḥşūşe ile muşavver u mużaffer oldığı isme münāsib
bir şekille müşkil eyledi ve cami'dir ki 'umūm-u sırrıyān hūvviyet-i ḥüküm
ma'iyetiyle aḥkām-ı keşret esmā vü şifāt izhār eyledi imdi bu şifātla mevşūf-zātuñ
20 tecellīsini kemā-yenbaḡī yine kendisinden ḡayrı ḳaçān görür ki erbāb-ı taḫḳīḳ mā-
fi'l-vücūd sū'-i Allāh ve aşḫāb-ı tadḳīk u şuhūd²⁹⁸ (Y.24B) (ما رأيت شيئا الاو رأيت الله فيه)
buyurmuşlar

²⁹⁷ buyurulmuşdur: -Y.

²⁹⁸ tadḳīk u şuhūd: şuhūd u tadḳīk Y.

76

1

پس که قدرت دارد آن قادر و دود
در شهادت بیند او غیب از وجود

Ol mevdūd-ı kevn ū mekân olan Ẓadırüñ öyle ẓudreti vardır ki o vücūddan
ğayb-i şehâdetde görür ya'nî kendinüñ ğaybü'l-ğuyüb olan vücūd-ı ğaybîsini rū-yi
5 şehâdetde meşhūd olan vücūd-ı ğaybîsinde temâsâ ider

77

کی بیک شیء او دوباره میکند
نا مکرر بیند آن وجه احد

10

Ol ğubār-ı ğayretle ālūde olmağdan pāk olan zātına şıfat-ı ahadiyyetle
mevşūfdur kaçān olur ki iki kere yüz gösterüp yeryüzü def'a-ı vaḥidde iki görünmek
ile anuñ ahadīyeti²⁹⁹ mükerrer görüp şey'-i vaḥidde tekrār lāzım gele imdi anuñ şıfat-
ı muḳaddesinde³⁰⁰ tekrara mecāl³⁰¹ ḳanda ḳaldı ki anuñ zāt-ı aḳdesi mükerrer ola
nitekīm buyurulmuş (التجلی لایتکرر)

78

کو چو رب از وجه خود مرآت ساز
کز محبت شان خود بیند بساز

15

Ḳanı ol Rabb-ı müsteān gibi bir ẓudret şāhibi rabb ki kendi vechini kendi
vechine mir'āt eyleyüp kendi vechinden peydā eyledi ki mir'ātde kendi vechini göre
ki (لا يحب الله غير الله لا يرى الله غير الله) feḥvāsı üzre kendinüñ kendiye olan
muḳabbetindendir ki kendi (M.19A) vechinden icād eyledi ki mir'āt sebebiyle
kendinüñ şu'unāt-ı zātīyesini 'ayn-ı şu'unātīyesiyle başır ola

²⁹⁹ ahadīyeti: vücūd-ı ahadīyesi Y.

³⁰⁰ muḳaddesinde: muḳaddesinde Y.

³⁰¹ mecāl: mecāl maḳal Y.

79

- 1 نی زدم سازش ازین قدرت بیان
طالبانرا از دم آرد ترجمان

5 Ney nefesden kendi şedāsını t̄aliblere nefesden tercemān olup bu kudretten beyān getürür zīrā t̄alibān-ı rāh-ı H̄aḡ evāil-i ḡāllerinde evşāf-ı beşeriyye ile mevşūf (Y.25A) ve aḡkām-ı ‘unşuriye ile maḡkūmlardır bilā-vāşıta füyūzāt-ı ilāhīye-‘i aḡze ḡādir degildir öyle olsa ney mişāl kendi varlıklarından tehī olup H̄aḡ varlığıyla var olan mürşidān-ı rāh-ı H̄aḡ ve mürebbiyān-ı Vücūd-ı Muḡlaḡuñ enfās-ı ḡayyibeleri ḡarf u şavt libāsıyla anlara tercemān olup anuñ cemi’-i maḡdūrāta ‘ām olan kudretini beyān eyleyüp esrār-ı kudreti tefhīm (و علمنا من لدنا علما) remzini ‘ayān ū ta’līm eyler

80

- 10 تا شوند آکه ز سر همدمش
قدرتست از همدمش چونکه دمش

15 Neyüñ bu tercümānlığından ḡāyet ḡaraz bu ki tā t̄alibler anuñ hem-deminüñ sırrından agāḡ olalar çünki neyüñ nefesi hem-deminden kudretdir vaḡtā ki insān-ı kāmīlūñ nefesi hem-deminüñ kudretinden olup ve sırr-ı kudret-i hem-dem anuñ nefesinden zāḡir oldıysa insān-ı kāmīl iḡyā vü imāteye ḡādir oldı ve Īsā-şıfat dem-i ḡayat-baḡşlardan morde dilleri ḡayy idüp³⁰² ḡayat-ı lem-yezeli anların bāḡınlarından zāḡirler yine zuḡūr eyleyüp envā’-ı keşūfāt-ı kevnīye ve eşnāf-ı ‘ulūm u maārif-i ledūniye anlaruñ enfās-ı ḡayyibesi berekātında bunlardan nümāyān olur nitekīm ḡayālī Efendī ḡazretlerinüñ dāmād-ı ālīleri Muḡyī Efendī “Menāḡıb-ı ḡazret-i Pīr”de bülbül-i ḡülistān-ı cevāmi’ u tefsīr u ḡadīş tezkīrelerinde nūr-ı sātī’-ı ehl-i H̄aḡ 20 Ercümend-ī Altıparmaḡ Efendīden ḡikāyet anlar daḡı Şeyḡ-i Kāmilden ve mürşid-i fāzıldan rivāyet etdi ki benim tövbeme bāiḡ ḡülşenī ḡazretleri olmuşdur ol zamān ki Ayāşofya’da naşīḡat ider imiş yārānla biz ittifāḡ etdik ki Ayāşofya’da buluşa ve zi andan ḡalaḡa’ya gide ve’z çün cāmi’e vardıḡ (M.19B) bir vāiḡ-i (Y.25B) pūr-nūrānı 25 gördük hele bir miḡdār dinleyelim deyüp tevḡīf etdik bu maḡallī beyān iderler idi ki

³⁰² idüp: olup Y.

1 insān oldur ki māhlūqla senūñ ‘ameline sa’y eyleye ki andan mesūldur yoḥsa nāsiḥ
olan sözünü tamām etse varsaḵ Ğalata’ya düşsek i’tikad ile ölmek ğalaṭ i’tikaddir
gerçi biz hevādan nuṭḵ itmezüz ammā ehl-i hevā ḥaṭır-içün meclis-i āḥir idelim yā bu
ḥānuñ naṣiḥātini ḵabūl etmeyüp deryādan geçüp hevā ile āb-ı āteş-rence muḵīd olalar
yā muṭlaḵ māsivādan ḥalāş olup rūḥ-ı mücerred olalar pes ol Şeyḥ Altıparmaḵ
5 Efendī’ye ḥikāyet etmiş ki cümlemiz ol ḥālde tevbeye rücū’ etdik Şeyḥi sorduḵ
Arabdan gelmişdir Gūlşenī derler didiler pes faḵīr saādet-ḥānelerine varup tevbe içün
ellerine yapışdım ba’de-l-ināye buyurdu ki çün hevādan geçduñ Ḥudāyı bulduñ pes
banā bir ḥāl ḥāşıl oldı ki kendimi maḥv buldum ve bir vücūda maḗzar oldum ki
cümle ‘ālem anunla zuhūr bulmuşdur bu³⁰³ faḵīr ol demden beri her nefes ḥayāt
10 bulurum pes imdi bu ḵışşadan meşāyihūñ ihyāya ḵadīr oldıḵları bilindiyse imāteye
ḵadīr oldıḵları beyānında bir ḥikāye zıkrı daḥi lāzım geldi Ḥazreti Pīr Şadreddīn ki
Seyyīd Yahya Şīrvānī Ḥazretlerinūñ mürebbileridir iki fāzıl müridleri var idi ki
‘ulūm-u zāhīrede mertebe-‘i kemāle bāliḡ olmuşlar idi ve Cenāb-ı Şerīfleri zāhīren
ümmī olmaḡla bunlar bir vaḵitte ‘ilimlerine maḡrūr olup keremiyetle birḵāç beyit
15 inşād eylediler:

چندان مشو غره از این حسن دلاویز

کین حسن دلاویز تو از عشق من آراست³⁰⁴

Mazmūnı bu ki senūñ şeyḥliğınıñ bizim gibi fāzıllar müridūñ olmaḡladır biz
olmasaḵ (Y.26A) sana kimesne iltifāt u i’tibār etmezdi bunlarūñ bu kelāmları anlarūñ
20 semī’-i laṭīflerine yetişüp buyurdular ki bir ma’şūm babasınūñ ḵucāḡında iken
zemīnden birāz yüksek olmaḡla kenduyı büyüdüüm žann ider ammā eger babası
ḵucaḡından bıraḵacaḵ olursa kendi ḥālını ol zamān müşāhede eder³⁰⁵ didik de bunlar
cami’den hücrelerine giderken ayaḵları tolaşup ve düşüp teslīm-i rūḥ eylediler tālib-i
(M.20A) şādīḵa vişāluñ ‘āşīḵa lāzım olan Ḥazret-i İbrāḥīm var ‘aleyhi şalat u selām
25 maḵām-ı³⁰⁶ teslīm u irādetde üstüvār u terk u tecrīdde İbrāḥīm Edhem kirdār olup
ḥuzūru mürşid-i kāmīl u mürebbi-‘i fāzılda “lam u kiyfiyi” terk ve dāmen-i

³⁰³ bu: pes Y.

³⁰⁴ Bu beyit Yazma nüshada yer almıyor.

³⁰⁵ müşāhede eder: görür Y.

³⁰⁶ Metinde “maḵām” ibaresi eksik intisah edilip “maḵā” şeklinde yazılmıştır.

1 şerīflerine biruñ yāpısup tārīk-i Ḥaḫda şābit-ḫadem ola nitekīm bu faḫīre mürşid ve
hādī Şeyḫ Muḫammed Sırrī Ḥaḫretleri bu rübāilerinde buyurur (rübāī)

Şadāḫātle şebāt-ı muḫkem olsa
Alan meydanı oldur sırr-ı anla
5 Şamānlığa varıncadur kedinuñ
Ḳatı yu gerek olanı ḫoşca dinle

81

حکمت دمسا از خود از جود بود
نی بخواد کویدان کزدم شنود

10 Baḫr-ı cūd ū kerem cūş u ḫurūş eyleyüp zāhīr olan kendi dem-sāzınūn
ḫikmetini murād ider ki anı nefesden nuḫḫa getürüp aşḫab-ı ‘ışḫ u erbāb-ı şevḫ-i
āteşindendir Cenāb-ı Bārī ‘izze-şāne ve lāilahe-ğayre (ادع الی سبیل ربك بالحكمة والموعظة)
(الحسنة) buyurur istimā’-ı kelām-ı hikmetden yaḫḫa ḫāşıl olup nevm-i ḡafletden bīdār u
mustaḡriḫ-ı nūr-ı dīdār olup ḫūşlarından bī-ḫūş ve māsivāyı ferāmūş eyleyeler

82

دمبدم نالان زدم بهر ویست
15 کین نفس در منز نفخ آن حی است

20 (Y.26B) Vaḫt-be-vaḫt nefes-be-nefes benden ma’şūḫ-ı ḫaḫīḫīnuñ ‘ışḫıyla
eyliyen cunūn andan ötürüdir ki bende bu mevcūd olan nefes ol bizzatihi ḫayy olan
zātuñ nefḫindendir ve ma’lūm ola ki be ḫukm-i (وان من شیئ الا یسبح بحمده ولكن لا تفقهون)
(نسبیحهم) sırr-ı ḫayāt-ı cümle-‘i mevcūdātda sārīdir cümle-‘i eşyāallāḫ sübhāne ve
te’ālāyı mesīḫdir ve tesbīḫ-i şıfat ḫayātsiz mümtenidir (rübāī)

چه چرخ و چار ارکان چه معادن چه نبات
سار یست در اوزای همه سر حیات

1 گویند همه گل عشی و غدات
تسبیح خداوند رفیع الدرجات

Allāh subḥāne u te'ālāyı eşyānuñ tenzīye vü taq̄dīs üzre delāletiyale tesbīḥi te'vīl eyleyüp ve tesbīḥ-i ḥaḳīḳīyi nef' eylemek muḥālif-i enbīyā vü evlīyā
5 'aleyhimu's-selāmdır ve ḥayātūn her şeyde sırrıyān-ı eşyāda şıfat-ı ḥayāt ile muttaşif olan hüvviyet-i ilāhiyenüñ (M.20B) sırrıyānı vāsıtasıyladır ammā her mevcūduñ kendüye münāsib bir ḥayātı vardır ki ol mevcūdatūñ kâbilīyet u isti'dādı hasebiyle ol mevcūdda zāhīr olur ḥayātuñ levāzımı ki 'ilm u irādet u ḳudret u sem' u başar u
10 insān gibi ḥayāt ol mizācda cemi'-i levāzımıyla zāhīr olur ve eger ol mevcūduñ mizācı i'tidālden ba'īd ola ma'den u nebāt gibi şıfat-ı ḥayāt anda pūşīde ḳılur bilindi ki sırrıyān-ı ḥayāt cemād olsun ḥayvān olsun eczā-'ı 'ālemūñ cem'iyyesine sārīdir

83

کای گروه طالبان این بشنوید
مردہ سان خود را بزنده دم دهید

15 Ey (Y.27A) ṭālibān-ı Ḥaḳ³⁰⁷ ve cūyende-gān-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ³⁰⁸ bunu işidin³⁰⁹ ya'nī kendi ihtiyār u irāde vü ḳudretlerini Ḥaḳuñ irāde vü ḳudretinde ifnā vü muḳteżā-'ı beşerīyyet ve belki iḳtizā-'ı rūḥānilerini imḥā edüp ve enānīyetlerinden morde olup ney-şıfat kendilerini dem-sāz-ı ḥaḳīḳīye teslīm idenlerüñ aḥvāllerini ve
20 nāil-i ḥayāt-ı ḥaḳīḳī-'i sermedīye vāşıl olmaḳ dilerseniz morde gibi kendinizi ḥalīfe-'i Ḥaḳ olan zinde teslīm u ḥavāle idüp ihtiyār u irādetinizi anuñ ihtiyār u irādesinde ifnā ile yed-i ḡusālde meyt gibi olunuz ki

³⁰⁷ Ey ṭālibān-ı Ḥaḳ: Ey gerū-yı Ṭālibān-ı Ḥaḳ: Y

³⁰⁸ cūyende-gān-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ: -Y

³⁰⁹ “işidiniz kendüye morde gibi eyleyin ve zindeye nefes i'tā ediniz ya'nī ey gerū-yı ṭālibān-ı Zāt-ı Aḳdes ve raḡībān-ı şıfat muḳaddes çünki bende olanı bu nefes ol ḥayāt şıfatıyla mevşūf olup bizātihi tecelliyāt-ı nefḥatındandır bu nefes-i mezkūr benden istimā' eylemek ve siz daḥī irādāt ü ihtiyārāt u ḳudretlerini terk eyleyüp”: Y

84

1 کزدمش زنده بسازد همچومن
مر شمارا زنده ساز انجمن

5 Ol³¹⁰ zinde-dem velī kāmīl nefes-i ḳudsīsinde benim gibi sizi daḫi ḫayāt-ı ṭayyībe-‘i sermedī ile ḫayy u zinde u cem’iyyet-i sālīkān-ı zinde eyleyici eyleye ya’nī (اومن كان ميتا فاحيينا وجعلنا له نورا يمشى في الناس) ḫaḳīḳī ile ḫayy olmuş nāṭb-i menāb-i Muḫammedī zinde-dem velī kāmīluñ nefes-i ḫayāt-baḫṣāsinden cehl-i billāh ile morde iken ‘ilm-i billāh ile ḫayy u zinde u i’ṭā olunan nūr mārifetle beyne’l-emṣāl māṣī olup sizler daḫi nīce morde-dilleri iḫyā idesiniz ve kezālik daḫi diđerler ya’nī iḫyā iderler ve haml-i cura (...³¹¹) (M.21A)

85

10 نی بساز این راز را آرد بدم
که نیم بی دم شنوای اهل دم

Ney bu sırr-ı ṣadāya muḫārin nefesle getürüp ve nidā eyleyüp dir ki ey ehl-i dem ben bī-dem degilim aḡāh olup ve gūṣini benim kelāmım ṭarafına ṭutup ebyāt-ı āṭīyede sana beyān edeceğim maānīnūñ fehmine āmāde ol (Y.27B)

86

15 دم شناس و دم کزین چون من دمی
تا شوی دم را چون تو همدمی

Nefes anla ya’nī insān-ı kāmīlūñ kelimāt-ı maārifī-āmīzini ku ṣekden penbe-‘i ḡafleti iḫrāc eyleyüp ḫadd u maṭla’dan fehm u iz’ān eyle ki fi-l-ḫaḳīḳa ol nefes ki insān-ı kāmilden zūhūr eyleyüp libās-ı ḫarf u ṣavtle idrāk olunur ki anuñ ḫaḳīḳati

³¹⁰ “Ol nefesden nefes vermege ki ol nefesi zinde eyleyüp taḫḳīḳ sizi bencileyīn encümen-i ‘uṣṣāḳı zinde eyleye çünki sırr-ı ḫayāt-ı ḫaḳīḳī ile nefes-verici olasınız ol nefesden kendünüz zinde olup mordelikden ḫalāṣ oldıḡımızdan ma’adā ben gerū ṭalibān-ı rāh-ı Ḥudā vü sālīkān-ı mesālik-i Kibrīyāya mürṣīd ü hādīyim taḫḳīḳ siz daḫi benim gibi encümen-i ‘aṣıḳān-ı Ḥudayı zinde-sāz olasız”

³¹¹ Matbu metinde bir iki kelime kısıp silinmiş.

1 nedir anlayup müstağrik-i envār-ı mütekellim-i haqıķı ol ve nefes-i ihtiyār ile Hāzret-
i Īsā ‘Aleyhi’s-selām gibi senüñ³¹² enfās-ı tayyibe-‘i rūhāniyenden emrāz-ı nufūs-ı
şifā vü kedürāt-ı kulüb şefā bulup³¹³ tā ki sen de benim gibi deme hem-dem olasin
5 ya’nī Hakuñ şıfat-ı Raḥmāniyeti ile mevşūf olasin ve ḥalq-ı ‘ālem senüñ fuyūzāt-ı
Raḥmāniyeñ ile müstefiz olalar

87

هر که شد با اهل دم همدم دم اوست

سز دم را همدم و هم محرم اوست

Ey sālīk āgāh-ı ma’lūm olsun ki Hāzret-i Pīr ‘aleyhi Raḥmetu’l-Ḳādir
buyururlar ki hem-dem-i Pīr³¹⁴ ol her kimse ki nefes şāḥiblerine hem-dem oldı o
10 ‘aynı nefes oldı ve nefes anuñ naqđ u qatidir ‘ayān u şuhūda sırr-ı nefese hem-dem u
maḥrum oldı pes ṭālib-i rāh-ı Hāqa lābüddür ki kibrit-i aḥmerden i’zā olan³¹⁵ bir
şāhib-dil-i mürşid-i kāmīlūñ ve mürebbi-‘i fāzılıñ dāmen-i pākine teşebbüş eyleyüp
ḥıdmet-i şerīfesinde elif mişāl yek-tā olan qāmetini dal gibi du-tā eyleyüp kemer-i
himmeti meyānında berk u ālāyiş-i dünyā vü mā-fihāyı terk eyleye

88

15 دم وجودم میدهم بیدم نیم

چون عدم بی او ازان در دم نیم

Nefes-i Raḥmanī ki anuñ şūr-ı mümkinātla tecellīsinden ‘ibāretdir bana
vücūdu ol tecellī ‘iṭā eder ben ol tecellīden münfekk degilim (Y.28A) ol tecellīsiz
‘adem-i şarfim andan ötürü ol tecellīden fānī (M.21B) olup ve ol tecellīnūñ ‘iṭā
20 eylediği vücūd ile baķı olurum

³¹² senüñ: -M.

³¹³ bula: Y.

³¹⁴ hem-dem-i Pīr: -Y.

³¹⁵ olan: olup Y.

89

1 دل تهی کن هم چو من شودم شناس
کو چو من از دم یکی همدم شناس

5 10 15 20

Çalbinî kedûrât-ı nefsâniyeden ve vesâvis-i şeytâniyeden tehi eyle ki yel-i nefes ve ğubâr-ı vesvese-‘i şeytân birbirine mezc olup balçık mişâl mir’ât-ı çalbine âlûde olup bu jengâr ile âyine-‘i çalbinî mükedder eylemişlerdir mişkale-‘i (لااله الاالله) ile şikal urup mişkâ vü ta’likât-ı dünyâ vü mâ-fihâdan maḥlî eyleyüp benim gibi dem-şinâs olup ḥaḳîḳatle ol ufḳ-ı yemn-i ḥaḳîḳîden ṭulû’-u şems-i ḥaḳîḳâtün³¹⁶ ziyâsından zerre mişâl nabûd olup (ما وحد الواحد الا الواحد) sırrıyla müserrâ ol çanı benim gibi nefesden hem-nefesi fehm eyler kimse var mıdır ya’nî sûretten ma’nâyı anlamayup belki sûreti ‘aynı ma’nî görüp (فا ينما تو لو افتم وجه الله) sırrına maḫhar olmuş var mıdır yokdur

90

تا نسازد کس چو من دلرا تهی
کی ز صاحب دم بیابد آگهی

15 20

Āġâh-ı mâ-hüvel-maḫşûd-ı Cenâb-ı İlahîden fehm eylemekdir mâ-dâm ki tâlib-i şâdık benim gibi çalbinî ğubâr-ı ġayrıdan tehî eylemeye mütecellîden ḥâne-‘i çalbe tecelliyât-ı zâtiye vü şıfatiye vü esmâiye teşrîf eylediği zâmanda kaçan âġâhlık bulup ol tecellîye-‘i idrâke kadar olur ki demişler (beyit):

تجلی حق ناگاه آید
اما یر دل آگاه آید

20

Ve denilmiş tâlib-i esrâr-ı Ḥaḳ müktebes-i envâr-ı Vücûd-ı Muṭlaḳ olanlar butîmâr gibi gerek leb-i deryâda oturup müterakıb olur her bâr ki ḫitân-ı baḫırdan bir şey zâhîr ola fil-ḫâl aḫz eyleyüp âḫire muntazır olur (Y.28B) pes tâlib-i Ḥüdâ olan

³¹⁶ ṭulû’ eyleyen şems-i ḥaḳîḳî: Y.

1 müsterşid-i şādık daḡi leb-i deryā-‘ı vaḡdetde sırr-ı be-ḡabīb murāḡıbe eyleyüp
başar-ı başiretten baḡre eyleyüp nigerān ola nāḡāḡ baḡr-ı ḡaḡīḡat cūş u ḡurūş
eyleyüp māḡiyāt-ı esma vü şifāt-ı zāḡīr ola mişāl-i Putīmār kendüyi yem-i aḡadiyyete
endāḡte eyleyüp şeyd eylediḡi māḡi-‘i ḡaḡīḡīyi tenavilden sonra āḡire mütereşşid ola

91

5 ساز من از سوز دم زین آگهی ست
بس که بهر دم سراسر دل تهی ست

(M.22A) Benim sāzım³¹⁷ nefḡa-‘i tecellī-‘i “و نفخت فيه من روحی”den ‘ibāret
olan nefesūñ ihraḡındandır benim sāzım³¹⁸ bu āḡāḡlıḡdandır öyle āḡāḡdır ki tecellī-‘i
mezḡürden ötürü gönül başdan başa tehīdir ve gönül başdan başa ol vaḡt tehī olur ki
10 gönlüñ eḡvār-ı sab’asından her yerini be-kemāle ḡuzūr-u mürşid-i kāmilde taḡşil ve
merātıbını tekmīl eyleye imdi her sālikūñ kendi neşesinūñ ḡābiliyyet u isti’dādı
müktezāsıyla bir mi’rācı vardır ve mi’rāc-ı sālikūñ ol vaḡt tamām olur ki eḡvār-ı ḡalbi
yedi ḡavrādañ ānā meḡşūf olup bu fütūḡāt-ı rūḡānīyeden seyr-i ma’allāḡ aḡā naḡt u
ḡaḡī ola. Ma’lūm olsun ki eḡvār-ı ḡalb yedi türlüdür ki ḡaḡ-ı celle ve ālī buyurur: (ما
15 لكم لا ترجون الله و قا اوقد خلقكم اطوارا ve Muşḡafā şallallāḡü te’ālā ‘aleyhi ve sellem
buyurur: (الناس معادن كمعناد الذهب والفضة) ve bunlardan her biri ma’denūñ gevheridir.
ḡavr-ı evvel: Mertebe-‘i maḡdeme-‘i şadırdır ki maḡal-i ma’den gevher-i İslām ve
maḡḡar-ı (افمن شرح الله صدره للا سلام فهم على نور من ربه)dir vaḡta ki şudur-ı gevher-i
İslāmdan ḡālī ola maḡal-i küfr u şirk (Y.29A) u vesvese-‘i Şeyḡān olur nitekīm
20 ḡur’ān-ı ‘aḡīmde işārāt olundu (الذى يوسوس فى صدور الناس) ve bu ḡavırda nefse nefsi-
emāre ve seyre seyr-i illallah u ‘ālemīne ‘ālem-i şehādet u zḡḡūr eyleyen ḡālete meyl
derler ve bu ḡavr dār-ı şerī’atdır ve envārdan nūr-ı ezraḡı zḡḡūr eyler ve bu maḡām-ı
eyyāmdan yevm-i septe mensūbdur nitekīm ḡavm-ı ḡureyş Daru’l-Nedvīde
Muḡammed Muşḡafā şallallāḡü te’ālā ‘aleyhi ve selleme mekr içün cem’ oldılar bu
25 makāmda Daru’l-Nedvīden murād şudūr-ı ḡavm-ı ḡureyş ve ḡavm-ı ḡureyşiden
murād ḡavā-‘i nefsāniye ve Muḡammedden murād rūḡdur Ebubekirden murād ḡavā-
‘i rūḡaniyedir pes imdi bu maḡāmda ḡavā-‘i nefsāniye şudūrdan cem’ olup dāimā

³¹⁷ Benim sāzım: -M.

³¹⁸ Benim sāzım: -Y.

1 mekre meşğul olurlar sâlik-i şıdkıyla Hâkka müteveccih ola Allâh ‘avniyle bunların mekirleri def’ olur ve nücûmdan kâmere mensûbdur zirâ kâmerde olan hâşşa şudûrda daği mevcûddur nitekîm her kâbil kâmerden renk aldığı gibi talib daği her kime mukâbil (M.22B) olsa ânuñ nûrâniyetinden müteasır olur ve enbiyâdan Âdem

5 ‘aleyhi’s-sellâma mensûbdur nitekîm Âdem ‘aleyhi’s-sellâm âbu’l-evlâd olduğu gibi şadır daği etvârûñ ibtidâsı münşâidir ve daği mazhar-ı şem’dir. Tavr-ı şânî: Mertebe-‘i şâniye-yi kâlbîdir ki mağal-i gevher imândır ve maqâm-ı nûr-ı ‘ağldır ki Hâzret-i Hâk cellet-i ‘âzimate buyurur (كتب في قلوبهم الايمان) ve bu tavırda nefse nefsi levâme ve seyre seyrullah ve müşâhede eylediği ‘âleme ‘âlem-i berzah ve zâhîr olan hâlete

10 muhâbbet dirler ve tavr-ı dâr-ı tarîkatdır ve envârdan nûr-ı eşfer zâhîr olur ve maqâm-ı eyyâmdan yevm-i ahade mensûbdur zirâ Allah te’âlâ semavât u arzı bu günde halk eyledi semavât-ı ma’neviye ve arz-ı ma’neviye daği (Y.29B) sâlike bu maqâmda zuhûr eder ve nücûmdan Uţâride mensûbdur nitekîm³¹⁹ Uţâridüñ hâşşası ‘ilm u hüner olduğu gibi kâlb daği şıdk u ‘ilm u hüner ile mevşûfdur sâlik bu

15 maqâmda Uţârid hâşşası ile hâşşalanur ve Uţâriden murâd necm-i muhâbbetdir ve daği enbiyâdan ‘aleyhimü’s-selâm Nûh ‘aleyhi’s-selâma mensûbdur Nûhdan murâd rûhdur ki kavâ-yı nefsanîyeyi da’vet eyler ve deryâdan murâd şıfat-ı celâldir ki kavâ-yi nefsanîyenüñ tâbi’ olmayanını ifnâ eyler gemîden murâd vücûd-ı insâniyedir rûh-ı kavâmiyle halâş bulup Hâkka müteveccih olur ve bu maqâmda esmâ-‘i ef’âlüñ âşârı

20 meşrebiyetce tâlîbe vâşıl olur. Tavr-ı şalîs: Mertebe-‘i şalîse-‘i kâlbîdir ki mağal-i muhâbbet u ‘aşğdır ki kâlbüñ bu tavrına şegâf derler mağlûkatüñ ‘ışk u muhâbbetüñ vuşulu bu mertebiyedendir nitekîm Allah subhâne ve te’âlâ Hâzret-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ ‘ışkıyla tâcü’l-nisâ Zuleyhânuñ haqqında (قد شغفها حبا) buyurdu ve bu bâbda Mecnûn-ı nâm-dâr demişdir (beyt):

25 احب بحبها طلعات تجد
وما شغفى لها لولا هو اها

وما حب الديار شغفت قلبى
ولكن حب من سكن الديار

³¹⁹ nitekîm: -M.

1 Bu ıavruñ nefesine nefsi-i mülheme ve seyrine seyr-i ‘alî’u-llah ve vâşıl olduğı
‘âleme ‘âlem-i ervâh derler ve bu maķâmda bir âlem dağı vardır ki ol ‘âlemde bir
şehr-i ‘azîm (M.23A) vardır ve bir ķapûsı vardır o ķapûnuñ iç yüzünde sađ tarafında
bir deyr ve şol tarafında bir meyĥâne vardır ve ol şehre her kim varır pîrlerüñ
5 himmetiyle ve zühd u taķvâ vü riyâzetle ve Ĥaķķuñ ‘inâyetiyle varır ve ol ‘âlemde
sâkin olanlaruñ lisânı (Y.30A) bu ‘âlem ĥalkınuñ lisânından başķadır kaçan kim bir
sâlik ol ‘âleme vâşıl olsa ânuñ arķasına ĥâline münâsib bir ĥilķat giydirirler ol
‘âlemüñ ĥilķatinuñ lisânına ‘âlim olur ve nazâr eyler görür ki ol deyr dürlü şüretlerle
10 mesrûr olmuş ve ol meyĥâne de envâ’-i çalgûlarla meclisler ķurulmuş ve ĥûb-rûylar
ellerinde ķadeĥler tutup karşû gelürler evvelâ ‘aķluñ alurlar ba’dehu ‘ışķ şarâbın
içirüp mest eylerler ta’yînât u zühd perdesinden tecrîd ederler ve ba’dehu
gözlerinden perde ref’ olup nazâr eder görür ki ol meyĥânenüñ meyĥânecisi ve ehl-i
meclis ve ĥûbları ve ol deyrüñ ruĥbânları Ĥaķķuñ ‘aşķıyla mütecâzib olup mest u
ĥayrân olmuş cânları tab’iyet-i bedenî taalluķundan münķatı’ olup Cenâb-ı ‘İzzetde
15 ser-gerdâñ olmuşlar şöyle kim cümlesi câmidelerdir güyâ kim bir ķuru taşvîrdir
ammâ dâim ĥareket eyler İbn-i ‘Abbâs Ĥazretleri buyurmuşlar ki “Ben ol ‘âleme
vardım benim gibi bir şeyĥ-i ekber gördüm elime bir almâ verdiler ki yer ile gök
arasına şığışmaz elime aldım âvucûma şığdı ne elim büyüdü ve ne almâ da küçüldü
ehl-i ĥâle bu temsilâtndan murâd neydu ki? ma’lûmdur bu maķâmda nümâyân olan
20 ĥâlete ‘aşķ derler ve bu maķâm maķâm-ı rûĥ ü dâr-ı maârifetdur ve nûr-ı aĥmer
hüveydâ olur ve bu ıavra ıavr-ı Yaĥya derler Yaĥya ‘aleyhi’s-selâmuñ ba’zı ĥâşşası
bunda zuhûr etdiği için ol ĥâşşa oldur kim cemi’-i maĥlûķât ânün yanında beraber
ola eger ehl-i imân ve eger ehl-i küfr bundan (Y.30B) ĥayr-ı ĥavaşş yaĥyâ veya
keşîrdir bu ķadar beyân kâfidir sâlik bu maķâmda ĥavaşş-ı zehre ile şıfatlanur
25 zühreden murâd vücûd-ı³²⁰ necm-i ‘ışķ u muĥabbetdir ve bu ıavr-ı eyyâmdan yevm-i
işneyne mensûbdur niteķim Ĥaķķ Te’âlâ şems u ķameri bu günde yaradup eflâk-ı
seyretirdi eflâkuñ ma’nevîyede seyretirmekle ķalbe rûĥ bu vâdide zuhûr buldu.
ıavr-ı râbi’: Mertebe-‘i (M.23B) râbi’ ķalbdır ki maĥal-i gevhher müķeşâfa vü
müşâhede vü rûiyyetdir Allah subĥâne vü te’âlâ (ما كذب الفؤاد مارأى) ķavl-ı şerîfiyle bu
30 mertebeye işâret eylemişdir bu ıavırda nefse nefsi-i muţmaîne seyre seyr-i ma’allâh
ve meķşûf olan ‘âleme ‘âlem-i ĥâķıķat derler ve zuhûr eyleyen ĥâlete ĥâlet-i vuşlat

³²⁰ vücûd: -M.

1 derler ve maḥal-i mervi dār-ı ḥāḳīḳatdır nūra beyz-i hūveydā olur ve maḫzar-ı
‘ālemdir ve maḳām-ı Ḥāzret-i Ma’nevī ve Cibrīl-i Ma’nevī ve mecmū’ül-mücerrīndir
ve her maḳāmda olan ıtlāḳātuñ her birinde veche-‘i keşire vardır beyān-ı taṭvīle
yetişdurur ve sālīk bu maḳāmda bī-ḫarf u bī-şavt u bī-lisān irci’-ī ḫiṭāb ile muḫāṭab
5 olur ve seyr-i esmā vü şıfāt bu vādide zūhūr eyler ya’nī tevḫīd-i esmā vü şıfātuñ
ma’rifeti ḫāşıl olup ānun vesīlesiyle Ḳur’ān’uñ vesāir eşyānuñ ḫāḳīḳatine icmālen
intikāl eyler ve her şeyi emrinde müşāhede eyler bir vechle ki semāvāt u arzīn ve
bunlarda olan eşyānuñ kullisinün feyzini ve vücūdunı kendüye mesned görüp (من
عرف الله طال لسانه) ma’nāsıyla müteḫāḳıḳ (Y.31A) olur ve bu zūhūrātdan hikmet budur
10 ki Ḥāḳ Te’ālā-yı Celle zikre bu eşyāyı keyfiyetle tertīb eylemişdir ulūhiyet u
ma’ālūhiyet ubūdiyet u ma’būdiyet ḫālḳiyet u maḫlūḳiyet irtibātı ne yüzdendir
bildirmesi mümkün olan insāna ḳābiliyeti miḳdārı ‘ālem-i insāniyede ‘aks gösterir
pes semāvāt u arzīnde olan eşyādan murād ‘ālem-i insānide olan ma’nā neydir ve ol
maānī kuvā-i insānide mevcūddur ki zāḫīrde cümleñ feyzi zāt-ı insāniyeye
15 mensūbdur pes imdi fi-l-ḫāḳīḳa ruḫ-u insāniyenüñ kendi nefesine rubūbiyetle
tecellisidir tā ki sālīk Ḥāḳḳ’uñ mevcūdātta rubūbiyeti ne yüzdendir müşāhede ḳılıp
(من عرف نفسه فقد عرف ربه) ma’nāsıyla müteḫāḳıḳ ola zirā insān cemi’-i eşyā-yı
cami’dir gerekse āfāḳda bilfi’l mevcūd olsun ve gerek olmasun ve gerekse mümkün
olsun ve gerekse mümteni’ olsun cami’iyetüñ ma’nāsı oldur ki her şeyüñ ma’nāsı
20 ‘ālem-i nefesde³²¹ şābitdir ve ol ma’nā insānuñ eczāsındandır ol ma’nā ḳaçan kim
enfesde taşvīr oluna idi ol şeyüñ şeklinde zūhūr (M.24A) eyler idi ya’nī eger āfāḳa
ḫurūc eylese idi bi-‘aynihī ol şey’ kendi olur idi pes bu zūhūrātdan murād ‘ālem-i
insānide olan maānīñ zūhūrudur ve bu ṭavr yevm-i şelīseye muḳābildir nitekīm bu
25 günde Yaḫyā ‘aleyhi’s-selām ḳātl edilir ve ānuñ ḳātline bir kız sebep oldu bu
maḳāmda vücūd-ı Yaḫyā ‘aleyhi’s-selāmdan murād rūḫdur ḳātl eden kāfirden murād
pertev-i Celāldir kız nefsi muṭmaīnedir pes imdi rais-i nasık ḳat’ olmaḳ gerek tā kim
(Y.31B) ser-i maḳāmda ‘anāşırdan ḫalāş ola ve şems-i ma’nevī bu maḳāmdadır ol
ecelden ṭavr-ı şemse daḫi denilir veche-‘i münāsebeti ceḫd edip vücūdunda bula-gör.
Ṭavr-ı ḫāmise: Mertebe-‘i ḫāmīs cenettü’l-ḳalbdır ki muḫabbet-i Ḥudāya maḫşūşdur
30 ki muḫabbet-i kevnīyenüñ ve ‘aşḳ-ı ‘ālemīñ ol mertebede yeri yokdur ve bu ḳalb
ḡayr-ı Te’ālādan ṭahirdir ve buna beytū’l-ḫarām daḫi derler ki üzerine Ḥāḳuñ ḡayrı

³²¹ nefes: enfes Y.

1 olan dāhîl olamaz ki insān-ı kāmīlūñ ƣalbīdir ve bu ıavırda nefse nefsi-rāzīye ve
seyre seyr-i fillah ve sālīkūñ bu maƣāmda sātīr oldıƣı ‘āleme ‘ālem-i erkān derler ve
mevşūf oldıƣı hālde hāl-i hayret derler ve mazhar-ı irādetdir ve bu mertebe maħal-i
5 cem’dir ya’nī zevāt-ı cüz’iye-‘i insānīyenūñ Zāt-ı İlahīyede istihlākın müşāhede
ƣılmaƣdır bir vechle ki cümlesi ta’yīnātdan ģuruc edip ta’yīn-i aħadde müteayyīn ola
imtiyāz-ı keşretten mücerred oldıƣı hālde ve bu maƣāmda tevĥīd-i zāt ģāşıl olur
dördüncüde tevĥīd-i şıfāt üçüncüde tevĥīd-i ef’āl ģāşıl olur ve daħi mertebe-‘i tevĥīd
altı nev’dir üçü mertebe-‘i mev’-i insānīde ve üçü merātıb-i ilāhīdedir ve bu tevĥīdāt-
10 ı şüretā birbirine müşābihdir mişālen tecellī iki dürlüdür biri zāt-ı insānīyenūñ
tecellīsīdir ve biri zāt-ı ilāhīyenūñ tecellīsīdir ikisinde bile mevcūdāt-ı bil-küllīye
maħv olur ammā birinde ‘aks ve birinde ‘ayndır tecellī-‘i şıfātīye ve ef’ālīye daħi
buna ƣıyāsdir³²² (Y.32A) mā-dām ki sālīk mücāhedāt-ı şer’īye sebebiyle kendiden
mütesellīğ olmaya vaƣı’ olan tecellīyāt u envār u maārif cümlesi kendiden (M.24B)
15 nāşīdir ve tecellī-i zāt-ı insānīyenūñ reisi tecellī-‘i ef’āl-i ilāhīyenūñ ƣademine
müteşaldır anā mīrātdır zirā zāt-ı Ĥaƣ şıfāt u ef’ālīyle mekāndan münezzeħdir ve
devr-i insānīyenūñ tamāmından şonra devr-i ilāhīyenūñ ibtidāsīdır ki ol sālīkūñ ser-a-
ser gönlü tehī olup ve vücūdun Ĥaƣƣūñ vücūdunda maħv eyler ya’nī vācid u mevcūd
u vücūd şāhīd u meşhūd u şuhūd u muħīb u maħbūb u muħabbet u keşīrāt u
20 ta’yīnātdan ne var ise bir görüp hemān zāt-ı vāħīd ƣālur³²³ bunuñ taħƣīƣi budur ki
veche-‘i insānīyeden ta’yīnāt-ı mürtefi’ olup ‘ālem-i zāta intīƣāl ile ol hālde insān-ı
zātından ģayrı bir nesne müşāhede eylemege ƣādīr olmaz zirā ol keşīrāt-ı ģaħƣ-ı
insānīyeye intīƣāl eyler madāmki cihhet-i ģaħƣīyeye müteveccih olmaya aħvāl-i
keşīrātı müşāhedesi³²⁴ mümkün olmaz nitekim ‘aƣl-ı māħiyet-i insānīyenūñ
25 teşĥīsātından ve cem’-‘i i’tibārātından ƣaı’-ı nazār etse emr-i vāħīdden ģayrı nesne
ƣalmaz ki nefsi māħiyetdir ƣāçankim sālīk kendü³²⁵ zātına vāşıl ola (من عرف نفسه فقد
عرف ربه) ma’nāsıyla müteħaƣıƣ olur bi-ħesabü’l-isti’dāt ve bu ıavra ıavr-ı İsevīye
denilir sālīk keşf u irfān züllesinden tecerrüd buldıƣı içün ve eyyāmdan yevm-i
erbā’ya muƣābīldir Ĥaƣ Te’ālā bu günde şuyu ģaħƣ eyledi ve hem Fira’vūnu ģarƣ

³²² ƣıyasdır: ƣıyasla Y.

³²³ ƣalur: ƣılır

³²⁴ müşāhedesi: müşāhede Y.

³²⁵ kendü: -M.

1 eyledi ve bu vādīde İ̄sādan murād rūh-ı insānīdir ve kı̄vm-i Fira'vūndan murād nefsi-
emāre ve ānuñ kı̄vvāsıdır ve Nīlden murād baħr-ı (Y.32B) fillāhdır vaķtā ki nefsi-
emāre cemi'-i kı̄vvāsıyla baħr-ı fillāha ğarķ olmaya vāşıl-ı Hāķ olmaz. Tavr-ı şādis:
Mertebe-'i sādise süveydā-'ı kı̄lbdır³²⁶ ki maħal-i ilm-i ledūnīdir ve bu tavra Beytū'l-
5 Hikmet dahī derler ve bu maķāmda tecelliyāt-ı kı̄udsīye ve vārīdāt-ı 'ulūm-u
Rabbāniye ħāşıl olur ki Hāķ celle ve 'alā ve 'alimū'l-ademe'l-esmā-i küllehā³²⁷
Kelām-ı Kı̄adīmīnde³²⁸ buyurur: (و علم آدم الاسماء كلها)³²⁹ melāike ve 'ulum-u aħadiyyet u
maārīf şamedīyetden ħayrān kı̄alurlar bu maķāmda nefse nefsi marziye ve seyre ser-i
'anallāh derler³³⁰ bu maķāmda sālīk-i 'ālem-i ğayb hüvīyetde tayarān eyler ve
10 nümāyān olan ħālete ħālet-i fenā derler ve bu tāvırda ki dār-ı zātıdır nūr-ı esved zuhūr
eyler ve bu maķāmda nefes u kı̄alb u 'aķl u rūh u sır mümtezic (M.25A) olup ħayāt-ı
'ālemīye ile ħayy olup şey-i vāħid olur nitekim buyurulmuş bir kimse ki ħayāt-ı
'ālemīye ile ħayy ola ebeden ol kimse ölmez ve bu tāvır mazhar-ı kı̄udretıdır ve ħilāfet-
i insāniyedir zirā ħilāfet-i ħaķķāniye yedinci tavrı tekmīlden şonra olur ħilāfet-i
15 insāniye oldur ki kı̄avā-'i insāniyeyi irşād için emr olunur ve ħilāfet-i ħaķķāniye
oldur ki ħalkı irşād için emr olunur ve bu maķāmda sālīk Meriħ ħaşşasıyla
ħaşşalanur nitekim Meriħ kı̄atlı eylemek ānuñ³³¹ te'şiridir 'ālem-i enfesde Meriħden³³²
murād necm-i tevħīddir kı̄açan tūlū' etse cem'i varlığ ve kı̄avā-'i 'inādiyeyi maħv
eyler beşinciden şonra sālīkuñ nefsi nefsi rāziye ve yedinciden şonra merziyedir pes
20 imdi bu maķāmda rāziye ve merziye cāizdir iki i'tibār ile kursī-'i insāniye ve kursī-'i
Kibrīdir ve ikinci i'tibār ile kursī-i İlahīyedir merziyenūñ (Y.33A) ħavvāşı taħliķ-i
bi'aħlaķullāh ve terk-i beşerīyet u taħtīf-i 'ālī ħalkullāh u taķrib-i illāllah u fikr-i fillāh
u şefā fi-nūrallāh u liķā fi-zātullāh. Ve daħi ħilāfet iki kı̄ısımdır biri şūriye ve biri
ma'nevīdir şūriye oldur ki şerī'atūñ zāħirinde 'adālet için neşb oluna ve ħilāfet-i
25 ma'nevīye oldur ki baħın-ı şer'ūñ taşrifi için neşb oluna ve bu maķām maķām-ı kursī
vū kı̄uţbu'l-kı̄uţāb maķāmıdır ve berzah-ı Kibrī ve vaħdet-i Kibrīdir bu bir vādīdir
bunuñ ehl-i Hāķķa söyler ve Hāķdan işidir ve her şeyden Hāķķı müşāhede kı̄ılır ve
her birinden bī-ħarf u bī-şavt kelām zāħir olur bu sebebden sālīk ħayretde kı̄alup ve

³²⁶ süveydā-'ı kı̄lbdır: süveydādır Y.

³²⁷ 'alimū'l-ademe'l-esmā-i küllehā: -M.

³²⁸ Kelām-ı Kı̄adīmīnde: -Y.

³²⁹ Bu Arapça metin Yazma nüshada bulunmamaktadır.

³³⁰ bu maķāmda nefse nefsi marziye ve seyre ser-i 'anallāh derler: -M.

³³¹ ānuñ: -Y.

³³² Meriħden: -M.

1 müstağriğ olur ve bu maqāmda sālīk Müşteri havvāşıyla müteḥakkıq olur olur³³³ ki
āḥirūñ mülkünü alup āḥire vermektir ol ḳuṭbu'l-ḳuṭābuñ ḥālidir ve 'ālem-i enfesde
Müşteriden murād necm-i vaḥdetdir ḳaçankim ṭulū' eylese ḥayreti ziyāde eyler zirā
vaḥdet keşrete mīrāt olur ol sebebden ehl-i keşret görüp müteḥayr olur ve bu ṭavrın
5 neziri yevm-i ḥamīstir ki İbrāhīmle Hācerūñ ḳışşası bunda vaḳı' olmuştur çünki
cān-ı İbrāhīm Hācer nefs-i rāziye ile cem' ola İsmāil zuhūra gelür ki ol nūr-ı
nübüvvedir (M.25B) ve ba'dehu ehl-i irşād olur ve bu ṭavra Musevīye derler bu
vādide sālīkden zāhīr olan maārif ve esrār-ı ism-i Kelīm ile ism-i Alīmūñ
tecellīsinden ḥāşıl oldığı için sālīk bu maqāmda 'ilmle şevḳle mütelezziz olup esrār-ı
10 zātinden muḥteci olur bunu daḥi ifnā eylemek lāzımdır. Ṭavr-ı sābi': Mertebe-'i sābi'
ḳālbdir³³⁴ ki maḥzen-i esrār-ı ilāhīdir ve ana Beytü'l-'Aza derler ki ḳalb-i ekmeldir
(وهولذى لا يظهر مما فى با طنه اثرعلى ظاهره) ve bu murād-ı ekmel (Y.33B) "حضرات
"تقربرايكماله رسانيده است" menāzil-i sāirin ve merāhil-i sālīkin bu maqāmda münḳaṭı' ve
mün'adim olur ki (ليس وراءالله المرمى) ve bu ṭārifeden ḥaber vermek mümkin degildir ki
15 هم الذين خرجوا من تعينات الروحانية الى الهوية قل لو كان البحر مئاد الكلمات زبي لنقد البحر قبل ان تنقد
(كلمات ربى ولوجعنا بمثله مددا) ve maḥzar-ı ḥayāt-ı zātīdir ve bu ṭavrda nefes u ḳalb u 'aql u
rūḥ u ser i'tibārı münṭeḳi' olup nefes maqāmında i'tibār olunan vücūd-ı ma'nevīye
rūḥ-ı ḳudsī tesmīye olunur ve bu ṭavrda seyre seyr-i fī-billāh³³⁵ derler bu maqāmda
sālīk 'ālem-i keşret u vaḥdetde ṭayrān eder ve zāhīr olan ḥālete ḥālet-i beḳā derler ve
20 vārīdāt-ı küll u nūr bī-niṣān tecellī eder ki ḥafā-'i muṭlaḳdır ve maqāmı³³⁶ cem'ü'l-
cem'dir ya'nī zāt-ı cüzīyenūñ zāt-ı Ḥaḳda istihlākın müşāhede ḳılur ve bu vādide ser-
āvāzını āşkerā ḳılur ve fenā ender fenā ve beḳā ender beḳā ve faḳr tam bundadır ve
cem'-i ta'yināt-ı ef'āliye ve şifātiye ve zātīye 'ālī vechü'l-kemāl bunda beḳā bulur ve
vuşlat-ı 'azīm bu maqāmdadır reng-i ta'yinden münezzeh bī-niṣāndır beyāna ḳābil
25 degildir ve müteḥā-yı sülūḳ bi-ḥesabü'l-küllīye bu maqāmdadır ve bundan murād
devr-i insānīyede sülūkuñ münṭehāsıdır ammā devr-i İlāhīyede sülūkūñ ibtidāsıdır ki
beyān olunan ef'āl Ḥaḳkuñ tecellīsıdır ve ebrāruñ sülūkünüñ intihāsıdır ve
maḳrebīyenūñ ibtidāsıdır maḳrebinūñ intihāsı enbīyānuñ ibtidāsıdır ve enbīyānuñ
intihāsı Ḥazret-i Muḥammed Muştafā şallallahü te'ālā 'aleyhi ve sellemūñ ibtidāsıdır

³³³ olur: -M.

³³⁴ ḳālbdir: -Y.

³³⁵ seyr-i fī-billāh: seyrullāh Y.

³³⁶ maqāmı: -Y.

1 pes imdi bu eṭvār-ı sab'āda her sālīk de³³⁷ (M.26A) bir degildir ya'nī³³⁸ ba'zı
sālīke³³⁹ ṭavr-ı rabi' olan (Y.34A) ba'zısına nisbet ṭavr-ı ḥāmīs ve ba'zıya nisbet ṭavr-
ı sādīs ve ba'zıya nisbet ṭavr-ı sābi' olmaḡ cāizdir ki (الطرق الى الله بعدد انفس الخلاع)dir
ki eger çı ṭarīḡ-i vaḥdetdir bi-ḥesabü'l-meşārib mütefāvetdir bu maḡāmda sālīk (قلب
5 (المؤمن بين اصبعي الرحمن يقبلها كيف يشاء) ma'nāsıyla muḡaḡḡāḡ³⁴⁰ olur zirā bundan ōnra
sālīkūn emrinde ve i'tibārında istiḡlāl ḡalmaz her ne kim Ḥaḡ iḡtiyār eder murādı ol
olur ve Ḥaḡḡūn murādına tābi' olup kemāl-i 'ubudīyetle müteḡaḡḡıḡ olur ammā
kemālden o kendin evvelā sālīk murād edinir ba'dehu Ḥaḡ Te'ālā murādın feyz eyler
pes imdi kemāl-i 'ubudīyet olmadı zirā Ḥaḡḡı kendi murādına tābi' ḡılmaḡ min
10 veche istiḡdāmdır ve nevā' rubūbiyetden ḡālī degildir bu maḡāmdan taḡşīlden ōnra
Ḥaḡ ile maḡām-ı kursīde ḡarār eyler ḡalḡı irşād iḡün. İki kere irşād iḡün emr
olunmaḡa sebep oldur ki evvelkide ḡavā-'i nefsanīyeyi farzā ḡalḡı naḡlā irşād eyler
ikincide farz-ı nāfle ve nāfle-i farzā müteḡalib olur zirā da'vet-i ḡalḡla ḡavā-'i
nefsāniye müte'iz olur müsteḡil-i da'vet lāzım degildir pes imdi maḡām-ı sādīs
15 beşinciden ōnra icmāl yedinciden ōnra tafşīl oldı icmālde ḡavā-'i nefsanīyenüñ
irşādı farz u tafşīlde ḡalḡuñ irşādı farz oldı ve bu maḡāmda maḡvden ōnra gelecek
sālīkūn nefsi merziye olur ve bu maḡāmuñ ba'zı alāimi budur ki kāḡ āşār-ı cemāl ve
kāḡ celāl zuḡūr eyler kāḡ li-mā'allāḡ ōbetüñ nūş eyler³⁴¹ kāḡ Ḥaḡ Te'ālā-'ı Celāl ile
setr eyler kāḡ ḡāmūş kāḡ lisānından 'ilm u irfān cārī olur kāḡ vaḥdet kāḡ (Y.34B)
20 keşret kāḡ vuşlat kāḡ firḡāt kāḡ 'āşıḡ kāḡ ma'şūk kāḡ zulmet kāḡ nūr kāḡ evvel kāḡ
āḡir kāḡ bāḡın kāḡ zāḡir olur³⁴² ve bundan ḡayrı nīce aḡvāl bu maḡāmuñ ehlinden
zuḡūr eyler ve bu maḡāmuñ ehline ṭarīḡ-i meşāyiḡde Ğavş-ı 'Azam denir ism-i
'azama mazḡar oldıḡı iḡün ve daḡı ṭavr-ı Muḡammediye denilür aḡlāḡ-ı
Muḡammediye bu ṭavruñ ehlinden zuḡūr eylediḡi iḡün (M.26B)

92

25 نی زدم زین آگهی ساز اوراست
کز نوا عشاق را راز اوراست

³³⁷ de: -M.

³³⁸ ya'nī: -Y.

³³⁹ sālīke: sālīkde Y.

³⁴⁰ muḡaḡḡāḡ: müteḡaḡḡık Y.

³⁴¹ kāḡ li-mā'allāḡ ōbetüñ nūş eyler: -M.

³⁴² olur: -M.

- 1 İnsân-ı kâmil u merd-i fâzıl nefis-i rahmâniye ile mu'ber nefesden kelimât-ı pend ü naşhi bu âgâhlıktan ya'nî feyz-i aqdesden bilâ-vâşıta ahz u fehm eyleyüp götürücüdür ki 'uşşâka şuret-i kelâm-ı pend-âmîzden esrâr-ı "و نفخت فيه من روحی"den sır götürücüdür

93

- 5 کو چو نی سر پا تهی دل اهل راز
تا شود آگه از ان سوز و ساز

- 10 Çani-'i minvâl-i meşrûh üzere eṭvâr-ı sab'a-yı ḳalbiyeyi be-kemâle tekmīl idüp mişâl-i ney başdan ayağa tehî-dil ve ta'liḳât-ı kevneyn u mâfihmâdan 'ârî ehl-i râz var mıdır tâ sūzuñ ve sâzuñ sırrından âgâh ola ya'nî münşâ' sūzına maḳamdandır ve ḳanḡı tecellînuñ muḳtezâsıdır ve menba'-ı şedâ neredendir ve neden zuhūr ider ve ḳaḳîḳat nedir bilâ-vâşıta Ḥabîr-i Ḥaḳîḳî olan zât-ı aqdesden fehm eyleye bir ṭâlib-i şâdiḳ ki tecellî-'i Ḥakîm ü Ḥabîr ânuñ hucre-'i ḳalbini ney gibi teşrîf eyleye ol ṭâlib mâ-hû'l-maḳsûdu bi'l-zât Cenâb-ı 'İzzetden fehme ḳadir olur

94

- 15 سوز و ساز نی ز دمسازش نوا
جز تهی دل کس نیابد ای فتا

- 20 Neyüñ yānup yaḳılması ki tecellî-'i zātuñ aḫrâḳından 'ibâretdir ve evvel yanup yaḳılmaḳla getürdigi kelimât-ı ḳudsiyye vü nefhât-ı insiyenüñ demsâzına (Y.35A) tecellî-'i şifât-ı zât-ı Rahmânîdir fi'l-ḳaḳîḳa andan zuhūr-ı naḡmedir ya'nî ol tecellîden zâhîr u bâṭın olur "و نفخت فيه من روحی" sırrıdır ki şuret-i ḳarf ü şavt ile idrâk olunur mâsivâdan tehî-dilüñ ḡayrı kimse ey yekît eglenüp levḫ-i dile bu sırrı kilik-i Ma'nevî ile taşîr u taḫrîr idemez

95

رو چو نی شو سر بسر تو دل تهی
گر ز دمسازش بخواهی آگهی

1 Bundan sonra Hâzret-i Pîr ‘aleyhi rahmetullâhi’l-ḳadîr ḫâlibân-ı râh-ı Hüdâya
 esrâr-ı Hüdâyı bilâ-vâşıṭa fehmuñ esbâbına tarğib eyleyüp buyurur ki Ey revende-‘i
 râh-ı Hâḫ ü cüyende-‘i Vucûd-ı Muṭlâḫ yürü ney gibi başdan başa tehî-dil ol eger
 neyüñ dem-sâzından âgâh olmaḫ dilersen ya’nî eger (M.27A) neyüñ vâşıl olup anuñ
 5 sebebiyle taḫsîl-i kemâlât eylediği dem-sâzınuñ tecellisinden ḫişşe-mend olup bilâ-
 vâşıṭa ol tecellinüñ esrârını mütecellî olan zâtdan fehm eylemek istersen

96

هر که شد چون نی تهی دل نغمه ساز
 اوست آگاه از دم دمساز راز

Her ol kimse ki ney gibi ‘avâtîḫ ü ‘alâtîḫ göyninden ḫalbini taşfiye eyleyüp
 10 nağme-‘i esrâr-ı “و نفخت فيه من روحی” ile nağme-sâz oldı şubḫ-ı Raḫmânîden nesîm
 eyleyen nesîm-i esrâr-ı şıfât-ı Râḫmânîyetle mevşûf olan zâtdan fehm eyleyen odur

97

نالہ ام بہر ویست از سر و علن
 بو کہ یابم ساز را ہمزامن

Gizlü ve âşîkâr benim ‘aşḫ-ı ilahiden naşî cününüm andan ötürüdir ki ola ki
 15 şedâma bir hem-râz ü bir maḫrem dil-nevâz bulam ve ana âteş-i ‘aşḫla şu’le-dâr ve
 şu’le-‘i şevḫle pür-envâr oldığım beyân ve derd-i infişâli ‘ayân eyleyem nitekim
 Hâzret-i Mevlânâ buyurur:

سینه خواہم شرحہ شرحہ از فراق
 (Y.35B) تابگویم شرح درد اشتیاق

98

20 نالہ نی بہر ہمسازست راز
 از دم نای ز ساز جانگداز

- 1 Neyüñ nâlesi hem-sâz eceliçün dem-i nâyiden hâşıl olup zâhîr olan sedâ-‘ı cân-güdâzda sırdır ki ol sedâyı cân-güdâzda maḥfî oldığı hâlde şüret-i ḥarf ü şavtla cilve-ger olup âlûde-gân nefis ü tabâyi’-i zulûmât şıfât-ı nefesden ve küll-i tabi’yyet-i aḥissden ḥalâş eyleyüp “و نفخت فيه من روحی” sırrıyla müserrâ eyler

99

- 5 چون نیاید نی ازان نغمه سرا
ناله و افغان بر آرد از نوا

Eger neye cānīb dem-sāz ḥaḳīḳīden nağme edici gelmese ki ‘aşḳ-ı ma’şūḳ şāhid-i ğaybīdir kelime-‘i neyüñ inān-ı iḥtiyār-ı elden gidüp nevādan ya’nī derd u ḥasret-i iḥtiyāḳdan nāle vü efgānı niçe zāhîr olur

100

- 10 گوش و هوش آورشنو این راز نی³⁴³
سوز و ساز از دم نوا آر از نی

- 15 ‘Aḳl u idrāk ḳulāğını getürüp neyüñ bu sırrını istimā’ ile yānup yāḳılarak neyden nağme bezeyici dem-sāz-ı ḥaḳīḳīnün demidür ya’nī ney şıfāt (M.27B) muḳteziyyāt-ı beşerīyyetden ḥālī olup ḳurb-i nevāfıl ile Cenāb-ı Ḥaḳḳa taḳrib eden velī-‘i kāmīlūñ lisānından nağme-ārā-yı neşāyiḥ u pend olan nefes-i Raḥmanīdir

101

نی بناله از برا انبا ز بیست
کز دم نایی بهم دم ساز بیست

Ney cünün-ı ‘aşḳ-ı İlahīden ‘ibāret olan nāi³⁴⁴ ile ortaḳ oldıklarından ötürüdür ki neyzen Ma’nevīnün nefes-i cān-fezāsından nāle-‘i neye ney nāle ye nefes

³⁴³ Bu beyit ve şerhi Yazma nüshada yoktur.

³⁴⁴ nāi: nāle Y.

1 eyleyicidir ki ol nefesden ‘uṣṣāḳa zū-l-el-iṣṭiyāḳ maḳām-ı aṣlîlerinden yād eyleyüp pür-himmetlerden ol ‘āleme ṭayrāne goṣād edeler

102

نی بناله همدمش جوینده است
کز نوا عشاقرا پوینده است

5 Ney nāleye mu’tād olup feryād u enîni kendüye zād eylemek ile kendi hem-
deme ṭālib u rağib u cüstücūda pā-yı ‘azîmeti üstüvār eylemek ile bir hem-dem-i
müsta’id cānibine zāhibdir ki ‘uṣṣāḳa “و نفخت فيه من روحی” sırrını kelimât-ı nesh-
āmîzden eriṣdirmek ile bilüp yüpürçüdür tā ki bunlaruñ meyânından bir ṭālib-i
pākîze-gevher zuhūra gele veyahūd ma’na-yı eṭraf-ı ‘ālem-i şüretā veyahūd ma’nā-
10 yı³⁴⁵ (Y.36A) püyende olup bir ṭālib-i pāk-gevher ve sâlik-i ser-rüşte be-âb-ı
kevşerden taleb eder ki kendinüñ ḳalbi ‘unşur-i laṭîfinde ol ṭālibüñ mir’âtı ğayr-ı
meclünü kendinüñ nefes-i ‘İsā şıfatınuñ terbiyesiyle mücellā vü muşaffî eyleyüp tā ol
ṭālibüñ ḳalbi āyîne gibi rû-nümā olup kendinüñ cemâlini āyîne-‘i ṭālibde müşâhede
eyleye zîrâ insân-ı kâmil daḳi kendi cemâl-i bā-kemâline ‘aşıḳdır: (Meşnevî)

15 عاشق آینه باشد روی خوب
صیقل جان آمد و تقوی القلوب

Eger su’al olunsa ki insân kendi zāt u şıfâtına nazâr eyledikde kendi kendüyü
görür pes āyinenüñ fâidesi nedir? (جواب فان رؤية الشئ نفسه بنفسه ليست هي مثل رؤية نفسه في)
امر آخر يكون له كالمراة فانه تظهر نفسه في صورة يعطيها المحل المنظور فيه على مقتضى هبئت المحل
20 كاهتزاز النفس والتذاذها عندمشاهدة الانسان صورته الجميلة في المراة التي غير حاصل له عند تصويره لها و
كظهور المستطيلة في المراة (M.28A) المستطيلة مستطلة والصورة المستديرة في المراة المستديرة مستديرة و
خلقت العالم لا جلكم) bu beyandan sana (كظهور الصورة الواحدة في المر يا المتعددة متعددة وامثال ذلك
ḳadîs-i ḳudsîsinüñ sırrı zāhîr olur (rübâi):
(و خلقتكم لا جلى

25 ای باعث شوق و طالبم خوبی تو
فرع طالب منست خوبی تو

³⁴⁵ veyahūd ma’nā-yı: -M.

1 گر آیینۀ محبت من بنورتو
ظاهر نشدی جمال محبوبی تو

Pes mürşid-i kâmil böyle t̄alib-i pāk-gevher k̄ābilūñ t̄ālebinde sa'y-i belig gösterir ki ele getüre lakin böyle t̄alib k̄ābil-i t̄alibler ortasında kemyābdır kem-āk̄īl (Y.36B) (ما كل طبع قابلا ولا كل قابل طالبا ولا كل طالب صابرا ولا كل صابر واجدا) pes imdi böyle t̄alib bulmaq 'asīrdır bundan ötürü Şems-i Tebrīzī Hāzretleri buyurmuşlar ki "Altı yıl etrāf-ı 'ālemi t̄olaşıp teccessüs eyledim bulmadım illā Celāleddīn-i Rūmīyi buldum k̄eddesallahu esrārumā pes imdi t̄alib āyīne-'i insān-ı kāmilde tecellī-'i İlāhīnūñ eşrārını görür ve o daḥī āyīne-'i t̄alib-i k̄ābilde kendi cemālini müşāhede eder "المؤمن 10 مرآة المؤمن" ḥadīṣ-i şerīfünūñ ma'nā-'ı laṭīfi bu beyāndan zāhīr u bāhir olur

103

نی ز بهر همدمسیت و ناله ساز
کو چو نی باشد تهی دل اهل راز

Ney-i hem-dem sālīk-i şādīk u sālīk-i 'āşīk-ı ecel için nāle vü feryād eyleyicidir ki vücūdu kebāb olan bir t̄alib-i Hāḫ ele getüre ki ol t̄alib daḥī şeyḫ-i 15 mücāhede-'i āteş-i 'aşḫla kızup derūnunda olan ḥicāb-ı enāniyet iḥrāk edüp ser-ā-pā ney gibi tehī-dil olup ehl-i rāzdan ola

104

نی چو خود خواهد زدم زنده نفس
تا شود همدم بیاینده نفس

Ney kendi gibi nefḥa-'ı (و نفخت فيه من روحی)den zinde olmuş nefes ister tā ki 20 dāīm u bāḫī olan nefes ki nefes-i Rāḥmānīdir ana hem-dem ola ma'lūm oldı ki şol t̄alib ki öz vücūdun morde vü ruḫ-ı izāfīyle zinde olmaya dāīm u bāḫī olan zāt-ı ḳayyuma ḳurb-ı ma'nevī ile ḳārīb olmaz imiş (M.28B)

105

- 1 هر که زاندم حی نشد شی کی بود
زنده و پاینده چون حی کی بود

5 Her ol kimse ki ol pāyende vü bākī olan nefesden ḥayy olmadı ya'nī şıfat-ı Raḥmānīyetle zātuñ tecellisi ki şūr-ı mümkinātla (Y.37A) tecellisinden 'ibāretdir ol vaḳıtde şıfat-ı³⁴⁶ ḥayāt ile mevşūf olmadı şūnāt-ı zātīye ile kaçan şey olup şūret bağlar belki min ezel ill-el ebed illā ābād maşām vücūdu bū-yı ḥayātadan eşer görmez ve behre-yāb şıfat-ı ḥayāt olan Ḥayy gibi kaçan zinde olup ve şıfat-ı beḳā ile mevşūf olur olmaz

106

- 10 شی بجویم کوز حی زنده شوده
از بقا باقی و پاینده شوده

Şey talep ederim ya'nī bir vücūda ḫālib u rāğibim ki ol vücūd ḥayāt-ı zātīden zinde olmuş ola ve beḳā-ı ḫaḳīḳīden bākī vü dāīm olmuş ola ya'nī kemālāt-ı İlāhīyeyi bi-ḥaseb'ül-isti'dād-ı taḫşīl u makām-ı fenā vü beḳā-yı 'alī ṭarīḳ'ül-kemāl tekml̄ eylemiş ola

107

- 15 هرکه زان حی دم چومن سازنده نیست
سوزشش از سازخوش آینه نیست

Her ol kimse ki ol dem ḥayydan ya'nī 'İsā-şıfat mazḫarı ḥayāt olmuş bir zinde-nefesüñ ḥuzūrunda özünden morde olup ḥayāt-ı bākī ebedī ile ḥayy olmaya benim gibi ḥuzūr-ı Rūşenīde taḫşīl-i Rūşenī nūr-ı ḥayāt-ı Ma'nevī eylemişdir benim gibi şedā eyleyici degildir ānuñ sāzda olan sūzışı ḥoş³⁴⁷ degildir ya'nī sāmīn olan

³⁴⁶ şıfat-ı: -M.

³⁴⁷ hoş: hoş-āyende Y.

- 1 ṭālibān-ı rāḥ-ı Ḥūdānuñ kelīmāt-ı pend-āmizinden ḥaz eyleyüp müte’şir olmazlar ve anuñ kelimātı anlara hoş gelmez zīrā özünde morde Ḥaḳla zinde olmuşlar

108

هر که زان دم ساز ما را بشنود
چون فلک کرد سرم بهرش تند

- 5 Her ol kimse ki bezm-i evvel-i ḥayāt-ı ḥaḳīḳī ile getürdügümüz nefesüñ istimā’ına ḳādir-güş taḥşīl eyleyüp bezm-i evvel-dem Ḥayydan olan şedāmızı işide (Y.37B) ol sāmi’ ol şedāyı istimā’ından ötürü felek mişāl başımuñ eṭrāfından dolanur³⁴⁸

109

- آنکه شد دانا وجود از زنده دم
سرنهد چون خور بیایش دمبدم
- 10

Her ol kimse ki ḥayāt-ı zātī ile ḥayy olmuş nefesden ḥayātī iḳtibās (M.29A) eyleyüp Vücūd-ı Muṭlaḳa dānā vü şuhūd-ı tam ile Vücūd-ı Muṭlaḳı rü-yı³⁴⁹ vücūd-ı muḳīdden dānā³⁵⁰ oldı güneş ānuñ ḳadem-i rāst-rūna dem-be-dem baş ḳor

110

- کو یکی خواهنده او را در جهان
تا کند زنده زدم چون من روان
- 15

Ḳanī cihānda ol nefes-i mezkūra bir ṭālib-i rāḡib var mıdır ki bana yār hem-dem ve rāzdāş ve maḥrem olmaḳla tā ol nefesden benim gibi rüḥ-ı revānı zinde olup ḥayāt-ı ebedīyeye ve saadet-i sermedīyeye vāşıl ola

³⁴⁸ “... felek-misāl başımuñ eṭrafında şadā verir ya’ni böyle bir sālīk-i müste’idüñ felek gibi başum üzere pervārdır”: Y

³⁴⁹ rü-yı: -M.

³⁵⁰ dānā: bīna Y.

111

1 دمبدم زان میکشم از دم دمی
بو که یابم زنده دم زان همدمی

Dem-be-dem ol vücūd-ı eksīr-i i'zam u tiryāk-ı ekberden kemyāb olan t̄alīb-i
ḳābilden ötürü demden dem çekerim ya'nī ma'nā yüzünden eṭrāf-ı 'ālemi cüstücū
5 edüp dām-ı cezbe-'i endāhte ederim ola ki z̄ikr olunan t̄alīb-i ḳābil gibi ḥayāt-ı zātī
ile nefes-i zinde³⁵¹ bir hem-dem bulam

112

هر نفس خواهم ازان زنده روان
همدمی را زان زدم آرم فغان

Her nefes ol ḥayāt-ı zātīden zinde-revān olan t̄alīb-i ḳābil bir hem-dem
10 ferḥunde demi isterim anun için nefesden āh u fiḡān getirürüm

113

نی چو خواهان نفس شد ز آگهی
سر بسر بهر نفس زان شد تهی

Ney çünkü nevm-i ḡafletden bīdār olup mā-hüvel-(Y.38A)maḳşūd-ı Ḥakīm u
Ḥabīrden fehm eylemek için³⁵² āḡāhlıḳ şıfatıyla mevşūf nefese t̄alīb oldı zīrā ḥayāt-
15 bahş-ı morde-dilān olan nefes-i mezkūrdur anun için³⁵³ ol z̄ikr eyledigimiz nefesden
ötürü başdan başa tehī oldı pes imdi t̄alīb-i 'aşḳa lā-beddir ki kendi āyīnesini jeng-i
şūr-ı kevnīyeden ve kudūrāt-ı imkānīyeden pāk eyleye ki ḳābil-i tecellī ola nitekim
demişler taḥlīyeden tecellīyeden münfekk olmaz hemān ki āyīne şāfī ola feyż-i
Rabbānī anda mün'akis olur zīrā ki feyż-i mebdā-'ı feyyāzdan 'ali'el-devāmdır her

³⁵¹ zinde: zinde-revān Y.

³⁵² eylemek için: eylemek ile Y.

³⁵³ anun için: -Y.

- 1 gāh ki āyīne-‘i dīl māni’den tehī ola tecellī-‘i meretebe olup envār-ı ‘ulūm-ı Rabbānī vü keşūfāt-ı kevnīye gönülde zāhīr olur

114

نی همی گوید دمی سازش بسوز
شو چو من نالان دم از گفتن بذوز

- 5 Ney dāīmā şedāsı ‘aşq-ı İlāhī ḥarāreti ile mümtezic olan nefese ḥiṭāb (M.29B) edüp der benim gibi nālān ol ve nefes-i esrār-ı İlāhīyi fāş eylemek ile söylemekden diyen zīrā kelām-ı erbāb-ı ‘aşq-ı mübtedileri fehmi eylemek mümkün degildir ve bunlara söz söylemek cevāhiri şanayi’ eylemekdir ki Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü te’ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur “كلم الناس على قدر عقولهم” ve bir yerde daḥī 10 buyurur “ولا تطرد الجواهر على افواه الكلاب” ve bir yerde daḥī buyurur “من عرف الله كل لسانه” ve bir yerde daḥī buyurur “ولا تعلقوا الجواهر على اعناق الخنازير” (beyt):

قدر زر زرگر شناسد قدر جوهر جوهری
آدمی را آن کسی داند که آدم زاده است

- 15 عن ابی هریره رضی الله عنه قال (حفظت من رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم و عالین من العلم اما الواحد فبثته فيكم واما الآخر فلو بثته قطع منى هذا البلعوم) اشارالى مجرى الطعام و عن على ابن ابى طالب رضی الله عنه انه قال (لو حدثتكم ماسمعت من فم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لخرجتم من عندى وانتم تقولون ان عليا اكذب الكذابين و افسق الفسقين)

(Y.38B) Ve ḫutb’ul-‘arifin Ḥace ‘Aṭṭār buyurur:

- 20 دل پر گوهر اسرار دارم
ولی اندر زبان مسمار دارم
Ve daḥī cā-yı āḥirde buyurur:
گر خبرداری زحی لایموت
بردهان خود بنه مهر سکوت

1 Ve Hāzret-i Mevlānā Hūdāvendigār ḳadesallāhū sırrehū buyurur:
 هر کرا اسرار کار آموختند
 مهر کردند و دهانش دوختند

5 “Şeriatden şol kimse ḳoparup ṫāş
 Atar ise sır-ı Hāḳḳı nā-kese fāş
 Budur fehm et hemīşe ‘ādetullāh
 Ḳor ol ṫāşuñ yerine ‘āḳıbet bāş

115
 مرده شو زین زندگی بی ثبات
 کز حیات طیبه گشته زجات

10 Bu dirilik ki ḥālā sen anunla zindesin bī-sebāt u fenā-peżīrdır (مو تواقیل ان)
 (تموتموا) muḳteżāsınca mevt-i ihtiyār ile o dirlikden morde ol eger ḥayāt-ı ṫayyībeden
 saña ricā olmuş ise³⁵⁴ ya’nī ḥayāt-ı ṫayyibe ki ḥavk-ı mevtden pāk u ‘ārīdır her kim ki
 ol ḥayāt-ı cāvidānī ile ḥayy ola mazḥar-ı (المؤمنون لا یموتون بل یتقلون من دارالفناء الی)
 (دارالبقاء) olur (M.30A)

15 116
 زندگی پاپندگی جاودان
 شد یقینم از حیات بیگمان

Ebed’ül-ibād dāīm u baḳī olup fenā-peżīr olmayan dirilik kemānsız Hāḳ’ül-
 yaḳīn baña ‘ayān oldı ki ol bizzāt ḥayy olan ḥayāt-ı zātīdendir

20 117
 از حیات طیبه زنده است نی
 کو چو او پابنده دم از شی حی

³⁵⁴ olmuş ise: olmuşdur Y.

- 1 (Y.39A) Ney memāt-pezīr olmayan ḥayāt-ı ṭayyībeden zindedir qani şuūnāt-ı ḥayāt-ı zātīyeden dāīm u bākī olmuş ney gibi pāyende vü bākī nefes var mıdır yokdur

118

سرخی زاز نی نفس جو یا شوید³⁵⁵

از دمش دم ساز او پویا شوید

- 5 Ḥayy-ı lā-yemūt olan Zāt-ı ecel u i'lānuñ sırrını ol ney-nefes olan merd-i kāmilden ṭaleb edici olunuz ol ney-nefesüñ dem-i ḳudsīsinden ānuñ dem-sāzını arayıcı olunuz ya'nī ney şıfat olan mürşid-i kāmilüñ kelimāt-ı ḳudsīyesi nefḥ-i Raḥmānī olmağla ol dem-sāz-ı ḥaḳīḳī olan Cenāb-ı Raḥmāna ma'rifeti ol merd-i kāmilüñ kelimāt-ı ḳudsīyesinden ṭaleb eyleyiniz

119

- 10 دمیدم رادم طلب کن نفخ حی
که ازان دم هست سوز و ساز نی

- 15 Yürü dem-be-dem nefes-i ṭaleb ile ve taḥsīlinde kemer-i himmetin bağlayup cehd u sa'y ile nefḥ-i Ḥayyı ṭaleb eyle ki neyüñ şedā-'ı muḥarīḳi Ḥayyüñ nefḥatından olan nefesdendir zīrā ol sāzde olan sūzı ḥarḳ-ı tecellī-'i zātīdir ki Cenāb-ı Ḥayy-ı Muṭlaḳdan lemeān edüp būdunu Vücūd-ı Ḥayyda nihān olup şems-i ḥaḳīḳī rū-yı zerreden 'ayān olur

120

چون ز دم سازست سازنی بدید

بی دم ازنی ساز سوزان که شنید

- 20 Zīrā ney şedā-yı nefesden izḥār eyleyicidir ve şedānuñ neyden zuhūruna nefes ālt mesābesinde olmuşdur nefessiz neyden ciğerleri sūzān ve gönülleri şerḥa³⁵⁶ edüp

³⁵⁵ Bu beyit ve şerhi Yazma nüshada yer almamaktadır.

- 1 bīzār olan şedā-yı kim işitdi ulū'l-elbāba ḥafī degildir nefessiz neyden şedā müteşavvir degildir

121

نی که از دم در نواساز آورد
سر همدم از نوا راز آورد

- 5 Neyüñ nefesden maḳām-ı nevāda şedā getirür ya'nī bezm-i ezelde şem'-ī zāt-ı aḥadiyyetden şu'le-endāz olup tārik-nişīnān-ı 'adem nevā-yı nūr-ı vücūd ile mevcūd olup bunlara kelām-ı ezelişi ile ḥitāb eylediği maḳāmdan (M.30B) şedā getirür sırr-ı hem-demi ol maḳām-ı mezkūrden istifāze edüp ṭalibān-ı esrār-ı Ḥüdāya hediye için ser getirür

122

- 10 نی همین گوید بعشاق از نوا
سازمن رازست نه ز یاد هوا

- 15 Ney-ger³⁵⁷ u 'uşşāḳa ḥitāb-ı³⁵⁸ kelimāt-ı nuşḥīyesinde olan naḡamāt-ı nikāt-ı ġarībesinden (Y.39B) naḡme-sāz olup der ki benim şedām sırr-ı maḥzır bād-ı hevādan degildir ki ehl-i hevādan şudūr eyleyen kelimāt-ı³⁵⁹ şedā vü kelimāt-ı bī-ma'nā gibi ola belki benim demim dem-i dem-sāz-ı ḥaḳīḳīde fānī olup (ان هو الاوحى) ile bākī ḳalmışdır³⁶⁰

123

بی دم دمساز بود آور نیم
چون عدم گشته وجود آور نیم

³⁵⁶ şerḫa: şerḫa şerḫa Y.

³⁵⁷ Ney-ger: ger ü ney M.

³⁵⁸ ḥitāb-ı: ḥitāb edüp Y.

³⁵⁹ kelimāt-ı: -Y.

³⁶⁰ ḳalmışdır: olmuşdur Y.

1 Benim nefesim nefḥa-‘ı nefḥāt-ı dem-sāz-ı ḥaḳīḳīdir ve vücūdum daḥī anuñ
varlığındandır ānsuz ‘ademden mevcūd olup vücūda getürücü degilim zīrā ben fi-l-
ḥaḳīḳa ma’dūm olmuşum benim vücūdum fi-l-aşl ‘adem-i izāfī ile ma’dūmdur ānuñ
rūḥ-ı izāfisi baña ḥayāt-baḥş olup beni beyābān-ı ‘ademden şehir-i vücūda getürmeye
5 ben şūret-pezīr olup levḥ-i vücūdda niḳāş-ı naḳş-ı ḥaḳīḳīye ḳābil degilim

124

دم وجودم از عدم ساز آورد

کز نوا عشاقرا راز آورد

Benim vücūdumuñ nefesi ki fi-l-ḥaḳīḳa ma’dūmdur ‘ademden mevcūd olup
şūret-i kelām-ı pendīye ile şedā getürüp sem’-i sāmīine īşāl eder ki ol şedānuñ
10 naḡmāt-ı esrār-āmīzinden ‘uşşāḳa esrār-ı İllāhī beyān ve ‘ulūm u maārif-i ledūnīyi
‘ayān edüp ol durr-i yetīm olan sırr-ı ḥaḳīḳāt’ül-ḥaḳāīḳe getürür zīrā evvel emirde
ṭālibān-ı mübtedīyān-ı esrār-ı İllāhīyi bilā-vāşıṭa feyyāz-ı ḥaḳīḳīden istifāzeye ḳādir
degillerdir pes imdi insān-ı kāmīl naḡmāt-ı esrār-āmīz vāşıṭasıyla vesīle olup anlara
esrār-ı İllāhī ve envār-ı nāmūtenāhīyi īşāl eder imdi ṭālibān-ı rāḥ-ı Ḥaḳ ve rāḡibān-ı
Vücūd-ı Muṭlaḳ vesīleye muḥtāc oldular ise (Y.40A) Cenāb-ı Allah Ḳur’ān-ı
aẓīmü’ş-şānda bunlara vesīle ṭalebī ile emr eyleyüp (يا ايهاالذین آمنوا ابتغوا اليه الوسيلة)
15 buyurur (M.31A)

125

سازم از دمساز سرست شنو

همدمم گشته بدم کزدل کرو

20 Ey ṭālibān-ı şādīḳ u rāḡīb u ‘āşīḳ benim nefesim esrār-ı İllāhī-yi mubīn olduğın
bildin bu daḥī ma’lūmun olsun ki ol tecellī-‘i Raḥmānī ki benim dem-sāzımdır benim
sāzım ol tecellīden sırrdır ol sırrı cān ḳulāḡıyla müstemi’ ol ve daḥī ol sırr-ı nefese
muḳāretle baña hem-demim olmuşdur gönlü ḳuyūd-ı şūrīyeden ḥalāş eyleyüp ol
sırruñ istimā’ına gerū ile tā ki sen daḥī ol sırra maḥrem ve ol sırr ile müserrā olan
şāḥib-i saādetlere hem-dem olasın

126

1 هرکه زین سراگهست او حی بود
زین شهادت غیب و نادرش بود

5 Her ol kimse ki bu sırr-ı İlahîden agâhdâr ya'nî 'âlim u habîrden bilâ-vâsıta bu sırrı fehm edicidir ol kimse kendi varlığından meyt u hayât-ı Hayy-ı Bâkîden hayydır bu 'âlem-i şehâdetden 'âlem-i ğaybe sefer-i ma'nevî ile sefer edüp ve kendi vücūd-ı mecâzîsinden ğâib olup ya'nî rūhu kayd-ı tabîyyet ve bend-i 'unşūrîyetden hâlâş olup 'âlem-i ğaybe 'urüc eyleyüp ol maqâmında vücūd-ı 'aynısını vücūd-ı ğaybîde ğayib edüp nâdir'ül-meşel bir şey olur ki dünyâ vü 'uqbâ vü mâ-fihimâ aña 'ādîl olmâz

127

10 ساز وسوزنی از نیست ای کزین
کز شهادت غیب را چون من کزین

15 Ey mümtâz-ı 'âlem olan t̄alib-i Haq ve ey muhtâr-ı benî Ādem olan râġib-ı Vücūd-ı Muṭlaq neyûñ kelâm-ı neşihe ve kelimât-ı³⁶¹ pendîyesi ve sūz-ı 'aşkla yanup yaqılması bundandır ki efrād-ı t̄alibâna ferdâ ferdâ hıṭâb edüp sen daḥî benim gibi 'âlem-i (Y.40B) şehâdetden rû-gerdân olup 'âlem-i ğaybî ihtiyâr ile ya'nî vücūd-ı şehâdeti vücūd-ı ğaybîye ve vücūd-ı fenâyı vücūd-ı beqâya degişüp vâşıl-ı sırr-ı haqîkât oldur

128

20 سر من از نالشم هر که شناخت
زین شهادت او بسوی غیب تاخت

Her ol kimse ki benim nâle u efgân u cünūnumdan benim sırrımı fehm u idrāk eyledi o kimse³⁶² per-i himmetini açup bu âlem-i şehâdetden 'âlem-i ğayb tarafına ber-tâb eyleyüp çapdı ve raḥt u vücūdını 'âlem-i şehâdetden kıldırup 'âlem-i (M.31B) ğaybi mesken u me'vâ edindi

³⁶¹ kelimât-ı: şâda-yı Y.

³⁶² o kimse: kaçan ki Y.

129

1 دمبدم فریاد من درانجمن
بهر غیبت از نفس بنمود من

5 Dem-be-dem ‘ālem-i keşretde benim feryād u fiğānım u nāle vü zārım
ğayb’ül-ğabūn olan ‘ālem-i vaḥdet-i ecelī içündür ki ‘ālem-i yemn-i ḥaḳīḳīden zāhīr
olan nefes-i Raḥmānīden o ‘ālem baña gösterildi

130

کزشهادت غیب را پویان شوند
زو حیات طیبه جویا نشود

10 Şahid-i ğayb nefes-i Ḥaḳa ney kisvetiyle baña anın için cilve-ger oldı ki
ṭālibān-ı rāh-ı Ḥūdāyı ‘ālem-i şehādetden ‘ālem-i ğaybīye da’vet eyleyem anlar daḥī
icābet eyleyüp cānib-i şehādetden taraf-ı ğaybīye pūyān olalar ve vücūd-ı ğayb-i
muṭlaḳdan ḥayāt-ı tāyyibeye ṭālib u rāġib olalar

131

ساز سوزانم برای آن بود
بو که يك كس از صدايم بو برد

15 Benim gönüller delici ve cānlar eridici şedām anın için nağme-sāz olup zāhīr
olur ki benim şedā-yı dil-nevāz u edā-yı cān-güdāzımdan bir kimsenüñ meşāmm-ı
cānı ‘ıṭr-ı ḥaḳīḳāt ile muaṭṭar olup bu ‘ālem-i şūretden rū-gerdān ola

132

داند از همدم رسد ما را وجود
پس که بی همدم عدم سازیم زیود

- 1 Ol sālīk muḳarīb dergāh bilūp (Y.41A) ve agāh ola ki bize³⁶³ vūcūd-ı hem-
demden erişip zūlmet-i ‘ademden nūr vūcūda getürür öyle olsa³⁶⁴ zīrā hem-demsiz
ben ‘adem gibi kendi būdumdan nā-būdum

133

بی دم همدم ندانم چون حیم
لاشیم بی دم زدم گویا نیم

- 5 Eger dem-i hemden bana³⁶⁵ hem-dem olup ḥāristān-ı ‘ademden gūlistān
vūcūda getürüp kendinuñ ḥayāt-ı zātīsinden beni ḥayy edüp varlık i’tā eylese aşlen
bende benim ḥayāt-ı şıfatıyle mevşūf olduğıma ‘ālem u şuūr olmazdı pes imdi benim
varlığım hem-demuñ nefes-i Raḥmānīsinden oldı ise dem hem-demsiz lā-şeyim ya’nī
aşlen şuūnāt-ı zātīye ile mevcūd olup şuret³⁶⁶-pezīr olmam³⁶⁷ ve dem-i dem-sāzdan
10 gūyā degilim ya’nī ben dem-i hem-demden gūyā olup ṭālibāna esrār-ı Ḥaḳı beyān
eyleyici olmam

134

بوالعجب بدمنست از بی صفت
که ازان کل شد لسان معرفت

- 15 (M.32A) Cemī-‘i şıfātımdan bī-şıfāt u nā’vetimden bī-na’t olmağlığımdan
vūcūda gelen benim varlığım acāibden a’ceb ṭurfe varlıqdır ki ol varlığı ta’rīf u ‘ayān
edüp silk taşīr u taḳrīre nazm eylemekden lisān-ı ma’rifet gil oldı ve benim varlığımı
bir vaşıfla vaşf edüp rişte-‘i taḳrīre dizüp beyān eylemege ḳādīr olmadı

³⁶³ bize: ben Y.

³⁶⁴ öyle olsa: -M.

³⁶⁵ hem-dem bana: -M.

³⁶⁶ Matbu metinde “suret” kelimesindeki “r” harfi yazılmadıği için kelime eksik istinsah edilip “savt” kelimesi gibi geçer.

³⁶⁷ Yazma metinde cümle şöyle devam eder: “... olmam gūya ki ben dem-i hem-demden ḥayy olup kilik-i şuūnāt-ı zātīye ile levḥ-i vūcūda naş olurum”

135

1 بی دم نا بی وجودم پس خفیبست
کز وجود واز عدم بی واقفیبست

5 Ey revende-‘i rāh ve ey sālik-i agāh ma’lūm olsun ki ta’yīn evvel ‘aql evvel
ve qalem-i ‘ālī ve rūh-ı ‘azīm ve ümmü’l-kitāb ve esmā-‘ı külliye ve bunların ğayrı
ile ki meşāyih-i ‘izāmuñ muştalāhātından tesmīye olunur ve haqīqāt-ı Muḥammedīye
bu ta’yīn-i evvelden ‘ibāretdir pes imdi bu cümle esmā vü şifātun ekşerī eşyānuñ
zuhūrı ‘itibāriyledir (Y.41B) ve daḥī ğayb u şehādetden kevnine müteallik olan
cemi’-‘i eşyānuñ ā’yānı ta’yīn-i evvel şüretiyle birbirinden imtiyāz-ı tarīk üzeredir bu
10 tecellīye nefes-i Raḥmānī derler pes imdi nefes-i Raḥmānī şūr-ı mümkünāt-ı
kevnīyetle Haqqun zuhūrundan ‘ibāretdir nitekim şāhib-i Gülşen-i Rāz buyurur:
(beyt)

چوقاف قدر تش دم بر قلم زد
هزاران نقش بر لوح عدم زد

15 Çünkü ‘irādāt-ı İlāhī nefes-i Raḥmānī ile³⁶⁸ ta’yīn-i evveli icād eyleyüp
qalem-i ‘ālī andan ‘ibāretdir hezār güne nuqūş ā’yān-ı keşirāt-ı mevcūdāt ğayr-ı
mütenāhīyi eger rūhānī eger cismānī levḥ-i ‘adem üzre naqşeyledi ve bu ‘ademden
murād ‘adem-i izāfıdır ‘adem-i muṭlaquñ muṭlaqa vücūda kābilīyeti yokdur çün
vücūd-ı ḥāricīye nisbetle ā’yān-ı şābīteye ‘adem derler bu nev’-‘i ‘ademe ‘adem-i
izāfī derler çün kudret-i Sübhānī nefes-i Raḥmānī ile ā’yān-ı eşyāyī ‘ilminden³⁶⁹
20 izhār eyledi elbette ol şūr-ı ‘ilmīyenün taḥkīkī vücūd-ı ḥāricī ile olmaḳ mümkündür
vücūd-ı ḥāricī daḥī ol nefesün muḳtezasındandır ki ol nefes-i Raḥmānīdir her iki
‘ālem-i Haqqun tecellī-‘i şuhūdīsi ile zuhūr buldular şūr-ı mezāhir-i kevnīyede
Haqqun bu zuhūrunda daḥī nefes-i Raḥmānī derler pes imdi Ḥāzret-i Pīr ḳaddesallāhu
sırrehü³⁷⁰ Ḥāzretleri daḥī buyururlar ki nānün nefesi siz ya’nī şıfat-ı (M.32B)
25 Raḥmānīye ile mütecellī olan zātun nefes-i Raḥmānīsi beni icād edüp baña vücūd i’tā

³⁶⁸ ile: -M.

³⁶⁹ ‘ilminden: ‘ilmde Y.

³⁷⁰ sırrehü: sırrehü’l-ġanī Y.

- 1 eylemeksizin benim vücūdum ḥafīdir ya'nī 'adem-i izāfīyle muidd u müdirr u ā'yān-ı şābītede mektūmdur ki vücūddan ve 'ademden bī-ḥaber bī-vuḳūfdur (Y.42A)

136

از وجود و از عدم مارا خبر
چون نیم نبود هبا نسبت اثر

- 5 Bizim için vücūd u 'ademden ḥabīr yoḳdur mevcūdumuz veya ma'dūmumuz vuḳūfumuz yoḳdur zīrā ben hebā mişālinde kendi vücūdumdan fānī vü nā-būd oldum

137

زین شهادت غیب شد گویا دم
زان عدم نسبت نیابم همدم

- 10 Gūyā nefesim bu 'ālem-i şehādetden ḡayb olup 'ālem-i ḡayb'ül-ḡuyūbu mesken u me'vā edindi andan ötürü ben ma'dūm meşābesinde olup hem-demi bulamazam naḳl olunur ki cenāb-ı şerīfleri mecnūn-şifat bī-ḥūd olup kendiyle³⁷¹ münācaāta müteallik ebyāt u ḥaḳāīḳ söyler imiş ḡāhī mebhūt u bī-hūş olurlar imiş ve ḡāhī sūziş-ı nār-ı muḥabbetden nāle vü feryād edüp bī-ḥürd ü ḥāb gezerler imiş ḥalk kime 'āşıḳsın diyu şorarlardı imiş³⁷² bu mışrā' ile derler imiş³⁷³: عاشقم اما ندانم با کیم

138

- 15 کس نداند سر سوز و ساز من
غیر همدم از دل دمساز من

Benim yanup yaḳulmamuñ ve şedā-yı dil-sūzumuñ sırrını benim hem-demimüñ ḡayrı kimse bilmez gönül 'āleminden baña tecellī eyleyüp nefes eyleyicidir imdi benim sūzımuñ sırrını sūzān eyleyen dem-sāzımuñ sırrını ḡuyā vü nālān eyleyen

³⁷¹ kendiyle: kendü kendüyle Y.

³⁷² ḥalk kime 'āşıḳsın diyu şorarlardı imiş: -M.

³⁷³ derler imiş: cevāb verirler imiş Y.

- 1 bilür ki ‘ālem-i ğayb’ül-ġuyūbdan gönlüm ‘ālemine tecellī eyleyüp cemāl-i bā-kemālını keşf eylemişdir nitekim cenāb-ı şerīfleri bu ebyāt-ı dürrer-bārlarında bu ħil’at ile müşerref oldukların beyān edüp buyurur: (ebyāt)

- قد تجلى فى فؤادى ربنا
 5 جاء من ذاك التجلى لى فنا
 زال عنى كل شئ من وجود
 صرت لاشيئا عديما فى الفنا
 ثم يغنى القلب عن تعديته
 كى ينال السرا دنى من دنى
 10 (Y.42B) لم ازل من محو محو داءما
 كالذراع تحت ظل او هبا
 ثم منى لا ترى عين اثر
 كيف كانت رؤية للاءلا
 بعد هوا علم لى آية
 15 قد قرأت عار ياعنى بها
 كل شئ هالك (M.33A) الا وجوه
 حى و قيوم هكذا بين البقا
 صورت ابنا معنويا للخليل
 20 ابن ابن روشنى با طنا
 احسن الاقوال قول للحسن
 ما يقول الا فيى ينطق لها

139

چون نداند عشق را جز عشق چيست
 سوز و سازم را زدم داننده نيست

- 25 Çünkü ‘aşk nedir ‘aşkuñ ğayrı bilmedi ise māhiyet-i ‘aşkuñ ta’rīfını yine ‘aşk bildi ise benim nefesimden zühür eden sūz u sāzımı kimse bilici degildir ancak yine ġüyā vü sūzān eyleyen bilür ve ‘aşkı ‘aşk bildigi gibi ‘āşık daħī yine ‘āşık anlar bu vādīnuñ ser-bāzları (من لم يذق لم يعرف) demişler: (beyt)

- 1 Āġız ʧatlı mı olur bāl bāl demekden
Naşīb olmayacaġ ānı yemekden

140

پس چه گونه وصف آن بی کیف ذات
در بیان آرد کسی از ترهات

- 5 Pes imdi ma'rūf-ı 'aşq yine 'aşq olup 'aşqı 'aşquñ ġayrı ta'rīf u beyāna qādīr
olmadıysa ol bī-keyf u bī-çün olan Zātūñ vaşfinı kelām-ı mā-lā-ya'nīden bir kimse ne
nev' ile beyān ve ne vech ile 'ayāna qādīr olur hīç 'anqā dām-ı şayyāda ve baħr
kūzeyeye sıġar mı sıġmaz maħbūb-u Haq³⁷⁴ u margūb-ı Vücūd-ı Muṭlaq sālār-ı enbīyā
10 Muħammed Muştafa şallallahü te'ālā³⁷⁵ 'aleyhi ve sellem (لا احصى ثناء عليك انت كما
(اثنت على نفسك) buyurur pes imdi ol zāt-ı şerīf ānı vaşfeyleyüp añā lāyık şenā ile³⁷⁶
şenā iħşāsına qādīr olmayacaġ sāirler maqām-ı 'icāzda (Y.43A) yoqluq urve-'i
vuşqasına berk yapuşup ol zāt-ı 'ağdesi vāşf yine ānuñ kendi zātı oldıġına mu'terif
ola nitekīm ehl-i irfānuñ ercümendi Hażret-i Şeyh Sa'dī buyurur: (rübāi)

بنده همان به که ز تقصیر خویش
عذر بدرگاه خدای آورد
ورنه سزاوار خدا وندیش
کس نتواند که بجای آورد

141

- 15 ترک حرف و صورت کن روانگهی
از بیان عشق جو تو آگهی

Harf u şavtı terk eyle bī-harf u bī-şavt isti'mā-'ı kelām-ı Rabbānīye bir ġuş-ı
ma'nevī taħsīl eyle ol Bī-keyf u Bīçün olan zātđan āġāh olup beyān-ı 'aşqđan eger
sen āġāh isen ve haqıqatle 'aşqa vuşülü (M.33B) murād edersen řālib-i Haq olan mā-
dām ki terk-i şüret edüp bu vücūd-ı mecāzīde mücerred ve bāṭını māsivā-yı İlāhīden

³⁷⁴ Haq: -M.

³⁷⁵ te'ālā: -M.

³⁷⁶ şenā ile: -M.

- 1 tefrīd edüp ğarḳ-ı baḫr-ı lāhūt olmağla müferrid olmaya bī-ḫarf u bī-ṣavt Zāt-ı aḳdesden esrār-ı ğaybīyi fehme ḳādīr olmaz

142

نی صفت از سوزو ساز آور کلام
چون بیان معنوی در هر مقام

- 5 Ba'd terkü'l-ḫarf u ṣavt mişāl ney başdan ayāğā tehī olup kelām-ı sūz tecellī- 'i 'aşḳ-ı İlāhīden ve şedā-yı 'aşḳ-ı İlāhī ile mümtezic kelimāt-ı ṭayyibe-'i rūḫānīyeden getür her maḳāmda Ma'nevīnūñ eylediği beyān gibi her kelimesi vāridāt-ı ḳudsīyedir ve her ma'nāsı nefḫāt-ı insīyedir

143

- گو همه ایما و ابهامست و رمز
10 لمح نسبت کز بصر سازند غمز

- 15 Ol Ma'nevīnūñ kelām-ı³⁷⁷ dürrer-bārı cümle imā vü ebhāmdır ki ma'nā-yı celīlesi nufūs-ı ṭālibāna ḫaḳḳā vü sür'ātle tebādür eyleyüp fehūm ol emirde murād olunan meānī-'i ğarībesine vāşıl olamaz ve ol Ma'nevī (Y.43B) remzdir gözden işāret eyleyen naẓar gibi ki müşārün-ileyh olanı³⁷⁸ mā-dām ki maḳşūd müşīre 'arif ve esrārına vaḳıf olmaya fehm u idrāk мүmkün degildir

144

زان بگو اسرار نی تا بشنوند
وز بیانت سوی معنی بگروند

- 20 Ol imā vü ebhāmla pür olan Ma'nevīden esrār-ı neyi beyāna getürüp söyle tā ol esrār-ı işıdeler daḫī senūñ beyānuñdan ḫişşe-mend olup ḫarf u ṣavtı terk eyleyüp ma'nā ṭarafına ṭutalar

³⁷⁷ kelām: kelimāt Y.

³⁷⁸ olanı: -M.

145

- 1 چونکه هستی زنده دم عیشی نفس
زنده کن چون وی ز قدوسی نفس

Çünkü sen şıfat-ı hayātla mevşūf-ı nefes-i Hayy-ı taḥşīl edüp ‘İsā-nefes oldun morde-dillerüñ ihyāsına kādīr emrāz-ı nufūsuñ ‘ilācına ve eṭvār-ı kulūbun ḥaḳāīḳ u
5 dāḳāīḳunuñ münhācında māhirsın sen daḥī Ḥazret-i ‘İsā gibi saña fetholunan ḳudūs-i nefesden ihyā-ü emvāt edüp ve levh-i melekūt-ı semāvāt-ı ma’nevī ve ‘urūc āb-ı ervāḥ ve em-eşbāḥ olan ḥaḳīḳat-ı Muḥammedī indirüp vāşıl-ı ḥaḳīḳatü’l-ḥaḳāīḳ eylemek ile anları hayāt-ı ebedī ile hayy eyle (M.34A)

146

- 10 ای حیات طالبانرا زنده دم
گو چو تو از نفخ حی پاینده دم

Ey tālīblerüñ hayātı içün hayāt şıfātiyle mevşūf nefes-i hayy sāḥibi olan merd-i kāmīl ḳani senüñ gibi bizzātihi hayy olan zātuñ nefḥātından vücūd bulup dāīm u bāḳī olucu nefes var mıdır bu ma’lūm erbāb-ı ‘uḳūldur ki bir nefes ki Ḥaḳḳuñ hayātiyle hayy ola ol nefesüñ fevḳinde nefes-i āḥirī olması mutaşavvir degildir

147

- 15 از نفخت فیہ من روحی درآ
چونکه شد روح القدس همدم ترا

Bāb-ı “ve nefḥat-ı fiye (Y.44A) mīn rūḥī”den dāḥil ḳa’be-‘i ḥaḳīḳat ol çünkü ruḥü’l-ḳuddūs saña hem-dem olup delīl oldı ruḥü’l-ḳuddūsden murād leb-i ḳalbdır emānet ḳoyulan insān-ı ḥaḳīḳīdir vücūd-ı tevbe vü talkīn ile ve ulü’l-lisānla kelime-‘i
20 Lāilāheillallāha mülāzemetle zāḥīr olur hayāt-ı ḳalbīden şonra lisān-ı cānla mülāzemetle ḥāşıl olur ve mutaşavvifa bu ruḥü’l-ḳuddüse tıfl-ı meānī tesmīye ederler zīrā vücūd-ı ma’nevīyāt-ı ḳudsīyedendir ve tıfl-ı tesmīye olması birkaç nūktelerden

1 ötürüdür evvelkisi ol tıfl ma'nasuñ tevellüd-ü qalbdendir³⁷⁹ tıfluñ tevellüd-ü ümm ile
oldığı gibi ki āz āz büyüyüp hadd-i bülūğa varınca bābā ānı terbiye eder kezālik³⁸⁰
tıfl-i mezkūr daḥī esmā-yı tevḥīd ile terbiye olunup hadd-i kemāle vāşıl olur³⁸¹
ikincisi ta'līm-i 'ilm ekşeriyā eḥfāl içündür pes imdi ta'līm-i 'ilm-i ma'rifet daḥī şu
5 tıfl içündür üçüncüsü taḥkīken tıfl ednās-ı zünūbdan pākdir ve şu tıfl daḥī denis şirk
u ğaflet ve cismānīyetden pākdir dördüncüsü rūḥ-ı ekşeriyāda maḥşuş olan şüret-i
şāfiyede görünür ve bu tıfl daḥī menāmīyātda melāike gibi emr u şüret üzerine
göründüğü içün tıfl tesmīye olunur beşincisi Āllāh Te'ālā ānuñ netāyicini tıflīye ile³⁸²
vāşfeyledi (غلمان كانهم لؤلؤ مكنون) kavlı-i şerīfiyle ve daḥī (و يطوف عليهم ولدان مخلدون)
10 kavlı-i şerīfiyle altıncısı taḥkīk şu ismi anun içün 'itibār olunması leḫāfetden ve
nezāfetden ötürüdür yedincisi 'ālī sebīlü'l-mecāz şu ismüñ eḫlāf-ı bedene ta'līk
'itibāriyledir ve daḥī ānuñ şüret-i beşere mütemeşşil (M.34B) olması melāḫati ecel-
içün tıfl-i iḫlākını ānuñ üzerine bundan ötürüdür istişğār ecel-içün degildir ve daḥī
aḫā tıfl-ı 'itibāri bidāyet-i ḫāline nazar olunduğı içündür pes imdi (Y.44B) rūḥı³⁸³ ol
15 ruhü'l-ḫuddūs olan tıfl-ı meānī insān-ı ḫakīkīdir ki anuñ Allāh³⁸⁴ ile ünsiyeti vardır
cism u cismānī-'i İläha maḥrem olmaqla mümkün degildir nitekim Ḥāzret-i Resül-i
Ekrem şalāllāhu te'ālā³⁸⁵ 'aleyhi ve sellem buyurur: (لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب)
Nebī-'i mürselden murād beşeriyet-i Nebī-'i 'aleyhi's-selām melek-i
muḫarebden murād rūḫānīyet-i Nebī 'aleyhi's-selāmdır ki nūr-ı ceberrūtdan ḫalk
20 olundu nūr-ı lāhūta dāḫil olmağa ḫādīr degildir ve daḥī Peyğamber 'aleyhi's-selām
buyurur: (ان الله جنة لا فيها حور ولا قصور و لانهر ولا عسل ولا لبن بل نظرك وجه الله تعالى)
Allāh-u Subḫān ū Te'ālā buyurur: (وجوه يومئذ نا ضرةالى ربها ناضرة)
Peyğamber şallāllāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem buyurur (سترون ربكم كما ترون القمر ليلة
25 اليدر) imdi melek ū cismānīyet ol 'āleme daḫil olmayacak olurlarsa bizler nice daḫil
oluruz nitekim Cenāb-ı Āllāh ḫadīş-i ḫudsīde buyurur: (لو كشف سبحات وجه جلالى لا حترق)
ve Ḥāzret-i Cibrāīl 'aleyhi's-selām (لودنوت اغلة لا حترقت) buyurur pes imdi
'ālem içün lāyık olan tıfl-ı meānī ismiyle müsemma ḫakīkat-i insānīyeyi taḫşil
eyleyüp ve ol tıfl-ı meānīyi esmā-'ı tevḥīde mülāzemetle terbiye eyleyüp 'ālem-i

³⁷⁹ tıfl ma'nasuñ tevellüd-ü qalbdendir: -M.

³⁸⁰ kezālik: -Y.

³⁸¹ tıfl-i mezkūr daḥī esmā-yı tevḥīd ile terbiye olunup hadd-i kemāle vāşıl olur: -M.

³⁸² netāyicini tıflīye ile: şānumı tıflīyyetle Y.

³⁸³ rūḥı: -Y.

³⁸⁴ insān-ı ḫakīkīdir ki anuñ Allāh: -M.

³⁸⁵ te'ālā: -Y.

1 cismānīyeden ‘ālem-i rūḥānīye iḥrāc eyleye ki ol ‘ālem sırrdır bu ma’nāda mefḥar-ı
‘ārifīn ‘Aynu’l-Ḳudāt Hemedānī buyururlar: (rübāī)

مارا بجز این جهان جهانی دگرست
جز جنت فردوس مکانی دگرست
5 از راه نسبت بجایی دگرست
وان گوهر پاکان زکانی دگرست

Ol ‘ālemde İlāhuñ ğayrı diyār yoḫdur ol ‘ālem nūrdan bir ṣaḥrā-‘ı bī-nihāye
meābesindedir (Y.45A) tıfl-ı meānī ol ṣaḥrāda ṭayrān edüp ol ṣaḥrānuñ ‘acāīb u
ġarāībī temāṣā eder lakin ol temāṣādan ḥayr verüp beyān eylemek mümkin degildir
10 ol maḳām ‘ayn-ı vaḥdetde kendi yaḳīninden fenā bulān muvahhidīnūñ maḳāmıdır ki
ortada (M.35A) nūr-ı cemālullāhdan ğayr-ı vücūd yoḫdur zīrā insān cemālullāh
muḳābelesinde kendi nefsini görmez ḥayret ğalebesinden ve nefsiniñ maḥv
olunmasından ötürü nitekim Şeyḥ Feriduddīn ‘Aṭṭār ḳudise sırrehu buyurur: (rübāī)

در ان صحر انهاده تحت معشوق
15 همه جانها چو صفهای طیوراست
بگرد تخت داعم جوش و سوزاست
همه دلها چو گلهای شکفته است

Ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selām buyurur: (لن یلج ملکوت السموات حتی یولد مرتین کما یولد الطیر)
20 (مرتین) tevellüdden murād tıfl-ı ma’nevī-‘i rūḥānīnūñ ḥaḳīḳat-i ḳābīlīyet-i insāndan
tevellüddür ki ol tıfl-ı ma’nevī ḥaḳīḳat-ı insānuñ sırrıdır ‘ulūfesi nūr-ı ṣeri’at ve
ḥaḳīḳatuñ içtimā’ından ḥāṣıl olur şu ma’nānuñ zuḥūrundan ṣonra buḥūr-ı ḥalḳdan
ḳuūd-u emre ubūr ḥāṣıl olur belki ‘ālemūñ küllīsi ‘ālemūñ rūhunuñ zuḥūrundan ṣonra
bilā-ḥarf ve lā-ṣavt ‘ulūm-ı ruḥānīye vü ledūnīyeyi fāīz olur vallāhu’alem bil-ṣavt

148
تا زسرنی شونند آگه دمی
25 طالبان زنده دم از همدمی

- 1 Ta ki ruḥ-ı ẓuddüse hem-dem olmaqlıqdan kesb-i ḥayāt-ı cāvidān eden
ṭālibān zinde-dem neyūñ sırrından bir nefes āgāh olalar ḥaḳīḳāt sırrına ‘ārif olup ve
rumūz-ı dem-sāza vāḳıf olalar

149

- چون ز سر نی شدی آگه صفت
5 بر نما طول لسان از معرفت

Çünkü sırr-ı neyi (Y.45B) anlayup şıfāt-ı³⁸⁶ āgāhı ile mevşūf oldun (من عرف الله)
feḥvā-‘ı münīfi üzre ğavāş-ı deryā-yı vaḥdet olup ma’rifet dürrlerini
iḥrāc eyleyüp bi-züll ḥavvāş u ‘avām ile tā ki (مشر الناس من اكل وحد) maẓhārı olmayasın

150

- سوز نی را از بیانت ساز کن
10 زان نوا عشاقرا دمساز کن

Ney ‘aşḳ-ı ilāhī ile niçün yanup yaqılır neyūñ sūz u güdāzını beyān u nāz u
niyāzını ‘ayān eylemekliginden şadā eyleyici ol ve ol şadāda olan nağme ki sırr-ı “و
”نفخت فيه من روحی”den remz u imā eder ‘uşşāḳa ol nağmeden nefes eyleyici ol (M.35B)

151

- باز گو احوال نی را کز چه رو
15 می شود شاکی صفت زان تند خو

Tekrār neyūñ aḥvālını beyān eyleyüp ḥālden ḳāle getür ki ne yüzden şıfat-ı
şākī ile mutaşaff olup ol etşāfdan tünd-ḥū vü perīşān-ḥāl u müteğayīrū’l-bāl olur

³⁸⁶ şıfāt: -M.

152

- 1 جون جدا نبود می از همدمش
از چه گردد مشتکی آن خوش منش

- 5 Çünkü ol şıfat-ı şākī³⁸⁷ ile mevşūf olan insān-ı kāmīl ve merd-i ‘āmil u ‘ālim bir nefes kendi hem-deminden cūdā degildir bā-hūşūş dem-i hem-deme hem-dem olmağlıqdan kendinüñ varlığına ‘ārīfdir ve ol enānīyeti hūşunden müşteki olur ki enānīyet-i haqīkīye şāhib olup kendi enānīyetini bi’l-kūlliye vücūd-ı haqīkatü’l-haqāike muzāfī eylemişdir nitekim Hāzret-i Mollā Cāmī ‘aleyhi’r-rahmetü’l-Bārī bu ma’nāyı işār edüp bu beyitlerinde buyurmuşlar: (beyt)

- 10 یا من بدا جمالك فى كل ما بدا
باداهزار جان مقدس ترا فدا
می نالم از جدائی تو دمبدم چو نی
این طرفه تر که از تو نیم یکنفس جدا

153

- گوش هوش آور شنو از نی جواب
تا خطارا باز دانی از صواب
- 15 (Y.46A) Gūş-ı hūş cem’ eyleyüp vādī-‘i ğafletden bīdārīq şahrāsına getürüp bu sūālūñ cevābını neyden işit tā haṭāyī şevābdan fark eyleyüp haqīkāt-i hāle qāl-ı neyden fehmed eylesün

154

- گوش حس کرسست از اشینداو
ترك او كن گر نه حیوان بخو

³⁸⁷ şākī: -M.

1 Gūş-ı his ki nāṭıḳ u ğayr-ı nāṭıḳ ānda müştareklerdir neyüñ ḥālden ḳāle getürdüğü maārif u esrāruñ istimā’ından ekmehtir ol ḳūlağı terk eyle eger sen şıfat-ı ḥayvānīyetle mutaşaff degil isen

155

5 نی سوال از ساز خود دارد همی
قال او ساز است از سوزان دمی

10 Ney kendiden zūhūr eyleyen şadādan sūāl eder zīrā anuñ şadāsı ol tecellīdendür ki ‘ālem-i ḥaḳāīḳde ‘ayn-şābitesı oldur ve ḥāricde daḥī anā mazhar dūşüp anuñla mevcūddur ve sūālātını³⁸⁸ sūāl-ı isti’dādī ile ezelde sūāl edüp mu’ṭī-‘i ‘iṭā eylemişdir neyüñ ḥālden ḳāle getürdüğü (M.36A) şadādur ki ol tecellīnūñ fenāsından ḥāşıl olan şüz demlikdendir

156

نی وجودش از عدم سا ئل بود
کز چه هست نیستی نی سان بود

15 Ney kendinūñ ‘ademden mevcūd olup ḥāricde müsavvīr olmasına ṭālib u rāğib olup sāl olur ki ma’dūm iken neden ol ma’dūmiyetden mevcūd olup ney libāsıyle mülebbes olur

157

نی شکایت زین کند بشنو دمش
چونکه یا بد اهل دم را همدمش

Çünkü ney ehl-i dem olan hem-demini bula bundan şikāyet eder ki ebyāt-ı ātiyede sañā ‘ayān u beyān eylese gerek sem’-i cānla ānuñ şikāyetinden olduğının

³⁸⁸ sūālātını: mesūlātını Y.

- 1 istimā' eyle ki tā tamam-ı fehm eyleyüp ḥaḳīḳat-ı ḥāle 'arif ve sırr-ı ḳāle (Y.46B)
vāḳıf olasın

158

ساز نی از دم بدم زین پرسش است
کز چه دم دمساز را آمیزش است

- 5 Neyüñ nefes-i Raḥmānī-i maḳārın şadāsı bu sūālden ötürüdür ki ānuñ dem-
sāza müstağriḳ olması ne nefesdendir ol nefesüñ ḥaḳīḳatındır

159

نیست در هستی بنمودنش
کم نسازد حیرت افزودنش

- 10 Ve anā varlıkda yokluk göstermek ya'ni müstağriḳ-i baḥr-i beḳā iken tekrār
rū-yı fenā nümāyān olmaḳ ānuñ ḥayretine ziyādelikden noḳsān vermez her ne ḳadar
ğavvāş olup iḥrāc-ı dürr-i ḥaḳāīḳ-i meānī vü ğarār-i daḳāīḳi keşf u 'ayān eyleye
ḥayret daḥī ziyāde olup (من عرف الله كل لسان) maḫḫarı olmağla gözleri giryān ve cigeri
büryān olup ḥāline maḥrem ve derdine merhem bulamaz

160

- 15 زان تحیر دمبدم شاکی صفت
می شود نالان ز فقد معرفت

- 20 Dem-be-dem müstağriḳ-i baḥr-ı Celāl olmağla 'ilm u ma'rifet-i 'ilm-i İlāhīde
maḥv edüp maḳām-ı cehl-i basitde ḥayrān u ser-gerdān olup ol ḥayretten şākī-şıfat
şekvāyı kendüye yār eyleyüp faḳd-ı ma'rifetden bākī vü nālān olur nitekim bu
maḳāmda ser-dār-ı enbīyā vü nūr-ı çeşm-i evlīyā Muḫammed Muşṭafa şallallāh u
te'ālā³⁸⁹ 'aleyhi ve's-sellem (رب زدنی تحیرا) duāsıyla duā ederlerdi

³⁸⁹ te'ālā: -Y.

161

1 نی بساز راین راز را گینده است
کز عدم یا از وجود آینده است

Ney bu sırrı şadā-yı cān-güdāz u edā-yı dil-nevāz ile taqrīr u beyān (M.36B) u taqrīr u ‘ayān edüp söyleyicidir ki şadāya muḳārinetle zāhīr olan bu sırr-ı İlāhī
5 ‘ademden mi zūhūr edüp gelicidir veyāḥūt ḥaḳīḳatde mevcūd-ı ḥāricde sūret mi (Y.47A) bağlayup gelicidir

162

هست نی در سوز و ساز این راز جو
دمبدم شاکی صفت بی گفت و گو

Ney bu sırrı sūz-ı tecellī-‘i İlāhīde ve sāz-ı kelām-ı pend-āmīzde bī-ḳīl ū ḳāl
10 şāḳī-şīfat dem-be-dem ṭaleb eyleyicidir

163

جستجوی نی ز خود شد دمبدم
کز وجودستم ندانم کز عدم

Neyüñ custucūsu nefes-be-nefes kendi vücūdunuñ reb’-i meskūnundan oldı
āyā bu benim vücūdum ‘ademden mi mevcūd oldı veyāḥūt vücūddan mı zāhīr oldı
15 deyüp maḳām-ı nefesi ve bilād-ı eṭvār-ı ḳalbi seyāhat eyleyüp ve ol eḳālīm u bilādda
sāḳīne olan merdān ḳuvā-‘i ‘aḳl-ı meād u maāşı sūāl edüp bu sırrı ‘aynü’l-yaḳīne
vāşıl olup Ḥaḳḳu’l-yaḳīn ḥāşıl eylemek içün tek u pūde oldılar

164

بیدم و دمساز بود من خفی
از چو رو گردد نگشتم واقفی

1 Dem-i dem-sāz baña muḳārin olmasa dem-sāzsız benim varlığım ḥafīdir ya'ni
 nefes-i Raḥmānīyle şuūnāt-ı zātīye zāhīr olup vücūd-ı ḥāricīde mevcūd olup şūret
 bağlamasa benim vücūdum ā'yān-ı şābitede olan vücūd-ı ma'nevīde ḥafī vü
 mestürdur çünki ben dem-sāz baña muḳārin olmağla şūret-i libās ile mülebbes oldum
 5 ḥāl böyle iken yine baḥr-ı ḥayrete mustağriḳ olup fikr-i cenānım budur ki āyā bu
 esrāruñ ḥaḳīḳatine vāşıl olmaḳlıḳ baña ne yüzden olur

165

سوز این پرسش بساز آرد مرا
 زان کشم سوزان نفس اندر نوا

Bu sūāluñ ḥarāreti beni gūyā edüp giryān u nālān eder andan ötürü nağme-sāz
 10 olup esrār-ı İlāhīyi beyān eylediğim ezmānda³⁹⁰ ol nağme içre nefes-i sūzān (Y.47B)
 ile āh çekerim

166

که ندانم سوز من از ساز کیست
 حل این مشکل بمن بسکه خفیبست

Zīrā bilmem 'ilm u şuūrum yoḳdur benim yanup yaḳılmam kimüñ şadāsınuñ
 15 (M.37A) te'sīri ve kimüñ nidāsınuñ tefhīm u ta'bīrindendir ki baña bu müşkülüñ ḥalli
 ziyāde ḥafīdir³⁹¹

167

تا تهی از خود نگردم پر نیم
 چونکه پر گشتم چه چیزم چون نیم

Mādāmki kendi vārlığımandan boş olmayım ya'ni mādāmki aşār-ı ta'likden
 20 ve hey'āt-ı levāhiḳden ve alāiḳ-i mādđiyeden ki Ḥaḳ Subḥāne vü Te'alānuñ Ḥazret-i

³⁹⁰ ezmānda: zamānda Y.

³⁹¹ ḥafīdir: ḥafīst Y.

- 1 (یا موسی انی انار بك فاخلع نعليك انك بالواد المقدس طوى) Mūsā ‘aleyhi’s-selāma ḥiṭāb eylediği kavlı-i şerīfnde olan “طوى” ile müsemma eṭvār-ı neş’ā-yı bednīye-‘i unşūrīyeden boş olmayım ta’līqātndan münezzeḥ ve ‘ālem-i rūḥīyede (انى انار بك) ḥiṭābıyla ṭolu olmam pes imdi envār-ı ḳalbi yedi olduğı gibi eṭvār-ı neş’ā-yı bednīye daḥī yedidir sülāle-‘i
- 5 ولفد خلقنا الانسان من سلالة من (وقد خلقنا النطفة علقه فخلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاما فكسونا طين ثم جعلناه نطفة في قرار مكين ثم خلقنا النطفة علقه فخلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاما فكسونا طين ثم جعلناه نطفة في قرار مكين ثم انشأناه خلقا آخر فتبارك الله احسن الخالقين) çünkü ben dem anı anār beñ ile ṭulū oldum ben ne şeyim ki ben kendimden vücūdum ola zīrā ben fenāyım aşlen bende vücūddan eşer yokdur vücūd ol beni pūr eyleyüp mevcūd eyleyen tecellīndir

- 168
10 جون نيم اين سازنوق آورنوا
از عدم باز وجود ستم سرا

Cūnunum³⁹³ baḥr-ı aḥadiyyetde fenā-ender-fenā bulmağla müstağriḳ-i (Y.48A) şuhūdum bu ‘aşḳla zevḳ getürücü şadāda olan nağmātı ḥaḳāiḳ u daḳāiḳ baña ‘ademden midir yoḥsa vücūd-ı Zāt-ı aḳdesden fāiḳ olan feyz-i aḳdesden midir

- 169
15 بوالعجب اين دانش است از معرفت
كوزبى كيف است واز كيفيت صفت

Ma’rifetden ḥaşıl olan bu dāniş bil-‘aceb bir dānişdir ki ol dāniş ‘ālem-i Zāt-ı Bī-keyf u Bīcūndandır daḥī şıfat-ı keyfiyet ile mevşūf-ı ‘ālem-i şıfātandır ki ḳalb-i insān-ı kāmile bilā-vāsıṭa ilhām olunur

- 170
20 سازنى از سوزدم زين مشكل است
حل آن نى را چوبند اندر دلست

³⁹² tebārek ve te’ālā: subḥane ve te’ālā Y.

³⁹³ cūnunum: çünkü ben Y.

- 1 (M.37B) Sūz-ı nefesden neyūñ şadāsı bu müşkilden ötürüdür ol müşkilātı ħall neyūñ gönlü içre bend gibidir

171

که گشاید بند نی را از دلش
غیر همدم چون ندانم مشککش

- 5 İnsān-ı kāmīlūñ gönlü neyden kendüye hem-dem olan nāy-ı ħaķīķīnūñ ġayri kim āçar ben vāķīf degilim zīrā ol bend-ġüşānuñ ma’rifeti baña müşkildir

172

جز که آن صاحب نفس عقده گشا
بند نی را حل سازد کو مرا

- 10 Baña beyān eyle kimūñ ħudreti vardır ol şāĥib-nefesūñ ġayrı ‘aķde ġüşā olup insān-ı kāmīlūñ gönlü bend-i neyi ħalleyler kīm vardır pes imdi ħall-i bend-i neye ħādīr ānāķ ol şāĥib-nefesdir ki cemi’-i mevcūdāt ānuñ nefesinden şūret baġlayup ve ānuñ ħayātıyla ħayy olmuşlardır

173

زین سبب هر دم ساز دیگر است
در نوا نالان پراز دیگر است

- 15 ‘Uķde-yi dil-i insān-ı kāmīli hem-deminūñ ġayrı ħalleyleyici olmadığı sebebden her dem bir dürlü şadāyla andelīb gibi ŧulu’-ı seĥer-i subĥ-ı cemālde eġġān eyleyup ve esrār-ı (Y.48B) ġūnā-ġūn ile nāġme-‘i ħaķāīķ-āmīzde nālān olmaķdadır

174

گه رهاوی ساز آرد گه عراق
گه بود در وصل و گه اندر فراق

- 1 Geh rehāvī maḳāmında geh maḳām-ı ırāḳda geh erbāb-ı mūsīḳī beyninde meşhūr u müteārifdir terennüm eyleyüp şadā getürür geh müstağriḳ-i baḥr u vişāl olup kevneyn u mā-fihimāyı ferāmūş eyler ve gāh āteş-i hicrānla sūzān olup semm-i ḥasret u firāḳı nūş eyler

175

- 5 گه حکایت گه شکایت سازاو
جز که دمسازش ند اندراز او

İnsān-ı vāḳıf ve merd-i ‘ārifūñ şadā-yı dil-āvīzi gāh infişāl-i maḳām-ı istiğrāḳdan şikāyet ve gāh zevḳ-ü ḥall-i itişāl-i ḥikāyetdir zīrā insān-ı kāmilūñ sırrını āgāh-ı nefes eyleyici geh şıfat-ı zāt-ı ruḥānīdir anuñ ğayrı kimse bilmez

176

- 10 کس نداند سرآن بیچون زبان
کز نفس نی را بسازد ترجمان

- 15 Ol zebān-ı Bīkeyfūñ ve ol lisān-ı Biçūnuñ sırrını kimse bilmez zīrā ol (M.38A) lisān-ı ğaybī libās-ı ḥarf u şavtdan ‘ārīdir ki nefesden ḥāşıl olur ney-şıfat olan insān-ı kāmili nefesden şadā ile ol zebān-ı ğaybīyi tercemān eyler pes imdi insān-ı kāmil cibiliyāt-ı beşerīyetden çıḳup ser-ā-pā gönlünüñ uḳūd-ı seb’asın ğuşāde edüp mazḥār-ı “ان الحق لينطق على لسان عمر” olmağla ol zebān-ı Bīçūn ile münāsebet ve soḥbet-i şāhid-i ḥaḳīḳīye mülāzemet ile ol lisān-ı Bīkeyfe tercemān olmuşdur öyle olsa insān-ı kāmilūñ nefesle zāḥīr olan şadāsı esrār-ı ‘ālem-i ḥaḳīḳate muḥabīrdir

177

- 20 جون نكنجد بس كه بيچونست وى
خود شكفت اين است از احوال نى

- 1 Zīrā ol zāt-ı aqdes Bīçundur (Y.49A) öyle olmasa lisān-ı kālūñ ‘ibāretine şıgmaz ve zebān-ı hālūñ īmā vü işāretine gelmez aḥvāl-ı neyden zuhūr eyleyüp açıq³⁹⁴ ta’bīr u tefhīm-i açıq budur

178

- 5 حیرت اهل النها زین است و بس
که نتاند در کش ادراکی زکس

‘Ulū himmet ve ref’-i maḡām u menzilet ehilleri olan erbāb-ı ‘uḡūluñ taḡrīri bundandır ki maḡlūḡātđan bir ferdūñ idrāki ol zāt-ı Bīkeyf u Bīçunı derk u fehme ḡādīr degildir nitekim Mollā Cāmī Ḥāzretleri bu rübāide³⁹⁵ buyurur: (rübāi)

- 10 ای کشته نهان ز غایت پیدای
عین همه عالمی ز بس یکایی
زان بیشتری که در عبارت گنجی
زان پاکتری که در اشارت آبی

- 15 Pes imdi bu meydān-ı ḡaḡīḡatūñ çābuk-sūvārları her ne ḡadar ḡadem-i esb-i himmeti üstüvār edüp sa’y-i bī-şūmār eyleyeler bu şaḡrā-yı vaḡdetūñ nihāyetine ve ‘acāībāt-ı esmā u ḡarābāt-ı şıfātuñ ḡayetine yetişmeyüp maḡām-ı ḡayretde nāle u ḡayrān engeşt derd u ḡasret u firāḡı bir dehān edüp taḡyīrden özge kendilerine hem-dem u sūz-ı āteşi iştiyāḡđan ḡāşıl olan derdlerine yine merhem bulmayup “رب زدنې”
20 (rübāi) dūāsıyla zebān-gūşā olup Şeyḡ Sa’dī Ḥāzretlerinūñ bu rübāilerinūñ mażmūnuña ‘ālem-i ‘ilm-i ledūn olanları Cenāb-ı Ḥāzīū’l-ḡacāt feryād ederler:

ای بر تراز خیال و قیاس و کمان و وهم
و زهر چه گفته اند شنیدیم و خوانده ایم
مجلس تمام (M.38B) گشت و بآخر رسید عمر
ماهچونان در اول وصف تو مانده ایم

³⁹⁴ açıq: açılan Y.

³⁹⁵ bu rübāide: -M.

179

- 1 عقل كل عاجز زادراك ويست
پیش آن شی جزوکل چون لاشی است

- ‘Uḳūl-ı enbīyā u fuhūm-ı evliyā ol Zāt-ı Muṭlaḳı idrāk eyleyüp (Y.49B)
‘ibāret u işārete getürmekden ‘acizdir ol cemi’-i eşyādan ‘ārī-i tecellī-i aḥassuñ
5 ḳatında icmālen ve tafşīlen cemi’-i ‘ulūm lā-şey gibidir belki mişāl-i ma’dūm libās-ı
vücūd ile mülebbes olup mevcūd olmamışdır

180

- درك او زادراك لاحصى ثنا
آمد از سرور گزین انبیا

- Surūr-ı gūzīn-i enbīyā ve rehber-i gürūh-ı evliyā Muḥammed Muştafā
5 sallallāhū te’ālā³⁹⁶ ‘aleyhi ve’s-selemeden ki ğavvāşān-ı baḥr-ı hūvīyetūñ serdār u ser-
efrāzıdır ol Zāt-ı aḳdesūñ künhünü ve ol şıfāt-ı muḳḳadesūñ nihāyet u ğāyetünü derk
eyleyüp idrāk eylemeklikden beyān (لا احصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك) kıldı pes
imdi bu maḳāmda lisān-ı ḥāl-i ‘ārīfān güng u lāl olup taḳrīrden ve zebān ḳālem-i
taḥrīrden ‘acizdir zīrā bu maḳām fi-l-ḥaḳīḳa beḳā olan maḳām-ı fenādır nūr-ı çerāĝ-ı
10 rūḥānī vü çeşme-‘i ravzā-‘ı meānī Aynü’l-Kuḏāt Hemedānī buyurur: (rübāi)

- افکند دلم رخد بمنزلگاهی
که نبرد هیچ دلیل راهی
چومن دوهزار عاشق اندر ماهی
می کشته شود که بر نیاید آهی

181

- 15 انبیا و اولیا عاز صفات
کشته اندر کنه آن بیکیف ذات

³⁹⁶ te’ālā: -Y.

1 Anuñ celāl-i Ka’besinde mu’tekif olan enbīyā-‘ı ‘izām ve cemāl-i hilyesini vāşif olan evlīyā-yı kirām ol Bīkeyf u Bīçün olan Zātuñ künhünü idrākden fūrümānde vü Tīh-i hayretde bī-tāb u ser-gerdān olup şifāt-ı ‘aciz ile mevşūf oldılar

182

چونکه بی کیف است آن بیچون وجود

5 پس چه گوید کیف از و اهل شهود

Çünkü ol Vücūd-ı Bīçün müşebhīnūñ teşbīhinden müberrā vü muḳaddesīnūñ taḳdīsinden ve münzehīnūñ tenzīhinden muarrā (Y.50A) ḫatta ta’yīn u lā-ta’yīnden ve iṭlāk u lā-iṭlākdan dahī bī-keyfdir pes imdi deryā-‘ı aḫadiyyetde (M.39A) sebāḫat u şahrā-yı vaḫdetde seyāḫat eyleyen ehl-i şühūd ol Zāt-ı Bī-keyf u Bīçünüñ keyfiyetinden ne söyler

183

مر عدمرا کس نگفت از دیده ور

گو کشاید در وجود از خود بصر

15 Ey zül-‘ayn olmağla maḫzar-ı (فاینما تولوا قسم وجه الله) olan şāḫīb-i saādet bil ve āgāḫ ol ki rāvīyān-ı eḫādīs-i ‘ālem-i ḫaḫīḫat ve muḫaddīşān-ı aḫbār-ı diyār-ı ma’rifet olan kemlinden kimse rivāyet edüp taḫḫīḫ-i ‘adem için kendiden vücūd ve ol vücūd-ı bī-nefese görür başar vardır ki ol başra-‘ı ‘adem mevcūd-ı ḫaḫīḫīye ihtiyācsız bī-nefese açardı imdi sālīkān-ı rāḫ-ı tarīḫat ve vāşılān-ı baḫr-ı ḫaḫīḫat ve mālīkān-ı dürr-i ma’rifet üç kısma münḫasım oldu evvelkisi zül-‘aḫldır ki anlar ḫaḫı zāḫīr ve ḫaḫı bāṭın görürler anlar ḫatında ḫaḫ ḫaḫıñ mir’atı olur zīrā ḫaçan rāī mir’ate nazar eylese görünen şüretedir mir’at maḫcūb olur ikincisi zül-‘ayndır ki anlar ḫaḫı zāḫīr ve ḫaḫı bāṭın görürler anlarıñ ḫatında ḫaḫ ḫaḫıñ mir’atı olur ḫaçan bunlar mir’at-ı ḫaḫa nazar eyleseler ḫaḫı görürler zīrā bunlarıñ nazarında ḫaḫ maḫcūb olur üçüncüsü mertebeteyn-i cāmi’ olan şāḫīb-i saādetlerdir ki anlar maḫzar-ı (هو الاول) 25 والآخر والظاهر والباطن) olup ḫaḫı ḫalkda ve ḫaḫı ḫaḫda müşāhede edüp ve bunları aḫadü-ḫümā āḫirden maḫcūb eylemez ve anuñ aḫadiyyet-i zāt-ı şühūduna keşret-i

1 mazhār-ı müzāhīm olmaz ve aḥadiyyet-i vech-i Ḥaḡ (Y.50B) keşret-i ḡalḡiyete şühūddan ānı maḡcūb eylemez Şeyḡ-i muḡaḡaḡ-ı kāmīl Muḡyiddīn-i ‘Arabī Ḥāzretleri bu rübāilerinde işāret³⁹⁷ buyurdular: (rübāi)

ففى الخلق عين الحق ان كنت ذاعين

5 وفى الخلق عين الخلق ان كنت ذاعقل
وان كنت ذاعين و عقل فماترى
سوى عين شئ واحد قيد بالشكل

184

10 عشق نى رازين نظر نى كرد نام
كه عدم ديدش وجود از وى تمام

‘Aşḡ-ı ney zül-‘ayn olup bu nazara mazḡar oldığından ötürü (M.39B) ney ismiyle müsem mā eyledi zīrā ‘aşḡ neyden vücūd-ı mecāzīyi tamāmen mad’ūm gördü

185

نالش نى بهر اينست و زدم
كين عدم را ده وجودش دمبدم

15 Neyüñ nefesden nāle vü enīni bundan ötürüdür bu ‘adem için ki ‘adem-i izāfīdir nefes-be-nefes ana vücūd verici vardır ol vücūd verici kimdir

186

زانكه بى دمساز من كس نشنود
جز دم دمساز من كس نشنود

20 İnsān-ı kāmīlūñ nāle vü enīni nefesden olduğundan ötürü nefessiz benim şadāmı kimse istimā’ eylemez ve nefesden benim şadāmı istimā’ eyleyen kimse daḡī benim dem-sāzımuñ deminden ḡayri istimā’ eylemez

³⁹⁷ işāret: -M.

187

- 1 چونکه خواهد ساز مغمه سازمن
از دم دمسازآید سازمن

- 5 Çünkü nağme eyleyici bañā nağme eylemek murād eyleye benim şadām bañā
nağme-sāz olan benim dem-sāzımdan gelür ya’ni gül-i gülistān ezeli ğonçasın açup
andelīb-āsā beni nağme-sāz eylemek murād eyleye ol taalluğ-ı irādetüñ eşeri benim
vücūduma sārī olup aşlen mā vü menden eşer kıomayup benden gelen şadāda fi’l-
ħaķiķa benim ‘alāķum meslūb olup benim dem-sāzımdan gelür

188

از دم نایی که ساز آور شوم
بهرسوز عشق دم پرور شوم

- 10 Her bār ki dem-i nāy-ı (Y.51A) ney beni deminde olup ben dem-i nāyiden
şadā getürücü olmam ol şadā-yı pür-ġadādın ħāşıl olan āteş-i ‘aşķ beni sūzında olup
ve benim penbe-‘i vücūdumdan ħarice şu’le-endāz oldıġından ötürü ālūde-ġān-ı
‘avātıķ-ı dūnyāya ve efserd-ġān-ı řālī’-i dūnyānuñ dem-i vücūd-ı mecāzilerin
pezende vü pervende olurum

189

- 15 چون نهدي لب بر لبم سازنده عشق
ساز سوزان خواه بنوازنده عشق

- 20 Çünkü ‘aşķ sāzında oup lebini benim lebim üzerine kıoya ya’ni maķām-ı fī-
yantāķdan (ان هو الاوحى يوحى) muķtezāsınca beni nātıķ eyleye ve ‘aşķ şıfāt-ı cemālī ile
nevāziş edici olmaġla baña perveriş verüp benden gönüller yaķıcı ve cegerler delici
şadānuñ źuhūrını murād eyleye (M.40A)

190

1 در نوا عشاق را ساز آورم
بهر شان از همدم راز آورم

5 Ben daḥī semā' u ṭāat deyüp maḳām-ı nevāda ki esrār-ı (و نفخت فيه) nūñ maṭla'ından 'ibāretdir 'uṣṣāḳa ṣadā getürücü olup 'ālī-ḳadr isti'dād-ethüm bunlar için hem-demimden esrār u maārīf u 'ulüm-ı ledūni getürücü olurum

191

10 زان نوا عشاقرا نالان کنم
زاستعاع راز خوش حالان کنم

10 Ol esrār-ı ṭāyyibenūñ ḥaḳīḳatinden 'uṣṣāḳa beyān eylemek ile ferāmūṣ eyledikleri 'ālem-i aḥadiyyeti yād etdirüp ve bunları bu 'āleme kemāl-i iṣṭiyāḳ ile nālān eylerim ol esrāruñ istimā'ından ḥaḳīḳat-ı ḥāle vaḳıf ve kendi nefslerine 'ārif olup ve ol esrāruñ tecellīsinden tesellī bulmaḡla bunlarıñ ḥallerini ḥoṣ eylerim

192

15 سر عشق و عاشقی سازم شود
هر نفس کز همدم آید رود

'Aṣḳ sırrı ve 'āṣıḳlıḳ sırrı benim sāzım ola³⁹⁸ her nefes ki gelür gider ol nefes benim (Y.51B) hem-demimdendir

193

20 ذوق بخشد سر خوشان عشق ر
شوق او بدهد بمشتاقان نوا

³⁹⁸ sāzım ola: sāzımdır Y.

- 1 Bana hem-demimden ol gelüp giden nefes ‘aşk sarhoşlarına zevk bağışlar ol zevkten zühûra gelen şevk-i müştākān vech-i Hüdāya nağme-sāzluğ eyleyüp nağme verir ya’ni esrār-ı “و نفخت فيه من روحی” ki nağmeye muķārin şadā ile neyden zühûr ede ol esrār-ı fuhûm erbāb-ı şadık u şāfiye tefhīm eder

194

- 5 زان شدم پرورده ساز سوز عشق
که شوم از نغمه ساز افروز عشق

Ben ‘aşkuñ sāz-ı sūzından andan ötürü perverde oldum ki bādā ki mecālis-i erbāb-ı ‘aşkda nağme-sāzlıktan āteş-i ‘aşkı şüzende vü şu’le-‘i şevki ferüzende olmam

195

- 10 عشق از دم میدهد سازم نوا
چونکه ببند بی نوایم از نوا

‘Aşk-ı nefesden benim şadāma ve nağme-i esrār-ı “و نفخت فيه من روحی” yi ‘īṭā eder çünkü³⁹⁹ beni hūzūzāt-ı kevneyn u mā-fihī-mādan bī-naşīb görür (M.40B)

196

- 15 زان نوای عشق راهان بی مقال
دم رسانم مستمع را ذوق حال

‘Aşk benim şadāma nağme-‘i sırr-ı “و نفخت فيه من روحی”yi īṭā eylediginden ötürü ol⁴⁰⁰ nağme-‘i ‘aşkdan bī-ḥarf u şavt u bī-dem erbāb-ı ḥāl olan müstemi’e zevk

³⁹⁹ çünkü: zirā ki Y.

⁴⁰⁰ ol: -Y.

- 1 hāli erişdiririm ey ʔālib-i ‘aşk şākın tīz ol ğaflete mecāl vermeyüp⁴⁰¹ taḥşīl-i ḥāl için⁴⁰² mücidd u sāl ol

197

مستمع را سازمن ذوق آوراست
والهان عشق را شوق آوراست

- 5 Benim şadā-yı dil-süzım müstemi’e zevk getürücüdür ve nidā-yı cān-furūzum ve elhān-ı ‘aşk-ı maḥbūb-ı ḥaḳīḳīye şevk getürücüdür

198

سر عشق از سازمن بشنو بهوش
گوش هش بگشا زیهر آن بنوش

- 10 Sırr-ı ‘aşk-ı cemāl-i şamedīyi benim şazımdan gūş-ı hūş ile müstemi’ ol, ol sırrūn istimā’ından ötürü ḥālel-i riyāzet u mücāhedāt ile penbe-‘i ʔül-i emeli (Y.52A) sem’-i zāhīrinden iḥrāc eylemeklik ile gūş-ı hūşını aç

199

گوش حس کر است از اشنیدنی
زان شود منکر بدو کردنی

- 15 Gūş hiss-i ol sırrūn istimā’ından şāğırdır ol şıfat denāetle mevşūf olan eşemm sırr-ı ‘aşk-ı işitmeklige isti’dādı olmadığından ötürü sırr-ı ‘aşka ve ‘aşk ehline münkir olur

200

گر شنیدی گوش حس آن اسازرا
کی بگفتی گر بوچی آور خدا

⁴⁰¹ mecāl-i maḥāl eyleyüp: Y.

⁴⁰² taḥşīl-i ḥāl için: -Y

1 O şadâyı ki sırr-ı ‘aşqdan ‘uşşâka haber verir eger gûş-i hiss işitmeklik
mümkün oldı Allâh Sübhâne vü Te’âlâ ol gûş-ı hisse hitâb edüp kaçan şâgır derdi

201

صم و بکم و عمی گفت اندر کلام
اهل این حس را شنو روانام

5 Rabbü’l-Enâm olan Cenâb-ı Rabbü’l-‘alemîn bu hiss-i zâhîrînuñ ehline
Kur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânuñ içinde (صم بکم عمی فهم لايعقلون) buyurdu gûş u dil-i sem’-i
cânla istimâ’ eyle

202

نالش نی از گرئی این کران
نشود جز گوش هس از عارفان

10 Neyüñ ağlayup inlemesi bu maqâmla şâgırlaruñ şâgırlıgındandır ki bunlar
enbîyâ vü evliyânüñ kelâm-ı dürrer-bârlarını işitmekden mahrûmdurlar nitekim
Cenâb-ı Bârî (M.41A) Kur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânda bunların şâgırlıklarından haber verir:
(وجعلنا علی قلوبهم اكنة و فی آذانهم وقرا) ve bunların hicâbı, ahlâk-ı zammiye ve kudürât-ı
nefsânîyedendir nitekim Cenâb-ı Allâh Kur’ân-ı ‘azîmü’ş-şânda işâret eyledi: (وجعلوا
جعلوا اصا بع انكرهم فی سمع بواطنهم فتصاموا بها و جعلوا) ya’ni (اصا بعهم فی آذانهم واستغشوا ثيابهم
15 (ايضا اخلاق رديتهم حجابالانفسهم فصار وامحجوبين فيها) (Y.52B) bu beyândan ma’lûm oldı ki
sırr-ı ‘aşqdan haber verici olan şadâ-yı pür-gadâyı ney ‘arâfından gûş-ı hûşuñ gayrı
istimâ’ eyleyüp fehm eylemez

203

نی شکایت زین کران سازد بساز
کرده گویا ساز خود بر اهل راز

1 İnsān-ı kāmīl şadā-yı pūr-enīn ile bu sağırlardan şikāyet eyleyüp ve bunlar mūtī vü ‘amīyā mişālinde olup ‘ilāc-pezīr olmağla bunlardan a’rāz eyleyüp kendi sāz-ı irşād-āmīzini ehl-i rāz olan erbāb-ı ‘irfān üzerine gūyā eylemiştir

204

کین کریرا چون خدا گفت است اصم

5 بس اصم کی بشنود رازم ز دم

Zīrā bu eşemmleri Cenāb-ı Allāh Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānda eşemm lafzıyla yād eylemiştir öyle olsa eşemm olan benim nefes-i pūr-esrārımdan zuhūr eyleyen esrār-ı Rabbāniyi işidir bu eşemmlik ile mezkūr olan tāīfe-‘i münkirāndır ki kullukları penbe-‘i inkār ile t̄anķınmıdır ve münkirāndan çok kimse vardır ki enbīyā vü 10 evlīyāyı görüp kelāmın istimā’ eylemezler egerçi hem-meclis olurlarsa da zīrā ki çeşm u sem’-i hiss u sūretde kalmışlardır bunları görüp ve kelāmın işitmek müyesser degildir illā hiss-i bātinī ile müyesserdir bu beyāndan ma’lūm oldu ki insān iki nev’ üzerinedir biri şūrī ve biri ma’nevīdir ve ol insān ki anuñ nişā-‘ı ‘unşurīyesi ve ‘aşıl vücūdu nuşfeden degilmiştir nitekim Cenāb-ı Allāh buyurur: (انا خلقنا الانسان من) 15 (نطفة امشاج ol sırr-ı İlāhiye lāyık degildir zīrā ānuñ madde-‘i vücūdı hāk-ı tīre-‘i zulumātīdendir ve ol ki insān-ı (Y.53A) ma’nevīdir nūr-ı İlāhīden zāhīr olmuştur nitekim Allāh Sübhāne vü Te’ālā bu kavı-i şerīfi ile (M.41B) işāret eyledi: (هل اتى على) 20 (الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا istifhām-ı ‘ālī-veche’l-inkārdır ve daḡī Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü te’ālā⁴⁰³ ‘aleyhī ve’s-sellem (الانسان والقرآن توأمان) ḡadīş-i şerīfiyle insān-ı ma’nevīye işāret buyurdu ve Emīrū’l-Mu’mīnīn ‘Ālī ibn-i Ebu Ṭālib raḡiyallāhü ‘anhu ve⁴⁰⁴ keremallahü veche (انكلام الله الناطق) buyurdu ve ḡutb-ı ‘ārifin ve ‘imdetü’l-sālikīn Şeyḡ-i Ekber Ḥāzretleri buyurur⁴⁰⁵: (beyt⁴⁰⁶)

انا القرآن والسبع المثاني

وروح الروح لاروح الاواني

⁴⁰³ te’ālā: -Y.

⁴⁰⁴ raḡiyallāhü ‘anhu ve: -Y.

⁴⁰⁵ buyurur: -Y.

⁴⁰⁶ beyt: rübāi M.

1 Ve Hâzret-i Mevlânâ uddise sırrehü buyurur:

معنى قرآن بپرس از آنکس
وزکسى آتش زدست اندر هوس

5 Ma'lûm olsun ki evlîyâ-'ı kirâm bu bedenden ğayrı bir beden ve bu tenden ğayrı bir tenleri daĥî vardır ki cândan farĥ eylemek mümkün degildir añâ beden muktebesi derler nitekim 'arîfînden birisi ser-ferâz-ı enbîyâ Muĥammed Muĥtafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem⁴⁰⁷ ĥaĥķında buyurmuşlar: (beyt)

محمد را چو جان تن بود و تن جان
سوى معراج رفت باين وآن

205

10 نى بسازين راز آرد دميدم
من نيم بيدم شنواى اهل دم

15 Ney sâz-ı dil-nevâzla bu sırrı nefes-be-nefes getürüp Mesih-âsâ ehl-i dem olan şâĥib-dillere ĥiĥâb edüp ey 'âlem-i vaĥdetde muĥîm olup müstaĥriĥ-i aârim-i aĥadiyyet olan ehl-i dem bilin ve işidin ki ben bî-nefes degilim baña gelüp giden nefes benim degildir benim dem-sâzımdandır (Y.53B)

206

دم شناس دم كزين چون من دمی
تاشوی دمرا چو من تو همدمی

Ey alib bir nefes benim gibi ânla ve nefes iĥtiyâr eyle ki tâ ki sen daĥî benim gibi nefese hem-dem olup şâĥib-i nefes olasın

⁴⁰⁷ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem: -Y.

207

- 1 دم کند زنده که پر سازی تتم
ورنه دم حی کیم مرده تتم

- 5 Nefes-i Rahmānī ve feyż-i Sübhānī beni zinde eder ki ol hayāt-ı cāvīdānīden
fāīz olan feyżle sāz-ı nesh-āmīzde izhār mübālağa eylemek ile hayāt-baḥş morde-
dilān olmam yoḥsa ben bī-nefes kaçan hayy olurum ten morde meşābesindeyim
benden hayāt mutaşavvur degildir (M.42A)

208

دم دهد ما را وجود از همدمی
زان زدم سازآورم دم بدمی

- 10 Feyż-i Yezdanī ve nefes-i Raḥmānī bize vücūdı kendüye hem-dem
olmaḫlıḫdan verir dāīmā nefes hem-deme hem-dem oldıḫından ötürü nefes-be-nefes
nefesden şadā getürürüm

209

چون نیم دم مرانبود وجود
دم دهد مارا روان از ناله بود

- 15 Zīrā ben neyim alāīḫ-i dūnyevīden ve avāīḫ-i ṭabīāt-ı denīyeden ser-ā-pā tehī
olmuşum bī-nefes bana vücūd olmaz bize varlıḫı nāleden sārī olan nefes verir ya'ni
cūnūn-ı 'aşḫ-ı İlāhī nefes-i Raḥmānīnūñ vücūd-ı insān-ı kāmīle sırr ya ney vāsıtasıyla
zuhūr eyleye ol cūnūn sebebiyle fenā-ender-fenā ve beḫā-ender-beḫā-yı hüveydā
olup kendi būdundan nabūd ve vücūd-ı Ḥaḫḫla mevcūd olur

210

- 20 مرده ام بی دم زدم زنده شوم
کزدم آرم ساز و نالنده شوم

1 Ben nefessiz s̄air mevtā meṣābesinde mordeyim nefes-i Raḥmānīden zinde olurum zīrā ṣadāyı nefes-i Raḥmānīden getürürüm ve ol ṣadā ile (Y.54A) aglayıcı olurum

211

5 بی دمی شد مرک نسبت بهر من
زان نیارم دمزدن در انجمن

Bu ‘ālem-i fānīde bī-nefes mevcūd olmaqlık benim içün ölüm gibi oldu nefessiz olduğım zamānda ölü gibi olduğımdan ötürü encümen-i ṭālibīn u rāğībīne varup beyān-ı maārif u ‘ulūm-ı ledūnīye ḳudret getüremem

212

10 دم بساز آرد مرا از سوز عشق
زان زسوزان دم شوم افروز عشق

Beni sūz-ı ‘aşḳdan ḳuhūr eyleyen ṣadāya nefes getürür ol nefes beni gūyā eyleyüp ṣadāya getürdügünden ötürü ol nefes-i muḥarrīḳden āteṣ-i ‘aşḳı yandırıcı olurum

213

15 سازم ازسوزان دمست و نه از هوا
بی هوا ذوقی بیابد زان نوا

Benim sāzım āteṣ-i ‘aşḳla sūzān olan nefesdendir bād-ı hevādan degildir ol nefes-i sūzāndan ḳāhīr ṣadāda nağmeden ḳevā-yı nefesden geḳup hevā-yı hüviyyetden pervāz eyleyen bī-hevā zevḳ bulur zīra ol⁴⁰⁸ zevḳ-i rūḥānī ile bu hevā-yı nefsānī ḳıddır: (الضدان لایجتماع)

⁴⁰⁸ zīra ol: -M.

214

1

دم بود دمساز سوزان آورم
کز دم دمساز نالش اندرم

(M.42B) Vaqt olur ki cānlar eridici ve tenler iḥrāḳ edici şadā ile nefes
getürürüm zīrā benim derūnumda nefesden nāliš ve efgān izhār eyleyen nefes
5 eyleyicidir

215

کی بنالم بی دم دمساز من
تا بر آرم بهر ساز آواز من

Bana benim dem-sāzım nefes eylemeksizin ben kaçan aḡlayup āh u enīn
ederim ki tā şadā ecel-içün benim āvāzım zāhīr ola imdi mādāmki benim dem-sāzım
10 bana nefes nefḡa eylemeye benden şadā zāhīr olmaz (Y.54B)

216

لب بلب تنهاده بامن نی نواز
کی ز سر ساز سازم گشت راز

Benim dem-sāzım ney-nevāz olup lebini benim lebim üzre ḡomaya ya'ni
kelām-ı ezelişi ile benim zebānımdan mütekellim olup beni maḡhar-ı (ان الحق لينطق)
15 (على لسان عمر) eylemeye kaçan ben kāşīf-i sırr-ı şadā olup keşf-i rāz eylerim

217

ساز من از سوزش نایی بود
چون زسوزان دل بسازش دم دمد

- 1 Benim şadām nāy-ı ḥaḳīḳīnuñ beni yandırmasındandır zīrā ol⁴⁰⁹ sūzāndan nefes-be-nefes benim sūzişim nāy-ı ḥaḳīḳīnuñ sūzān eylemesindendir

218

سر نایی کز دمست و ساز من
فائش ساز دمسوزش دمساز من

- 5 Sırr-ı nāy ki nefesdendir ve benim sāzım benim dem-sāzım olan maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnuñ sūzişi ki erbāb-ı ‘aşḳuñ derūnlarında cāy-gīr olmuşdur āşikār eyleyüp ayān u beyān eyler

219

نی زدم ساز آورد از بهر راز
بی دم از نی که شنو سوزنده ساز

- 10 Ney nefesden şadā-yı esrār-ı İlāhīyi beyān ecel-içūn getürür nefessiz neyden ol esrār-ı İlāhīden ḥaber verici şadāyı kim işidir işitmez

220

ساز نی از سوزد مسازش شنو
زان نوادمساز را دل کن گرو

- 15 Neyüñ şadāsını ana nefes eyleyicinuñ yandırmasından işit ve ol şadāda olan nağmeden vāle vü ḥayrān olup neyüñ dem-sāzına gönlünü rehin eyle

221

سر عشق و عاشقی از ساز او
فائش سازد چون ز دمساز او

⁴⁰⁹ ol: dil Y.

- 1 'Aşk sırrı ve 'aşıklık sırrı neyüñ şadāsından zāhīr u bāhīr olur (M.43A - Y.55A) zīrā ol sırrı neyüñ nefesinden anuñ dem-sāzı olan ma'sūq-ı hāqīkī fāş edüp aşikār eyler

222

راز آرد ساز نی عشاقرا

- 5 گر بود سازش رها وی ورنوا

- Neyüñ şadāsı esrār-ı İlähīyi 'uşşāka beyān eyleyüp lisān-ı halden getürür gerek ol neyüñ şadāsı maqām-ı rehāvī olsun ve gerek nevā olsun ya'ni neyüñ şadāsı 'ālem-i küntü-kenzada fā-ḥubbīyyet sırrını muhbīr olsun veyahut bu 'ālem-i keşretten ol 'ālem-i vaḥdete seyr u sefer eyleyen ṭālibān-ı misāfirānuñ ḥālāt u maqāmātını muhbīr olsun bu iki ḥāluñ her kaṅgısı olursa olsun insān-ı kāmiluñ şadā-yı neş-āmīzi 'uşşāka esrār-ı İlähīyi beyān eyleyüp rişte-'i taḥrīr ve taştīre getürür ve sefer deyu ḳalbuñ Ḥaḳka teveccühüne derler sālīkān-ı mesālik-i dīn ve rāḡībān-ı menāzīl-i yaḳīn olan misāfirānuñ seferleri dört kısma munḳasımdır evvelkisi seyrullāhdır ki ol seyr menāzīl-i nefesden 'ubūr edüp ufq-ı mubīne vāşıl oluncaya dekdir ve ufq-ı mubīn ḳalbuñ nihāyet u tecellīyāt-ı esmānuñ bīdāyetidir ikincisi seyr-i fi'Allāhdır ki ol seyr şīfāt-ı İlähī ile mutaşşif ve esmā-'ı nā-mutenāhī ile müteḥaḳḳıḳ olmaḡla ufq-ı 'alāya vāşıl oluncaya dekdir ve ufq-ı 'alā Ḥazret-i Aḫadiyyetüñ nihāyetidür ve üçüncüsü 'ayn-ı cem'e ve Ḥazret-i Aḫadiyyete teraḳḳīdir ki maqām-ı ḳāb-ı ḳavseyndir ki mā-baḳīye işniyet vardır kaçan ol mā-baḳīye⁴¹⁰ mürtefi' olsa maqām-ı o ednādır ki nihāyet seferdir dördüncüsü seyr-i billāh ve 'an-Allāhdır tekmīl-i nāḳışān içün maqām-ı kürsīde muḳīm olur ol maqām-ı beḳā ba'de'l-fenādır ve farḳ ba'de'l-cem'dir (Y.55B)

223

نی ز عشق آرد نوا بر عاشقان

زان چو نی نالان شوند از ذوق آن

⁴¹⁰ işniyet vardır kaçan ol mā-baḳīye: -M.

- 1 Ney ‘āşıklara nağme-yi ‘aşqdan getürür ney ‘aşqdan nağmeyi andan ötürü
getürür ki ‘uşşāk dahī ney gibi ol nağmenüñ zevķinden nālān olalar

224

نی ز سوزان دم بساز آید دمی
چون بدم ساز آورد از همدمی

- 5 Ney dem-i sūzından şadāya gelür bir vaķitde ki eger nefesle ney şadāyı hem-
demlikden getüre ve alana neyden şadā ve ne sāmī’ine nidā gelür (M.43B)

225

سوزش اندر سازنی از همدمست
نی چه دارد هرچه دارد از دمست

- 10 Neyüñ şadāsı içre olan sūziş-i hem-demdendir⁴¹¹ neyüñ nesi vardır hiçbir
şeye ķādīr ve mālik degildir her nesi var ise nefesdendir

226

نی بساز آرد نفس را بی زبان
تا زسازش سوز خود آرد بیان

Ney bī-ħarf u şavt ve bī-zebān nefesi şadāya getürür tā ki kendi şadāsından
kendinüñ derd-i derūnunu beyān eyleyüp esrār-ı ‘aşķı ‘uşşāķa beyān⁴¹² eyleye

227

- 15 سر عشق از نی شنو کآرد بساز
گر تو داری ذوق دانش زاهل راز

⁴¹¹ hem-demdendir: hem-demindendir Y.

⁴¹² beyān: ‘ayān Y.

- 1 ‘Aşq sırrını neyden işit ki şadāya⁴¹³ getürüp sañā beyān eyler eger sen de ehl-i rāzdan olan şāhib-dillerüñ danışunuñ zevki var ise

228

نی نوای عاشقان ساز آورد
هر نفس گو دم ز دمساز آورد

- 5 Ney ‘āşıkların nağmesini ki⁴¹⁴ “و نفخت” sırrını beyān eder ‘āşıklara⁴¹⁵ ol nağmeyi şadāya getürür her nefes ki ney ol nefesi dem-sāzdan getürür “ve ile’s-sāir enfās” gibi bī-te’şir (Y.56A) olup sāmī’in andan behre-yāb olup maārif-i İlähī ve esrār-ı nā-mütenāhīden hişşe-mend olmaz

229

- ساز نی چون عود سوزنده از وست
از شکر ذوقش خوش آینده از وست

Neyüñ şadāsı mişāl-i üd ol “و نفخت فيه من روحی”den ‘ibāret nağmeden sūzindedir ve ol şadānuñ zevki şekerden ahlā olup hoş-āyende olması ol nağme-‘i mezkūrdandır

230

- نالش نی بهر ذوقست و مدام
کو دهد مستی بطالب چون مدام

Neyüñ tazarru’ u niyāzı zevk eccl-ıçündür ki ol zevk-i Hākla Hākkuñ şuhūdunda derecātuñ evvelidir dahī müdām eccl-ıçündür müdām deyü hamra derler ol ‘itibār ile ki anuñ şāribi ana müdāvetmet gösterir kaçan ol zevk müstemīr olup evsaṭ-ı şuhūda bālīg ola şurb derler bu beyt-i şerīfde olan müdām ol şurbdan ‘ibāret

⁴¹³ şadāya: şadāsıyla Y.

⁴¹⁴ ney ‘āşıkların nağmesini ki: neyüñ nağmesi ki Y.

⁴¹⁵ ‘āşıklara: -M.

- 1 ola zīrā ol zevk ve ol müdām-ı müdām gibi ya’ni şīre-‘i engürden şaķılāne hāmır gibi
 1 tālibe mestī verir nitekim müftehār-ı erbāb-ı sekr Ömer İbnü’l-Fariz Hāzretleri
 buyurmuşlar:

شربنا علی ذکر الحبیب مدامة

- 5 سكرنا بها من قبل ان يخلق الكرم

(M.44A) Ve Mollā Cāmī Hāzretleri Ömer İbnü’l-Fariz Hāzretlerinüñ bu beyti
 ki hāmriye nāmıyla müsem mā olan şaşidelerindendir taħrīr eyledikleri şerh-i dil-
 āvīzlerinde bu beytuñ mażmūnunu bu rübāi ile beyān edüp buyurur: (rübāi)

- 10 روزی که مدار چرخ افلاک نبود
 و آمیزش آب و آتش و خاک نبود
 بر یاد تو مست بودم و باده پرست
 هر چند نشان باده و تاك نبود

231

نی سماع عاشقان خواهد خورش
 کز نوای عشق سازد او سروش

- 15 Ney ‘āşıkıların semā’ınıñ cūşa ve zevk u řevklerinüñ hūrūşa gelmesini ister
 zīrā ney surūş-ı nağme-‘i ‘aşqdan eyler

232

نی شکایت زین طلبدارد شنو
 گوش هوشت کن بساز او گرو

- 20 (Y.56B) Neyüñ şikāyeti semā’-ı ‘āşıkān hūrūşa gelüp meclis-i erbāb-ı ‘aşkuñ
 keremiyetini taleb eyleyüp tek u pūde oldıgından ötürüdür anuñ şikāyetini istimā’
 eyle ve gūş u hūşunu anuñ kelām-ı neşh-āmīzine rehin eyle

233

1

ساز سوز نی همیشه زین دمست
کزسماش زوق مستی همدمست

Neyüñ dāimā sāz u sūzı bu nefesdendir ki ol nefesüñ sem'inden hāşıl olan mestlik zevk-i neye hem-demdir

234

5

نی عشق آرد بدم سازسروش
کزنوا عشاقرا بدهد خروش

Ney nefes eylemek ile 'aşqdan cezbe-i İlāhīyi getürüp der ki⁴¹⁶ nefesde memzūc olan nağme'-i "و نفخت فيه من روحی"den 'uşşāka kıanmaqlık i' t̄ā eyleyüp dil-i 'uşşākı anunla memlū ve kedūrāt-ı nefsanīye vü tabīyyeden kıurtarup meclū eyleye

235

10

نی زنفخ عشق گوینده شود
چون زسازش سوز جوینده شود

Ney nefha'-ı 'aşqdan nātık olup sırr-ı 'aşkı gūyende olur zīrā ney sūz-ı 'aşkı nefha-ı 'aşqdan cūyende olup ve vücūdunda olan būdı ol sūzuñ nā-būd eylesine t̄ālib u rāğıb olur

236

15

بی دم عشق است نی مرده صفت
زندکیش از دمست و مآلفت

(M.44B) Nefes-i 'aşq neye hem-dem olmasa ney morde gibidir ol sebebdir ki neyüñ dirilik ile maālifī nefesdendir

⁴¹⁶ der ki: -M.

237

1 نی حکایت میکند زان بی دمی
نی شکایت در دمی دم همدمی

5 Ney ol bī-dem olmağlıqdan ve ol bī-dem olmağlıqda olan aḥvāl-i (Y.57A) ḥikāyet eder ney şikāyet edüp muḏṭarib olur hem-demlik vaqitlerini yād eyleyüp ol vaqitlerüñ zevkından inqıtā’ sebebiyle feryād eylediği bir vaqitde

238

سرنی را عشق داند کزدمش
می شود نالان شده چون همدمش

10 Neyüñ sırrını ‘aşk bilir ki ney ‘aşkuñ nefesinden nālān olup bu şüretle kendi sırrı ile meāninüñ sırrını gūyā olur ve nefes-i neyden bu sır ile nālān olur çünkü neye hem-dem olmuştur

239

نی ز ساز عشق سوزان دم کشد
بی دم او نی ز خود کی دم کشد

Ney yakıcılık şıfatıyla mevşūf nefesi sāz-ı ‘aşqdan çeker ‘aşkūn nefesi olmağsız ney kendinden kaçan nefes çeker

240

15 عشق بدهد از نوا نی را فغان
کو یراز او شود چون ترجمان

‘Aşq mağām-ı nevādan ki küntü kenzen mağfiyā ‘āleminden ‘ibāretdir neye fāḥubbiyyet sırrına mağām-ı aḥadīyyetdir anuñla gūya eder zīrā ‘aşk kendi esrār-ı

- 1 ḥafisine vücūd-ı neyden tercemān gibi olup lisān-ı ğaybden zebān-ı şehādete tercüme eyler

241

نی نوای عشق را جوینده است
کز نوای او بدم کوینده است

- 5 Ney lisān-ı ğaybden tercüme olunan nağme-‘i sırr-ı ‘aşkı taleb eyleyicidir zīrā ney⁴¹⁷ ‘aşkuñ nağmesinden nefesiyle tekellüm edüp sırr-ı ‘aşkı keşf edicidir

242

نی ز عشق آرد نفس بر اهل راز
زان شود سوزنده دم آن نغمه ساز

- 10 Ney erbāb-ı esrār-ı ḥaḳīḳat üzre nefesi ‘aşqdan getür anuñ içün sūzende-dem olup nağme eyleyicidir

243

عشق نی را پرورش بدهد بکی
تا شود آتش مزاج افغان نی

‘Aşq kendi āteş-i derūnunu neye idḥāl eyleyüp dāğ urmağla neye (M.45A) perveriş verir tā ki neyüñ efgāni āteş mizācında olup (Y.57B) āḫire perveriş vere

244

- 15 نی ز داغ عشق سوزان دم شود
ساز نی را سوز از ان منضم شود

⁴¹⁷ ney: -Y.

- 1 Derûn-ı ney dāg-ı ‘aşqdan yanıcı külhān gibi olur ve şadā-yı neye ol dāg-ı derûnun sūzı ol sebebdan munzamm olur ki neyüñ kelām-ı dürrer-bārı nufûsa müeşşir olup emrāz-ı ahlāk-ı zammīye ve şifāt-ı raddīyeden nufûsı hālāş eyler

245

- آتش عشق آورد نی را بساز
5 کا شنوند از نی صدای جانگداز

Ney āteş-i ‘aşq u şū’le-yi şevk-i şadāya ve gūnā-gūn edāya getürür ki ‘uşşāk-ı neyden ol şadā-yı cān-güdāzı işideler ve ol şadāda mūnderic olan maārif ve ‘ulumı aḥz edüp ‘āmil olmağla dūnyā ve āḥrete lāyık iş ideler

246

- نی ز سوزان دم شود سازنده کار
10 کو چو دل سوزان کند افغان و زار

- Ney sūzān-ı demden iş eyleyici olur ki dil-sūzlar gibi efğān u zār eyleyüp tālibānuñ ḳalblerüñ muḥarriḳ olur ya’ni ney sūzān-ı dem olan ‘aşqdan Mesih-āsā mazḥar-ı ḥayāt olup ḥarāret-i şems-i ḥaḳīḳat ile perveriş bulmuş nefesden tālibān-ı vaşl-ı Ḥaḳ u rāğibān-ı cemāl-i Muḥlaḳ olan gevher-i pākizelerüñ dil-mordelerini ḥayy bu ahlāk-ı zammīye ve tabāyi’-i dūnyādan pāk eyleyüp vücūd-ı lā-şey’lerini şey’ eyleyicidir ki zīrā ney efğān u zār ile ya’ni (ادع الی سبیل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) muktezāsınca sālikān-ı mesālik yaḳīn-i rāh-ı Ḥaḳḳa da’vet edüp öyle efğān u rāz ile da’vetünüñ te’şiri gönüllere kemāl-i teşir ile müeşşir olur

247

- دمیدم نی زان دم سوزان وجود
20 ساز سوزش آورد مانند عود

- 1 Dem-be-dem ney ol vücūd yaqıcı nefesden ūd ki çālgū āletlerinden bir āletdir
mānend-i ūd şadāyı muḥarriḳ getürüp ḥālet-baḥş (Y.58A) olur

248

عشق نی را ساز سوزان دم دهد
ساز نی سوزان از ان دم ده شود

- 5 ‘Aşḳ neye nefḥa-yı (و نفخت فيه من روحی)den ḥāşıl olan sāz-ı dil-sūzı (M.45B)
nefes verir sāz-ı ney ol nefes vericinūñ nefesinden sūzān olur

249

نالش نی زان حرارت سوزش است
کزدم نایی بدل افروزش است

- 10 Neyūñ enīn u ḥanīni ol ḥarāret-i mezḳūruñ sūzişindendir zīrā nefes-i nāy-ı
ḥaḳīḳīden dil-i neyde şu’ledārdır ol şu’le aña delīl bezm-i şāhid-i ḥaḳīḳī ve mūnīl-i
vişāl-i maḥbūb-ı ezelī olur⁴¹⁸

250

نی ز سوز دم بساز آید مدام
اول و آخر چون نوا در هر مقام

- 15 Ney dāīmā sūzımdan şadāya gelür evvel u āḥir nağme-‘i her maḳāmda
isti’māl olundığı gibi ney daḥī sūz-ı demden şadāya gelür her maḳāmda nağamāt-ı
esrār-ı İlāhīyi bi-ḥesabū’l-ḥāl ve’l-maḳām-ı ṭālibāne beyān edüp ve bi-ḥesab isti’dād-
ı teḥīm bunlara feyż-baḥş olur zīrā⁴¹⁹ ānuñ şadāsı sūz-ı demden münfekk degildir

⁴¹⁸ nefes-i nāy-ı ḥaḳīḳī mişāl-i vişāl-i maḥbūb-ı ezelī olur: M.

⁴¹⁹ zīrā: bu Y.

251

1 نی ز عشق آرد نواسازندگی
از سرور عشق افروزندگی

5 Ney nağme-sāzlıđı ‘aşqdan getürür⁴²⁰ ve ateş-i ‘aşq t̄alibānı furūzende olmađlıđı sūr-ı ‘aşqdan getürür her bār ki insān-ı kāmīl ‘aşquñ zuhūru sebebiyle t̄alibān-ı rāh-ı Ḥaqqā kelīmāt-ı irşād-āmīzle gūyā elbette fūrūđ-ı t̄alibānı şū’le-dār olup ve āhen-i ‘aşıqān cümle nār olur ol vaqt ḥarāret-i āteş-i ‘aşqla şūzān olup bī-iḥtiyār nice ḥālāt-ı ğarīyye ve maqālāt-ı ‘acebīyye izḥār ederler ki ehl-i zāhīr anuñ idrākinden ‘āciz olur (Y.58B)

252

10 نی زدم نالنده و گویا شود
چونکه نای سازوی جویا شود

15 Ney ‘aşq-ı İlāhī ile nefesden enīn u ḥenīn edici ve söyleyici olup ḥazīz-i mezellet nefesde qalan ālūde-gān nufūs-ı uc-ı ref’et maqām-ı rūḥa irişdirmekde şarf-ı himmet edüp pūyān olur zīrā (و نفخت فيه من روحی) nefḥasın ana nefḥ eyleyen neyzen-i ḥaḳīqī ānuñ sāz-ı dil-sūz-ı neyi cūyān olur tā ki ‘āşıq anuñ cenāb-ı aqdesine müteveccih olup pūr-ḥaleblerüñ gūşāde eyleyüp ‘ālem-i lā-mekāna pervāz eylemek ile vāşıl-ı āşīyān-ı vaḥdet olup maqām-ı aḥediyyetde muqim olalar (M.46A)

253

نالش نی از دم جوینده است
کز نفس رازش بدم گوینده است

20 Neyüñ nālīş u efġānı ve gūyā olup neşr-i maārif u ‘ulūm eylemesi kendinüñ gūyā olmasına t̄alib olan nefes-i Raḥmānī ve feyz-i Sübhānīdendir zīrā ānı nefesden ol nefes-i feyz-baḥşuñ sırrını nefesle gūyende olup beyān eyleyicidir

⁴²⁰ Ney nağme-sāzlıđı ‘aşqdan getürür: Ney sāzendelik edüp nağme-i ‘aşqdan getürür Y.

254

1

ارغنون آسا از ان دم گردد او
که دوصد نی را چو همدم گردد او

İnsân-ı kâmil kendinüñ gūyâ olmasını cūyâ olan neyzen-i ḥaḳīḳinüñ nefesinden erġanūn gibi nefes eyleyüp iki yüz neyi birbirine hem-dem eylemek ile
5 bir nefesden şadâ etdirir erġanūñ bir sâz-ı ma'rûfdur ki iki nefḥası vardır âhen-
gerlerüñ oldığı gibi ve bu menfaḥalaruñ lüleleriniñ ucu kötek mişâli içi tehî bir şeye
şedd u vaşl olunmuşdur ve ol şeyuñ taraf-ı âḥirinde bir nîce mizmâr vardır ki her biri
10 bir perdeden şadâ ve her biri bir naġme-'i zevḳ-âmîz edâ eder ve bu mizâmîruñ
müḳâbilesinde şântür meşâbesinde teller vaż' olunmuşdur bir kimse ol tellerüñ
eşvâtını eşvât-ı mezâmîre uydurup on parmaġla çalar gūyâ ki (Y.59A) bir nice yüz
müḥtelifatü'l-eşvât sâzı bir yerde bir nice yüz sâzende çalar pes imdi insân-ı kâmilüñ
daḥî nefes-i Raḥmânî menfaḥa-'i tecellî-'i ism-i zâhîr ve menfaḥa-'i tecellî-'i ism-i
15 bâṭın ile ol kötek mişâlinde teallüḳât-ı kevnîyeden tehî vücūd-ı pür-cūduna nâfiḥ ola
ṭâlibân-ı sâlikân ki ol mezâmîr meşâbesinden kendi gönüllerini insân-ı kâmilüñ
gönlüne rabṭ eylemişlerdir yemn-i vaḥdetden riyaḥ-ı füyûzât-ı İlahîye fâiz olup
maârif-i 'ulūm-ı ledūnî zâhîr olur ol vaḳtde her birisi kendi perdesi ki kendinuñ
isti'dâd-ı ezelisinden kinâyetdir insân-ı kâmil vâsıtasıyla aḥz eyleyüp ve anlardan ol
20 nefḥâ bi-ḥesab isti'dâd-ı tehîm zuḥûra gelür vesâir muḥibbân-ı mu'tekîdân ki insân-ı
kâmilüñ şem'-i bezmine pervâne mişâl cem' olup ḥalka'-ı dervîşâne daḥîl olurlar o
şântür meşâbesinde teller gibidir ki anları daḥî insân-ı kâmil be-ḥesâb ḳabiliyâtiḥim
eşâbi' lisân-ı ḳāallâh taḥrîk edüp ve ṭaraf-ı cenâb-ı (M.46B) ḳuddise sevḳ eylemek ile
füyûzât-ı İlahîden ḥişşe-mend eyleyüp sâlikân-ı müstei'dânla yek-renk olurlar egerçi
kîm sülük-i ṭâlibâna daḥîl olmadılarsa da (هم قوم لايشقى جليسه) feḥvâsı üzere ol
25 gürühân ḥâriç degillerdir nitekîm Faḥru'l-'Alem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem
(من تشبه بقوم فهم منهم) buyurur

255

چون دوصد نی یکجهت دم ساز شد
ارغنون آسا بهم همراز شد

Çünkü insān-ı kāmīlūñ bir terbīye sebebiyle ney mişāl olan iki yüz t̄alib-i şādīk ve yār muvāffīk bir ugrā nefes eyleyici oldı ecsām-ı müteaddide ile bunlar mücessem iken erġanūñ gibi dem-sāzları bir olmaġla birbiriyle (Y.59B) hem-rāz oldı

256

گوش بگشا هوش ساز از بیهوشی
شو برون انکه صحووسر خوشی

Penbe-‘i t̄ul emel-i köşken ihrāc eyleyüp kelām-ı insān-ı kāmīli istimā’ ecel-içün kūlaġı aç ve bī-hūş olup ‘ālem-i ‘aqlī ferāmūş eylemekden bir hūş ḡāşıl eyle ki mā-hüvel-maḡşūd ol hūşdur ki bī-ḡarf u şavt maḡlūb-ı ḡaḡīkīden esrār-ı ġaybu’l-ġuyūbı fehm eyleyen oldur ol vaḡt şaḡvden ve serḡoşluġdan taşra ol ya’ni şaḡv ki dāīre-‘i ‘aḡılda olup kendi miḡdārın tedārık ve umūr-ı irşād-ı ḡalka meşġul ve riāyet-i emr-i ḡaḡ etmedir ve serḡoşluġ ki mişāl-i pādīşāhuñ bir muḡarrīb bendesi pādīşāhuñ ḡurbunda nefes-i vaḡid gibi olmuş iken eḡrāf-ı beyliklerinde⁴²¹ bir vilāyet var ise nice zemān pādīşāḡ müşāḡḡebetinuñ lezzetünüñ sekri sebebiyle ol bendeye ḡalkla enis etmege ḡudret olmaz egerçi kīm şaltana ederse de kendi dergāḡınuñ ḡükmünü pādīşāḡa dergāḡınuñ ḡükmün ḡıyās edüp ġalaḡ ederler zīrā (لكل مقام مقال و) (لكل شان حال vardır pes imdi sālīk-i mesālīk-i ḡaḡīḡat şaḡv-ı sekrden taşra gelüp maḡzar-ı (قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء) ola

257

تا عدم سان از وجودت هیچ اثر
در نماند بهر این دانش خبر

Kendi irādāt u iḡtīyārını bir mertebe terk eyleyesin ki maḡām-ı fenā-ender-fenāda (M.47A) (موتو اقبل انتموتوا) muḡtezāsınca mevt-i iztīrārīden ol mevt-i iḡtīyārīyle mevt gibi olup (كل شیء ها لك الاوجهه) feḡvāsı üzre (Y.60A) vücūdīñ ‘āleminde ḡıyāmet-i kübrā zāḡīr u hüveydā olup Vāḡid u ḡehhār olan veche baḡınan (لمن الملك اليوم) nidāsına ḡuvā-‘i vücūdīyende kimsenūñ cevāba iḡtidārı ḡalmayup merātīb-i beḡā-

⁴²¹ beyliklerinde: beynlerinde M.

1 ender-beḳāda beḳā-i min-lemyezel mertebesinde vücūd-ı ḥaḳānī mevcūd olup vücūd-ı
 1 mecāzīyeni ma'dümīyetle bir mertebe terk eyleyesin ki 'adem-i maḥz olup şāībe-'i
 vücūddan eṣer görmeyenler mişālinde aşla senüñ vücūdından eṣer ḳalmaya ve bu
 dāniş-i mecāzīden bī-dāniş ve bu dānişüñ tālīḳātından pāk olup bu dāniş için sende
 5 ḥaber ḳalmayup 'aşḳla yār u hem-rāh olasin⁴²² ḫāīfe-'i sūfiyenüñ işīlāḫātında mevt
 hevā-yı nefesüñ ḳam'ından 'ibāretdir zīrā nefesüñ ḫayātı hevā iledir nefes
 muḳteziyāt-ı ḫabīyye ve bednīyeye meyl eylese nefes-i nāḫıḳa ismiyle müsem mā
 olan ḳalbi kendi merkezine cezb eyleyüp ḫayāt-ı ḫaḳīḳīye-'i 'ilmīyeden cehl ile meyt
 10 eder ḳaçan nefes kendi hevāsından kam' sebebiyle meyt gibi olsa ḳalb-i bil-ḫabī'
 muḫabbet-i aşıyye ve vaḫan-ı aşısi olan 'ālem-i ḳuddise ve 'ālem-i nūra daḫī aşla
 mevt ḳabūl eylemeyen 'ālem-i ḫayāta müteşarrıf olur ḳāle'l-imām Ḥazret-i Ca'fer
 raḫiyallāhü 'anha (الموت هوالتوبة) ḳal'allāhü te'ālā (فتوبواالى بارئكم فاقتلوا انفسكم) fe-min
 ḫab faḳat zül nefese şu ecelden meşāyiḫ-i 'izām mevti birḳaç şımfā taḳsīm eylediler
 (الموت الا حمر مخالفة النفس) muḫālefet-i nefese mevt-i aḫmere maḫşuş ḳaldılar ولما رجع
 15 الله صل الله تعالى عليه وسلم من جهاد الكفار (قالوا ايارسول الله ومالجهاد الاكبر) (قال مخالفة النفس)- رسول
 - ve bir ḫadiş-i āḫırde yine Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhü te'ālā 'aleyhi ve's-
 sellem buyurur: (المجاهد من جاهد نفسه فمن تاب عن هوى فقد حى بهداه عن الضلالة و بمعرفته عن)
 (الجهالة) ve daḫī (M.47B) Allāh Sübhāne ve Te'ālā Ḳur'an-ı Kerīimde buyurur: (او من كان)
 (الموت الجامع لجميع الموتات) يعنى ميتا بالجهل فاحيينا بالعلم دخى شوموته (ميتا فاحييناه
 20 (الاييض) mevt-i ebyazdan murād olan cū'dur zīrā cū' şāḫibinuñ bāḫnını münevver eder
 ve veche-'i ḳalbī beyāz eder sālik ḳaçan çū' ihtiyār edüp cāyi' olmaḳdan zāil olmasa
 mevt-i ebyaz ile meyt olur bu taḳdīrce anuñ fiḫnesi ḫayāt bulur zīrā baḫına fiḫneyi
 emānet eder nitekīm buyurmuşlardır: (فمن مات بطنته حبيبت فطنته) الموت الاخضر mevt-i
 aḫzer ihtiyār lebs-i muraḳḳa'dir ki anuñ ḳıymeti olmayup anda şalāvātı şāḫīḫ olur bu
 25 muraḳḳa'-yı mezḳūruñ lebsini ihtiyār eyleyen kimse taḫḳīḳ-i mevt-i aḫzer ile meyt
 oldı 'ayşinuñ ḳanāatle aḫzerārı ve vechinuñ nazar-ı cemāl-i zātī ile naḫiresinden
 ötürü ki bu saadetle feyz-mend olan naḫīre-'i cemāl-i zātī ile ḫayy ve teḫammül-i
 'arzīyeden müstāgnīdir nitekīm demişler: (beyt)

اذالمراء لم يدنس انلوم عرضه

30 فكل رداء يرتدبه جميل

⁴²² Bu beytin bundan sonraki şerhi Yazma nüshada bulunmamaktadır. Bunda şerh bitmiş daha sonraki beyte geçilmiştir.

1 (الموت الاسود) ihtimāl-i ezā-yı hālaqdır zīrā sālīk kaçān hālkuñ ezāsından nefesinden elem bulmasa müteellim olmayup mütelezzīz olsa ve ol ezayı kendi maḥbūbundan görse nitekīm demişler: (şiir)

اجدالملامة فى هواك اللذيذة

5 حبالذكرك فليمنى اللائم

Taḥkīk ol kimse maḥām-ı fenāfillāhda muḥīm olup āzāyı kendi maḥbūbundan şühūd edüp ve kendi maḥbūbunuñ fi’linde fenā-‘i ef’al-ı rūiyeti sebebiyle kendi nefesini ve nufūs-ı hālāīki kendi maḥbūbunda fānī görür bu taḥdīrce Ḥazret-i Vücūd-ı Muḥlaḥkuñ imdādından vücūd-ı ḥaḳla ḥayy olur

258

10 حيرت اهل النهى زين دانش است
كز وجود كس عدم سان بينش است

Erbāb-ı ‘uḳūlı müteḥayyīr kılan bu ‘ilimdir ki ‘adem gibi olan kimsenüñ vücūdundan zāhīr u peydā olup şānında (اعدت لعبادى الصالحين مالا عين رأتولاذن سمعت) vārid olan ‘ulūm u maārif-i ledūnīyeyi idrāk ve iz’ān ve aḥḥāb-ı şūret bīnā-‘i mütefekkir (M.48A) kılan bu bīnīşdir ki başār-ı başīret ile (اتقوا فراسة) müşadeḳatınca ḥaḳāīk-i eḣyāiyi kemā-hiye rūiyete im’ān eyleye pes imdi ḳadem-i ‘aḳılla sāḥe-‘i medrese-‘i ‘ilm-i İlāhīye rāh-mecāl ve dest-i ‘aḳılla ḥālḳa-‘i bāb-ı ders-ḥane-‘i esrār-ı nā-mütenāhīye teşebbūsüne mecāl bu ḳadar beyāndan erbāb-ı fūhuma ma’lūm oldu ki mücerred ‘ilm-i zāhīr ile ḥarem-i ḳuddise duḥūl ve ravza-yı enīse vuşūl mümkün degildir naḳl olunur ki İmām Faḥr er-Rāzī rahmetullāhi ‘aleyh vaḥdāniyet-i Ḥaḳḳı bin bir delīl ile işbat etdiginiñ şadāsı ‘āleme ḫoldı mūrūr-ı zemāniyle itifāḳ Şeyḫ Necmuddīn-i (Y.60B) Kübrā Ḥazretleriyle mülāḳāt vaḳı’ oldu vaḥdete müteallīḳ kelīmāt söylendikde İmām ol bin bir delīli Ḥazret-i Şeyḫ ‘arz eyledi Şeyḫ Ḥazretleri İmāma: Var telḥīs ile getür taḳrīr ile dedikde ol daḥī mūlaḥḥaş⁴²³ getürüp ‘arz eyledikde ‘aliü’l-fūr adla senüñ cümlesin reddetmişler İmāmuñ cevāba ḳudreti ḳalmayub “ya sen nice bildin” ḥitābın eyledikde

⁴²³ mūlaḥḥaşın: Y.

- 1 Hāzret-i Şeyh⁴²⁴ bu (اردات ترد على القلب و تعجز النفس عن تكذيبها) cevābın verdikde ıztırābından ben “buna razı degilim” demişler Şeyh Hāzretleri buyurmuşlar ki “sūāline muṭābıķ cevābını āldın pes niçün ādāb-ı baḥşden ḥāric söz söylersen dedikde ḥayretlerinden imdi daḥī bana bildir” demişler ol maḥalde ḥalvete emrolunup ḥalvete girmişler üçüncü gün debdebe-‘i vāridāt-ı İlāhīye ṭakat getüremeyüp bi-ğayr izin ayāḡı getürüp ḥalvetden çıkmışlar nitekīm Hāzret-i Mevlānā ḳaddesallāhu sırrehü’l-‘ālī Hāzretleri buyurur: (mesnevī)

اندرين ره کرخردره بين بدی
فخر رازی رازدان دین بدی

259

- 10 بوالعجب آن بینش بیرنکیست
دانشش مرعقلانراد نکيست

- 15 O bīnīş ṭurfe bīnīşdir ki bī-renklik ile mevşūfdur renk ta’yīn u lā-ta’yīnden ve iṭlāķ u lā-iṭlāķdan münezzeḥdir ve kendinin şıfat-ı zātiyesini ḥāricde kendinüñ ḡayriyle kendüye görmek ‘itibārına kendüde kendünüñ görmesinden ‘ibāretdir ki taḥḳīķ-i ‘āķluñ idrāk u dānişi ol⁴²⁵ bīnīşi (M.48B) fehm u iz’ān eylemekden müteḥayyīr u ḳāşırdır zīrā eş’a-‘i envār-ı başīr anlaruñ ki başarıları ḡlümātını mütelāşī edüp vücūdlarını levḥ-i taḳayyüden maḥv eyler (Y.61A)

260

کاندر و دانش و ران نادان صفت
مانده از حیرت ز خود بی معرفت

- 20 Zīrā ‘aķıl sāḥibleri o⁴²⁶ bīnīş-i bī-renklik nūri içinde mustaḡrīk olup nādānlar şıfatında ḥayretinden kendiden bī-mārifet olup müteḥayyīr u ser-gerdān ḳalmışlardır

⁴²⁴ Hāzret-i Şeyh: Şeyh Hāzretleri Y.

⁴²⁵ ol: bu Y.

⁴²⁶ o: ol Y.

261

- 1 هر كه دررنگ است او بيرنگرا
كى تواند ديدزان نيرنگ را

- 5 Her ol kimse vücūd-ı mecāzī rengiyle boyanup renk içinde څalmışlardır ve bu
‘ālem-i şūretin elvān-ı gūnā-gūnı anıñ başār-ı başīretine perde olmuşdur ol renk ve
şūretten ‘ārī olan Zāt-ı aqdesi kaçan görmek mümkün olur olmaz andan ötürü ki ol
veche-‘i pākla olan münāsebet-i mā’nevīye ol reng-i hicāb olmuşdur

262

رنگ بيرنگى گزيده ساده شو
انگهان نيرنگ را آماده شو

- 10 Bī-renglik rengini ihtiyār eyle ya’ni şıfat-ı beşerīyeden ve tabāyi’-i
‘unşūriyeden münselih olup sāde ol vücūd-ı haqānī ile mevcūd olmağla (تخلقوا باخلاق)
الله libāsiyle mülebbes ol andan şonra ol veche-‘i pākla vaşlet-i haqīqīye ve څurbet-i
mā’nevīye hāzır u āmāde ol

263

گرچه كردد ساده گى همرنك او
ساده گفتن بهر تعبير است ازو

- 15 Ol Zāt-ı Bī-keyf u Bīçūna sādellik ve daḥī renk neden hāşıl olur ol vücūd-ı
aқdesde cismi mi var ki ānda renk u rengden sāde olmaқlık müteşavvur ola zīrā biz
ānı şıfāt-ı tenzīheden her ne şıfatla vaşf eylesek yine ol etdigimiz vaşfdan ber-ter u
‘ālīdir bizim tenzīhimiz څaydı anuñ vücūd-ı muṭlaқına teşbīh meşābesinde olur pes
imdi bizim sāde dememiz (Y.61B) ol zāt-ı şerīfede ta’bīr ecel-içūndur لولا العبارات لبطل
20 الاشارات

264

- 1 هر چه زان بی رنگ سازی همچورنگ
کردد از وی رنگ بی رنگی چورنگ

- 5 Ol bī-renk olan Zāt-ı Aḳdesi şıfāt-ı taḳdīseden her ne şıfatla (M.49A) vaşf eylesek ol şıfat-ı bī-rengi anā renk gibi olur ve ‘ibārāt-ı tecrīdiyyeden her ne ‘ibāret ile ta’bīr eylesek ol ta’bīr-i muṭlaḳ ānı muḳayyid ḳılup anā teşbīh gibi olur zīrā ḥadīş-i ḳadīmi nice idrāk eyleyüp vaşfa ḳadīr olur nitekīm buyurmuşlar: (اذقرن الحادث القديم) (لمیبیق المحدث محدثا ma’lūm oldı ki kendi zātını yine kendi bilüp ve yine kendi görür

265

- نی ازان بی رنگ دمساز آورد
ساده دم رازان زدم ساز آورد
- 10 Ney şadāyı ol vaşf eyledigimiz nefesi Bī-rengden getürür anın için ḳuyūddan sāde vü sāfī olan nefes-i ḥayāt-baḥşı dem-sāzdan getürür zīrā kendi dem-i mecāzsini dem-sāzuñ dem-i ḥaḳīḳīsinde maḥv eyleyüp ancak dem-i dem-sāz ḳalmışdır ki aḥz u i’tā eyledigi ol demdir

266

- 15 از دم بیرنگ آرد نی بیان
دردمی کزوی شود چون ترجمان

Ney ‘ulūm-ı zātiyeden maārif-i İlāhīden her ne ki beyān eyleyüp getürür ol dem-i Bī-rengden getürür bir vaḳtde getürür ki ol vaḳtde ney ol dem-i Bī-rengden tercemān gibi olur

267

- نی بیان رنگ بیرنگی کند
20 چونکه نایی کتد نی زان دم تند

1 Ney bī-reng u bī-keyf u bī-çün olmaqlıǵuñ rengini beyān eder eger dem-sāz-ı
 ḥaḳīḳī eṭrāf-ı leb neye ol nefes-i bī-rengden nefes zārb ederse ve illā ol reng-i bī-
 rengi beyāndan beyānı ‘acz u ‘itirāfdır ki kemlinden bu vādīnuñ (Y.62A) çapūk-
 süvārları müteḥayyīr olup (سبحان من تحيرت العقول عن ادراك كنه ذاته)
 5 olurlar⁴²⁷

268

زان زیان حال آید نی براز
 کزدم بیرنک دارم سوز وساز

Dem-i dem-sāz-ı ḥaḳīḳīden ney sırla zebān-ı ḥāle gelür zīrā ben ki ney
 misāl⁴²⁸ teḥī-dil u sāde-derūnum benim sūz u sāzım o nefes-i sāde vü şāfīdendir ki
 10 ālāyīş-i hevādan muārrā vü müberrādır

269

راز عشق از سوزش سازم شنو
 از دم بیرنک آوازم شنو

Sırr-ı ‘aşḳı benim şadāmda olan yanıqlıǵdan istimā’ eyleyüp ḥaḳīḳatle
 (M.49B) fehm eyle dem-i bī-reng ki dem-i dem-sāz-ı ḥaḳīḳīdir benim āvāzım ol
 15 dem-i bī-rengden işit⁴²⁹ ve meānīsini im’ānla fikr eyleyüp kendine iş et

270

چون نیم زاری و افغانم از وست
 کین وجودم از عدم دلخواه اوست

⁴²⁷ olurlar: olmuşlar Y.

⁴²⁸ ney misāl: -M.

⁴²⁹ benim āvāzım ol dem-i bī-rengden işit: benim āvāzım ol dem-i bī-rengdendir benim āvāzımı ol dem-i bī-rengde işit Y.

- 1 Çünkü ben neyim ve neyüñ mevşüf oldığı şıfātiyle mevşüfum benim zār u efğānım dem-sāzuñ nefes-i⁴³⁰ bī-rengindendir zīrā benim bu vücūdum ‘ademden mevcūd olup hāricde şūret-pezīr olması anuñ⁴³¹ irādāt-ı ‘alīyesinuñ taaluğundandır

271

- ازدم عشق ست سازم دمیدم
5 کین وجودم بی دمش کردد عدم

Nefes-i bī-nefes benden zāhīr u hüveydā olan nefes-i ‘aşkuñ nefes-i bī-rengindendir zīrā benim vücūdum nefes-i ‘aşksız ma’dūm olur pes imdi ‘āşık ‘aşkıyla zinde ve bī-‘aşk morde⁴³² bil ki ‘aşk māye-‘i ḥamīr-i⁴³³ cemi’-i ‘ālem u mevşūl-i meṭālib ben-i ādemdir

272

- 10 چون نیم نی راوجود آن دم دهد
کو عدمرا در وجود آرد برد

Çünkü⁴³⁴ ben neyim neye vücūdı (Y.62B) ol nefes verir zīrā ol nefes bir nefesdir ki ‘ademi ‘ālem-i⁴³⁵ vücūda īşāl eyleyüp kemālāt-ı vücūd-ı ḥaḳīḳī ile mükemmel eyleyüp ḥalḳ-ı ‘āleme raḥmet için bu ‘āleme getirür

273

- 20 کی بنالم بی چنان دم درنوا
که چون نالان شو ند اهل هوا

⁴³⁰ nefes: dem Y.

⁴³¹ anuñ: -Y

⁴³² morde: mordedir Y.

⁴³³ ḥamīr: -M.

⁴³⁴ çünkü: -Y.

⁴³⁵ ‘ālem: -M.

- 1 Ebyāt-ı sâbiḳada evşâf-ı gūnā-gūnla mezkūr olan nefessiz maḳām-ı nevāda ki esmā vü şifātuñ ta'yīninden 'ibāretdir cūnūn-ı 'aşḳ-ı İlähī ile ḳaçan nāle ederim zīrā benim nālem ol nefes-i Bī-çūndandır öyle olsa ehl-i hevādan benim⁴³⁶ farḳım nedir ehl-i hevā daḫī benim gibi nālān olurlar

274

- 5 ساز من بی دم کسی نشنیده است
زان دم از ذوق جان بگزیده است

Benim şadāmı nefessiz kimse işitmemiştir ben nefesi anın için zevḳ-i cāndan ihtiyār eylemiştir

275

- 10 بی دم نا بی ندارم چون نوا
بی نوایم بی نوایم بی نوا

Çünkü dem-i nāyı bana muḳāren olup benim naḡmem dem-i nāyden olmaya maḳām-ı ta'yīn-i esmā vü şifātında naḡme-i (و نفخت فيه من روحی)den bī-naşīb ve nefḫa-yı nefehāt-ı insāndan ba'id u ḡarībim (M.50A)

Münācāt-ı Hū

- 15 Ḥazret-i Pīr-i mülk-i fenā ḳaddesallāhu sırrehü'l-'alī aḫvāl-ı ney ve neyīstānı beyān u ḫāfī olan meānī-'i celīlelerinden 'ayān u şuhūd-ı ebyān eyledilerse ba'dehu maḳām-ı⁴³⁷ tezellül ve iftiḫāra nüzül ve şadr-ı istiḡnā u maḳām-ı ḳurbdan bāb-ı ihtiyāc u maḳām-ı 'ubūdiyyete udül eyleyip Cenāb-ı 'İzzete münācāt ve Ḥazret-i Ḥaḳḳa⁴³⁸ 'arz-ḫācāt eyleyüp

⁴³⁶ benim: -M.

⁴³⁷ maḳām: -M.

⁴³⁸ Ḥaḳḳa: 'İzzete Y.

276

1

ای نوابخشندۀ هر بی نوا
ده نوای فقرم از وجه غنا

5

10

15

Buyurdular bu beyt-i şerîfde olan (Y.63A) hemze hîṭāb için olmak tevessül için olmak vardır eger⁴³⁹ hîṭāb için olursa demek ola ki ey Zāt-ı Aḳdes-i zūlcelāl ve'l-ikrām her bī-nevāya ya'ni her muḥtāca naşîbsin bağışlayıcısın teveşşül için olduğu zamanda demek olur ki ey her bī-nevānuñ nevā bağışlayıcısı benim faḳrımā nevāyı vech-i ḡanādan ver burada Ḥazret-i Pīrūñ faḳrdan murādı faḳr-sever olursa demek ola ki benim faḳrımā ḡanā-yı emvāl u ešvāb u emlāk cihetinden verme bil ki (القناعة كنز لا يفنى) ḥazīnesinden ver eger fāḳr-ı mā'nevī olursa demek ola ki ey şıfat-ı (ان الله لغنى عن العالمين) ile mevşūf olan Zāt-ı Aḳdes-i zūl-'aḳamet ve'l-kibrīyā bizim aḥādīyyetde vaḥidīyyet ḳadḥiyle ḥamr-ı hüviyyeti a'yān-ı şābīte-'i 'aşıḳān-ı müştākāna ātdırdıkda senūñ zāt-ı aḳdesinde müstehlik ve müstaḡrīk olup mest u bī-hūş olunmaḳlıḳ⁴⁴⁰ naşîbini bağışladın bu fenāda benim beḳāmı yine senūñ zāt-ı aḳdesinden ḳıl ki 'aynen ve şuhūden başar-ı başiretimde 'ayn-ı vāḥidden özge ḳılmasın bir vecihle ki vaḥdet-i keşretten beni maḥcūb ḳılmaya tā ki muḳteżāyı (وممارزقناهم ينفقون) irşād-ı müsterşīdinde ḳāīm olup⁴⁴¹ senūñ feyż-i aḳdesini anlar erişdirmekde dāīm olam ve keşret daḥī senūñ vaḥdet-i zātından beni maḥcūb ḳılmaya tā ki erbāb-ı ta'ṭilden olup maḳām-ı keşrete muatṭal ḳalmayam

277

20

از کرم ده ای کریم داد گر
چون وجودم از عدم دادی دگر

Ey Padīşāh-ı Kerīm u 'Ādil kerem-i maḥzından ver zīrā bana bir daḥī 'ademden (M.50B - Y.63B) vüçüd verdin ya'ni beni 'ālem-i emirden 'ālem-i ḥalḳa getürüp libās-ı beşerīyyet ile mülebbes eylemiş iken tekrār keremīyyetūñ şıfatı benden zuhūr-ı murād eyleyüp ve şıfat-ı celāl-i kibrīyādan pertev-i envār-ı 'adluñ

⁴³⁹ eger: -M.

⁴⁴⁰ olunmaḳlıḳ: olmaḳlıḳ Y.

⁴⁴¹ olup: -Y.

1 lemeān edüp benden libās-ı beşerīyyeti ve evşāf-ı ‘unsūrīyyeti ḥal’ eyleyüp senüñ
celāl-i aḥadiyyetüñ nārıyla fānī vü cemāl-i hūvīyyetüñ nūriyle bākī eylemek ile bana
bir daḥī tekrār vüçüd-ı ḥaḳānī i’tā eyledin ma’lūm olsun ki ism-i kerīm ism-i celīle
5 āşār-ı kerem-i İllāhī biri fācire şāmil ve her gürūh bi-ḥesab ḳābilīyāthim kerem-i
Kerīme nāil olur ikinci vaşf ‘aẓamet-i zāt-ı sāmi’ olan kimesne kendide olan zū’l-
iftihārı taḥayyül eyledikde ol ‘aẓīmü’ş-şān olan Zāt-ı Zū’l-Celāle ‘adem vüşülünde
ḳunūṭ-ı izāle için kereme tābi’ olur pes Cenāb-ı Allāh cellet-i ‘aẓametühü
10 velāilāhe’l-ğayre kereminün ‘umūmunu Zūl-Celāl ve’l-İkrām ḳavliyle ḳüllerına iḥbār
ve ḳüllerına nazār-ı ‘ināyetle mükerrrem oldığın iş’ār eyledi imdi Cenāb-ı Allāh şöyle
kerīmdir ki kendi rızāsınuñ ḥuşūlune ḳüllerını vesīleye muḥtāc eylemez ve na’m-ı
celīlesin ‘ubādına i’tā eder eylediği i’tāya imtinān eylemez ve buyurulmuş ki eger
cūd u keremuñ cem’-i mevcūdāt üzere seryān-ı ‘ām olmayaydı mümkünāt-ı zulūmat-
15 ‘ademde bākī ḳālūr idi zīrā āşār-ı kerem merātib-i eczā-ı ‘āleme sāri ve yine anuñ
Ḥāzret-i Mūteāliye sana rāci’dir ki emir āndandır ve yine rüçū’ anādır ve bu ism-i
şerīfe maẓhar olup mūteḥallıḳ olan Şāḥib-i saādetuñ nişānı bu ism-i (Y.64A) şerīfūñ
muḳteẓāsınca Ḥāḳ ‘ubūdīyyet ile mūteḥāḳḳıḳ olur zīrā keremīyyet kendi ḳudretinün
ma’rifetini ve kendi ṭavrından ‘adem ta’di iḳtizā eder öyle olsa bilür ki ‘abd için
20 mülk bu ḳadar kendiyeye mensūb bir şey olmaz illā Kerīmuñ kendi ‘ibādı üzere
keremini bulur ve bir kimse de zēnb görmez illā ānı keremle setr eyler ve bir aḥd
ānūñ üzerine cināyet eylemez illā ol kimseden ‘afv edüp anā ikram iḥşāl u icmāl-i
fe’āl ile muḳābele eyler maḥşūl-i kelāmullāh-ı te’ālinuñ (M.51A) ‘ibādınuñ zūnūbı
Allāhu Te’ālānuñ keremi ḳatında ve Allāhu Te’ālānuñ na’mınuñ cemi’ini Allāhu
Te’ālā feyz-i vüçüd ḳatında miḳdār-ı zerre ve erzen ḳadar görmez imdi bir kimse ki
25 nāsuñ ikrāmı olur Rabbisi anā keremiyyetle tecellī eyleyüp anuñ fi’li Rabbisinüñ
kereminden şudūr eylediği için

278

ای کریم وایرحیم و حی هو
بی نوایانرا نواده چو توکو

1 Ey şıfat-ı kerîm u raḥîm u ḥayy ile mevşûf olup mevcûdât-ı hüviyyet-i
 zâtîyesiyle müstağrîk eyleyen Zülcelâl vel-İkrâm muhtâc-ı bî-nevâ olup zümreü'l-
 faḳra-'i 'iyâlullîahda dâḥil olan fıkḫāya naşîb ve iḥsân eyleyici senüñ gibi ḳani' ki
 5 Ḥabîb-i Ekrem ve Nebî-'i muḫterem şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem mani' ve
 i'tâda senüñ şân-ı şerîfini beyân şüretiyle duâ' eyleyüp (اللهم لامانع لماعطيت ولا معطى)
 (لامانعت ولارادلماقضيت ولاميدل لماحكمت ولاينفع ذالجد منك
 āncaḳ sana maḥşûşdur kimsenüñ men' u redde iḳtidârı yoḳdur Ḥazret-i Pîr ḳaddes-
 Allāhü sırrehü'l-ḳadîr beyt-i sâbiḳda olan nîābiḳda olan nîyâzlarında Zât-ı Bârîyi
 keremîyyet ile vaşf etmiş iken tekrâr vaşf eyleyüp Raḥîm u Ḥayy u Hû esmâsını daḥî
 10 zam eylediler zîrâ hüviyyet-i müstelzim-i ḥayât u kerem u raḥmet-i ḥayâtuñ iki
 şıfatlarıdır ki o emre imtişâl üzere olan muḫaḳîne maḥşûşdur zîrâ Raḥman bi-ḥesab
 ḳâbiliyâtü'l-'iyân bir muḳtezâ-yı ḥikmet-i küll üzerine kemâl-i şürîyi müfeyyîzdir ve
 Raḥîm 'ibādından tâbi'tin u muḫaḳîn için kendi nefesine mücib ḳaldığı şeybe-'i
 ḥuşûş-ı kemâl-i mâ'nevîyi müfeyyîzdir nitekim duâ-yı meâşûrda (يا رحمن الدنيا و رحيم)
 15 vârid oldu pes imdi Raḥman ehl-i iftiḳâr ve Raḥîm ehl-i iftiḳâr içündür

279

صذنوا ادادى عدمرا از وجود
 صد چه باشد از شمارو عد فزود

20 'Alem-i ḡaybü'l-ḡuyûbda mekmûn u mektûm olan ma'dûmât-ı 'ademden
 vücûda getürmek cihetinden yüz naşîb verdin yüz ne olur ya'ni yüzde ne var şümâr u
 adedden sâde oldu nice olmasun ki cem'-i mevcûdât kemâlât-ı İlāhîdir ki emri kendin
 zâḥîr u bâḥîr olmuşdur (M.51B) nitekim Cenâb-ı Bârî cellet-i 'aḫametühü ve-lâilâhe
 ilâh-i ḡayra (قل لوكان البحر مددا لكلمات ربى لتقذالبحر قبل ان تنقذ كلمات ربى ولو جئنا بمثله مددا)
 buyurur

280

جزوكل راز عدم دادن وجود
 25 حكمت است از قدرت توای ودود

1 Cüz u kullî baħr-i ‘ademden şaħra-‘ı vücūda getürüp ma’düm iken mevcūd
eylemek senüñ ĩudretüñ tecellīsinden zāhır ĩükümdār-ı maħbūbiyyet u mevcūdiyyet
ile mevşüf olan Zāt-ı Muteāla ma’lüm olsun ki işılāħ-ı şüfiyede ĩikmet-i ĩaĩāĩĩ-ı
eşyāya ve evşāf u ĩavāşş u eħkāmına ‘alī māhī ‘aleyh-i ‘alemdir ve daħĩ esbābuñ
müsebbibāta irtibātına ve nizām-ı mevcūdātuñ irtibāť-ı esrārına ‘ilmi muĩtezāsınca
‘ilimdir (ومن یؤت الحکمة ففدا وتی خیرا کثیرا) ve ĩikmet daħĩ dört ĩısmā münĩasımdır
ĩikmet-i mantuĩ-behā ve ĩikmet-i meskūt-‘anhā ve ĩikmet-i mechüle ve ĩikmet-i
5 cāmī’a ola ĩikmet-i mantuĩ-behā ‘ilm-i şerīāt u tarĩkatdır ve ĩikmet-i meskūt-‘anhā
esrār-ı ĩaĩĩkatdır ki ‘ulemā-‘ı rusüm ve ‘avām-ı ‘alī māyenbeĒĩ ānı fehm u idrāk
edemez zīrā esrār-ı ĩaĩĩĩĩyi fehm anlara zarar verir veyāħüt ihlāk eder rivāyet olundu
ki ĩazret-i Resül-i Ekrem ve Nebĩ-‘ı muħterem ve mümtāz-ı beni ādem şallallāhu
te’ālā ‘aleyhi ve’s-sellem bir Ēün sikkelerinden aşħābiyle geĩerlerdi nāĒāħ bir ĩātün
10 ĩasemiyyād edüp menziline bunlaruñ duħülun murād eyledikde bunlar ĩātünüñ
ħānesine dāħil olup bir nār-ı mużtarĩm Ēördüler ve nāruñ etrāfında ĩātünüñ evlādları
oynarlar ĩātün sūāl edüp dedi ki ya Nebĩallāħ Allāħ Te’ālā mı ĩullarına erħamdır
yāħūd ben mi evlādıma erħamım ĩazret-i Resül şallallāhu te’ālā ‘aleyhi ve’s-sellem
saadetle buyurdular ki belki Allāħ Te’ālā ĩullarına erħamdır zīrā ol er-Raħmani’r-
Rāħĩmdir ĩātün dedi ki yā Resülallāħ ĩiĩ ben evlādımı nāre ilĩā eylemegi ister
miyim yā Allah Sübhāne vü Te’ālā ĩullarını nāre ilĩā eylemegi nice ister ĩāl bu ki o
ĩullarına er-Raħmani’r-Rāħĩmdir rāvĩ dedi ki ĩazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu te’ālā
15 ‘aleyhi ve’s-sellem bükā’ eyleyüp buyurdu ki Allāħ (M.52A) Sübhāne vü Te’ālā
böylece vahy eyledi esrār-ı ĩaĩĩĩĩati fehm u idrāke ĩātünüñ ĩudreti olmadıĒı cenāb-ı
şerīflerine ma’lüm olduĒı ecelden ĩātünüñ sūālinuñ cevābını edā eylemege ĩaşd
eylemedi ve ĩikmet-i mechüle bizim ĩatımızda iĩlerinde vech-i ĩikmet bizim
üzerimize ĩafĩ olan şeydir ba’zı ‘ibāduñ müslim ve ba’zınuñ kāfir olduĒı gibi ve
mevt-i etfāl gibi ve ba’zınuñ muħalled-i fi’l-nār olması gibi bunlara ĩmān u vuĩū’una
20 rızā ve ĩaĩĩ-ı ‘adl olmasına ‘itiĩād vācĩbdır ve ĩikmet-i cāmī’-i ma’rifet-i ĩaĩ ve
ānuñla ‘amel u ma’rifet-i bāťıl ve āndan ictinābdır nitekĩm ĩazret-i Resül-i Ekrem
şallallāhu te’ālā ‘aleyhi ve’s-sellem duā edüp (اللهم ارنا الحق حقاو ارزقنا اتباعه وارنا الباطل)
(باطلا وارزقنا اجتنابه) buyururdu

281

1

کا شمرد احسان وجود و فیض تو
از عطا و از کرم موجود تو

Kim iḥşāya ḳādīrdır senüñ vüçūdundan fāīz-i feyẓ ve iḥsān-ı vüçūdı ki i'tā vü kereminden vüçūda gelmiş senüñ mevcūdudur nitekīm Kur'an-ı 'azīmü'ş-şānda
5 iḥşā-yı na'm mümkün olmadığın beyān edüp (وان تعدو انعمة الله لاتحصوها) buyurmuş

282

قدرت ایجاد معدوم از عدم
حکمت شان است بوجه قدم

'Ademden ma'dūmuñ icādına sıryān-ı ḳudret ya'ni ma'dūmāta senüñ ḳudretüñ sārī olup mevcūd olması vech-i ḳadem üzre mevcūd olan şān-ı şerīfüñ
10 ḥikmetidir ki sırr-ı (ويحبهم و يحبونه) peydā vü hüveydā olup 'āşīḳiyyet u ma'şūḳiyyet bir muḳteẓāyī ḳudret u ḥikmet zāhīr olup birbirinden imtiyāz oluna

283

جود تو موجودرا بودش بس است
مر عدمرا جود بنمودش بس است

Mevcūdāta ma'dūm iken senüñ mevcūd olmaḳlıḡa cūduñ kāfīdir taḥḳīḳ-i
15 vüçūd-ı libāsiyle ma'dūmātı mevcūd ve mülebbes edüp zāhīr eylemeklik cūduñ kāfīdir zīrā Cenāb-ı Allāh cellet-i 'azametühü ve lāilahe ġayrı mevcūdāta mevcūd u mezkūr olmalarından ol ḥil'at-ı vüçūdı verüp mevcūd (M.52B) eylemesi kerāmātı ba'de'l-vüçūd Nīl-i aḡrāzdan bunlara müyessīr eylediḡi kerāmetden i'zā u eceldir

284

20

آفرینش مر عدمرا قدر تست
بودآن نابود عین حکمت است

1 Taḥkīk-i ‘ademūñ yaradılışı ‘ayn-ı kudretdir aşl u māddesi ve şüret u māyası
yoğunun şüret-pezīr oldı öyle olsa ol nābūduñ būdu ya’ni ol ma’dūmuñ mevcūd
olması ‘aynı hikmetdir ki her biri bir kār için hüveydā olup sırr-ı vaḥdetden ḥabīr u
nūr-ı hüvviyyetden eşer getürürler nitekim Şeyḫ Sa’dī ‘aleyḫi raḥmetü’l-Bārī (rübāī):

5 برك درختان سبز در نظر هوشيار
هر ورقى دفترىست معرفت كردگار
قطره اب منى در صدف هر نگار
در سخن مى شود صنعت پروردگار

buyurur

285

10 بود جز كل اى خداوند الست
جود احسان و عطا فضل تو است

Cüz-ü küllūñ şüret-pezīr olup mevcūd olması ey Elest Mülkünūñ Şāḫibi
Senūñ cūd u iḥsān u i’tā u fazlundur ki Sen (الست بربكم) diyüp ānlar “belī” dedikleri
vaḳitde anlara iḥsān u i’tā eyledin nitekim Cenāb-ı Allāh cellet-i ‘azametühü ol
15 واذاخذ ربك من بنى آدم من ظهورهم ذريتهم (واشهدهم على انفسهم الست بربكم قالوا بلى
Te’ālā zūhur-ı Ādemi mesh eyleyüp zuriyyeti ufacıḳ ḳarınca hey’etinde Ādemūñ
şa’r-ı dibinden ‘araḳ çıkar gibi iḥrāc eyledi ve bunlara “Elest bi-r-Rabbikum”
20 ḫiṭābıyla ḫiṭāb eyleyüp “belā” ile cevāb verdiklerinde Cenāb-ı Allāh ol ‘ahdi varaḳ-ı
ebyaza keteb eyleyüp ve melāikeyi eşḫād eyleyüp ve Ḥacerü’l-Esvede yutdurdu

286

مرعدمرا گرن دادى تو وجود
كى ز نابودى نمود از خلق بود

Eger sen taḥkīk-i ‘ademe vücūd verüp mevcūd eylemeyeydūñ yoḳluḳ
‘āleminde nā-būd olan ḫalkdan ḳaçan varlık görüneydi

287

1

چون عدم انعام واحسان ونوا
از تو یابد جزوکل ای کبریا

(M.53A) ‘Adem gibi en’ām u ihsān u naṣībī cüz’ u küll daḥī Senden bulur ey Kibrīyā ve ‘aẓamet şāḥibi ya’ni ‘adem senüñ en’ām u ihsānunla müstefiz olup
5 mevcūd olduğu gibi cüz’ u küll daḥī Senüñ feyz-i aqdesinden feyz-yāb olup şüret-pezīr olur

288

فیض فضل است این وجود کن فکان
پس ز جودت ای کریم مستعان

Bu emr-i “kūn” ile mevcūd olan mevcūdātuñ vücūd-ı senüñ feyz-i faẓlıdır
10 netice-‘i kelām bu zuhūra gelen en’ām u ihsān senüñ maḥẓ-ı cūdundur ey Kerīm olan Müsteān

289

قدرت وامرتو است ای کردگار
که ز حکمت گشت پیدا هر دودار

Ey Kirdigār-ı ‘ālem senüñ emruñ ve ẓudretüñdur ki ḥikmetden her iki dār
15 ya’ni dünyā vü āḥret peydā ve bunlaruñ her birisi maḥām u mertebesinde hüveydā oldı nitekim Qur’an-ı ‘aẓīmü’ş-şānda (اتمامره اذاراد شینا ان یقول له کن فیکون) kav1-ı şerīfinle ḥaber verdin

290

ای تو انا کردگار مستعان
غیر جودت چیست اندر دوجهان

1 Ey bizzātihi kuvve olan Kirdigār-ı müsteān iki cihān içre Senüñ cūd u kereminden ğayrı mevcūd olan nedir ki ḥalāīķe meft u mecānā vücūd i'tā eylediginden mā'dā meft u mecānā gūnā-gūn ni'metle terbīye edüp dāīmā rızıkların i'tā etmedesin nitekīm Faḥr-ı 'Ālem u Mümtāz-ı beni Ādem Ḥazret-i Resūl-i Ekrem 5 ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem bu duā-yı şerīfle duā edüp (اللهم خلقتنى مجانا ورزقتنى) (مجانا وادخلنا الجنة مجانا برحمتك يا ارحم الراحمين) buyururlardı

291

هر دو عالم قدرت يك امرتست
كه ز امرت كن بفرمودى نخست

Her iki 'ālem Senüñ bir emrinüñ kudretidir ki bir kere "kūn" demeñ ile 10 zulmet-i 'ademden vücūda geldiler zīrā Sen emrinden vücūd-ı mevcūddan ol "kūn" buyurdun ya'ni mevcūdātta şāīye-'i vücūddan eşer ve kendilerūñ vār olduklarına şu'ūr u ḥaberleri yoğ iken maḳām-ı aḥadiyyetüñ 'āleminde "kūn" buyurdun (M.53B)

292

جز وكل اين كائنات از جود تو
ظاهر وباطن شده موجود تو

15 Eger cüz' ve eger küll kāīnāt cümle Senüñ cūdundandır eger zāḥīr ve eger bāṭın cümle zāt-ı 'ālem Senüñ cūdundan mevcūd olmuşdur

293

اول آخر آنچه آمد در وجود
قدرت ايجادت از حكمت نمود

20 Evvel u āḥīr o ki vücūd-ı ḥīl'atını giyüp mevcūd oldu ḥikmetindendir ki Senüñ mevcūdātuñ icādında kudretini gösterir

294

- 1 در شهادت آنچه ظاهر شد ز غیب
قدرتست از حکمت بی شک و ریب

O ki 'ālem-i ğaybden sefer eyleyüp 'ālem-i şehādetden şüret bağlayup zāhīr
oldı şeksiz u gümānsız hikmetden hüveydā oldı

295

- 5 يك نفس بيقدرتت كس كى كشد
چون ازان قدرت شده حکمت جسد

- 10 Kimse Senüñ kudretinsiz kaçan bir nefes çeker zīrā ol kudretden cesed hikmet
olmuşdur ya'ni cesed ol kudret-i mubīn hikmet ve her bir nefesde olan na'm-ı İlāhī
muāyyen rahmet olmuşdur nitekīm Şeyḡ Sa'dī 'aleyhi rahmetü'l-hādī (Y.67B)
dībāce-'i Gülistān'da buyururlar:

هر نفسی که فرومیرودممد حیاتست و چون برمی آید مفرح ذات پس در هر نفسی دونعمت موجود
(beyt): است و بر هر نعمتی شکری واجب

از دست و زبان که بر آید
کز عهده شکرش بدر آید

296

- 15 زندگی کون و بود کا ثنات
یکدم از نفخ توای محی الموات

Ey Muḡyyiü'l-mevāt Ḥayy-ı Lā-yemüt şıfāt-ı ḡayātla mutaşşıf olmağla
kevnüñ dirliği ve kānātuñ ma'düm iken mevcūd olmağlığı Senüñ nefes-i
Raḡmānīyetüñ⁴⁴² nefḡundan bir nefesdir

⁴⁴² Raḡmānīyetüñ: Raḡmāninuñ Y.

297

1

روز و شب از امر توگردان شدند
بی قرار آساچو سرگردان شدند

Gice u gündüz Senüñ emrinden devr eyleyici oldılar ya'ni Senüñ emrine muṭi' ve münkād olup eyyām u leyāli⁴⁴³ bir laḥza āsāyiş u qarār eylemeyüp gerdişden
5 ḥālī olmadılar ve muḳarrā olmayan bī-qarār gibi dāimā ser-gerdān oldılar

298

حیرت اهل النهی ای کردگار
زین دورنگی دور شد پرگاروار

Ey Kirdigār olan Ma'būd-ı bī-hemtā aṣḥāb-ı fehūmuñ ve erbāb-ı 'uḳūluñ (M.54A) ḥayreti pūr-kārvār devr eyleyen bu iki renkli devrden oldı bir muḳteżā-yı
10 devr ki zūhūr-ı cemāl u ki⁴⁴⁴ nūr-ı celāldir bunları envār-ı 'uḳūl ve fuhūm-ı iḥṭā eylemekden müteḥayyir oldı⁴⁴⁵

299

کس نداند گنه این گردش زچبست
از چه حکمت که خفی و که جلیبست

'Ālemü'l-sırrü'l-ḥafiyātдан özge kimse vāḳıf degildir bu gerdiş-i eflākuñ ve
15 seyr-i kevākibüñ ve ufūl u ṭulū'-ı şems u kamerüñ kendi ḥaḳıḳati nedir ne ḥikmetden bunlar gāh ḥafī olup nā-būd ve gāh celā olup mevcūd olurlar (Y.68B)

300

ساده ورنگینی این کائنات
بس زقدرت حکمت از بیچون صفات

⁴⁴³ leyāli: leyālde Y.

⁴⁴⁴ ki: -M.

⁴⁴⁵ oldı: ḳıldı Y.

1 Bu k̄ānātuñ s̄āde vü rengīnligi ancak Bī-keyf u Bīçūndan h̄ikmet olan
 kudretendir bu kevnüñ s̄āde vü rengīn olmasınıñ beyānı Allāhu Te’ālā-yı a’lem
 Cenāb-ı Allāh cellet-i ‘azametühü ve Lā-ılahe-ğayrunuñ iki şıfātıyla tecellisi vardır
 ki zamān-ı vahidde bu mevcūdātı hem icād u hem i’dād eder nitekim kavlı-ı
 5 kerīmimde (بل هم فى لیس من خلق جدید) buyurur bu iki şıfātına biri tecellī-‘i ism-i zāhīr ve
 biri ism-i bāṭındır (كل يوم هو فى اشآن) muḳtezāsınca ‘alīū’l-tevālī tecellī eylemedirler
 kaçan şıfat-ı bāṭın tecellī eyleye şıfat-ı zāhīri setr eyleyüp maḥv eder kaçan şıfat-ı
 zāhīr tecellī eyleye şıfat-ı bāṭın mutasavūr olur nitekim dāīmā leyl u nehāruñ
 birbiriyle hāl u şānları böyledir pes imdi ol maḥbūb-ı bī-hemtā kendi zātında kendi
 10 zātına zāhīr libāsıyla cılve-ger olup ve gāh s̄āde olmağla ‘ālem-i (ان الله غنى عن)
 العالمين)de bāṭın olup hūviyyette ‘āleminden müstāgnī olur

301

روشنی وظلمت لیل ونهار
 حکمتتست از قدرت ای کردگار

15 Gecenüñ z̄ulmeti ve gündüzüñ rūşenligi ey Kirdigār-ı ‘ālem Senüñ
 kudretinden h̄ikmetdir ki (تولج الليل فى النهار وتولج النهار فى الليل) muḳtezāsı üzere dāīmā
 kudretinüñ h̄ikmetini izhār etmekdesin

302

قدرتت ازدانش اهل کمال
 بى تقيد مطلق است ای ذوالجلال

20 Ey Z̄ülcelāl senüñ kudretüñ ehl-i kemālün dānişi ḳaydından muḳallaḳdır
 ancak (M.54B) Senüñ kudretini yine Senüñ ‘ilmüñ ihāḳa eder (وان الله قد احاطا بكل شئ)
 (علماء) buyurdun

303

درکمال قدرتت ای مستعان
 معرفت عجز آمد از دانش واران

- 1 Ey Müsteān olan Allāh Senūñ kemāl-i ʔudretinde ma'rifet-i dāniş şāhīblerinden 'aciz oldı nitekīm denilmiş (العجز عن درك الادراك الك ادراك)

304

غير جهل از علمت ای دانا علیم
چیست علم حکمت از جز کل حکیم

- 5 Ey dānā u 'ālīm olan Allāh ya'ni mebāhiş u cūzz u külli 'ilm u ʔikmeti 'add edüp ömrünü bükā'-ı tevağğulde geçiren 'ilm-i İlähiden ve ʔikmet-i ʔudret-i nāmütenāhiden cāhil olup yine ʔayretde ser-gerdān ʔaldıgım beyāndır (العلم بكثره)
(او مالاعين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر) 'ilm yā zātīdir o 'ilm-i Cenāb-ı Bārīdir cellet-i 'azametühü veya mevhūbdur
- 10 ʔabālındendir ki ānda iktisābuñ mudaḡhili yoḡdur ol 'ilm 'ilm-i efrāddır ki Cenāb-ı İlähuñ 'ibādından diledigi kimseye muḡtaşşdır ḡazret-i 'aleyhi's-selāma muḡtaşş ʔıldıgı gibi ki Musā 'aleyhi's-selām celāletiyile andan istifāde eder oldı ammā 'ilm müktesebi mümārese ve ta'līm ile ḡāşıl olandır bu 'ilm daḡı yā zāīḡā'-ı ḡarīḡ taḡvādan ḡāşıl olur yāḡūd nāzīre-'i ʔuvvet-i fikrīyyeden ḡāşıl olur pes imdi şāhīb-i
- 15 zevḡ olup zāīḡe'-i ḡarīḡ-i taḡvādan vāşl-ı 'ilm olan 'Ālim-i Billāhdır ki ānuñ iḡün maḡāmāt-ı 'ālīye vardır vüçühāt-ı şitā ile neseb-i İlähiye 'ālīmdir bir kimse ki ḡazret-i 'İlmīyyeye fikr u nāzarla dāḡıl ola ol kimse 'ilme yaḡdır ḡuşūl-ı ḡuyeş nāīl olur ki deryā kūzeyeye sıḡmaz

305

- اول آخر علم و معلوم کسان
20 قطرة از بحر علمت بی کران

Evvel u āḡire mīn'el-ezel ilel-ebed ḡalātḡuñ 'ilm u ma'lūmı Senūñ kenārsız ve dībsiz 'ilminuñ denizinden bir ʔaḡredir (M.55A)

306

1 دانش دانشوران از قدرتت
بینش بینش و ران از حکمتت⁴⁴⁶

307

من لدن علمست ودانایی ز تو
هر اگر بدهی ای وهاب هو

5 Senüñ kudretinden hâşıl olan dāniş şāhiblerinüñ dānişi ve senüñ hikmetinden
zuhūra gelen nazār şāhiblerinüñ nazārı senüñ hāzretinden hāşşa anlara vāşıl olan
'ilmidir ve bu 'ilm-i mevhubeye 'ālim olmaklık sendendir her kime ki fazl u
kereminden ihsān eylesen ey Vehhāb-ı Hū Vehhāb-ı Vahibden mübālağadır ki mīn-
ğayri-'avez cezā vü şükr murād eylemeksiz hibe eylemekdir imdi Allāh Sübhāne ve
10 Te'ālā şol Vehābdır ki mīn-ğayri-minnet bir ve fācire hibe eder tağılān sebebiyle
kerem u gufrānını eksiltmez ve 'iştān sebebiyle lütf u ihsānını kesmez pes imdi āşār-
ı ism-i Vehhābla mutaḥakik vehāb ki ğayr-ı bir aḥdden ricā eylemez ve aḥkām-ı
vāhhābla müteḥakim şedāidde duā eylemez ilel-Vehhāba duā eder ve Vehhāba
mütevekkil olur yed-i ihtiyācı ref' eylemez illā anā ref' eyler ve kendi ef'āl u
15 'imāline şūr-ı kāmile-'i rūḥāniyyeyi vāhib olur nitekīm Cenāb-ı Allāh cellet-i
'azametühü vāhib olduğu gibi ğarez ve niyeti ānuñ 'ibādāt u tātātınun zuhūru sebebiyle
şūr-ı ruḥāniye inşā olunup Allāh Sübhāne ve Te'ālā içün tesbīh eyleyeler ve kazā'-ı
melekūt-ı izdiyād-ı musebbihīn eylemez ola hū mā'lūm olsun ki hüvviyet-i sırr-ı
İlāhidir şıfat-ı celāl u kemāl ile müteferid mevcūd-ı ezeliden 'ibāretidir ki Allāh
20 Sübhāne ve Te'ālā 'ibādını kıl hū kavlı-ı şerfiyle ana da'vet eyledi ve kelām tamām
oldıktan sonra Allāh buyurdu ki ism-i cāmi' hāşdır cāmi'-i eczā-'i ḥarfıyesiyile ve
ḥakāik vaşfiyesiyile zāt-ı aḥadiyyet üzerine "dāl"dır ve sırr-ı hüviyyet ānda
mevcüddur ve sırr-ı hüviyyet zāhīr olmaz illā-ḳuyūd-ı aḥkām-ı ḥurūf-ı mürekkebeden
kendinüñ tecridinden sonra zāhīr olur 'ağyardan kemāl teferrüdden ve ḥakā'ik u
25 āşārdan kemāl-i tenzihinden ötürü egerçi kim mīn-ba'zu'l-veche ve vāv-ı vehādan
mürekkeb ise de pes ve vāv-ı āḥir kelimetüllāhdan sāḳıtdır ha bākī kaldı ki 'ande

⁴⁴⁶ Bu beytin şerhi yapılmamıştır.

- 1 tenzihü'l-şifât (M.55B) vâsikâtü'l-neseb ve'l-izâfât-ı aḥadīyyet-i muṭlaḳa üzerine delâlet eder

308

اول آخر ظاهر و باطن تمام
حکمتت از قدرت ای رب الانام

- 5 Evvel u āḥir zāḥir u bāṭın bil-tamām Senüñ ḳudretünden hüveydā olan ḥikmetdir ya'ni ğaybü'l-ğuyüb olan bāṭıniyyetinde mekmün şūr-ı mümkünātına zāt-ı aḳdesinde şābite u a'yānda müteāyinedir evveliyet āndan 'ibāretdir zāḥir olup āḥiriyetüñ ki 'ayn-ı evveliyetdir (كل شئ يرجع الى اصله) muḳtezāsınca ana rücū' eyleyüp bāṭıniyyetüñ baḥrında ğarḳ olup müstehlik olması ey maḥlūḳātuñ mürebbisi
- 10 Senüñ ḳudretinden bürüze gelen ḥikmetdir

309

اول و آخر چیست شانتت جز نمود
ظاهر و باطن ای دانا و دود

- Levh evvel u āḥirde mektüb ve şuḥuf-ı zāḥir u bāṭında maḳrū olan ma'lūmātda Senüñ şanuñ gören Senden ğayrı nedir āyā dānā olan Vedūd-ı (الودود الذى يود الوليا نه ويودونه ويحبهم وبحبونه الود ثبوت الحب فلا يوتر فيما سبق لهم من المحبة معاصيهم فانها منزلت
- 15 (بهم الا بحكم القضاء والقدر السابق للطرود والبعد muḥibbān Ḥüdāvenddir ol maḥbūb ki maḥbūbunu ma'rifet-i şuhūdī ile bilür ve maḥbūbunuñ laḫzātiyle telezzüz eyleyüp evḳātında mütenāim olur ve anlardandır şol kimse ki ānuñ emr-i 'irfānında tevaḳḳūf eder anun için ğıṭā keşf oluncaya dek pes imdi ol kimseye zāḥir oldı ki 'irfān 'ayn-ı
- 20 ğaṭādır 'ālem insān u insān 'ayn-ı 'ālem ve maḥbūb insāndandır ve 'ayn-ı insān 'ayn-ı ḥaḳīḳatdır ki der nezd-i ḥükemā 'ālem-i suġrā ve 'inde 'ulemā-yı Rabbānīyün 'ālem-i kübrādır nitekīm Ḥazret-i 'Ālī keremallāü veche ve raḳıyallāhu 'anha buyurur: (beyt)

وتزعم انك جرم صغير

- 25 وينطوى فيك العالم الا كبر

310

1

کس چه داند یارب از تو کیف ذات
بسکه بیکیفی توای بیچون صفات

Yā Rabb Senūñ zāt-ı aḳdesünden Senūñ keyfıyyet zātını ḥalḳ nice bilür ve ne ḥālde fehm u idrāk eder öyle olsa Sen Bī-keyfsin ey şıfāt-ı muḳaddesi bī-keyf u bī-çün olan Zāt-ı Müteāl

5

311

حیرت اهل النهی ای ذولجلال
زان چنان دانش بود در عین حال

(M.56A) Ey Zülcelāl u ila-efzāl erbāb-ı ‘uḳūluñ ḥayreti āncelīn dānişdendir ki ‘ayn-ı ḥālde anlara vāḳı’ olup anlaruñ gözleruñ giryān ve cigerleruñ büryān edüp ḥayrān u ser-gerdān eyler

10

312

غیرتت مرغیرراگی ره دهد
تا شود آگه از کنهت ای احد

Ey aḥediyyet şıfatıyla mevşūf zülcelāl u ve’l-kemāl taḥḳīḳ Senūñ ḡayret-i zātīyeñ ḡayra ḳaçan yol verİR ki tā Senūñ künh-ü zāt-ı kibrīyāndan āgāh ve sırr-ı

15 قال الشيخ الاكبر قدس سره في فصوص الحكم منع اهل الله التجي في الاحدية (‘aḳametinden ḥabİR ola (فانك ان نظرته به فهو الناظر نفسه فمال ناظرا نفسه بنفسه وان نظرته بك لزال الاحدية وان كان يرى نفسه (بنفسه ومعلوم انه في هذا الوصف ناظر و منظور

313

دانش کنهت محال وممتنع
ارنبودی کی بشد مما منع

1 Eger Senüñ künh-ü zātını bilmek muḥāl u mümteni’ olmayup mümkün olaydı
 kaçan men’ olunan şeyden olurdu anun içün Senüñ şıfāt u ef’āl u āşarını tefekkürüñ
 fazīletinden Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem şallāhu te’ālā ‘aleyhi ve’s-sellem (تفكر ساعة)
 5 تفكرى وافى) buyurup ve künh-ü zātından tefekkürü cāiz görmeyüp (خیر من عبادۃ سبعین سنة
 5 (آلاء الله ولا تتفكروا فى ذات الله) buyurdu

314

ای شده بیچون صفات از فکرها
 نیست درذاتت تفکرزان روا

Ey fikirlerden bīçün şıfāt olmuş maḥbūb-ı bī-hemtā Senüñ şıfātuñ bīçün olup
 ḳadem-i fikrūn ol ‘ālemdə seyr u seyāḥate ‘adem-i ḳudretinden ötürü Senüñ zāt-ı
 10 ‘azīmīnde tefekkür revā degildir

315

عارفان از کنه توحیران صفت
 مانده اند از عجز خود بی معرفت

Senüñ ḥilye-‘i cemālīni vāşf ve Ka’be-‘i celālīnde ākif olan ‘ārifler şıfat-ı
 ḥayretde Senüñ künh-ü zātını ma’rifetden bī-ma’rifet olup kendi ‘aczlerinden
 15 muteḥayyir ḳalmışlar ve bulduḳların yāve ḳıluḳ ve bildiklerin unudup (سبحانک ما عرفناک)
 (حق معرفتک تا معروف) duā vü tesbīḥden mā’dā kendilere enīs u celīs bulmamışlardır
 (M.56B)

316

کس چه داند چونت ای بیچون وجود
 بس که بیکیفی تواز کیف شهود

20 Ey idrāk-i beşerden ‘ārī vü münezzeḥ olan Vücūd-ı Bī-çün kimse Senüñ
 keyfiyetini ne bilür ve ḥaḳīḳatini nīce anlar maḥşal-ı kelām zīrā keyfiyyet-i şuhūddan

- 1 bī-keyfsin ki⁴⁴⁷ erbāb-ı şuhūd daḡī ḡāl-i şuhūdda⁴⁴⁸ Senüñ zāt-ı şerīfīni mu’āyene vü müşāhededen ‘āciz olup āḡirü’l-emir zātlarını zātında ifnādan özge bu derde çāre bulmadılar

317

وصف تواز واصفان ای ذولجلال

- 5 نقص شان بنماید از عین کمال

- 10 Ey Zülcelāl Senüñ vaşfün vāşıflardan Senüñ ‘ayn-ı kemālden anlaruñ naqışlarını gösterir ya’ni Senüñ deryā-yı vaşfını sebāḡet eden vāşıflar ve şaḡrā-ı ma’rifetini seyāḡat eden ‘ārifler bil-kemāl Seni vaşf etmede ve bil-küllīye Seni ma’rifetden ‘āciz olup ve kendi noqşānlarına mu’terif olup kendileruñ vaşfından Senüñ berter u ‘ālī olduḡıñ bildiler bunlaruñ bu noqşānları ‘ayn-ı kemālden olduḡına bu şāhid-i ‘ādildir ki Ḥāzret-i Dāvūd ‘alī-nebīnā ve ‘aleyhi’ş-şalavāt u selām Cenāb-ı Bārī Ḥāzretine cellet-i ‘āzametühü şükürden ‘aciz gösterüp “Yarrāb Senüñ ‘āzamet-i şānına lāyık şükre ḡādīr degilim” dedikde “Yā Dāvūd şükret” ḡiḡābına mazḡār oldılar

318

در کمال وصف تو ادراك کس

- 15 کی رسد کزوی ز نددم يك نفس

Kimsenüñ idrāki Senüñ kemāl-i vaşfına ḡaçan erişüp fehm u izāne ḡādīr olur ki Senüñ kemāl-i vaşfından bir nefes urup Senüñ kemāl-i vaşfını taḡrīr u beyāna getüre

319

هر چه گویند از کمال وصف تو

- 20 هست برتر از کمال وصف تو

⁴⁴⁷ ki: -M.

⁴⁴⁸ ḡāl-i şuhūdda: -M.

- 1 Senüñ kemāl-i vaşfından her ne derler her ne beyān u ‘ayān ederler ise Senüñ kemāl-i vaşfūn anlarıñ dediginden berter u ‘ālīdir nitekīm (Y.71B) Şeyh Sa’dī ‘aleyhi’r-raḥmetü’l-hādī Ḥazretleri buyurur: (kıta’)

ای برتر از خیال قیاس و گمان و وهم

- 5 (M.57A)وز هرچه گفته اند شنیدیم و خوانده ایم
مجلس تمام گشت و بآ خر رسید عمر
ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

320

کی گذارد عزت کنهت که تا

کس شود واقف از ان ای کبریا

- 10 Senüñ künh-ü izzetüñ kaçan nūr u kaçan yol verir ey kibrīyā vü ‘azamet şāhibi Allāh ki tā kimse Senüñ künh-ü zātından vuḳūf ḥāşıl eyleyüp iḥbāre ḳādīr ola

321

گشت عجز ادراک از درک و دود

زان بشد لااحصی از دانا وجود

- 15 Ol dūdiyetiyle mevşūf zāt-ı pākı idrāk eylemeklikden ‘acz-i idrāk oldı idrākdan ‘acz-i idrāk oldığından ötürü ol Vücūd-ı dānā ā’na-‘ı Muḥammed Muştafā salallāhu te’ālā ‘aleyhi ve’s-sellemdem (لا احصی ثناء علیک انت کما اثبت علی نفسك) ḥadīş-i şerīfi şadır oldı

322

کی گذارد عزتت ای کرگار

کس را بر حریم ازد رک گار

1 Ey Kirdigār-ı ‘ālem Senüñ izzetüñ derk-i kârdan olan haremüñ haremine bir kimsenüñ fikrine kaçan yol verir ki Senüñ künh-ü Zâtına ve haqîkat-ı kâr-geh vâkıf ola

323

چون غنى الذاتى اى بيجون وجود

5 فقر بايد نصب عين ما شهود

Ey Vücūd-ı Bîçün çünkü Sen bil-zāt ğanī vü ‘āleminden müstağnīsın bizim neşeb-i ‘aynımızda şuhūd-ı faqr gerek zīrā faqr u fenā-ı ğanā-ı haqîkî vü beğā-ı ma’nevîyi müstelezîmdir (الغنى عن العالمين لا ستغنا نه عن الا شتغال بهم ولا ستغنا نه عن طاعة) (Y.72A) ma’lûm olsun ki ğinā iki nev’
 10 üzerinedir biri ğina-ı haq ve biri ğinā-ı halkdır merātib-i halkiyede ğinānuñ derece-
 ‘i evveli kanaātdır ve mevcūdla iktifādır ehl-i hicābuñ tevehhüm eylediği talib ziyāde ile keşret-i maldan olan şey degildir zīrā ehl-i hicāb faqrūñ maḥkūmudur çok harīş vardır ki ānuñ katında kendi evlādınuñ ömrüne vefā eder şey vardır yine şiddet-i harīşden ve şiddet-i hacetinden talib-i ziyādede kendini mevārid helāke birağur
 15 taḥkîk-i insān (M.57B) bil-zāt faqîr-i halk olundu merātib-i imkānuñ iktizā eylediginden ötürü anın içün demişler ki taḥkîk-i insān ‘indallāhu vecihe olmaz zīrā iftikār-ı ‘ayn-ı zilletdir zelīl eylese vecīh olmaz bu mezkūrāt-ı hayvāniyyet şıfatla mevşūf olan insānuñ hükümüdür ve ammā insān-ı kāmīl içün ğana-ı ğanānuñ şu nev’den iki vech vardır vech-i evvel haqkla istiğna ve haqqa iftiḥārdır vech-i sānī
 20 gönül ile ğanādır pes imdi insān-ı kāmīlūñ Haqqa iftikārı Haqla fenāsıdır ki iftiḥār eylemez illā şu ğanāya vuşūliyle iftiḥār eyler imdi ‘arīfuñ iftikārı ‘ayn-ı iftiḥārdır zīrā a’yān-ı merātib-i ‘ālemine⁴⁴⁹ seryān-ı hüviyyet-i İlahīyenüñ şuhūdu maqāmında⁴⁵⁰ nāil oldı öyle olsa her faqîrden faqr ğana-ı hamīde teveccüh eylemez ve her muḥtacıñ haceti daḥī⁴⁵¹ Başırūñ ve Şehīduñ ihāḫāsından gāib degildir pes imdi Haqla
 25 mustağnī-ı ‘arīf-i Billāh aḡnaū’l-aḡnīyādur ḫalbuki yine teklif olunduğı mūnetüñ talebi üzere harīş olup maḥzūn olur zīrā bu ḫāl ādāb-ı kemlindir (Y.72B) ki

⁴⁴⁹ ‘ālemine: ‘ālemde Y.

⁴⁵⁰ maqāmında: maqāmına Y.

⁴⁵¹ daḥī: -M.

- 1 ḥudūdullāha kuvvet-i ma'rifeti vardır ve daḥī kāmīl şu kimsedir ki nūr ve ra'nā nūr-ı
ma'rifeti sevindiremez ammā Ḥaqqūñ 'āleminden ḡanī olması Zāt-ı maḥdesesi ve
devām itlāk-ı ḥaqqīsi ḥayṣiyetindedir ki Vücūd-ı Ḥaqq zāhīr olmaz illā 'ālemine
zāhīr olur pes imdi Ḥaqqūñ ḡanāsı⁴⁵² olması illā şübüt-ı ḡanādan ve Ḥaqqūñ ḡanā
5 şifātiyle mevşūf olduğu zāhīr olduğundan ötürü bes 'Ālemīnden lā-bed u lā-zemdir ki
şifat-ı ḡanā zuhūra gele

دگر بار مناجات

حضرت پیر روشن ضمیر ایله رحمة الله القدير

- 10 Bu mertebede Mūnācātdan şonra tekrār Mūnācāt-ı ḡāziū'l-ḥācāte şurū' edüp
buyururlar ki:

324

ای غنی الذات بیچون کیریا
زان غنایت فقر تو بس فخرما

- 15 Ey Ḡānīū'l-zāt olan Kibrīyā-'ı Bīçūn Senūñ o ḡanāndan ki 'ālemīnden ḡanī
vū maḡām-ı istiḡnāda Vücūd-ı Mevcūdātdan müstaḡnī olmaḡlıḡdır bize ol
maḡāmdan zāhīr olan Senūñ tecellīnden ḡaşıl Şaḡā⁴⁵³ faḡrla faḡr kifāyet eder
(M.58A)

325

ای وراى انکه گوش کس شنود
در غنابودن ترا عین وجود

⁴⁵² Ḥaqqūñ ḡanāsı oldur illā 'āleminde 'āna olmak oldur: -M.

⁴⁵³ Şaḡā: -Y.

1 Ey āndan evvel ki ḥalkuñ k̄ulāgı işitdi ya'ni bu ḥalk mevcūd olup ve sem'le muttaşif olup⁴⁵⁴ k̄ulaqları işitmezden evvel ḡanā 'āleminde mevcūd olan Vücūd-ı bī-hemtā sanā maḡām-ı hüviyyetde sana ḡanāda olmaḡlık 'ayn-ı vücūddır

326

5 زان غنای عین وکنه بخت ذات
کس چه گوید ای ز چون بیچون صفات

Evvel-i 'ayn-ı ḡanā olup ez hemme 'ārī olan Vücūd-ı Muṭlaḡdan ve künhe ḥaḡīḡat-i zāt-ı baḡtdan kimse ne söyler ve ne ḡaber verir ey keyfden bī-keyf olan (Y.73A) şıfāt-ı Zāt-ı Muḡaddes⁴⁵⁵

327

10 هر چه گویندای منزله ذات از ان
گرچه تنزیهت شد تشبیه سان

Her ne ki derler ve her ne ki 'ayān u beyān ederler ey maḡbūb-ı ezeli ve 'ālem-i ḡademūñ ḡuzeli zāt-ı ḡadīmūñ ānlaruñ dediklerinden ve rişte-'i beyāna ḡetürüp nazm eylediklerinden münezzehtir eger-çi bunlaruñ kelāmları ve maḡşūdları Seni tenzīhtir ḡüyā teşbīh gibi oldı ki her ne deseler āndan bertersin

328

15 ای منزله از همه و ز نور نور
هم منزله هم مشبه از تو دور

20 Ey cümleden ve cümle kāinātdan ve nūr-ı nūrdan münezzehtir ya'ni nūr-ı ḥaḡīḡiden zūhūr eyleyen nūrdan ve envār-ı müteāddideden münezzehtir tenzīhe ediciler de ve teşbīh ediciler de Senden dūrdur ya'ni Senūñ tenzīh u teşbīhinden dūr ve 'āciz u ḡayrāndır

⁴⁵⁴ sem'le muttaşif olup: -M.

⁴⁵⁵ şıfāt-ı Zāt-ı Muḡaddes: şıfāt-ı Muḡaddes Y.

329

- 1 ای مقدس ذات از فکر همه
هم ز فهم ادراك كس ذكر همه

- 5 Ey maḥbūb-ı cümle-‘i⁴⁵⁶ kānāt olup cümlenüñ fikrinden Zāt-ı aḳdes-i muḳaddes olan ve daḥī fehmden ve ḥalḳuñ idrākinden ve cümlenüñ zıkrinden muḳaddes olan

330

ذکر و فکر عاقلان بس دور دور
زان چنان ذاتش ز کنهت ای غیور

Netīce-‘i kelām ‘āḳilleruñ zıkr u fikirleri āncelīn danışden ötürü ki fehm u idrāke ḳādīr degildir ey Ğayūr olan Zāt Senüñ künhünden dūrdur dūrdur

331

- 10 فهم و ذهن ادراك كس از درك تو
عجز حيرت شد ابياد بيان و هو

(M.58B) Ḥalḳuñ idrāk u fehm u zihni Seni idrākdan maḳām-ı ‘acַz u ḥayretde muteḥayyir u ‘ācīz oldı iyādiyān ya’ni ḳullarını muḥāsebe (Y.73B) edüp ‘avez verici ve hüviyyetle ḡanī olan zāt

332

- 15 عززت کی كذار د تا کسی
يابد از کنهت بخوددانی حسی

Şıfat-ı zātiyye olan ‘izā’zat ḳaçan ḳor ki tā bir kimse ḥiste mensūb-ı ḥod-gānlık ile Senüñ künh-i zātından ḥābīr olmaḡa yol bula

⁴⁵⁶ cümle: cemi’ Y.

333

- 1 برق نسبت سوزدش دردم ورا
نار عزت محو سازد از ورا

- 5 Çünkü ‘āşık-ı şādık bāb-ı izzeti açık bulup⁴⁵⁷ ravza-‘ı künh-ü zātdan ve
gülşen-şifātdan⁴⁵⁸ gül dermek murād eyleyeler ol ānda ol nā-murād-ı derd-mendi
mişāl barq-ı nār-ı izzet verādan zāhīr olup yāqūb maḥv eyleyüp nābūd eyler

334

تا برق و عزتت ای ذوالجلال
حاجب آسایس حجاب آن جمال

Ḥarāret u sūzış-ı berq ve Senüñ bezm-i idrākimizden izzetuñ ey Zūlcelāl
mişāl-i perde-dār-ı sulṭān gibi o cemālūñ ḥicābı ve ol cemālūñ rūiyetinūñ mānī’ oldı

335

- 10 از جلال کبریای عزتت
حیرت اندر والهان قدرتت

Senüñ Celāl-i Kibrīyā-‘ı izzetinden kudretuñden ve ilahları ḥayret içre
kālmişlardır

336

- 15 چونکه قدوسی و سبوح و عزیز
غیرازین تنزیه چه کند بی تمیز

Çünkü Sen quddūssun ve subḥsun ve ‘azīzsın Senüñ nār-ı celāl-i kibrīyā-‘ı
izzetinden bāl u perin yāqūp hālak olan ve nūr-ı kudretinden başar u basīreti maḥv

⁴⁵⁷ açık bulup: -M.

⁴⁵⁸ gülşen-şifātdan: gülşen-i ḥaḳāīk-i şifātdan Y.

1 olup vāle olan bī-temyīz ki kendi vücūdın teşhīş u temyīze kādīr degildir bu
 tenzīlden ğayrı daḡı Seni ne tenzīhe eder ve neye kādīrdır (القدوس هوالمطهر المنزه عن كل
 ماوصف به والذى قدس نفوس الابرار عن ادناس الماصى واخذ الاشرار بالاقدام والنواص وكلا الامرین من
 5 mertebenūñ beyninde müteriddedir mertebeteynūñ birisi iṭlāk ve birisi taḡayyūddur
 ki a'yāndan her 'ayn üzerine ḡākimdir erbāb-ı şuhūd bi-ḡaseb derecātihim fī-'l-keşf
 ol (M.59A) 'ayānuñ aṡārını şuhūd eder ehl-i ilahdandır ol kimse ki hüviyyet-i ḡafiyi
 mazḡār-ı mümkünātda müşāhede eder pes imdi ol kimse vücūd-ı ḡaḡla bile a'yān
 içün olan taḡdīs u a'yān-ı mümkünātda ḡaḡkuñ zuhūrunu müşāhede eder daḡı a'yān-
 10 ı mümkünāta mutaḡḡaş menşūb olan iḡtimālāt-ı imkāniyye vü taḡyīrāt-ı ḡudūşiyye
 ve zulumāt-ı taḡayyūdiyyede olucu eşyādan ḡaḡla a'yān-ı mümkünātuñ taḡdīsı
 müşāhede eder ve a'yān-ı kable-'i keşīrde emr-i vāḡidi mütecellī görür ānuñ üzerine
 görür ki a'yāndan her 'ayn-ı aḡadiyyetde oldıḡı ḡāilde anda mevcūdiyyet müteḡayyir
 olmaz ve ehl-i ḡaḡkdandır o kimse ki ḡaḡḡı mazḡar-ı ğayrīde şuhūd eder ve aḡkām-ı
 15 a'yān-ı mümkünāt-ı zāḡīr mirāt-ı vücūd-ı ḡaḡḡda görür 'ayn-ı vücūd-ı ḡaḡḡda
 aḡkām-ı mümkünātuñ taḡyīrinden zāḡīr olan şeyden ḡaḡḡı taḡdīs u şuhūdda Zāt-ı
 ḡaḡḡa 'avdet eder pes ol kimse şu aḡkāmūñ taḡyīri sebebiyle ḡaḡkuñ kendi zātında
 ḡaḡḡı taḡyīrden ḡuddūs ve muḡaddes-i şuhūd eder muḡtelifetü'l-elvān zücācāt üzere
 şemsūñ vuḡū'ı ḡatında inşibāḡından nūr-ı şemsūñ keşreti gibi ḡissūñ ol nūrı matlūnā
 20 şuhūdiyle bile ve zuhūr-ı melek daḡı bunuñ gibidir ki ḡāḡ şūret-i beşerde ve ḡāḡ
 (Y.74B) şūret-i zerrede ve ḡāḡ bir ḡaşyyetle zāḡīr olur ki afḡ-ı sedayadır ānuñ
 üzerine şūruñ tenvi'i veyāḡūd anuñ şūrde tenvi'den ötürü ki ḡāl-i medārunuñ
 muḡtezāsıdır ḡalbūki o kendi zāt-ı mülkiyyesinde taḡyīrden münezzeḡdir (العزيز
 هو الغالب الذى لا يغلب ولا يعجز والخطير الذى لا يوجد مثله ولا يعرف كنهه ويشتد الحاجة اليه ويصعب
 25 فله العزة ولرسوله) ḡālallahu te'ala (الوصول اليه بل لا يوصل اليه الايه ولايجرى عليه سلطان غيره
 و للمؤمنين) şu maḡām-ı izzetde sāīr olan sālīkuñ taşḡīḡindeñ 'alāmetindendir ki aşlā
 ānda eşer ḡayr-i te'sīr eyleme ve ānuñ āyīne-'i ḡalbini kedūrāt-ı beşeriyye mükedder
 ḡılmaya anıniḡün ki 'azīz ismiyle müsem mā olan⁴⁵⁹ Zāt ānuñ ḡāmīsidir

⁴⁵⁹ olan: -Y.

337

- 1 ای منزہ از همه شبہ و شبیہ
زانکہ سازد ہم نبیہ و سیہ

(M.59B) Ey cümle şebih u şebiiyhden münezzeḥ ve müteālī ol şebh u şebīhden ki anı ‘ālim u cāhil ve vazī’ u şerīf eylerler

338

- 5 قدس ذاتت از همه اطلاق و قید
بس بعید ست از بیان عمرووزید

Cümle iṭlāḳātdan ve cümle ḳuyūdātdan Senüñ Zāt-ı aḳdesüñ muḳaddes ve muṭaḥhar olmasınıñ beyānı maḥşal-i kelām beyān-ı ömr u vazīdden ba’īd u berter u ‘ālī vü münezzeḥ ve müteālīdir

339

- 10 ای غنی الذات از وصف صفات
هست بیچون از بیان کائنات

Ey Ġaniü’l-Zāt olan Perverdīgār-i ‘ālem vaşf u şıfāt yönünden Senüñ vaşf u şıfātuñ daḥī beyān-ı kāīnātdan bī-çündür kendi şıfātını ancaḳ yine kendüñ bilursun ve kendini yine kendüñ vaşf eylersüñ (Y.75A)

340

- 15 زان غنایت رافقیری التجا
ءك بیاوردم ایا معطی الرجا

Andan ötürü ya’ni Ġaniü’l-Zāt olup vaşf u şıfātuñ beyān kāīnātdan bī-çün olduğından ötürü kendi ‘acz u ḳuşūr mu seni vaşf eylemede mu’terif olup eyā Meāṭü’l-Recā olan Kerīm faḳīrlığı Senüñ ğınāna ilticā getürdüm

341

1 ده زکاتم زان غنایت ای غنی
تا غنی کردم ز فقر تو سنی

5 Ey Ġaniü'l-Zāt 'Ġaniü'l-'alemīn Senüñ o ġināndan bana⁴⁶⁰ zekāt-ı iḥsān ile
faḳīrlikden ġanī olup yoḳluḳ ma'deninde varlık cevherini ve baḫr-i ġināda der beḳāyı
bulam Sen ol Zātsın ki Sen Refi'ü'l-derecātsuñ

342

گفتی والله الغنی ای کردگار
ده زکاتت حاجت مارا برآر

(والله الغنی وانتم الفقراء) buyurup Zāt-ı eṣrefini ġinā ile bizi faḳr ile vaṣf eyledik
ġinānuñ zekātını iḥsān eyleyüp ver bizim ḫacetimiz ḳazā ile ey Perverdigār-i 'ālem

343

10 تا کنم انفاق آن رزق سنی
روشنی سان طالبا نرا ای غنی

Ey Ġanī-'i ma'nā olan Padiṣāḫ ol iḥsān eyledüğüñ rızq-ı siniyi Rūṣenī
ṭāliblere ittifāḳ eyledigi gibi ben daḫī Senüñ ṭāliblerine infāḳ eyleyem

344

15 روشنی سان طالبانرا فیض تو
بدهم ای فیاض جود از امر هو

(M.60A) Rūṣenī Senüñ feyżini ṭāliblere verdigi gibi ben daḫī ey cūd u iḥsānı
feyyāz olan emr-i hū'dan ṭāliblere verem ya'ni 'ālem-i hüviyyetden istifāze edüp
ṭālibīne ifāze edem

⁴⁶⁰ bana:-M.

1

Bu Şerh-i Şerîf (ومما رزقناهم ينفقون) Āyetinüñ Beyânındandır

345

نعمت مما رزقنا ينفقون

چونکه دانستم بخواهم زوفزون

5

10

15

20

25

(Y.75B) (ومما رزقناهم ينفقون) āyet-i şerîfesinuñ tahtında münderic ni'meti çünki bildim ve esrāruñ anladım āndan ziyāde taleb ederim pes Hāzret-i Gülşenī 'aleyhi'r-rahmetü'l-ġanī sūre-'i Baqaranuñ evveline işāret buyurur ki Cenāb-ı Allāh (الم ذلك) buyurdı müfessirīn ħurūf-ı muḳaṭaya çoḳ ma'na vermişlerdir amma müntehā-yı kelāmları (وهی سر من اسرارالله تعالى استننا ثراالله تعالى بعلمه وهي سرمن القرآن) olmuşdur muḳaḳkaḳından ba'zısı buyururlar ki her bir ḫarf bir vücūda işāretdir: Elif Zāt-ı Hāḳḳa işāretdir ki ol cemi'-i vücūddur, ve "lām" 'aḳl-ı fe'āle işāretdir ki lisān-ı şeri'de Cibrīl 'aleyhi's-selām derler evveliden istifāze edüp āḫire ifāde eder ve "mim" Vücūd-ı Muḫammed şalallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-selleme işāretdir ki āḫir vücūddur ve dāire-'i vücūddur ve dāire-'i vücūd anunla tamām olmuşdur pes bu ḫuruf-ı muḳassım bahā oldığı taḳḳırce taḳḳır-i kısm böyle olur ki Allāh ḫaḳḳı içüñ ki cemi'-i mevcūdātuñ evvelidir ve 'aḳl-ı fe'āl ḫaḳḳı içüñ ki fuyūzātı işāle vāsıta oldur ve Muḫammed Muşṭafa ḫaḳḳı içüñ ki şalallāhu te'ālā⁴⁶¹ 'aleyhi ve's-sellem mażhar-ı Zāt ve ekmel u mükemmel mevcūdātıdır (ذلك الكتاب) ey "Zaliku'l-kitābü'l-mev'ūdāt fi'l-Tevrat ve'l-İncil" bu taḳḳırce zālikenuñ müşar-ı ileyhi İncil ve Tevrātda mevcūd olan Ḳur'andır ana işāret veyāḫūt 'ilmullāhda ma'lūm olan kitāba işāret ola taḳḳır-i kelām (ای ذلك الكتاب المعلوم فى علم السابق الموعود فى الكتب المنزلة) ehl-i tefsīr bunda veche-'i keşīre beyān etmişlerdir bu muḫtaşarda irād-ı ḳābil degildir (لارىب فيه) (Y.76A) bu kitābda "reyb" veren yoḳdur 'alā sebīlü'l-istiḡraḳ nefī "reyb" eyledi ḫalbuki ekşer-i kimse ḫūd (M.60B) Ḳur'ān-ı Kerīm'de "reyb" ve gümān üzere idiler nükte budur ki eger merātıb olanlar bu kitāba nażar-ı şaḫīḫ ve 'āḳl-ı selīm birle nażar ḳılacaḳ olursa bu kelāmuñ kemāl-ı vuzūḫ-ı burhānı ve ġayet suṭūḫ-ı delāli anlara şāhid kāfī olup mu'cīze-'i Nebevī ve vaḫy-i İllāhī olmasına şek u şübhe ḳomaz (هدى) Ḥadī-'i muşaddardır mübtedā-'ı maḫzūfuñ ḫabīridir (وهوالدلالة الموصلة الى اليقين) ya'ni bu kitāb

⁴⁶¹ te'ālā: -Y.

1 delāl ile maḥlūba muveşşeldir (للمتقين) ittiḳā edenler içün mütaḳḳī ism-i fāildir
veḳāḳ-i veḳāḳeden (والوقاية هو الصيانة وفي الشريعة من يقى نفسه عما يستحق به العقوبة) ol
muttaḳīler ki (اي يصدقون بما غاب عنهم مما انبيا هم به النبي صلى الله تعالى عليه (يؤمنون بالغيب) (وسلم)
5 nīce ḥaber verdiyse (غيب) ḡāḡb ma'nāsınadır (الايمان اقرار باللسان وتصديق بالجنان والعمل ليس) ḡāḡb ma'nāsınadır (غيب) amma İmām Şāfiī rahmetullāh 'aleyh Ḥāzretleri " 'Amel daḡī īmān-ı
kāmile şartdır" demişdir (ويقومون الصلوة) ve daḡī evḳāt-ı maḡşūşada şalavāt-ı
mefrūzeye edā ederler (ومما رزقناهم ينفقون) ve bezm-i i'tā eyledigimiz şeyüñ
ba'zısından taşdıḳ ederler īmān-ı bil-ḡayb 'andel-enbīyā' ve'l-evlīyā maḡbūldur
10 mü'minler āḡiretde olan aḡvāl-ı ḡāḡbāne taşdıḳ ederler īmān-ı taḳlīdī ile (Y.76B)
veyā īmān-ı taḡḳīḳī ile zīrā īmān iki kısımdır ya taḳlīdīdir veya taḡḳīḳīdir ve taḡḳīḳī
daḡī iki kısımır biri istidlālī ve biri keşfidir pes ehl-i istidlāl ve ehl-i keşfden her
birisi ya vāḳıfır 'ilm-i ḡaybiyye ya ḡayr-ı vāḳıfır pes ḡayr-ı vāḳıf olan 'ilme'l-
yaḳīn mertebesindedir bu mertebe şāḡīblerinüñ ḡālī (ان تعبدوا الله كاء نك تراه فان لم يكن تراه)
15 ḡādīs-i şerīfinüñ māşaddaḳıdır amma 'ilm-i ḡaybe vāḳıf olan ya īmān-ı 'ayn
şāḡībdir ki bu mertebeye 'ayne'l-yaḳīn derler ve bu mertebe ehl-i Cenāb-ı Ḥaḳḳı her
ḡalde ve her şeyde müşāhededen ḡālī degildir (وهومعكم اينما كنتم) sırrını ma'nāya ḳılūb
efzāl-ı īmān (M.61A) mertebesine vāşıl ve nāil olmuşlardır nitekim Ḥāzret-i
Peyḡamber şallāhü te'ālā⁴⁶² 'aleyhi ve's-sellem buyururlar (افضل ايمان المبرءان يعلم ان)
20 veyāḡud īmān-ı ḡaḳīḳī şāḡībdir ki bu mertebeye ḡaḳḳu'l-yaḳīn
derler bu mertebenüñ şāḡībleri müşāhede-'i zāt u şifāt edüp kendilerini fenā-yı
Muḡlaḳ ile fānī ḳılmışlardır bu mertebeye āyet-i kerīmede daḡī işāret vardır: (ياايها الذين)
ياايها الذين) ey Ḥāzretullāha īmān istilālīyle īmān edenler īmān-ı ḡaḳīḳī ile īmān edüñ ki
īmān bil-'ayandır ve ḡādīs-i şerīfde daḡī işāret vardır ki Mu'āz bin Cebel raḡiyallāhu
25 'anha 'ahyānā nidā ederlerdi ki (يا صهيب ويا سلمان ويا بلال تعا لوانجلس ونؤمن ساعة فأتوا الى)
ḳāle (رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فقالوايا رسول الله ان أئنا بالله تعالى وبرسوله ويقول لنا معاذهكذا
şallāhü te'ālā 'aleyhi ve's-sellem (دعوا معاذافانه رجل يحب الله ورسوله) bundan (Y.77A)
daḡī münfehm olan īmān-ı ḡaḳīḳī cānibine davetdir ve Zeyd'in daḡī 'eşbaḡat dedigi
īmān-ı ḡaḳīḳīye işāretdir ve īmān-ı 'ayān u īmān-ı ḡaḳīḳīnüñ 'alāmeti 'ālem-i
30 ḡaybīde olan a'yān⁴⁶³ u ḡaḳāḳī müşāhede ḳılmaḳdır eger bu mertebeden şāḡībī ḡaber
verirse şeri'āt-ı şerīfe bāḡıl olmaḳ lāzım gelür zīrā (لوظهرت الحقائق لبطلت الشرائع)dir ve

⁴⁶² te'ālā: -Y.

⁴⁶³ a'yān: -Y.

- 1 ḥükm-i İlähiyenüñ zuhûri şerâyi’ ve mezâhire merbûtdur pes Ḥazret-i Resûl⁴⁶⁴
şalallâhu te’âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem Zeyd’e îmân-ı ḥaḳîḳînuñ esrârını ketm u setr ile
emr edüp îmân-ı bil-ğaybi medḥ buyurduklarına sebep budur nitekim Ḥazret-i
Mevlânâ bu güftârları ile bu esrârı beyân ve bu esrâra targîb edüp buyururlar:
5 (mesnevî)

چون شکافم اسمان رادر ظهور
چون بگویم هل تری فیها فطور

- 10 Mâḥaşıl kelâm budur ki esrâr-ı ğaybiyye peydâ ve aḥvâl-i âḥret mekşûf⁴⁶⁵ u
hüveydâ oldıḳdan sonra nîce qâbildir ki âḥretüñ Cennet u Cehenneme vesâir aḥvâline
îmân getür dîne îmân ‘âlem-i ğaybde iken ḥoşdur bu ḥassa ba’de’l-‘ayân îmân olmaz
imdi ‘ârif olan (M.61B) şudûru’l-aḥrâr qubûru’l-esrâr ma’nâsıyla ‘amel edüp ifşâ-yı
râzdan iḥtirâz eder (Y.77B)

346
زان کنم ایثار رزقت ای ودود
کان زفضلت شد عطا و فیض وجود

- 15 Ey Mevdûd kılub mevcûdâtı evvel (ومما رزقناهم ینفقون)’den bana iḥsân
eyledigüñ Senüñ rızqını îşâr eyleyem ki ol rızıḳ Seni Senüñ fazl u ‘aṭâ vü feyz
vücûdundan ḥuşûla gelüp mevcûd oldı

347
فقرم از تو خود غنا بهرم بس است
فخر از ان فقرش نه کار هر کس است

⁴⁶⁴ Resûl: Peygamber Y.

⁴⁶⁵ mekşûf: -Y.

1 Zīrā benim ġanī olmam için Senden ġinā bana faqr kāfīdir ve o faqrđan faqr herkesüñ kārı degildir Hāzret-i Resül-i Ekrem şallāhu te'ālā⁴⁶⁶ 'aleyhi ve's-sellem (الفقر فخری) buyurduğı faqrđır ki faqr-ı haqrīkīdir ve mertebe-'i fenā-fīllāhdır evlīyā-'ı kemilīne maḥşūşdur

348

5 بی فقیری از نوابت ای کریم
گرچه جوادی ولی کی بر خوریم

Ey Kerīm zül-menān faqr olmaqlık sizin Senüñ 'aṭāñ olan naşīb u na'im-i ma'nevīden ve fenā-yı haqrīkīden egerçi kim Sen Cevādsuñ Senüñ ḥaş u 'ammā na'imüñ mebzūldür velī kaçān bir ḥordār olurum ki ġaninüñ cūd u 'aṭāsı faqrīdir
10 fenā-yı ma'nevī bekā-yı haqrīkīyi müstelzem olduğı gibi

349

هر که فقر آورد بهرت ای غنی
یافت از فضلت غنا او بس سنی

Her ol kimse ki Senüñ rızā-yı şerīfini ṭaleb için Senüñ ḥuzūruna faqr-ı vefāyı hedīye getürdü ey Ğanū'l-Zülkerem ol kimse Senüñ fazlundan çok ġanāyı Seni
15 buldu ve meratib-i beḳāda derecāt-ı 'ālīyeye nāil oldu (Y.78A)

350

زان سبب کردم وسیله فقرا
کز زکاتت ای غنی بدهی مرا

Ey Ğanī-'i Zül'aṭā ol sebebden faqrı vesīle eyledim ki zekātını bana veresin (M.62A) ve benim yokluğım yerine Senüñ varlığın ve benim fenām yerine Senüñ
20 beḳānla ḥāzretinde beni mükerrrem edesin

⁴⁶⁶ te'ālā: -Y.

351

- 1 ای غنی پروردگار ما کریم
عالم وادنا وتوانای حکیم

Ey bizim⁴⁶⁷ Ğanī vü Kerīm u ‘Ālīm u dānā vü tevānā-yı Ḥakīm olan Perverdigār Rabbimizsin⁴⁶⁸ ‘ilm u ḥikmetle her kārı yerlū yerinde işlersiñ (الحکیم الذی)
5 (انزل کل شیئ منزلته وجعلته فی مرتبته ma’lūm olsun ki ḥikmet-i ‘ilmden aḥşdir zīrā ‘ilm-i ma’lūma taalluḡ eder pes imdi her Ḥakīm u ‘Ālīmdir Ḥakīm için ‘ande’l-muḥaḡaḡ ‘ilmden ‘ālī-maḡām ḥikmetde mertebe vardır: “Ehlullāhdandır şol kimse ki tertib-i ḥikmetüñ sırrından agāh-i keşf olur ve ānı iḥtiyār eyleyüp setr eylemek ile ḥıfz eyler ve ehlullāhdandır şol kimse ki bilür⁴⁶⁹ vuḡūfu’l-ḥikmeti fil-vücūdı cehl ile müşalaḡda
10 bilür ve ġayet mā-yentehī ile ṭāyīr-i ḥimmet-i ‘ārif bilcümle ḥikmete ‘ārif olup ḥikmet-şinās olmaḡdır ki taḡḡīḡan vücūda vāḡıf olup zāḥīr olan ḡaḡiye-‘i ḥikmet-i İlāhīyedir Ḥazret-i Ḥakīm Ḳādirден şādırđır şol şuhūduñ şāḡibi eşyādan bir şeyi ‘arzunda münāza’a eylemez esrār-ı ḥikmet-i ḡekīmi müṭālaāsı sebebiyle ‘arzunuñ zevālinden ötürü

352

- 15 قادر قیوم وخالق دادگر
رازق جزو کل زوها بیش فر

Ol Zāt-ı pāk Ḳādirdir ve Ḳayyūmdur ve Ḥālīḡ-i ‘ādildir cüzz’ u külle rāzıḡ (Y.78B) olup her ḡābil be-ḡaseb ḡābiliyete merzūḡ olmaḡ ānuñ vehābiyyetinden ferū pertev-i nūr-ı vehābdan eşerdir (القادر ینفوا الاقتدارفی القوابل بل الذی یرید فیها ظهورا)
20 ma’lūm olsun ki taḡḡīḡen ḡudret maḡdūruñ ġayriye taalluḡ eylemez pes maḡdūruñ ġayrı üzere ‘adem taalluḡ-i⁴⁷⁰ ḡudrete ‘acz-ı tesmiyye olunmaz ve ‘acz-ı ‘adem ḡudretten ‘ibāretdir ve maḡdūr olmaḡ taalluḡuñ⁴⁷¹ şānındandır ḡaçan ki maḡdūr mevcūd olmaya ḡudret yine taalluḡ eder şu zıkr olunan ma’nā ehl-i ma’rifete münkeşif olan

⁴⁶⁷ bizim: -M.

⁴⁶⁸ Rabbimiz: -Y.

⁴⁶⁹ bilür: -M.

⁴⁷⁰ taalluḡ: -Y.

⁴⁷¹ taalluḡuñ: aczuñ Y.

1 esrār-ı ƣudretden bu sırıa müşīre-‘i laṭife-‘i zevĳiyyedir (القیوم لقیامه علی کل نفس بما
 5 vaĳtā ki ƣūyūmiyyetu’l-zāta Ḥayyuñ şıfātından ve na’vetinden oldıysa ism-i
 Ƙayyūm ism-i Ḥayya müşāhib ƣılındı (M.62B) sırıyān-ı ism-i Ḥayydan her şey içün
 ḥayāt şābit olur ve sırıyān-ı ƣūyūmiyyet daḥī bunuñ gibidir ki eger sırıyān-ı
 10 ƣūyūmiyyet olmayadı a’yān-ı mümkināt-ı şābit u vücūd-ı Ḥaĳĳla ƣāīm olmazdı zīrā
 Allāhu Sübhāne vü Te’ālā Kitāb-ı Kerīminde (وقومو الله فانتین) buyurdu “el-Ḥālīĳu’l-
 Ḥaĳĳ hüvel-ibdā’ vel-İcād vel-iḥtirā’ min el-‘adem illa’l-Vücūd” Ḥālīĳ şol zātıdır ki
 mevcūdāt-ı ƣudretiyle izhār eyleyüp irādātiyle ba’zısını ba’zısı üzerine taĳdīm eyledi
 niteĳīm Ƙur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānda buyurdu (الاله الخلق والامر تبارك الله احسن الخالقین) ve ḥālĳ
 15 iki ƣısmā münĳasımdır (Y.79A) biri ḥaĳĳ-ı taĳdīrī ve biri ḥaĳĳ-ı icādī emr bu ikisiniñ
 beyninde ceberrūtdur ki beynehūmmā berzaḥ-ı lā-yebĳayāndır pes ḥaĳĳ-ı taĳdīrī
 aḥed-i el-vücūd olup taĳdīm u ta’ḥīr-i ƣubūl eylemeyen emr bānīdır ki Cenāb-ı Allāh
 Kelām-ı kādīmde āndan ḥaber verdi (وما امرنا الاواحدة كلمح بالبصر) ve daḥī a’yān-ı
 şubūtiyye kendinuñ şubūt-i ḥālinde Ḥazret-i İlähiyyede “kūn” ƣavliyle mevcūd olup
 20 zāḥīr olan gibi mevcūda der bezm ƣatımızda maḥāldir ki mümteni’ü’l-idrāĳdir şu
 emr-i şuhūdda ehl-i keşf birĳaç derece üzerinedir anlardandır şol kimse ki
 vücūdumdur külle mevşūfuñ ḥāl-i ‘ademden ḥāl-i vücūda inĳilābını görür ve daḥī
 anlardandır⁴⁷² şol kimse der ki vücūd-ı Ḥaĳĳ mirātde mertebeye şurruñ taälluĳu gibi
 a’yāna taälluĳ-ı zuhūrī ile taälluĳ eyledi ḥalbuki a’yān-ı ḥāl-i ‘ademinde oldıĳı gibi
 25 şābitedir pes ol kimse ki ‘ayn-ı mirāt-ı vücūd-ı Ḥaĳĳda a’yān-ı ba’zihā ba’zen idrāĳ
 eder ānlardandır dīn-i kimse a’yān-ı şābite-i ‘ālī tertībhā-‘ı ‘ālī māḥī ‘aleyhi
 ‘ademdedir lakin tilke’l-a’yānda zāḥīr olan vücūd-ı Ḥaĳĳdır a’yān anuñ
 tecelliyyātunuñ mecālisi ve āyātunuñ mezāhiridir pes ol kimse zuhūr-ı Ḥaĳĳ ƣatında
 a’yān-ı ba’zihā ba’zen idrāĳ eder ve ol kimse tevehhüm eder ki a’yān-ı istifāde-‘i
 25 vücūddur ḥalbuki degildir illel-zuhūr Ḥaĳĳdır bu iki keşfuñ beynini cem’ eylemez illā
 kāmīl-i cem’ eyler

353

چونکه دانی حاجتم زین افتقاد

کزچه روخواهم شد از تواین مراد

⁴⁷² anlardandır: -M.

- 1 (M.63A) Çünkü bilürsün benim h̄acetim bu iftiḳāddandır ṭaleb eyleyüp ararım
ki Senden bu murādı ne yüzden (Y.79B) isteyim

354

ای دهنده خواهش فرع و اصول
زدمساز این حاجتم را کن قبول

- 5 Ey uṣūl-u ervāḩuñ ve furu'-ı ecsāmuñ murād u ḩāḩıṣını verici red eyleme bu
ḩācetimi ḩabūl eyle

355

چونکه وهاب و کریم کردگار
خواهشم ده از کرم کارم برآر

- 10 Çünkü vahhāb u kerīm ṣifatiyle muttaṣıf⁴⁷³ Kirdigārsın istegimi iḩsān ile
kerem maḩẓındann benim işimi bitür

356

ای علیم وقادر و دیان وهو
عالم غیب و شهادت چون تو کو

- 15 Ey esrār-ı ma'lūmāta 'ālīm ve ey maḩdūrāta iḩtidārı nāfiẓ ey ḩāṣ-ı 'āmm
ḩabza-'ı ḩudretinde maḩlūb u maḩhūr olan melik-i metā' ve'y ḩayb-ı hüviyyetde
'āleminden ḩanī senūñ gibi ḩayb u ṣehādet 'ilmine 'ālīm ḩanī?

357

عالم سر و خفی ای کردگار
چون تو کو در پرورش پروردگار

⁴⁷³ muttaṣıf: -M.

1 Ey Kirdigār-ı mevcūdāt (فانه يعلم السرواخی) muḳtezāsı üzere sırr u ḥāfīye
‘ālimsin Senüñ gibi kāīnātı perverişde ve rubūbiyyetde perverdigār ḳanī?

358

ای کریم وای رحیم و مستعان
دردتو خواهم من از درمان جان

5 Ya’ni⁴⁷⁴ Kerīm ve’y Raḥīm ki kerem u raḥmetuñ mebzūl ḥāş u ‘ammdır ve’y
zaāfāya ve aḳvāya iānet eyleyen Senüñ derdini isterim ki Senüñ derduñ cānuñ
dermāndır

359

درد تو درمان جان شد چون مرا
خواهشم دردست اندر دوسرا

10 Çünki Senüñ derdüñ benim ‘illet-i cānımuñ dermānı oldı iki cihānda Senden
istegim dertdir

360

زان گزیدم دردت از جان ناکزیر
که دواى دردم آن شد دلپذیر

15 Çāresiz oldıgım (Y.80A) ḥālde cāndan Senüñ derdini andan ötürü⁴⁷⁵ iḥtiyār
eyledim ki benim derdime devā-yı dil-pezīr ol derd oldı

361

ای کریم وای رحیم فرد واحد
درد خواهم از تو بهرم دل جست

⁴⁷⁴ ya’ni: -Y.

⁴⁷⁵ cāndan Senüñ derdini andan ötürü: -M.

- 1 Ey Kerīm ve’y Raḥīm ve’y maḡām-ı istiġnāda ferdiyyetle kānātdan müsta’nī
(M.63B) olup şıfat-ı aḡadiyyetle mevşūf Zāt-ı aḡdes benim cesedimde olan gönlüm
içün Senden derd taleb ederim

362

- درد تو بار امانت در دلم
5 خواهشم شد کز امانت حاملم

Senüñ derdüñ benim gönlümde şānında (انعر ضنا الامانة) buyurulan emānet
yüküdür bana ḡāheş oldı ki bār-ı emānetden ben daḡī ḡāmil olam

363

- حاصل عمرم بجز درد تو نیست
یک نفس بی او ندارم چونکه زیست
- 10 Benim ḡāşıl-ı ömrüm Senüñ derdinuñ ġayrı degildir zīrā ki bir nefes ānsız
bana dirlik yoḡdur

364

طالب ذوق چونان دردم که او
از محبت مستیم بدهد ز هو

- 15 Āncelīn derd-i zevḡine ḡālibim ki ol derd-i muḡabbetden bana mestlik verir ki
ol muḡabbet maḡz-ı hū’dandır

365

لذت آن ذوق و شوق اشتیاق
درد شیرین تر زجان مارا مذاق

1 Evvel mezkūr olan zevk u iştiyākuñ lezzeti ve leṭāfetī bize cāndan ṭatlı mezāk
i'ṭā eyledi

366

درد خواهم درد درمانم بجان
گر تو ندهی درد درمانم بجان

5 Benim derd-i cānıma dermān derd isterim ve ṭālib-i derdim eger benim
cānıma Sen dermān verip 'ilāc eylemezsen

367

کز محبت درد تو درمان ماست
شوق و ذوق او درون جان ماست

10 Zīrā derduñ ki muḥabbetden (Y.80B) ḥāşıldır bizim dermānımızdır ol derduñ
şevk u zevki bizim derūn-ı cānımızda cāy-gīr olup ḫarār dāde olmuşdur

368

چون زجان شیرین شد آن لذت مرا
خواهشم ذوقت ازان درد وسرا

Çünkü bana ol lezzet cāndan ṭatlı oldu iki cihānda benim istegim ol derd oldu

369

15 لذت دردت ازان خواهم نوال
ده مرادم زان نوا ای ذوالجلال

- 1 O lezzet derdini bana ‘iṭā u iḥsān eylemegi āndan ötürü⁴⁷⁶ isterim benim
(M.64A) murādımı i’ṭā eyle ve ol derdden bana naşīb eyle ey Zülcelāl

370

چون کریمی از کرمده لنتم
که بدوشد شوق و ذوق و الفتم

- 5 Çünkü Sen Kerīmsin keremden bana lezzet iḥsān eyle zīrā benim şevķim ve zevķim ve ülfetim ol lezzet ile oldu

371

جان من چون خسته شد بهر شفا
شربت ذوقت طلب دارد رجا

- 10 Çünkü benim canım şifā-‘ı ecelī için ḥasta oldu Senüñ zevķuñ şerbetini ṭaleb u ricā eyler

Bu şerḥ-i şerīf ol derdi ṭaleb beyānındadır ki derd-menduñ meyānında cāy-ğīrdir:

372

ای که دادی دردی بی درمان مرا
ذوق و شوقت ده زدردت از دوا

- 15 Ey Maḥbūb-ı Ezelī ve Ma’şūķ-ı Lemyezalī bana Sen faẓl u cūdundan derd-i bī-dermān i’ṭā eylediñ bana Senüñ zevķ u şevķini Senüñ derdinden ḥāşıl devādan ver

⁴⁷⁶ āndan ötürü: -Y.

373

- 1 درد تو از جمله درمان نها بهست
لذتش درجانم از جانها بهست

Senüñ derdüñ bana cümle dermānlardan yegdir benim cānımda ol derdüñ
(Y.81A) lezzeti cānlardan yegdir

374

- 5 غیر درد تو بجانم را صفت
زان شود که کردباوی ما لفت

Benim cānıma Senüñ derdünüñ ğayrı derd u marāz u zaḥmet şıfatında
ḥırāşında olmuşdur anuniçün⁴⁷⁷ Senüñ derdünüñ ğayrı derd-i şıfat bana ḥırāş-ı cān
olur ki benim cānum Senüñ derdinle maulfet eyledi

375

- 10 جان جانم درد بی درمان نست
من چه دارم هر چه دارم آن نست

Benim cānıma cān Senüñ dermānsız derdindir ben neye mālikim her nem var
ise o Senüñ mülkündür

376

- 15 یکنفس کز ذوق شوق تو کشم
به زسس شیرین روان آید چشم

Senüñ şevķunuñ zevķinden bir nefes ki çekem ve ol nefes Senüñ şevķunuñ
zevķine muķārenetle çekile yüz tātlı cāndan yekdir ki gelür ben ol tātlı (M.64B)
cānuñ lezzeti tātaram

⁴⁷⁷ anuniçün: -M.

377

- 1 بخششم راده ازان ای دادگر
تا کشم از شوق ذوقت دم بسر

Ey Padişāh-i ‘ādil evvel mezkūr olan derdden bana bahşış ver tā nefesi bāşa
Senüñ zevķüñ şevķinden çekem ve benim āh u vāh u enīnim ol şevķüñ zevķinden ola

378

- 5 زان نفس ده بخشم ای وهاب هو
کز نفخت فیه قدس دم بداو

Ey Vahhāb el-‘iṭāya ve’y hüviyyetle ‘āleminden Ğanī bana bahşış ol nefesden
‘iṭā vü ihsān eyle ki ol nefes Senüñ (ونفخت فیه من روحی) buyurdığın nefes-i kıdsīden
oldı ki Senüñ maḥz-ı ḥayāt-ı ḥaķīķīndendir

379

- 10 هین ازان روح القدس بیکیف دم
کن مرا زنده روان ای بوالکرم

- 15 Ey bu el-kerem olan Zülcelāl ve’l-Ekrem Senden ğayrı ḥayāt istemem āncaķ
beni dem-i bī-keyf olup (Y.81B) Senüñ ḥayāt-ı ḥaķīķīnden zuhūr eyleyen rūḥü’l-
kıddusdan zinde revān eyle tā ḥayāt-ı ebediyyeye nāil ve devlet-i sermediyyeye vāşıl
olmam

380

تا که جز کل را ازان نفخه حیات
زنده گی پیدا شود در کائنات

1 Tā ki cūzz u külle ol ḥayāt-ı ebediyyenüñ nefḥāsından kāīnātda zindelik peydā olup ve semavāt kılub ve arāz-ı nufūs-ı nūr (واشرقت الارض بنورربها) ile münevver ola

381

5 زنده سازد چون دم قردت دم
مرده دلها را که باشد درامم

Çünkü benim demimi evvel Senden recā u temennā eyledigim nefḥa-ı ḥayāt-ı zinde eyleye ümmem içre olan morde diller ki zindan nefes-i imārede maḥbūs olub (اغثنى ياغيث المستغيثين) duāsına meşgullerdir

382

10 می شودزان زنده دم مرده دلان
خواهشم زانست از تو مستعان

Evvel bana iḥsān eyledigiñ nefḥa-ı ḥayātdan morde diller zinde-dem ola ve ḥayāt-ı sermediyye ile ḥayy ola Senden ḥāhiş āndan ötürüdür ki ey müsteān-ı za'ifān olan Deyyān

383

15 رحمت عام تو ای دیان فرد
بخشش خاصان بسازم زاهل درد

(M.65A) Ey ferdiyyetle mevşūf Deyyān Senüñ ‘āmm olan raḥmetini ehl-i derd olan ḥāşlara baḥşiş eyleyim

384

ارض دلرا چون سحاب ای مستعان
فیض فضل احسان تو ریزم روان

- 1 Ey Kerīm-i Müsteān gönül yerine bulut gibi Senüñ fażl-ı iḥsānuñ feyzini döküp revān eyeleyim

385

تا چوارض میت ای بیچون صفات
زندگی یابد ازان آب حیات

- 5 Ey şifāt-ı muḳaddesi bī-çün olan Zāt tā arz-ı dil arz-ı (Y.82A) meyt gibi ol āb-ı ḥayāt-ı ma'nevīden dirlik bulup ḥayy ola

386

ای خنک جانی کزان فیض وجود
پرورش یابد شود مظهر بجود

- 10 Ey devletlu⁴⁷⁸ ve saādetlü bir cān ki ol feyz⁴⁷⁹ vüçüd-ı mażharınuñ feyz-i aḳdesden perveriş bulup cūda mażhar ola

387

هر گرازان فیض پرورده کنند
چون خضراورا روان زنده کنند

- 15 Her kimi ol feyz-i aḳdesden perverde eyleyüp nefḥa-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳīden ḥayāt bağışlayalar Hızır 'aleyhi's-selām gibi anı⁴⁸⁰ zinde-revān ederler ki gönüller morde oldığı ḥayyında ānuñ gönlü zinde olur

388

مظهر جودی بسازندش ورا
کوراند فیض حق مرخلق را

⁴⁷⁸ devletlu: kuvvetlü Y.

⁴⁷⁹ feyz: -Y.

⁴⁸⁰ anı: -M.

1 Ol kimse ki ānı Hāḡḡuñ cūduna ve ihsānına maḡhar eyleyeler taḡḡīḡ-i Hāḡuñ ḡalḡına fuyūzāt-ı İlähiyyeyi evvel kimse eriřdirir ḡavs-ı zamān u ḡuḡb-ı devrān oldur

389

هر که مظهر بجواد ودود
جوزوکل رازورسد بحشش زجود

5 Her kimse cevād u dile müsem mā Zāt-ı aḡdese maḡhar oldı cūzz u külle cūd-ı Hāḡdan baḡşıř ol vü cūd-ı mükerrermeden iriřir

390

پس که خواه مظهر است آن مظهرش
رش سازد فیض جودش ابروش

10 Ancaḡ ol Zāt-ı pāk ḡālib-i maḡhardır ki kendi maḡharına kendinuñ feyz u cūdunu bulut gibi reřř eyleyüp ve ḡalāyıkı daḡī ānun saādetiyle mesūd eyleye (M.65B)

Bu řerḡ-i řerīf ḡazret-i Resūl-i Ekrem⁴⁸¹ ‘aleyhi’s-selāmuñ (ان الله خلق الخلق فی) ḡadīř-i řerīfinuñ beyānındadır: (ظلمة ثم رش عليهم من نوره

391

گفت پیغمبر خداوند رشید
15 خلق را در تیره ظلمت آفرید

ḡullarına mürřid u hādī olan ḡüdāvenduñ peyḡamberi buyurdu ki řalallahu te’ālā⁴⁸² ‘aleyhi ve’s-sellem (Y.82B) Cenāb-ı Allāḡ cellet-i ‘aḡametühü ve-lā ilahu’l-ḡayre ḡalḡı zūlmetde ḡalḡ etdi ya’ni ḡalḡı taḡdīri ile ḡazret-i ‘ilmiyyede muḡadder

⁴⁸¹ Ekrem: -Y.

⁴⁸² te’ālā: -Y.

- 1 kıldı (الرشييد هوالمستقيم الذى ارشد عباده فى اخذه بناصية كل دابة الى صراط مستقيم) a'yān u cūddan bir 'ayn yoğdur illā ānun için istikāmet u rüşd vardır zātınuñ iktizā eylediği gibi pes imdi 'abduñ üzerine yoğdur illā ancak mağāl-i⁴⁸³ vürūd-ı emre murāqabe ile hāzırlanmağ vardır kaçan kendi qalbinde eşer-i emre murāqıb olur oldığı hāde emr-i
- 5 İlāhī vürūd eylese belki ol kimse qalbinde ibā veyā qabūl bulur eger qabūl hāşıl olsa nazār eyleye i'zā-'ı sebā'dan eşer-i merāqıb qanqı 'uzuvdan zāhır olur hük-m-ü 'alem andadır hattā mā hū'aleyh ol kimseye zāhır olur⁴⁸⁴ pes taḥqıqen Hağ ānda hüküm olmaz illā anunla hüküm olunur pes imdi şol kimse ki ānuñ hāli merāqıbe-'i şuñı hağ ola ol kimse 'ayn ve saādetdedir ve eger ol kimseden mā emr-i behuñ hilāfı vaqı'
- 10 olsa ol kimse kendinuñ muraqabesi ve hağla huğūr-ı sebebiyle derece-'i rüşde ve istikāmet-i ma'mūliyyeye fāiz u nāildir ve huğūr-ı efzal-i tātden olan şalātuñ⁴⁸⁵ rühidir aşlen ma'şiyet ānā müsāvī belki şalāvatuñ taht-ı satvetinde müstehlik olur

392

کردر شیر خلق نورش بعدازان
از رحیمی ان کریم مستعان

- 15 Āndan sonra ol Kerīm-i Müsteān raḥimiyyetinden ḥalqa⁴⁸⁶ kendinuñ nūr-ı vücūdını reşş eyleyüp bunları münevver-i ḥalqı icādı ile müşevver kıldı

393

زان درین ظلمت سر ادايم زتو
رش نورت خواهم ای وهاب هو

- 20 Ey Vehhāb-ı Hū olan Zāt (Y.83A) bu zulmet-ı serada andan ötürü dāimā Senden reşş-i nūr isterim ki (M.66A)

⁴⁸³ mağāl: -M.

⁴⁸⁴ hük-m-ü 'alem andadır hattā mā hū'aleyh ol kimseye zāhır olur: -M.

⁴⁸⁵ şalātuñ: şalāvatuñ Y.

⁴⁸⁶ ḥalqa: ḥalq üzere Y.

394

- 1 تاز مهرومه ازان نورسنی
روشنا بخشی شوم چون روشنی

Tā ki ol meh-rū mehden ḡadri-seniyy ve refi' olan nūrdan rūṣenā-baḡṣ olmam
Ḥazret-i Dede Ömer Rūṣenī gibi

395

- 5 روشنی را روشنی زان نور بود
که زاو يك رش دو صد چون خور بود

Rūṣeninūñ rūṣenligi ol meh-rū mehden ḡadri-seniyy olan nūrdandır zīrā ol
nūr rūṣenīden yekreṣ iki yüz güneṣ meṣābesinde oldı ne güneṣ belki her zerresi ṣems
u her ḡaṭresi deryā meṣābesinde oldı

396

- 10 روشنی زان اول آخر کا ثنات
رش زان نورست از بیکیف ذات

(من الابتداء الی الانتهاء کا ثناتک تابناک) ve rūṣenligi ol nūr-ı seniyyenuñ reṣanidendir
ki Zāt-ı Bīkeyfden lāmi'dir

397

- 15 هر که زان نورالهی رش یافت
ازضیاروشن روان چون خورتافت

Her ol kimse ol nūr-ı İlāhīden reṣṣ bulup mūnevver oldı l nūruñ ziyāsından
rūḡ-ı revān-ı rūṣen olup güneṣ gibi yıldırup ziyā verdi

398

- 1 روشنی سان روشنیٰ ضوؤتاب
هست ازان ضوء جهان آفتاب

Rūšenī gibi rūšenligi ve ziyā vü nūrāniyyeti ki ol rūšen-i cihān olan āfitābuñ
ziyāsundan bedīd olmuşdur

399

- 5 ای کریم وای رحیم دادگر
ده مرانوری ازان رشك قمر

Ey Kerīm u Raḥīm olan Padişāh-ı ‘Ādīl ol reşşuñ ḳamer olan afitāb-ı cihān-
tābīdan bana bir nūr ver

400

- 10 تا چو مه از نور تو روشن روش
باشد از من در تجلی پرورش

Tā mişāl-i ḳamer Senūñ nūrundan rūšen-i rūş olup ya’ni benim sülüküm
rūšen ve yolum aydınlık olup benden zuhūra gelen perverīş Senūñ tecellūñ içre ola

401

- از تجلی که چو نورو که چونار
وجه نو بینند از ما استوار

- 15 Ol reşşuñ ḳamer olan nūr bir tecellīden ola ki ol tecellī geh nūr mişālīnde ve
gāh nār mişālīnde zāhīr u hūveydā olmuşdur benim ol tecellīye mazhariyyetim
sebebiyle bizden Senūñ vechini şiddet-i zuhūr ie istivār göreler (M.66B)

402

- 1 زان بخواهم از تو ان ای ذوالجلال
شان تو کردد من بی من جمال

Ey Zülcelāl ve’l-Kemāl Senden ol tecellīye mazhar olmaqlığı andan isterim
Senüñ şān-ı şerīfūñ benden bensiz cemāl olup zāhīr ola

403

- 5 غیر شان وجهت ای حی دادگر
از وجود مانماند هیچ اثر

Senüñ şuñātın-ı zātiyenden ğayri Ḥayy-ı Lā-yemūt olan Dad-ger bizim
vücūdımızdan hīç eşer qālmayıp mevcūd olmamiş gibi ola

404

- 10 نوروجهت نارجانم پرورد
نورنور اندر روانم پرورد

Senüñ nūr-ı vechuñ benim nār-ı cānıma perveriş verüp ve nūr-ı ‘ala nūr olan
hüviyyet-i Zāt-ı Muṭlaquñ benim revānım içre cānıma cān olup perveriş vere

405

- شمع جانم ده ازان ناری چونور
یابد ایقاد و شودروشن چو خور

- 15 Ol nūr mişāl olan nārdan benim şem’-i cānıma ‘aṭā vü iḥsān eyle ki ziyā
bulup şemsden rüşen ū envār ola

406

- 1 چون کلیمت اقتیباس نار ازان
میکنم از جان و دل ای مستعان

Ol şuret-i nār ile zāhīr olan nūrdan ey Müsteān Senūñ Kelīmuñ gibi cān ū
dilden nār iktibās eyleyem

407

- 5 تاز نارالله موقد مطلع
بوده دانم نور نار از مطلع

Ta nārullāh mavḡudeden ki ānuñ iḡādı ezelīdir ve ebedīdir maṭla' olup ziyā-
baḡş olmuş nār-ı şūretinde görünen nūr-ı İlāhī benim fūādımda ṭulū'undan ḡaber-dār
olup bilem

- 10 Bu Şerḡ-i Şerīf (ما كذب الفواد ما رأى ونارالله الموقدة التى تطلع على الافنده) āyet-i
şerīflerinūñ beyānındandır

408

چون فؤادم نار دل کسترشود
نار و نور او بهم پرور شود

- 15 Çünkü benim fūādım gönül āteşini döşeyici ve nūr-ı 'aşḡla bezeyici ola mülk-i
dilde anuñ nār ū nūrı birbirine perver ola

409

سر نور و نار از عین فؤاد
بینم ودانم زوی چه بود مراد

- 1 Sırr-ı nūr-ı nāmütenāhīyi ve sırr-ı nār-ı İlahīyi fūād gözünden muāyene görem ve haqqı’l-yaqīn ol nūr ü nārdan murād nedir bilem (M.67A)

410

بهر این بینش شنو وحی خدا
ماکذب عین الفوآد مارآی

- 5 Bu görmeklik şadākatini beyān-ı ecel için taraf-ı Cenāb-ı ‘İzzetden nāzīl olan vaḥyi istimā’ eyle ki Qur’ān-ı ‘azīmü’ş-şānda (ماکذب عین الفوآد مارآی) buyurdı ey (ماکذب عین الفوآد مارآی) çünkü t̄alib-i şādıḳ müşāḳale-‘i “Lāilaheillallāh” ile ḳalb āyīnesine sīḳal urup kedūrāt-ı beşeriyeden ve jeng-i māsivādan muḥalla eyleye der-aḳāb feyz-i Rabbānī ana münāḳıs olur ve nefis u şeyṭān ānı tekzībden ‘āciz olur anın için bu
10 maḳāmda kezbiñ mudaḫili yokdur nitekīm Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallāhu te’ālā ‘aleyhi vessellem buyurur (لكل شئ صقالة وصقالة القلب نكرالله)

411

هر کرا از چشم دل بینش بود
وزیقین بی شک ورا دانش بود

- Her kime ki gönül gözünden görmeklik ḥāşıl olup müşāhede-‘i şāhid-i ḡaybī
15 müyesser ola ḳann u gümāndan ‘ārī vü mücerred olan yaḳīnden ol kimseye ‘ilm ü dāniş ḥāşıl olur

412

خاصه چشمی کو بود عین فوآد
ای خنک آن دیده کزون برکشاد

- Ḥaşşa-yı ber-çeşmine o ‘ayn-ı fūād ola ol nūr-ı İlahī ile münevver u jengār-ı
20 māsivādan muṭāhhar ola ey ḳuvvet u saādet ol göze ki ol göz ‘ayn-ı fūāddan ḥāşıl olup āçıldı

413

- 1 کز تجلی چون کلیم الله او
بیند از نور الهی نار هو

Ki ol kimse Kelimullāh gibi tecellīden ḥuṣūl u ḡuhūra gelen nūr-ı İlāhīden nār-ı Hūyı görür oldı

414

- 5 سرآن نار آلهی راز نور
کس بداند کو شود دک همچو طور

Ol nūrdan ḡāhīr u peydā olan nār-ı İlāhinuñ sırrını bir kimse bilür ki ol kimsenüñ cebel-i ḡalbi Tūr gibi dek ve pāre pāre ola

415

- 10 ای کریم وای رحیم وای غفور
خواهشم شد آگهی زان نار نور

Ey Kerīm ve'y Raḡīm ve'y Ğafūr-ı Padīṣāh-ı Zülcelāl benim ṡalebim ol nār-ı hey'etinde bedīd olan nūruñ esrār-ı ḡafīyesinden ve ol nūrdan agāhlıḡ oldı (M.67B)

416

- روشنی سان روشنی ای کردگار
چون کلیمت ده مر از ان نور نار

- 15 Ey Kirdiḡār-i 'ālem Rūṣenī gibi olmaḡlıḡı bana Senüñ Kelīmüñ gibi ol nūrdan bana nār iḡsān eyle

417

- زان ضیای روشن از صد آفتاب
شمع جان خواههم زنورت نار تاب

- 1 Ol yüz āfitāb-ı cihān-tābdan rūşen-i ziyā-'ı dil-küşadden şem'-i cān isterim ki
cān kuvvet bulup Senüñ nūrından behre-yāb olmağla nār-ı tāb ola

418

کی شود که چون شجریاب مرا
از تجلی سازیم روشن ضیا

- 5 Ya Rabb bana kaçan müyesser olup āyā bu murāda ben nāil olur muyum ki
şecer tecellīden ziyā bulup tāb-nāk oldığı gibi tecellīden benim şecer-'i vücūdum
dağī rūşen olup meza' ola

419

تا چو موسی نار من از نور بود
ضونماید روشن از خوردر شهود

- 10 Tā Musā 'alehi's-selām gibi benim nārım vārılık nūrından şuhūdda güneşden
rūşen-žev' göstere

420

روشنی را روشنی زان نور نور
میدهد روشن ضیا از ضوء هو خور

Rūşenī'ye rūşenlik ol nūruñ nūrındandır güneş ziyāsından rūşen-ziyā verir

421

- 15 چونکه موسی اقتباس نار کرد
از تجلی نار و نور اظهار کرد

Çünkü Musā iktibās-ı nār murād eyledi Allāh Sübhāne vü Te'ālā tecellīden
nār u nūrı Hāzret-i Musā'ya izhār eyledi nitekīm Kelām-ı Kādīmīnde ḥabībīne bu

1 aḥvāli beyān eyleyüp buyurur: “فلما اتيتها” vaḳta ki Ḥazret-i Musā Şuāyib’den şalavātullāh-i ‘alā nebīynā ve ‘aleyhimā ve selāme istizān edüp ehliyle Mışır cānibine teveccüh eyleyüp Ṭūr t̄āğına geldikde ḥikmet-i Perverdigār birle ol gece be-
 5 ki Ṭūr cānibinden bir āteş āşikār oldi pes müsārāa edüp ol nāre geldikde (نودى من)
 (شاطيء الوادى الا يمن) nidā olındi Musāya şalavātullāh-i ‘alā nebīynā ve ‘aleyh vādī-‘i
 imānuñ kenārından şāṭī dere kenārına derler (M.68A) (فى البقعة المباركة) ol mekān-ı
 mübārekde (من الشجرة) ‘anāb ağacından veyā ağaclardan bir ağacdır (ان يا موسى) ey
 Musā demeklik ile (انى انا الله رب العالمين) taḥḳīḳen ben şol Allahum ki ‘alemlerin
 10 Rabbisiyim ol dem ki Ḥazret-i Musā şalavātullāh-i ‘alā nebīynā Muḥammed ve ilāh u
 ‘aleyh bu nidāyı dirahıtdan gūş etdi şerāb-ı tecellī-‘i cānānı nūş edüp bilkulliyye
 kendini ferāmūş etdi imdi ey t̄alib nidā-‘ı envārı iḥdeyt sen daḥī vādī-‘i emīn-i
 t̄arīḳatdan beḳā-‘ı mübāreke-‘i mürşīd-i kāmilde dirahıt-ı vüçüd-ı şeyḥ-i vāşıldan
 şadā-yı (انى انا الله) ve nidā-yı (لا موجود الا اللهى) gūş edüp cān u diluñ ser-ḥoş edüp ve
 15 ‘aḳl u fikruñ medhūş ola-gör zīrā tecellī-‘i Ḥaḳ ‘az-şāne ve lāilāhe gayre nişāe-‘i
 nebātiyyede zāḥīr olacaḳ nişāe-‘i insāniyyeden zuhūrı be-tarīḳ illā-velīdir ve Ḥazret-i
 Pīr Nūrullāh marḳede’l-ḳadīr Ḥazretleri daḥī nūruñ nār şūretinde zāḥīr olmasınuñ
 beyānını bu ebyāt-ı ātiyyede taḥḳīḳ u tadḳīḳ edüp buyurdular

422

20 نار موسى بد كه از نورو دود
 در تجلى مر ورا خواهش نمود

Ol nūr nār şūretinde görünmesinüñ ḥikmeti Ḥazret-i Musā’nuñ nāriniyyeti idi
 ki (المؤمن مرأت المؤمن) muḳteżāsınca nūr u dūda münāḳs olup vaḳt-i tecellīde nūr u
 dūddan göründü taḥḳīḳ Ḥazret-i Musā ‘aleyhi’s-selām daḥī ol nūr-ı nār şūretinden
 iḳtibās için nāre t̄aleb gösterdi

423

25 چون نارش مس نورالله كرد
 نور نار آسا نمودش از رصد

- 1 Çünki Һazret-i Musānuñ nār-ı nūrı Cenāb-ı Bārī'ye mes eyledi Һazret-i Musānuñ nāra intizār u terķibden Һazret-i Musā'ya nūr-ı nār gibi görüdi

424

نار چه بود نور آن بیچون ظهور
از تجلی رنما شد نور نور

- 5 Nārına olur nāruñ nemeķdārı vār ol Bīçūn zuhūr olan nūruñ tecellīsinden nūr nūr-ı 'alā nūr yüz gösterici oldi (M.68B)

425

نار بیکیفست از نور اله
کز تجلی شد برای اشتباه

- 10 Ol tecellī nūr-i İlāhīden bedīd olan nār-ı Bīkeyfdır ki nūr-ı Һaķ tecellī eyledikde ol tecellīden zāhīr oldı nūruñ nāra iltibās u iştibāhdan ötürü

426

در رتجلی زان نمود آن نور نار
کاقتباس شاهدش بدزا ضطرار

Tecellīde ol nūr ānın içun nār-ı şūretinde görüdi ki ol tecellīyi müşāhid olan Vücūd-ı mükerreme iķtibās nār taleb-i iźtırardan Һāşıl oldi ki bālāda zıkr olundu

427

- 15 زان چو موسی ز اقتباس آن ضیا
مضطر آسا طالبم از کبریا

- 1 Andan ötürü ol ziyānuñ iktibāsdan Ḥazret-i Musā mişālinde mużtarir gibi
Cenāb-ı Kibriyādan t̄alib u rāğibim

428

روشنی رازان ضیا دادی چونور
تا که شد روشن روان از ضوعخور

- 5 Rūşenīye ol nūr mişāl pertev-endāz olan ziyādan ziyā verduñ tā ki ānuñ
revānı zū'-ı şemsden rūşen oldı

429

گلشنی هم خواهی حی و دود
از ضیا روشن روان زان نور بود

- 10 Ey Ḥayy-ı Vedūd olan Zülmenān Gülşenī daḥī ister t̄alib u rāğibdir ol nūr
būdan ya'ni Vücūd-ı Bāḳīnuñ ziyāsından rūşen u şu'le-dār olan revānı ana daḥī ihsān
eyle

430

تا زمهر و ماه روشن دل شود
از ضیاء نور وجهت ای احد

- 15 Anun için t̄alibdir ki Senüñ ziyā-'ı veche-'i Bāḳīden ānuñ gönlü bir
mertebede ola ki mihr u mahdan rūşen u envār ola ey aḥadiyyetle münşaf olan
Kibrīyā

431

روشنی سان روشنی دیدها
کرددای وهاب در عین نها

- 1 Ey Vahhābū'l-'itāya ve şahibū'l-kerem gözleriniñ rüşenligi bir mertebeye bālīg ola ki dīde-'i rüşenī gibi mūrtefi' olup vasıta-ı semā-'ı ma'nevīde 'ayn-ı irtifāda olup münevver ola nitekim şems ğayet irtifāda şiddet-i nūraniyyetle münevver oldığı gibi

432

- 5 تا چو دیده ره نماید خلق را
دیده شد چون جزو کل رارهنما

(M.69A) Tā dīde gibi halka göstere zīrā cūzz u külle yol gösterici dīde oldı

433

روشنی چشم مردم ای آله
از ضیای نور تو بی اشتباه

- 10 Ey İlahulālemīn maḥlūqātuñ çeşminuñ rüşenligi şübhesiz Senüñ nūrunuñ ziyāsındandır

434

یکنظر زان روشنی خواهم دهی
کز ضیا تابم نماید چون مهی

- 15 Ol rüşenlikden ki Senüñ nūrunuñ ziyāsındandır bir naẓar taleb ederim ki bana iḥsān eylesin ki ol ziyādan benim aydınlığım ay gibi görünüp hūeydā ola

435

خور صفت اندر دلم سازد رضو
از تجلی جمالت نو بنو

- 1 Ve Senüñ cemāluñ tecellisinden yeni yeni ʔulū' eyleyen zū'dan benim gönlümü güneş şıfatında rūşen eyleye

436

تا جهان کهنه رانو تابشی
چون ضیا آرم بسر از مهوشی

- 5 Tā eski cihānda yeni aydınlığı benim aya benzemekligimden ziyāya müşābih izhār eyleyem

437

زین شهادت غیب سان تابش دهم
ظلمت شب را چومه تابش دهم

- 10 Bu ālem-i şehādetden ālem-i ğayb ziyā verüp zāhīr oldığı gibi ben daḥī ziyā-ı esrārını ʔālibīne izhār eylemek ile aydınlık verüp zūlmet-i ūbi ʔuyup rāġibīne ay gibi aydınlık verem

438

ده یدید دیده ام از غیب نور
روشنی روشن از تاب ظهور

- 15 Nūr-ı ğaybdan benim gözüme nūr zāhīr olmaḥlık sebebi ile bir rūşenlik ver ki ol rūşenlik tāb-ı zuhūrdan daḥī rūşen ola

439

کز شهادت غیب را بینا شوم
سر نفس وروح رادانا شوم

- 1 Ki ben rū-yı şehādetden nūr-ı ğaybīyi ve veche-‘i keşretden cemāl-i vaḥdeti görücü sırr-ı nefese ve ḥaḳīkat-ı rūḥa ālim u dānā olam

440

نار نفس و نور روح قدس را
بینم ودانم ازان نور وضیا

- 5 (M.69B) Nefesūñ nārımı ve rūḥ-ı ḳuddusuñ nūrunu evvel iḥşān eylediğüñ nūr ū ziyādan görem ve bilem ve her birinuñ ḥaḳāīḳ u daḳāīḳine be-kemāle vāşıl olam

441

روشنی سان تازان بینش روان
از یقین دیده بدانم سرآن

- 10 Tā Rūşenī gibi ol bīniş ki iḥşān olunān nūr u ziyādan ḥaşıl olmuşdur yaḳīn dīdeden ya’nī Ḥaḳḳulyaḳīnden ānuñ sırrını revān bilem

442

علم من عين اليقين از حق شود
دانش بی قیدم از مطلق شود

Benim ‘ilmim aynelyaḳīn Ḥaḳdan olup danīşim ḳayıdsız olan Muṭlaḳdan ola

443

- 15 نارمسی بد که از نور وجود
در تجلی شان خود بروی نمود

Ol şecerden görünen nār nār-ı Musā idi ki nūr-ı vüçüddan hüveydā olan tecellīde kendi şān-ı şerīfini Ḥaḳret-i Musāya gösterdi

444

- 1 بس که نارش مس نورالله کرد
نور نارآسا نمودش از احد

- 5 Netice-‘i kelām ol nūruñ şūretinde görünmesinde hikmet budur ki Hāzret-i Musānuñ nār-ı nūr-ı İlāhīye mes eyleyüp maqām-ı ahadiyyetden Musāya ol nūr-ı nār gibi göründü zīrā kaçan şālik-i sülūke bed’ eyledikde cezbe-‘i İlāhīye erişüp zemre-‘i mecżüb sālīkden olmazsa ānuñ sülūki ağlab-ı ‘unşurdan olur pes Hāzret-i Musāda ‘unşur-ı nār gālīb idi ol sebebden nūr nār şūretinde göründü ve bu ahvāl-i evlīyānuñ nihāyeti ve enbīyānuñ bidāyetidir ki evlīyā kemālinuñ rāisi enbīyānuñ taht-ı qademinde olması şābit u mübeyyindir

- 10 Bu Şerh-i Şerif Ekmeh-Şıfat ve Kör-Dil olan Münkırler Beyānındadır

445

ای دریغا کین بیانم ناتمام
ماندو کردم زود ازان ختم کلام

Eyvāh u hayf ki benim bu beyānım bir şerif u laṭif beyān idi nā-tamām qāldı ve tebz ol beyāndan kelāmı ḥatem eylemegi revā eyledim

446

- 15 زآنکه وصف رو شنی نور عین
ابلهیست اکمهانرا ای حسین

- 20 Andan ötürü ki nūr-ı ‘ayn olan Rūşenī’yi ekmehler vaşf ey Hüseyin eblehlikdir burada Rūşenī’den murād Hāzret-i Pır Dede Ömer Rūşenī (M.70A) hāzretleri ola veyāḥūd ma’nā-yı luğaviyesi ola her kangisi murād olursa olsun ya’nı Ey güzalcik Rūşenīyi ekmehlere vaşf eylemek eblehlikdir i ‘enīne lezzet cemā’i haber vermekle ne bilurum nitekim demişler (beyt):

1 Ağzu ʔatlu mı olur bāl bāl demekden
Naşīb olmayacağ ānı yemekden

447

روشنی را کو بود نور بصر
چشم نابیناکی آرد در نظر

5 Aydınlığdan anı behre yokdur sa'y-ı kūşeşle kendi 'aynına nūr-ı başar taḥşīl
edüp nazarda bīnā olmaqlık mümkün degildir

448

هر که از ما در بزاید اکمهی
کی شود از روشنی او آکهی

10 Her kimse ki āndan ekmehe ʔoğup kör māder-zād ola ana rūşenlikden āgāh
olmaqlık kaçan olur ma'rufuñ tārifī ve ma'lūmuñ ta'līmi rūşenligi nīce ana ta'līm u
tārif eder

449

زان چو شب پرورشی رادشمن است
هر که شد رهن بترزاهر نمست

15 Ol kör-i māder-zād u ekmeḥ oldığı için yarasa gibi rūşenlige düşmandır her
kimse ki yol urucu ve ḥalkı yoldan çıkāricı oldu deyü ahreminden beter ve İblīs-i pūr-
teblīsden ebter oldu

450

روشنی که ضوء تابست از ضیا
شب پرانراچه فزاید جز غمی

- 1 Rūṣenī ki ziyā-‘ı nūr-ı İlāhīden mütecellī bir zū’-ı tābanāndır şeb-i püre şıfat kör māder-zād olanlara ‘imādan gayrī ziyāde eder nitekīm Ḥazret-i Resūl-i Ekrem kaçan bir kelām-ı Rūḥanī ve vāridāt-ı Yezdanī ile nitekīm buyursalar Ḥazret-i Ebūbekirūñ şıdķı ve Ḥazret-i Oṣmānuñ ḥayāsı ve Ḥazret-i Alīnūñ cūd u maḥāşı ezdiyād bulurdu ve Ebū Cehiluñ ‘aleyhi māyesteḥaķ melānet ve inkārı ziyāde olurdu

451

- 5 روشنی رازان نظر دشمن شوند
کرد ظلمت شب پرآسا پرتنند

Ol kör-i māder-zād olan nazara mübtela oldıklarından ötürü rüşeniyye düşmān olurlar ve şeb-i pere gibi zūlmetde perākende vü perişān olup devrederler (M.70B)

452

- 10 کورئ هر منکری تیره بصر
ظاهرسست وزان بکردم مختصر

Tire yeşra olan her bir münkiruñ körlüğü zāhīr u mübeyyīndir bunlaruñ aḥvāl-i qabhāların tafşīl u beyāna ḥācet yoķdur āndan ötürü taṭvīl-i kelām etmeyüp muḥtaşar kıldım

453

- 15 اول آخر منکری از کوزیست
زان زکبرو معجبی معروزیست

Ön şon bu ma’lūmdur ki münkirlık körlükdendir ve ol körlük daḥī kibr u ‘acebden ve mağrūrluķdandır

454

- 1 کورئ بوجهل نسبت هر غبی
هان ندانی جز که کبر و معجبی

Ebu Cehile nisbetle her ġabī ve aḥmaḡuñ körlüğünü şaḡın bilmeyesin ki ol kiriblik ve mu'ciblik ġayrīdir böyle bil ki ol körlük 'ayn-ı kibr u 'acebdir

455

- 5 کورئ ابلیس دون از معجیبست
کوزاستکبار شیخ هر غیبست

- 10 İblis-i dūn-i ser-nigūnuñ körlüğü mu'cebilindendir ve ol belāya 'aceb sebebiyle (انا خیر منه) dedigi için mübtelā oldu ol kör-i mu'cīb istikbār cihhetinden şeyḡ olup her aḥmaḡa ṡariḡ istikbārı ve ṡariḡ-i 'aceb ve melāneti ta'līm eylemek ile muālindir

456

هر که شد تیره بصر از روشنی
هم چو شب پر ظلمتی شد آن دنی

- 15 Her kimse ki rūšenlikden ānuñ başarı tīre oldu ol ferūmāya rūšenlikden maḥrūm olup şeb-pere gibi zūlmeti ya'ni zūlmete mensūb oldu ve aydınlığı terk edüp zūlmet iḥtiyār eyledi

457

زان شود بروشنی اعدادو
کو شود تیره نظر از دیداو

Ol ekmehe münker andan ötürü rūšenī üzere 'ādūlardan 'ādū olur ki ol kör-i münker rūšenīyi görmekten tīre nazardır

458

- 1 انبیا و اولیازان نظر
گشت دشمن هر غیبی بی بصر

Enbīyā vü evlīyāya o tīre-naẓara mübtelā olan her ğabī-‘i bī-başar o nazardan
ötürü düşman olup saādetdarından bī-behre oldı

459

- 5 هر که شد اعدادو برانبیا
بی سعادت آن بود ازاشقیبا

(M.71A) Her kimse ki enbīyā üzere ‘ādūdan ‘ādū olup muhayyen oldı ol
kimse saādetden bī-naşīb olup eşkiyādan oldı

460

- 10 اول آخر منکران کوردل
زاکمهی کمزاه ورهزن شد مضل

Evvel āḫir kör-dil ve tīre-başar olan münkirler ekmeḥ olmaları sebebinden
gümrāḥ u rehzen olup maẓal oldılar ve kendiler azdıklarından mā’dā ḫalkı daḫī
yoldan azdırup hem źāl u hem maẓal oldılar

461

- 15 اولیا را همئژاد گمرهان
دشمنند اعدادواز بیگهان

Evlīyāya daḫī bī-gehlerden ya’nī vaḫt-ı ‘azīzini mālā-ya’nīde zāyi’ kılip ve
ömr-ü nāzenīni hebā eyleyüp yoḫ yerlere telef eyleyenlerden bed-‘aşl u gümrāḫlarla
hem-ṭabiāt olanlar ‘ādūlardan ‘ādū-‘ı düşmanlardır

462

- 1 منکری برانبیا واولیا
برنیاید جز زکوران از عما

Evlīyā vü enbīyā üzere münkirlık ki körlerden zāhīr olur bunlara ‘imādan ğayrı bir fāide vermez bunların yevmā fi-yevmā ‘imāların ziyāde eder

463

- 5 تاقیامت هست خواهد ای سنی
شب پرانرا دشمنی روشنی

Ey refū’ı-ķadir bunu anla ki kıyāmete dek şeb-pere şıfat olan münkirlerin düşmanlığı rüşenlige ħurşīd-şıfat olan ‘āşıkın u ‘ārīfıne olsa gerekdir

464

- 10 شب پران تیره دل ظلمت پرست
کرد ظلمت می تنند بالا وپست

Şeb-pereler mişālinde tūre-dil u zūlmet-perest olan münkirler eṭrāf-ı zūlmet-i inkāra āşağı yuķāru ve perākende vü perişān oldukları ħālde eylerler

465

- 15 روشنی رازان نه بینند از عما
چون بود خطف بصر شان زان سنا

Rūşenīyi andan ötürü gömezler ki zīrā ‘imāları sebebenden ol münkirlerin başarıları ħaṭıf olup ol ziyā-‘ı hidāyet-baḫşden müntefi’ olup mühtedi olmazlar

466

- 1 منکران تیره دل خیره بصر
روشنی راکی برآرند از نظر

5 Gönlü tîre u başarı hayra olup şeb-i zalâletde қalan münkirler nazar edüp
Rūşenîyi görmek murād eyleseler қақан nazara getürürler (M.71B) gönüllerinuñ
tîreliги ve gözleriniñ hayrası anı görmege māni' olur

467

زان چوشب پر طالب ظلمت شوند
هر کجا ظلمت شود انجا روند

Münkîrānuñ қalbleri tîre-başarları hayra oldığından ötürü yarāsa gibi zulmete
tālib olup her nerde zulmet olur oraya giderler ve aydınlıқdan rū-gerdān olurlar

468

- 10 هر که نفرت دارد از نور آله
طالب ظلمت بود بی اشتباه

Her kimse ki nūr-ı İlāhîden ve sır-ı nāmütenāhîden nefret eder ol kimse tālib-
i zulmet olur şübhesiz

469

- 15 بی سعادت آن شقی اکمهست
کوچو شیطان منکر روشن رهست

Saādetden bî-behre ol nūr-ı İlāhîden nefret eyleyen şaqî-i ekmehtir ki ol
ekmeh şeytān 'aleyhi māyestehāq gibi tarîq-i rūşenuñ ve rāh-ı mustaqîmuñ
düşmanıdır

470

- 1 روشنی را روشنی از نور هوست
هر که شد منکر و رابر حق عدوست

Rūṣenīye rūṣenlik nūr-ı Hū'dandır murād Dede Ömer Rūṣenī Ḥazretleridir ki kendi pīrleridir her kimse ki ana münkir oldı Ḥaḳḳa 'ādūdur

471

- 5 زان عدوی روشنی چون کافرست
گمر هست و تیره دل ظلمت پرست

Rūṣenīye rūṣenlik nūr-ı nūr-ı hüviyyetden oldığından ötürü 'ādū-'ı Rūṣenī mişāl kāfirdir ve yoldan azıcı ve gönlü karanlık ve zulmete t̄apucudur zīrā ol ḥaḳīḳatde nūr-ı ḥaḳīḳīyi inkār eylemiş olur

472

- 10 چونکه منحوسند و منکوس آن فریق
ترك ایشان کرده بر کرد زان طریق

Ḥazret-i Pīr-i rūṣen-zamīr nefes-i nefiselerine ḥiṭāb edüp buyururlar çünkü o kör u münkir olan farīḳ-i menḥūslar ve menkūslardır ki şaḳāvetde ḳālmışlardır ānları terk eyleyüp fārīḳe rucū' ile ya'ni bu bahşi terk eyleyüp evvelki şedde şurū' ile

473

- 15 سوی موسی کن توجه زین مقام
روشنی پرورازین تیره ظلام

Bu maḳāmıdan ya'nī bahş-i zam aḥvāl-i münkerāndan rū-gerdān olup farīḳ bahş-i aḥvāl-i Ḥazret-i Musā 'aleyhi's-selāma teveccüh ile ve bu tīre-'i (M.72A) zalāmıdan çık perverde-'i Rūṣenī ol ki zīrā (عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة) buyurulmuşdur

1 Bu Şerh-i Şerîf Kıssa'-ı Kelîm Kirdigârdan Kelâm-ı Ma'nevîye İftitâhıdır

474

ای ضیای روشنی راچل صباح
روشنی داده ز نور افتتاح

5 ziyâsına nūr-ı iftitâhdan rüşenlik veren Maḥbûb-ı ezeli ve Maṭlûb-ı Lemyezeli

475

گلشنی را هم ازان روشنی ضیا
ده که بیند انتها از ابتدا

10 Gülşenî'ye daḥî Rüşenîye verdigüñ ol rüşen-ziyâdan ver ki intihâyı ibtidâdan görüp temâşâ eyleye nitekim meşâyih intihâ ibtidâdır demişler o ma'nâyâ ki çünki eṭvâr-ı sab'â-yı vücûd-ı insân tamâm olup devr-i dâire-'i insâniyye nihâyet bula ibtidâ-'ı devr-i İlâhîdir ki zühûr tecellî-'i ef'âl-i İlâhiyyedir zâhîr olur (المؤمن مرأت) muşaddağınca bil-kemâl kendi zât u şıfât u ef'âlun insân ibtidâ-ı zühûr-ı vücûd-ı Muṭlaqı tecellî-'i ef'âlden temâşâ eyleyüp maḥzar-ı tecellî-'i ef'âl olur bu maḥâm-ı müntehînuñ 'âlâ maḥâmıdır

476

15 تا کزان بینش شود دانشوری
بینش روشن ز خور از کشوری

20 Tâ ki ol rüşenîye kırk şabâh rüşenlik verdigüñ nūr-ı iftitâhdan olan bînişden dânişverlik ḥâşıl olup ve güneşden rüşen-i bîniş zâhîr ola ki ol dâniş-i eḳâlîme mensûb olup münevver-kîşver olan şemsden envâr belki anuñ ziyâsı qatında şems-mişâl zerredir Ḥazret-i Pîr-i Gülşenî 'aleyhi raḥmetullâhu'l-ganî bu mertebede rüşenlige vuşûl için erbâine taḥrîş eyledi Ḥazret-i Resûl-i Ekremuñ bu qavlı-i

1 şerîfinden ötürü ki buyurur (من اخلص لله اربعين صباحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه الى لسانه) ve
 dağî Allāhu Subhāne ve Te'ālā kışsa-yı Musā 'aleyhi's-selāmda erbāini maḥşūş bil-
 zīkr kılup ve hālkdan inkıtā'-ı (M.72B) tāmı erbāine maḥşūş kılmağı Musā 'aleyhi's-
 selāma emreyleyüp nitekim Qur'an-ı Kerīm'de (وواعدنا موسى ثلاثين ليلة) buyurdu vaқта
 5 ki Cenāb-ı 'İzzet cellet-i kudrete ve 'illet-i ber-muḳteżā-yı in āyet-i şerîfe otuz gün ve
 gece va'de eyleyüp ba'd tekml̄ yevm-i şalişin Musā 'aleyhi's-selāma hulūf fehmi-
 'āriz oldıkdā 'ud-ı ḥarnūb ile tesvīk eyleyüp dehān-ı mübāreklerin pāk eyledikde
 melāike dediler ki biz senuñ ağızından misk rāyihāsını şem ederdik sen ānı misvāk ile
 ifsād eyleduñ dediler bu otuz gün şehr-i zilkāide idi nitekim Cenāb-ı Allāh Qur'an-ı
 10 Kerīm'de (واتمنا هاب عشر فتم ميقات ربه اربعين ليلة) buyurmuşdur zīlḥicceden dağî on gün
 şāim olmağı emreyleyüp buyurdu ki (اما علمت ان خلوف فم الصائم اطيب من ريح المسك عندي)
 ve Musā 'aleyhi's-selāmuñ şavmı gündüz şāim olup gece ekl eylemek degil idi belki
 erbāini mīn ğayr-i ekl ṭayy eylemek idi pes imdi delālet eyledi ki ṭaāmdan ḥulūmāde
 bu bābda aşıl kībr oldı ḥattā Ḥazret-i Musā ana muḥtāc olup ve anunla mükelleme-'i
 15 Ḥaḳḳa müstaīd oldı ve munḳaṭīn-i illallāh olanlaruñ ḳulūbunda 'ulūm-ı ledūniyye
 mukālleme-'i Ḥaḳḳdan bir nev'dir her kimse ki kırk muḥalaşā-'i Ḥaḳḳa 'ibādet edüp
 ḥāl-i ma'de ile nefsinı ḥıfzeylese ānuñ üzerine bāb-ı 'ulūm-ı ledūniyye ber-muḳteżā-
 yı feḥvā-yı ḥadīs-i şerīf fetḥ olur

477

دیده خواهد خور صفت زان نورجان

20 روشنی در روشنی ای مستعان

Ey Müsteān olan Kerīm Yezdān Gülşenī ol rüşenī içre rüşenī olup nūr-ı ālā
 nūr olan cān-ı ḥaḳīḳīden fī şıfatū'l-şems dīde ister ki (فا ينما تولوا فتم وجه الله) feḥvāsı
 üzerine her şeyde Seni müşāhede eyleyüp mufaşşalen cüzziyyāt u külliyyātda vech-i
 pāk muṭlaḳa nāzır ola

25 Bu Şerḥ-i Şerīf Nūr-ı Şüret-i Nār İle Kelimullāha Ne Sırdan Ötürü Göründü
 Ānuñ Beyānındadır

478

- 1 چونکه موسی کرم آمددر طلب
زان حرارت ناردید از نور رب

(M.73A) Çünki Hâzret-i Musâ ‘aleyhi’s-selâm maqâm-ı talebde nâr-ı harâret-i ‘aşkla kerem oldı ol harâretten ötürü nûr-ı Rubûbiyyetden nâr göründü

479

- 5 بسکه ناریت بطالب غالب است
زان کلیم الله آتش طالبست

Nefîce-‘i kâr-ı nâriyyet maqâm talebinde elbette t̄alibe ḡalibdir ānın için Kelīmullāh t̄alib-i ateşdir ki nefes-i insān bir āhen-i serd gibidir elbette āteş lāzımdır t̄a ki kızup andan istād bir şey yapa ve h̄alka andan nef’ h̄aşıl ola

480

- 10 از طلب بدنورد نارش ظهور
تاشود پرورده او از نار نور

Hâzret-i Musānuñ nārında nūruñ zuhūr eylemesi talebden t̄a ki Hâzret-i Musā nārdan ve nūrdan perverde olup lāyıq-ı dīdār ola

481

- 15 بسکه کرمی داشت اواز نار عشق
شد زکر می نارسان انوار عشق

Nefîce-ī kelām Hâzret-i Musâ ‘aleyhi’s-selāmda nâr-ı ‘aşkdan kerem olmaqlık var idi ol keremiyyetden envār-ı ‘aşk nazâr-ı Hâzret-i Musāda nâr gibi oldı

482

- 1 زان حرارت تاشود پخته روان
کو چو اوبی خام یکپخته روان

Ta ki rūḥ-ı revān Ḥazret-i Musā ol ḥarāret-den poḥte ola ḡanī Ḥazret-i Musā
gibi ḥāmlıḡdan ḡurtulmuş bir pişmiş cān var mıdır yokdur

483

- 5 اول آخر انبیا از نار ونور
پختگی یابند از شوق وحضور

Evvel u āḡir dāīmā enbīyā nārdan ū nūr-ı İlāhīden ḡaşıl olan ḡuzūr ū şevḡden
poḥtelik bulurlar

484

- 10 انبیارا از یقین بی اشتباه
نار نسبت پرورد نور آله

Bī-iştibāḡ yakīnden böyle i'tiḡād ile ki nūr-ı İlāhī enbīyāyı nār ḡām olan
eşyāyı poḥte eylediḡi gibi perverde eder

485

- 15 تا که از عین الیقین زان پرورش
باز یابد رسم وراه آن روشن

Tā ki ol perverişden ḡaşıl 'aynu'l-yakīnden ol ḡarīḡ-i Ḥaḡḡa sülük
eylemekliḡüñ yolunu ve resm u āyīnini açup ve rüşen temyīz eyleyüp farḡ eyleye

486

- 1 که ز نور و نار نسبت خلق را
پروراند اول آخر انبیا

(M.73B) Zīrā nūrdan ve nār nisbet ḥalqı dāīmā enbīyāyı perverde etdirirler
'ādetullāh bunuñ üzerine cārī olmuşdur

487

- 5 قهر و لطف گرم و سرد و نور و نار
يك صفت دارد دو شد از اعتبار

Çahr u luṭf u emmī u şoğuk ve nūr ū nār maḳām-ı aḫadiyyetde bir şafdır
maḳām-ı keşretde i'tibār mu'teberden iki oldu

488

- 10 ساده و نقشینی این کائنات
حکمت قدرت نماشد از جهان

Bu kāinātuñ naqşın olup ve sāde olmaqlığı cemi'-i cihātdan ḳudret-i İlāhīde
olan ḥikmet-i nāmütenahīye gösterici oldu

489

- این دو رنگی ز اعتبار آمد بدید
ورنه یکرنگند و ساده نابدید

- 15 Bu kāinātuñ dü renk olması i'tibārdan zāhīr u peydā oldu mu'teber vaḫdet-i
i'tibār edüp (الجر یجرى على ماكان فى القدم) der ve keşret-i i'tibār edüp (العالم ماسوى الله) der
yoḫsa dü renk olup sāde olmaqlık anuñ hüviyyet-i muṭlaḳa sende nābedīddir

490

- 1 هر كه يكرنگى گزیده ساده شد
زاعتبار جز وکل آزاده شد

Her kimse ki yek renglik ihtiyār eyleyüp sāde oldı i'tibār-ı cūzz u külden āzāde oldı

491

- 5 رنگ بیرنگى مراررنگ شد
بو العجب رنگى كزان بیرنگ شد

Ol rengden sāde u 'ārī olan Maḥbūb-ı Lemyezelīye rengden bī-reng olmaqlık taḥqīq-i renk oldı zīrā bī-renk bil-aceb ol bī-renglikden miḥr u efsūndan şūret u sīmā bağlayup hüveydā oldı

492

- 10 يااولى الابصار منكم من رأى
ذرة فى عين شمس كائنا

Yā evvelü'l-başār olan erbāb-ı ma'rifet u ḥaqīqat beyān edeñ sizden kimdi şol kimse ki o 'ayn-ı şemsde ölücü zerreyi gördü ve ol şemsle zerrede olan esrār ki vücūd-ı cihetindendir anuñ künhüne vāqıf oldı kimdir beyān edin pes imdi ne mümkün ki 'ayn-ı şemsde zerre-'i mütesavvur olup bedīd ola

493

- 15 محدثات الكون اعيان الورى
كالنجوم فاعتبر اوكالها

(M.74A) Muḥaddiṣāt-ı kevn ki sūr-ı mümkinātdır ve a'yān-ı verā ki 'ilmullāhda şābite olan a'yāndır ki maḥlūqātuñ a'yānidır sen bunları vaqt-ı i'tibārda

1 ki kuvvet-i fikriyyeye veyā kuvvet-i nazariyye ile ola ki meşel-i nücūm veyahūd ğubār ve zerre gibi i'tibār eyle

494

انظروا وقت الضحى من ضونها
هل ترون كوكبا غير السما

5 Eger bunların nücūmı vehbā gibi olup fil-ḥaḳīḳa ma'dūm oldukların muāyene-'i murād ederseniz nazar edüñ vaḳt-i zāḥāda şemsuñ ziyāsından semānuñ ğayrı kevkeb göre bilir misini pes ol vaḳtde semāda ne kevkeb ve ne zerre aşla birinden eser yoḳdur

495

ياولى الالباب اصحاب النهى
10 هل يرى نجم بشمس كونها

Yā cümle yā ḥaḳīḳat-i vaḥide gören ulul'el-bāb veyā ḥaḳ-ı ḥaḳda müşāhede eyleyen aşḥabu'l-nehī bana bu sırr-ı ḥafīden ḥaber vereñ necm-i şemse muḳārin oldığı ḥālde necmuñ olmasını görür müsünüz görmezsiniz zīrā ki ulular buyurmuşlar: (اذقن الحادث القديم لم يبق المحدث محدثا)

496

15 اين دورنگى ظهور كا ثنات
نزد بيرنگى شود بيچون صفات

Bu zūhūr-ı kānātuñ derūnuñ olmaḳlığı bī-renglik ḳatında ki maḳām-ı hüviyyetde şems-i ḥaḳīḳatuñ ṭulū'udur ol vaḳtde reng vücūd-ı necmden eser ḳālmaz pes şifāt-ı Bī-çün olup şifāt Bī-çün ile hem-reng olur

497

1

كل شئ هالك الاوجهه
چون بخوانی دان از و بیرنك هو

Çünkü sen küll-i şeyi hālekü'l-veche neş-i şerīfuñ oğuyasın ve ma'nā-'ı celīle-
'i ḥaḳīḳīyesine 'ārif olasın ol ma'nāyı neş-i şerīfden ḥaḳīḳat-i hüviyyet-i Muṭlaḳiyyi
5 bilup anla tā ki ānā vāşıl olasun

498

اول آخرنك بیرنگی ظهور
از دورنگی برنماید نار ونور

Dāīmā bī-renglik renginuñ zuhūrını nār-ı İlāhī ve nūr-ı nāmütenāhī şūret-i dü-
rengīden izhār eyleyüp gösterir

499

10

کز دورنگی معرفت ظاهر شود
نیک بداز یکدگر باهر شود

Zīrā ma'rifet-i dü-renglikden zāhīr olup nīk u bed birbirinden mümtāz
(M.74B) olup ve ma'rifetle temyīz u teşhīş olunup bāhir olur

500

15

بسکه بی رنگست ساده از صفت
بی دورنگی نبود از وی معرفت

Neḫce-'i kelām ol Vücūd-ı Muṭlaḳ bī-rengdir ve şīfāt-ı ḥudūşıyyeden pākdır
mādam ki reng-i dü-rengī olmaya dü-rengsiz āndan ma'rifet olmaz

501

1 معرفت از ضدوند کرددبید
روزرا بی شب کسی نشنید ودید

Ma'rifet birbirine muğayır olup ve birbirine benzememekden zāhīr olur
gecesiz gündüzü bir kimse ne iştdi ve ne gördü ḥafī degildir ki eger gece olmasa
5 gündüz olmazdı ve gündüz olmasa gece bilinmezdi bu meşel beynel-nās şāyi'dir ki
her şey kendi zıddıyla münkeşif olur

502

کس چه داند ناررابی نور چیست
کوضیای خور خفی برمه جلیست

10 Kimse nār nedir nūrsuz ne bilir zīrā ol nār ziyā-'ı şemsde ḥafī ve cerm-i
ḳamerde aşikār u celīdir

503

نار خوررا نور بین در جرم ماه
کز یقین دانش بود بی اشتباه

15 Güneşuñ nārını nūr gör cerm-i māha nazar eyledikde ya'ni nār-ı şems vaḥdet-
i nūr gör cerm-i māh keşrete nāzır oldıḳda zīrā yaḳından ḥāşıl olup levḥ-i dilde
müntaḳış olan 'ilm-i bī-iştibāh olur şeh u şübhe vü zanna rāh ḳalmaz

504

زین نظر مرنور خودراذوالجلال
نارسان بنمود از عین جمال

Ḥāzret-i Musānuñ bu nazar şāḥibi olmasından ötürü Zūlcelāl olan Allāh
taḥḳīḳ kendinuñ nūr-ı bī-rengini 'ayn-ı cemālden ana nār gibi gösterdi

505

- 1 نور عزت نار نسبت از شجر
دید موسی روشن از شمس وقمر

Nūr-ı cemāl-ı ‘İzzeti şecerden şüret-i nārda Ḥazret-i Musā şems u kameri
görmesinden rūşen gördi

506

- 5 نارسان از نور عزت بدکه او
در تجلی دید ظاهر روبرو

Ol nār gibi zāhīr olan nūr nūr-ı ‘İzzetden idi ki Ḥazret-i Musā ol nūrı tecellī
eyledikde rū-be-rū zāhīren gördü (M.75A)

507

- 10 نار بیکیفی بد آن نور آله
کز شجر مرنار راشد اشتباه

Nār-ı Bī-keyfī idi ol Musā’ya tecellī eyleyen nūr-ı İlāhī ki taḥkīḳ-i şecerden
nāra müştēbih olup tecellī eyledi

508

- نور کویر تافت ازرنک شجر
نارسان رنگین نمودش در نظر

- 15 Nūr ki o reng şecerden pertev edüp zāhīr oldı naẓar-ı Ḥazret-i Musā’da nār
gibi rengīn göründü

509

- نار موسا بد کز ونور وجود
در تجلی بد ز مشهود شهود

- 1 Nār-ı Musā idi ki ol nārdan nūr vācibü'l-vücūd-ı meşhūddan ya'ni meşhūd olan zāt-ı haḳīḳīnuñ tecellīsinden zāhīr olmaḳlıḡa şuhūddan tecellīde oldı

510

نور بیکیفی ز نار الله موقد
زونمود از سوز شوقش در کبد

- 5 Şānında (نار الله الموقدة التي تطلع على الافئدة) buyurulan nārdan nārdan ki bizzāt ol nār-ı fūādda kendisi iḳād eylemişdir ol nārullāh mevḳūddan nūr-ı Bī-keyfī vü kebedde ol nāruñ sūzinuñ şevḳinden yüz gösterdi

511

بکسه بددل گرم از سوز فواد
از تجلی دیده برسوزش کشاد

- 10 Neḫice-‘i kelām dil-i Ḥazret-i Musā ḫarāret u sūziş-i fūāddan germ olup tecellī-‘i İlāhīden gözlerini ol sūzla açdı

512

دید از بیچون بصر زان اشتعال
نار بیکیف از تجلی جلال

- 15 Vaḳt-i keremiyette başar-i Bīcūn’dan iştiāl-i nārullāhdan tecellī-‘i Celāl’den nār-i Bī-keyf gördü

513

کیف آن ضوء ضیا نورسنی
کس نداند همچوکیف از روشنی

- 1 Ol nūr-ı refī'ü'l-ı-kadruñ ziyāsı zū'nuñ keyfiyetini kimse bilmez Rūşenīden zühür eyleyen numāyān olan keyfiyyet gibi

514

هر که چون خور سر بسر دیده نشد
بهر بینش چشم بگزیده نشد

- 5 Her kimse ki güneş gibi bāşdan bāşa ānuñ vücūdı göz olmadı (M.75B) ol nūr-ı ḥaḳīḳīyi görmeden behremend olmağıçun göz ihtiyār eylemiş olmadı

515

چو کلیم الله کی بیند جمال
از تجلی آله ذوالجلال

- 15 Ol başdan başa göz olmayan kimse Zülcelāl olan ilāhuñ tecellīsinden zāhīr u bāhīr olan cemāl-i bā-kemālı Kelīmullāh gibi kaçan görür

516

گر ترا زان دیده شد از دل مراد
روز نورالله کشا چشم فوآد

Eger senüñ gönülden murāduñ ya'ni taşfīyye-'i ḳalbden murāduñ ol dīdeden ötürü oldıysa yürü çeşmi fūād-ı nūrullāhdan aç

517

- 10 تازان نور الهی چون بصر
دیده بینخویشتن راسر بسر

Tā ki ol nūr-ı İlāhīden başar mişālinde kendi vücūdını bāşdan bāşa dīde göresin

518

- 1 هرچه بر مردم بود غیب از وجود
زان بصر بینی نه غیبست از شهود

- 10 Vücūddan her ne ki maḥlūḳāt üzere ğayb oldı ḥaḳīḳat ol şey şuhūddan ğayb degildir ol maḥlūḳāt üzere vücūddan ğayb olan nesneyi sen başar-ı mezkūrdan görürsün sonra Ḥazret-i Pīr ḳaddesallāhu sırrehu'l-ġanī Ḥazretlerine muḥabbet rūīyyet-i cemāl-i nāmütenāhī ġālib olup münācaāt ḳāziü'l-ḥācete el ḳāldırup buyururlar

519

- 15 رب ارزقنى جلا عين الفؤاد
من تجلى وجهك نور الوداد
- 15 Yārab Sen beni rızḳlandır bei ‘āyn-ı fūādıma celā eyle ki ol celā Senüñ vechinuñ tecellīsinden ḥāşıl olan muḥible maḥbūb beyninde ki dostlıġuñ nūrıdır

520

- 20 هب لى منك نور عين فى البصر
مثل ضوء الشمس فى عين القمر
- 20 Senüñ vech-i ḥāşşından bana başarda olucu nūr-ı ‘aynı iḥsān eyle ‘ayn-ı ḳamerde ziyā-göster olan zu’-ı şem mişali ki ben daḥī ḳılüb ḫālibinde ziyā-göster olam

521

- ضوء عين الشمس يانبور الهدى
من تجلى وجهك فى الانجلا

1 (M.76A) Yā nūr-ı hidāyet ile kıllup mu'minīni münevver eyleyen hādī vaqt-i incilāda 'ayn-i şemse hāşıl olan celā vü ziyāsunuñ vech-i pākūnuñ tecellī eylemesindendir ki ol tecellī ile şeref-yāb olup müşāriķ u mağāribi münevver kıllur

522

نور عين الباصر من وجهك

5

حبذا لنا ظر منك بك

Nūr-ı çeşm-i bīnende-gān senuñ nūr-ı vechindendir bu taķdīrce ne gökcekdir nāzar için ki senuñ nūr-ı vechinden ihsān olunan nūr-la sana nāzar ola ve seni kendiliksiz senunle göre

523

ياولى الابصار من عين العيان

10

انظر والحب بحب فى الجنان

Yā başar şāhibleri olan sālīkān-ı rāh-ı Hūdā maķām-ı 'aynu'l-'ayanda ki ol mertebe şāibe-'i hicābdan 'ārī vü berīdir siz āyīne-'i ķalbınızde ħubb-ı ħaķīķī-'i İlāhīyeye yine ħubb-ı ħaķīķī-'i İlāhī ile nāzar eylediniz ki ol mertebede işniniyete yer yoķdur anda işniniyet şıgma bu maħalde i'za-'ı kirāmuñ beyān eyledikleri üzere
 15 mertebe-'i 'aynu'l-'ayānuñ aħvāl u daķāiķinden zıkr oluna tālībān-ı rāh-ı ħaķīķat yoķdur zi müşārihum şafālanub ve be-tefāvet maķæmuhum ħāllerine göre ziyālana ey tālīb-i Ħaķ u rağib-i Vücūd-ı Muṭlaķ ma'lūm olsun ki ķunki sālīk-i maķām-ı evveli vü makām-ı şānīyi 'ubūr eyleyüp maķām-ı şalışine maķām-ı ruħdur vāşıl ola
 20 ol sālīkuñ mişāli şuna benzer ki anuñ bir maħbūb vār lakın kendi arasında bir divār var ki ol divār rūiyet-i māħbūba mani'dir pes imdi ol kimse maħbūbını görmek dilese bir aģāca bir tōb gözünü bađlayup daħī ol aģāca ķāldırup tā gözünü divārdan ne ķadar yukārı ķalkārsa ol miķdār öte tıraf görünür imdi bu mertebeye ihsān derler nitekim muħbir-i şādīķ ħaber verir (الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فإنه يراك) ve eger ol sālīk taħşīl-i nerdübān eyleyüp divār üzerine çıķup öte cānibe baķsaydı bu
 25 mertebeye 'ayān derler ve eger nerdübānı divāruñ öte tırafına ālup inse ve ħuzūr-ı

1 maḥbūba vārsa bu mertebeye (M.76B) ‘ayn derler vāsīṭā-‘i mirātle olan gibi ḥayālī
degildir belki ‘ayn-ı ḥaḳīḳati müşāhede olup anun için fuḳahā göz-i gūyla ve ırāqdan
görmekle ḥükm etmeyüp belki yakından ‘ayn-ı zāhīr birle görüleni şaḥīḥ görürler
imdi meşāyih ḳatında baḳīye-‘i beşeriyette olan tecellī-‘i tamāndan add etmezler:
5 (beyt)

524

زهی نادانکه آن خورشید تابان

بنور شمع جوید در بیابان

Egerçi kim maḳām-ı ‘aynda daḥī baḳīye-‘i beşeriyet var lakin müstevirdir ve
maḳāmda bir nīce şu’be var gerçi ḥālleri bir ammā zıkr olunması lāzım ki
10 revendegān-ı Ḥaḳ vaḳt-ı ‘ubūrda ḥuḳūḳuñ edā edüp şāṭbe-‘i beşeriyetden ḥalāş ola.
Şu’be-‘i evvel “laḥza”: Laḥza göz kuyruḡuyla bāḳmaḡa derler bu maḳāmda za’f-ı
başiret sebebinden şems zāta tamām yaḳmaḡa ḳādīr olmayup uḡrīn uḡrīn yaḳmaḳdur.
Şu’be-‘i şāniyye “diḳḳatdır”: Diḳḳatden murād bāṭnī ḳuvve olup daḥī tamām nazara
ḳādīr olmaḳdır ve daḥī kendi kendini idrāk edebilür olmaḳdur. Şu’be-‘i şālīş
15 “şefā”dır: şefā ana derler ki ol ḥālide ne kendüne ve ne ḡayre iltifāt ḳıla zīrā ‘ilm u
iltifāt tecellī-i şāfi olmaḡa ḳomaz gider meşāyihuñ telvīn dedikleri budur. Şu’be-‘i
rābi’a “sürür”dur: Sürür ana derler bāṭn-ı sālīkde maḳām-ı ruḡ-ı evāldir ruḡ-ı sālīk
şöyle feraḡ ola ki mişālen zāhīr cesedden tebessüm u zaḥḳ u ḳaḳḳaha gibi bāṭında
daḥī ruḡ-ı sālīkuñ sürürü bu minvāl üzere ol vechuñ beşāşetinden ḳalbinuñ sürürü var
20 idi ki zāhīr ola bu sürūra meşāyih zaḥḳ-ı ruḡ derler. Şu’be-‘i ḥāmise “sırr”dır sırdan
murād ḥavşalası vāsı’ olup sürür taşra lem’a edüp zuhūr bulmaya (اولیا ئ تحت قبایى)
maḳāmıdır. Şu’be-‘i sādise “teneffüs”dür: ‘Azīz-i men şimdiye dek
nūr-ı zāt-ı nūr-ı şıfātda müstüre ve nūr-ı şıfāt nūr-ı Zātla maḥlūd idi şimdi şu’be-‘i
teneffüsden nūr-ı Zāt nūr-ı şıfātndan tamām ḥalāş bulmuşdur meşāyih-i ‘izām buna
25 nefes derler zīrā naḳl-ı keşret (...masından)⁴⁸⁷ rāḥat bulup denilmiştir. Şu’be-‘i
“ḡurbet”dir: Ya’ni sālīk bir makāma (M.77A) havādaki ḳamere düşürülüp ve şemse
birleşdi nīce ise daḥī inḳıśām u infīşāl-i ḥayālī idi ḥaḳīḳī degil idi niteḳīm bir şüret

⁴⁸⁷ Bu kelime tam okunamadı.

1 bir nıce göz gide zühür bulmağla ne şüret yerden ayırılınmışdı ve ne mirāt-i munķasım olmuşdı belki hemān maḥẓ-ı zühür idi çünki emvāc-ı baḥr baḥra cem' olmağla keşret-i ḥayālī vaḥdet-i ḥaḳīķīde zühür eyledi imdī ba'ıne bu maḳām-ı 'aşruñ minvāli budur: (beyt)

5 هذا البحر بحر على ماكان فى القدم
فان الحوادث امواج وانهار

Ve bilcümle bu maḳāma vāşıl olan sālik-i şāḥib-i saadete bir netice daḳāīķ beyānı lāzım geldi ki tā nihāyetü'l-nihāyāt ve ḡāyetü'l-ḡāyāt ma'lüm olup tekmil birle taḥşıl-i kemāl-i küllī tamām ola. Daḳīka-'i evvel "ma'rifet"dir: Bu maḳāmda ma'rifetden murād nūr-ı Zāt maẓḥār-ı ekvānda zühürle vaḥdetde olan 'ilm-i ezeli zühūra gelmeyüp vaḥdet-i ezeliḁe ḳalmayup keşretle çıkmamışdı çünki keşreti vaḥdet eyledi 'ilm-i ezeliḁi daḥī yine zühūra geldikde ma'rifetden murād budur ve daḳīka-'i şanıye "fenā"dır: Çünki Zāt-ı Ezelī yine bir ḳarar ma'lüm ola ammā nūr-ı mezkūr zühür buldıḡı zāḥirinde nevā' bir renge renglenmiş ve ikilikle ikilenmiş gibi olmuş idi mişalen bir şu bir nice ḫa'amlar bir yere aḳmağla aldıḡı ta'amlar ve rayiḫālar pāk yere aḳmağla nice zāil olup şu yine evvelki ḫa'am-ı lezzizden buldıḡı gibi temşil-i fenā daḥī bu minvāl üzeredir ya'ni pür-nūr-ı Zāt-ı meẓāḥir keşretten aldıḡı renklerden ya'ni ḳaydlardan itlāḳ bulup ve münseliḫ olmaḳdır. Daḳīka-'ı şāliş "beḳā"dır: Beḳādan murād oldur ki tamām-ı fenā-'ı mezkūrda Zāt-ı Bīçün ezeli ezalda hüviyyet-i muḫlaḳada vaḥdet-i ḫafī tā ebedü'l-ibād zühürda bir ḳarār-ı mütecellī olmaḳdır şāibe-'i keşretsiz. Daḳīka-'i rabi' "ḫaḳīḳat"dir: Çünki beḳā maḳāmında keşret münḫemis olmuşdı maḳām-ı taḫḳīķde daḥī keşret zühür edüp vaḥdete ḫicāb olmaya. Daḳīka-'ı ḫāmse "telbīs"dir: Telbīs ana derler ki bu dāire-'i taḫḳiķe düşenleruñ taḫḳiķi kendileri 'avāmdan ve aḫādināşdan bir maḥbüb kimse gibi göstermekdir nitekim dāire-'i ḫaḳīḳat-ı vüçüdda Ḥaḳdan ḡayrı vüçüd yoḡ iken Ḥaḳ Subḫāne ve Te'ālā kendiyü ḫicāb-ı ḫayālī-'i ekvānla 'avām (M.77B) ḫalḳdan setr eylediḡi gibi. Daḳīka-'ı sādise "vüçüd"dur: Andan daḥī murād oldur ki vüçüd-ı ḫaḳīķiyi şifātından tecrīd ile ve ezelden ve ebedden vesāir 'ilme ve nazara keşret veren nesnelere daḥī tecrīd edesin ki ana aḫadiyyet-ı zāt derler. Daḳīka-'ı sābi'a "tecrīd"dir tecrīd ana derler ki bir vüçüdüna zevḳ edersen bu zevḳini 'ilminden daḥī tecrīd edesin ya'ni hemān Ḥaḳ Subḫāne ve Te'ālā kendi kendine 'ilm-i Zātisiyle

- 1 ‘ālem-i k̄āle ve merātib-i ‘ilmiyyeden eṣer k̄ālmaya. Daḳīḳa-‘ı şāmeniyye “tefrīd”dir: Tefrīd ana derler ki çünki maḳām-ı tecrīd tamām ola ḥalḳ-ı Ḥaḳḳa da’vet ede ve da’vet olunanları vesāir envā’-‘ı mu’āmele edenleri daḥi Ḥaḳdan ğayrı kimesne bilmeyesin ammā taḥḳīḳden egerçi kim ḥicāb-ı taḥḳīḳ olmaz belki hemān maḥzā
- 5 zuhūr keṣīr-i vaḥdete ḥicāb olmamaḳdı imdi bu maḳām-ı tefrīdde keṣrete müte’alīḳ olan eṣyā daḥi ḥicāb-ı vaḥdet olmaz. Daḳīḳa-‘ı nāsmi’e “cem”dir: Cem’ oldur ki miṣālen bir çekirdekde ṣecere cem’-‘i budāḳları ile ve yapraḳları ile ve çiçekleri ile ve yemişleri ile mülāḥazā eyler gibi Zāt-ı aḥadiyyetde cem’-i māsivāyı ve şifāt u ef’ālī bir vechle müşāhede edesin ki keṣret-i vaḥdete vaḥdet-i keṣrete ḥicāb olmaya.
- 10 Daḳīḳa-‘ı ‘āşere “tevḥīd”dir: Tevḥīd oldur ki bu maḳām-ı sābıḳda mezkūr olan umurdan bir nesne sana müzāfī ve mensūb görmeyesin nitekim buyurulmuş: (şiiir)

ما وحد الواحد الا الواحد

اذكل من وحده جاحد

525

من رأى منكم بنور عينه

- 15 وجه حب بعد فقد عينه

- Ya’ni Ḥazret-i Pīr Rūšenī zamīr-i nūrallah müzcemiü’l-ḳadīr ebyāt-ı sābıḳda beyān-ı ma’rifet (كو زدونگی معرفت ظاهر شود) buyururlar idi ve bu beyitde buyururlar ki sizden kendi göz-ü nūr-ı ile eger dīde-‘i ḥas ve eger dīde-‘i başiretdir vech-i ḥubb-ı Zāt-ı ḥaḳīḳīyi kim gördü kendi ‘ayn-ı vücūdunuñ faḳat neden ve fenāsından sonra ki
- 20 ma’rifet-i vech-i ḥubb-ı Zāt-ı devrünüñ olmaḳlıḳdan zāḥīr olsa gerek. Öyle olsa faḳad ‘ayn-ı vücūddan sonra levn u rengden eṣer ḳalmaz ma’lūm oldı ki bu faḳaddan sonra veche-‘i ḥubbı kimse görmedi yine ḥubb gördü ve ‘aynü’l-ayān (M.78A) veche-‘i ḥubba kimse nāzır olmadı yine ḥubb-ı nāzar oldı

526

مذ تجلى الحسن من انواره

- 25 حيرت عين الورى كابصاره

- 1 Envār-ı ħubb-ı Zātiden cemāl-i ħüsn-i ezeli-ı mütecellā vü kemāl-i şifāt-ı Lemyezeli ħalvet-ĥāne-ı künt-ü kenzen maĥfiyāda fāĥubbiyet ĥilyesiyle müteĥāl-ı evveliden biri ‘ayn-ı verā müteĥayyir kılındı başarılarınıñ müteĥayyirliĥından yaĥı gibi veyāĥūd ‘ayn-ı verā müteĥayyir oldı başarılarınıñ müteĥayyir oldıĥı gibi ya’ni
- 5 eş’a-ı envār-ı şems-i ħüsn-i ezeli-ı maşriĥ kademden yüz göstermekle ānuñ şiddet-i zühürundan ‘ayn-ı maĥlūqāta ve ‘aynlarında olan kuvvet-i başariyyeye ĥayret vaĥı’ olup ol nūr-ı idrākdan ferūmānde oldılar

527

سكرت ابصار قلب الها ئمين

سكر من غير صحو دا ئمين

- 10 Bahr-ı ‘aşĥa müstaĥriĥ olup tecelli-ı cemāl-i Maĥbüb-ı ĥaĥiĥi ile ĥāimīn olanlaruñ ĥalb-gözleri mest kılındı bir mestlikle ki anlaruñ ol mestligi mīn-ĥayr-ı şaĥvdır ol mestikte dāimīn oldıĥları ĥâlde ya’ni bunlar maĥām-ı ĥāimānda bir vechle vāle vü ĥayrānlardır ki ‘ālem-i şaĥvā bilkülliye ferāmūş eyleyüp şurb-i şarāb-ı ‘aşĥla dāimīn oldıĥları ĥâlde medhūşlardır

528

- 15 لیت لی من خمرهم شرب المدام
دا شراب الحب من مسك الختام

- 20 Ricā ederim ki nolaydı ol ĥāimīn olanlaruñ ĥamrdan benim içün şurb-i müdām oldı ‘alīyü’l-devām bilā inĥıta’ nüş eyleyüp ‘ālem-i şaĥvā ferāmūş edeydim şu şarāb-ı ĥubbī ki anuñ ĥitāmı miskdendir nitekīm Cenāb-ı Allāh cellet-i يسقون من رحيق مختوم ختامه) buyurur pes imdi ‘uşşāĥ-ı cemāl-ı İlāhī vü müştāĥ-ı veche-ı nāmütenāhī kūs-i tecelliyyāt-ı İlāhīden ol şarāb-ı raĥiĥ-i maĥtumi bu ‘ālemde nüş ederler ehl-i Cennet Cennetde nüş eyledikleri gibi nitekīm Cenāb-ı Allāh cellet-i ‘azametühü buyurur (من كان في هذه اعمى وهو في الآخرة اعمى) ve bu āyet-i

1 şerīfenūñ meānī-‘i dürerbārını mübeyyīn Ḥazret-i Ḥayālī İbnü’l-Sulṭān Gülşenī
rahmetüllāh ‘aleyhü’l-ganī buyurur (M.78B) (beyt):

“Bugün her kim görür yārın
Gören anlar dürerbārın
5 Olanlar bunda ümmīden
Ne bilsun anda dil-dārın”

529

جذ الاهل الهوا من مسكر
شربه احلى لهم من كوثر

Müskirden ḥāşıl olan sekr ki ehl-i havāya maḥşūşdur ne gökcekdir ānlara ki
10 anuñ şurbı anlara şurb-ı kevşer-i şarābdan eḥlādır

530

جرعة من خمر هم سكر المدام
لاهل يتم صحوهم سكر الغرام

Ol ehl-i havānuñ ḥamrlarından bir cür’a erbāb-ı ‘ubūdiyyete devām-ı sekr ile
sekr verüp miḥen-i dünyā vü āḥirete mübtelā eyler ve ānlaruñ şaḥvlarına ol ḥamruñ
15 keyfiyyetünüñ zevālidir bir sekr menzilesindedir ki anuñ şerri dāīmdır şāḥibinden
dunyā vü āḥretde münfek olma meger ki tāīb ola Ḥazret-i Pīr-i Rūşen-żamīr ‘aleyhi
Raḥmetu’l-Ḳadīr şarāb-ı raḥīḳ maḥtum-i tecellī-‘i İlahī ile mest olup ol ḥālde bu
ebyāt-ı ‘Arabiyyeyi ‘aşḳ-āmīzle gūyā olup ba’dehu ‘ālem-i ‘aḳla geldikde nefsi-
nefsilerine ḥiṭāb edüp buyururlar

531

چند از نیست سر خوشی هشیار باش
20 همچون موسی طالب دید ارباش

1 Bu sarhoşluk nıceye dekdir hüşyār olup ‘ālem-i maḥvdan ‘ālem-i şaḥva gel ve
 Ḥazret-i Musā ‘aleyhi’s-selām gibi ‘aşa-yı nefsi-naṭıḳaya ṭayanup Ṭūr-ı etvār-ı ḳalbe
 ‘urūc eyleyüp ṭālib-i dīdār-ı Maḥbūb-ı Ezelī ol

532

5 باز کو احوال او از نار نور
 کز تجلی بهر چه دل گشت طور

Ve yine nār-ı İlaḥīden ve nūr-ı nāmūtenāhīden olan aḥvāl-i Ḥazret-i Musā
 ‘aleyhi’s-selāmuñ tütmesine şurū’ eyleyüp beyān eyle ki Cenāb-ı Allāh cellet-i
 ‘azametühü ve lāilāhe-ğayre ana tecellī eyledikde ol tecellīden Ṭūr neden ötürü pāre
 pāre oldı sırr u ḥıkmetsi nedir ‘ayān eyle ma’lūm olsun ki çünki ol Şulṭān-ı Ṭūr pūr-
 10 sūrūr u ḥubūr olup mīḳāt-ı Ḥaḳḳa vāşıl u nāil olacak kelām-ı Ḥaḳḳı guş edüp ve
 mest-i müstağriḳ-i sıḳrāḳ-ı ‘aşḳ olup dedi ki (رب) ey benim Rabbim (ارنى) bana
 göster Seni (انظر اليك) ben nazar edem Sana mezḥeb-i ehl-i sūnnet u cemaāt budur ki
 min-ḥayşu rubbūbiyyete görmek cāizdir zīrā enbīyādan ‘aleyhimü’ş-şalavat u selām
 müstecīl-i ṭaleb-i maḥāldir nitekim Ḳāzī-yi Beyzāvī (M.79A) Ḥazretleri buyurur (وفيه)
 15 (دليل على ان رؤية الله تعالى جا نزة لان طلب المستحيل من الا نباءمحال
 beyninde bir sırr daḥī vardır ki kaçan nūr-ı Ḥaḳ bu zāhīr gününe istilā edüp bu dīde-‘i
 beşeriyete ol ḳābiliyyeti verdikde be-çeşm sırr-ı ‘ayn çeşm-i sır olup zāhīr-i bāṭınuñ
 bāṭın zāhīruñ ‘aynı oldıḳda bu göz ile ve cemi’-i i’zāsıyla Ḥaḳḳı müşahedeye ḳādīr
 olur ammā ehl-i zāhīr bu ma’nāya rażī degildir nitekim Abdullāh Belbanī buyurur:
 20 (beyt)

تا حق یدو چشم سر نه نبینم هر دم
 از پای طلب باز ننشینم هر دم
 گویند خدا بچشم سر توان دید
 آن اشیا نند و من چنینم هر دم

25 (قال لن ترانى) Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳ buyurdular ki sen beni elbette göremezsın
 Mu’tezile “len” kelimesini te’kīd ma’nāsına almışlardır ammā ḥaṭā-‘i fāḥişdir ammā
 ehl-i taḥḳīḳ buyururlar ki sen sen oldıḳuñ ḥey’etinden beni görmezsın ve illā eger

1 zātını zātında ve şıfātını şıfātında ve ef’ālını ef’ālimde ifnā kıldıqda rāi vü merā’-ı
 ھاڭıķatde ben olup ğayriyyet u işneyniyyet mābeyninde refi’ olup ben zātını
 müşāhede kılurem dimekdir derler nitekim Seyyidü’l-tāifin Cüneyd-i Bağdādī
 5 ıuddese sırrehü buyururlar (رأيت ربي يربى فقال من انت فقلت انت) ve Tefsir-i Kāşānī’de bu
 ma’nāya işāret buyururlar ki Hāzret-i Musā şalavātullāh-ı Te’ālā ‘ala nebīna
 Muhammed ve ‘aleyh eyyām-ı mev’ūdānuñ ‘aşr-ı evvelinde ifnāyı ef’āl edüp ve ‘aşr-
 ı şānīde ifnāyı şıfāt edüp ve üşr-i şālīşde ifnāyı zāt eyledi ammā zātında baķiye ıalup
 mu’telike’l-baķiyye müşāhede murād eyledikde kā’n-ı Cenāb-ı İzzet ‘azzevü’ş-şāne
 ve lā-ilāhe-ğayre buyurdu ki (لن تجتمع المشاهدة مع تلك البقية ولكن انظر الى الجبل) ve lākin
 10 nazār ile sen Cebel-i Tūra te’vīli ey “unzir ilā cebel” vüçüduñ (فان استقر مكانه) eger sen
 beni görürsen Cebel-i Tūr mekānında mustaķırr olursa (فسوف ترانى) ‘an ıarīb sen beni
 görürsen te’vīli fān istiķar vüçüduñ fi-mekāna imkanet rū’iyetüñ ayā vü zalıķ mīn
 bābü’l-ta’līķ bilmaķāl zīrā mādāmki vüçüduñ Bāķī ķāle müşāhede-ı zāt müserrā
 olmaz (فلما تجلى ربه للجبل) (M.79B) vaķta ki Rabb-i Musā Cebel-i Tūr’a veyā cebel-i
 15 vüçüduñ Musā’ya tecellī eylediyse (جعل له اصلا) “ای مدكوكا متلا شيا لا وجود له اصلا” ya’ni
 Hāzret-i Hāķ ‘azze-şāne velā-ilāhe ğayre Cebel-i Tūra (مدكوك) kıldı tā’vīli Cenāb-ı
 ‘İzzet vüçüduñ mevhūm-ı Musāyı müzmehīl u mütelāşī kıldı a’lem yā tālībū’l-esrār
 tecellī-i Hāķ ‘ibāretdir zuhūr-ı zāt u şıfāt u ef’āl-ı İlāhiyyeden pes bu evc-i nev’
 üzerine oldu tecellī-i Zātdan murād zātını Zāt-ı Hāķda ifnā etmekdir ve tecellī-i şıfāt u
 20 ef’āl zuhūr eylese şıfāt u ef’ālūñ ef’āl-ı Hāķda maķv u ifnā olunur pes Cenāb-ı İzzet
 ‘azze-şāne velā-ilāhe ğayre tecellī-i Zāt eyledikde zāt-ı Musā mütelāşī oldu (وخرموسى)
 “ای مغشيا عليه وفانيا” (صعقا) “ای سقط عن درجة الوجود”
 mevcūdātuñ ve ta’yinātuñ ve mümķünāt u mükevvenātuñ rūķ-ı revānı gibidir ve
 emrāz-ı nefsanī u ruķānīnuñ dermānıdır el-ħaķ bir pertev-i Raķmānıdır cemādāt-ı
 25 mordeye erse zinde vü nebāt-ı efserdeye ve pejmürdeye ğüzer kılsa ferķünde eyler
 nitekim İbn-i Farızuñ bu kelāmı ħüccet-i fārız u burhān lāmī’ u vāmızdır: (beyt)

ولو نضحوا منها ثرا قبر ميت
 لعادت اليه الروح وانتعش الجسم
 وان خطرت يوما على خاطر امرئ
 اقامت به الافرح وارتحل لهم

30

1 Pes nūr-ı ‘aşq-ı İlahî tavr-ı cemād iken harekete getürüp ve vücūd-ı mevhūm-ı Musāyı isķāṭ edüp vücūd-ı mevhūb-ı Haķani edüp rūiyet-i Raķmāniyyeye lāyık kıldı

Bu Şerḥ-i Şerīf Musā ‘aleyhi’s-selāma Nūruñ Nār gibi Görünmesinüñ Sırr-ı Temmesini Beyāna Rücū’dur

533

5 سر نورازنار بنمودن چه بود
از دورنگی هست چون ساده و دود

Nūruñ nārdan görünmesinüñ sırrı nedir ki nūr-ı bī-renk nār-ı bī-renkden zūhūr eyleyüp Hażret-i Musāya cilve eyledi ol mevdūd hemme-‘i mevcūdāt şıfat-ı du-rengi ile mevşūf olmadan sādedit pes imdī bunda sırr u ḥikmet nedir

534

10 این دورنگ از ساده بنماندارست
ندرت اندر حکمتی از قادرست

(M.80A) Hażret-i Pīr ol sırr u ḥikmeti beyān eyleyüp buyururlar ki sādedit ile mevşūf olan vücūd-ı aķdesden bu iki renklik görünmesi nādirdir ki şāzz-ı maķūlesidir ancaķ ol Vücūd-ı Muṭlaķa maḥşūşdur ki nādir olması ḥikm-ü İlahî içre ķudret-i Ķādīrden bahīr olan bir ḥikmetdir

535

15 شوق چون نار و محبت نورآن
برنماید روبهم چون توآمان

Şevķ-i dīdār-ı maḥbūb-ı ḥaķīķī nār gibidir ve muḥabbet ānuñ nūrı gibidir tev-emān gibi ki muḥabbetle yüz gösterüp raķm-ı māder-i ğaybīden toğup maḥd-i ‘ālem-i şehādetde cilve eyledi

536

- 1 رنگ بی رنگی ایشان در نظر
حکمت قدرت بود ازدادگر

Naẓar-ı Nāẓırda bunların bī-renkliğinin rengi ẓudret-i Dād-gerden bir hikmetdir ki filḥaḳīḳa rengden muarrā vü mirā olan şeyden renk gösterir

537

- 5 بسکه بی کیفند از کیف وصفت
کل ازان روشد لسان معرفت

Neḫice-‘i kelām ol nār u nūr-ı Bīkeyf ve şıfatdan ve zıddunden bī-keyflerdir ol yüzden lisān-ı ma’rifet küll olup bu sırruñ keyfiyyetinden ḥaber verüp rişte-‘i taḳrīre çekmege ḳādīr olmadı

538

- 10 اول آخر حیرت اهل النها
زین دورنگی حکمت است از کبریا

Evvel āḥir dāīmā erbāb-ı ‘uḳūluñ ḥayreti sırr-ı ḥaḳīḳatuñ du-reng olmaḳlıgındandır ki ol Kibrīyā ve ‘azamet şaḥibi Zülcelāl u vel-İkrāmdan hikmetdir lā-ya’lamhā illā hū

539

- 15 کیف بیکیفی این نادر ظهور
کس چه داند از چه شد کز نارنور

Bu zuhūr-ı nārduñ bī-keyf olmasının keyfiyyetini kimse ne bilür ki ol nār-ı şıfatında zāḥīr olan nūr neden nārdan bāḥīr olmuştur o keyiyyet nedendir aşlı ve māddeyi nedir

540

- 1 هر کراشوق از محبت شد بدید
نار عشق از نور حب گردد بدید

Her kimse ki şevk-i İlāhī-'i muḥabbetden yüz gösterüp zāhīr oldı ol kimseye nār-ı 'aşk-ı nūr-ı ḥubb-ı Zülcelālīden hüveydā olup nūr-ı ḥubb şūret-i nār-ı 'aşkla peydā olur

5

541

عاشقانرا زین دهد شوقش ضلال
کان ضلالت هست بی نقصا کمال

- (M.80B) Nār-ı 'aşkuñ ḥubbdan zuhūrundan ötürü ol Maḥbūb-ı Ezelīnuñ ḥubbı 'āşıqlara zālāl verir ya'nī bunları bir mertebeye eyledir ki pīş u pesleruñ ferāmūş etdurup yemīn u şemālleruñ farqa mecāl qoymayup baḥr-ı aḥadiyyete müstağriḳ eyleyüp muḥayyer u medhūş eyler ki ol zālālet-i mezkūr bī-noḳşān 'ayn-ı kemāldir

10

542

روضلال حب را از والضحی
خوان میدان معنیش را ای فتا

- 15 Yürü sūre-'i Vel-Duḥīden zālāl ḥubb-ı kıraāt eyle ki Cenāb-ı Allāh ḥabībīne (ووجدك ضالافهدی) buyurđı zālāl-ı ḥubb nedir āyet-i şerīfenüñ ma'nāsını dıḳḳatle tatbī' eyleyüp anla ey yigit

543

تاهدایت یابی زان بعد از ضلال
وزمحب محبوب کردی لایزال

1 Tā zalāl- hubbdan hāşıl olan ba'd-ı Ma'nevīden hidāyet bulasın pes bu
 taqdīrce zalāl-ı hubbdan murād hayretdir ki ol maqāmda 'arifān-ı mütehayyır olurlar
 vaḥdet-i ḥaḳīḳīden müşāhede eyledikleri şāhid-i ḥaḳīḳīnuñ müşahedesinde bir vechle
 ki keşretten maḥcūb olurlar pes imdī sālīk ḥicāb-ı vaḥdetden daḫī ḥalāş olmaḳ gerek
 5 ki keşret-i vaḥdetde ve vaḥdet-i keşrete ḥicāb olmamaḡla hidāyet bula ve daḫī ebdā
 vü sırrımda muḥibb-i Maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden olasın ve ol maqāmdan tenzīl eylemeyüp
 dāīm u şābit olasın

Bu Şerḫ-i Şerīf “وضعنا عنك وزرك، ولقد كررنا بنى آدم” Āyetlerinin Beyānındadır

10 Bu āyet-i kerīme sūre-'i ben-i İsrāīlde dir müfessīrīn bu āyet-i kerīmenuñ
 tefsīrinde buyurmuşlar (ولقد كررنا بنى آدم) taḥḳīḳken biz ben-i Ādemi 'alīü'l-umūm
 mükerrem kıldık aḥsen şūretle i'tidāl-i kāmitle daḫī arz üzre tasalluḡ ile ve daḫī nīce
 şana'āt ile ve bunlar emşālī şeyler ile ve 'alīü'l-ḥuşūş mükerrem kıldık 'ulūm u
 maārif u envār-ı dīniyye ve esrār-ı yaḳīniyye ile (وحملناهم) ve biz anları süvār eyledik
 devābb üzre (فى البر) ḳarada (والبحر) daḫī anlar süvār eyledik baḫrde sefn-i cāriyyeye
 15 (ورزقناهم) ve biz anlara rızḳ u naşīb verdik (من الطيبات) (M.81A) fūnūn-ı na'm u zürüb-
 ı mütellez-i zātdan ki be-şen'ehüm yā be-ḡayr-i şen'ehüm ḥāşıl ola (وفضلناهم) ve ben-
 i Ādemi biz tefzīl eyledik 'ulūm-ı idrākātle ki bunlaruñ vücūdında mürekkebdır (على
 كثير ممن خلقنا تفضيلا) bizim ḥalḳ eyledigimiz kimselerden çok ḥalḳın üzerine tafzīl
 eyledik tafzīl eylemekle ammā muḥaḳīḳīn bu ma'nāyı verirler ki biz ben-i Ādem-i
 20 mükerrem kıldık ve maārif u 'ulūm u 'avārif u fuhūmla biz anları ḥamīl kıldık biz
 cisme ve baḫr-ı rūḫa ya'nī ānları müteşarrıf kıldık 'ālem-i ecsāma ve baḫr-ı ervāḫa
 pes Ḥāzret-i Pīr-i 'aleyhi raḫmetü'l-ḳadīr daḫī baḫr-ı ma'nāya ḡalub ve āyet-i
 kerīmenüñ ḥaḳāīḳ u daḳāīḳ dürrerlerin rişte-'i nażma dizüp buyururlar ki

544

تا کنون حامل بدی محمول عشق

25

باشی ای محبوب حق مقبول عشق

1 Ey ʔalib-i ſādiq u sālīk ‘āſiḳ eger sen ḥamīl-i bār-ı emānet olmağūñ sebebiyle ḥuḳuḳına riāyet eylemek ile (حالا و لقد كرنا) ben-i Ādem ḥalḳıyla mūkerrem olup maḥmūl-ı ‘aſḳ oldıksa ey maḥbūb-ı Ḥaḳ ve Marğūb Vücūd-ı Muḫlaḳ maḳbūl-ı ‘aſḳ olursun ve ser-bāzān-ı meydān-ı muḥabbetden olursun

545

5 بر و بحر اندر ز تکریم آله
کوچو تو محمول حق بی اشتباه

Ḳanı senūñ gibi ‘ālem-i ſehādet ve baḫr-ı ‘ālem-i ğayb içre tekrīm-i Īlāhīden mūkerrem olmuş kendi vücūdından fānī vücūd-ı Ḥaḳla bāḳī maḥmūl-ı Ḥaḳ var mıdır bī-iſtibāḥ yokdur bu ḥilāt-i tekrīm ancak senūñ ḳaddine mūnāsibdir

546

10 پرورش از رزق طیب یافته
چون ضیا زان پرورش برتافته

15 Ve daḫī senūñ Razzāḳ-ı Ḥalāīḳ ſānında (ورزقنا هم من الطيبات) buyurdıḳı rızḳ-ı ḫayyibeden perverīſ bulup zıyā gibi ol perverīſden ſu’le-dār olup mūnevver olmuş beynü’l-ḫalāīḳ kimse var mıdır olmadıḳı Ḳur’ān-ı ‘azīmu’ſ-ſān ve ḥadīſ-i Raḥmān ile ſābitdir öyle olsa bu na’m-ı ‘azīminuñ ḳudret u ḳıymetini bilüp maḳdurını ſūkrüne ſarf eylemek senūñ üzerine lāzımu’l-ebeddir

547

روشنی نسبت ضیاز نور دین
کو یکی روشنی روان چون خورمبین

20 Rūſenī gibi zıyā-ı nūr-ı dīnden zıyālanmaḳ ile ‘ayn-ı zıyā olup güneſ (M.81B) gibi zāḫīr-i mūbeyyīn olmuş ḳanı bir Rūſenī-revān ki zıyāsıyla ḳılıp mūnevver olup ſudūr mūſherīḫ ola var mıdır

548

1

کو چو خور از روشنی تفضیل یافت
ظلمتش چون از ضیا تبدیل یافت

Evvel kendi Rūşenī olan ‘azīz mūkerrem ve Pīr-i muḥterem ki rūşenlikden güneş gibi zāt-ı vüçudı tafzīl bulup eczā-yı ‘ālemi muḥīṭ oldı anın için ki zīrā anuñ zūlmet-i beşeriyet ve ṭabiiyesi zīyā-‘ı şems-i ḥaḳīḳiden tebdīl buldı

5

549

معنی وزرت وضعنا عنك این
کر ندانی هست در شك بی یقین

(وضعنا عنك وزرك) āyet-i şerīfe senüñ ma’na-yı laṭīfī budur ki ya’ni ṭālib u rāğīb u ‘āşīḳ-ı şādīḳ-ı vezir-i vüçudunuñ zūlmetini nūr-ı şāhid-i ḥaḳīḳide maḥv eyleyüp nūra tebdīl eylemek ile ser-a-pā nūr-ı maḥz olup vüçudı bir cirm-i şağır mücemmel iken maḫşal-ı ‘ālem-i kübrā olup maḫzar-ı noḳta-‘ı bā-‘ı besmele-‘i şerīfe olur eger sen bu āyet-i şerīfenuñ taḫḳīḳinde olan ma’nāyı celīleyi bilüp ḥaḳīḳatine mücemelen ve maḫşalen vāḳıf olmazsañ uc-ı yaḳīnīyāta vuşūldan maḫrūm olup ḥazīz şekde ḳālursın

10

550

15

از محبت ذکر تومرفوع شد
چونکه وزرازیشت توموضوع شد

Muḥabbetden “ورفعناك ذكرك” āyet-i şerīfesinuñ māşdıḳı olmağla senüñ zikrek merfū’ olup maḫbūl-ı Ḥaḳ ve margūb-ı vüçud-ı Muṭlāḳ oldın anun için ki senüñ vezir-i vüçuduñ ki senüñ belini büküp seni maḫām-ı ceberrütde seyrān ve ‘ālem-i lāhuta ṭayrāndan māni’ olmuş idi senüñ arḳandan mevzū’ oldı

20

551

- 1 عسر و يسرت گشت يکسان بعد ازين
چونکه بی وزری شد از جانت کزين

- 5 Bundan sonra ya'nī senüñ vezīr-i vücūduñ piştikden mevzu' oldıqdan sonra
'usr u yüsr sana yeksān olup güçlük ve kolaylık berāber oldı zīrā bī-vezīr olup bī-
vücūd olmaqlık cān u dilden sana muhtār oldı

552

بررھيدا از چنان بار گران
بعد از انکه وضع گردش مستعان

- 10 urtuldun āncelīn bār-ı girāndan ki ol bār-i girān seni arī-i Hadan eli
opup pā-yı bend olmuş idi ve ol bār-ı girān ki ānuñ haında Hazret-i (M.82A)
Resūl-i Ekrem alallāhu Te'ālā 'aleyhi ve's-sellem (وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر)
buyurmuşdur urtuldun andan sonra ki tevfi-i Müste'an-ı yāri edüp ol bār-i girānı
senüñ arandan indirdi ve seni halā eyleyüp 'asrını yesre mübedel ıldı

553

بد وجودت وزر بر پشنت ثقیل
همچواوسنگین کجا بار و بیل

- 15 Senüñ vezir-i vücūduñ arañ üzere haml-i aıl oldı ol bār-ı vücūd gibi bir
sengīn u 'azīm u iddetlü yük andadır ki ana muādil olup nazīr ola

554

عسر بودت از محبت گشت يسر
شد وجود عسر ازوبی وزر وخسر

- 1 Sana ol bār-ı vüçüd ‘usr idi muḥabbet-i maḥbüb-ı ḥaḳīḳīnuñ yār u hem-rāh olma olmaḳlıǵından yūsra tebdīl oldı ‘usruñ vüçüdü ol muḥabbet-i İlāhīnuñ zuḥūrundan bī-vezir olup ve bī-ḥasar oldı

555

- نار وزرت شد مبدل نوررا
5 مه صفت پر نور گشته ار ضیا

Senüñ nār-ı vizruñ nūra mübedel olup meh-i āfītāb-i ‘ālem-tābdan žīyā-pezīr olup pür-nūr oldıǵı gibi sen daḥī žīyā-‘ı şems-i ḥaḳīḳīden pür-nūr oldın

556

- چونکه مس نار رفت از نور نور
رونماید همچومه از ضوء خور

- 10 Çünkü nūr-ı nūrdan mes-i nār-ı vüçüd zāil olup gide ol vüçüd āy mişāl olup zu’-ı şems-i ḥaḳīḳī o vüçüddan yüz gösterüp hüveydā olur

557

- آی حنك شخصی كز وتبديل يافت
گشت قا ئم قسطر اتعديل يافت

- 15 Ey devlet-i ebedī ve saādet-i sermedī şāḥibi ol bir şaḥş ki nūr-ı nūrdan tebdīl buldı ya’nī vüçüd-ı mecāzīsın vüçüd-ı ḥaḳīḳī-‘i nūr-ı nūrā mübedel kıldı bu saādetle müsteād olan şaḥş-ı saādet-mend içüñ ḳasd içüñ kāīm oldıǵı ḥālde ta’dīl buldı ya’nī kendi vüçüd-ı mülkünde ‘adl içüñ muḳīm oldıǵı ḥālde ḥākim olup (کلکم راع وکلکم مسؤل) عن ريته muḳtezāsı üzere i’zā vü cevāriḥden her ‘uzu-yı māḥalk leh sende isti’māl eylemek ile ḥaḳımı i’tā eyledi

558

- 1 از او لوالعلمی شد آن دانا وجود
حکمتش از بخشش وهاب جود

Mazhar u ‘alemnāh olmağla ululilm olmağlıqdan ol şāhib-i saādet-i vücūd-ı dānā oldı ya’nī bir ‘ilme mazhar oldı ki ol ‘ilm-den melāike āhiz (M.82B) olup (لاعلم)
5 لنا الاماعلمتنا dediler ve ol vücūd-ı dānānuñ څalbinden lisānına cārī olan hıket bizzāt vehāb-ı cūduñ bağşındandır bu iki beyt-i şerīfuñ mażmūnı sūre-‘i Āl-i İmrānda (شهدالله)
āyet-i kerīmesinden (لاله الاهو والملا ئكة واولوالعلم قا نمابالقسط لاله الاهو العزيز الحكيم
muğtabesdir (شهدالله) ”ای بین وحدانیتته بنصب الدلائل علیها“ (شهدالله) ya’nī Cenāb-ı ‘İzzet-i ‘azze-şāne
velā-ilāhe ğayre vağdaniyyeti beyān eyledi mağlūğına nīce delāil u berāhīn naşib
10 etmek ile bazıları şehādetullāhı hūkmullāh ma’nāsına bazıları ‘ilmullāh ma’nāsına almışlar ve İbn-i ‘Abbās rađiyallāhu ‘anhumā hażretleri (شهد بنفسه نفسه قبل ان يخلق الخلق)
buyurmuşlar pes imdī Cenāb-ı ‘İzzetuñ vağdāniyyetine ve vücūd-ı muğlāğına şāhīd yine pertev-i zātı ve envār-ı şıfātıdır ya’nī ol Allāh Te’ālā şehādet eyledi veyā hūküm
veyā beyān veyā i’lām eyledi ki (انه) tağkīğen ol Allāh (لاله) hıç ma’būd sezā-‘ı
15 ‘ibādet ve müstağak-ı ‘ibādet degildir (الاهو) illā ol İlāhdır (والملا ئكة) dağı melāike-‘i şehādet ederler vağdaniyyet-i Hağğā bilā-itirāf ve’l-iğrār (واولوالعلم) ve ‘ilm sağibleri (بالايمان والاحتجاز عليها)
dağı bi-ğasebü’l-merātib şehādet ederler vağdaniyyet-i Hağğā (pes bu kelām-ı şerīfede enbiyā-‘ı ‘aleyhimü’ş-şalavat u ve’s-selām ve evliyānuñ şehādeti kendinuñ ğāyırđ ihtimālını def’ içun melāike vü ‘ulemānuñ şehādetüñ kendi
20 şehādetine څarīn څıldı (قا ثم بالقسط) ”ای مقيما للعدل فى حكمه باعطاء كل ذ بحسب استعداده“ (واستحقاقه) bu tağdīrce څāim şehādetüñ fāilī olan lafzetullāhdan ħāl vāğı’ olur ve ulul’alemden ħāl olmağ da cāizdir ve medğıyyet üzre menşüb olmağ da cāizdir (لاله)
(الاهو) tekrār olması te’kīdātla tevğīd u mezīd i’tinā-‘ı temcīd içundur (العزيز الحكيم) ”العزیز الذی یقهر من یشاء من خلقه والحکیم الذی یدبر بحکمته کل شیء ویعطیه ما یلیق به“

559

- 25 علم او عین الیقین بادانشست
کز فبى بیصربصر را بینش است

1 Ol ulul'ilmuñ 'ilm-i mertebe-'i 'aynü'l-yaqīne bālīg olup ol merşiyeye (M.83A) maḳārīn dānīş iledir zīrā anuñ başarınıñ görüşü maḳām-ı fi-yabşardandır ki ḥadīş ile Cenāb-ı Allāh ol maḳāmdan ḥabībin şalī Te'ālallāh 'aleyhi ve-s'sellem (لايزال عبدی يتقرب الی بالنوفل حتى احبه فاذا احبته كنت له سمعا وبصرا ولسانا) ḥaber verüp buyurur

560

5 کو چواواندر جهان دانشوری
کز فبی ببصر شود بینش وری

Ḥaber ver bana cihān içre ḳanı anuñ gibi bir danīş şāḥibi ki bīnişi fi-yebşardan olup Cenāb-ı Allāhuñ başīr ismine maḫhar olmağla anuñ başar u başīreti bir olup çeşm-i zāhīri merāyā mertebesinde ola ve cemāl-i Muḫlāḳı eşyāda kemahī
10 göre pes böyle dāniş u bīniş şāḥibi nādīru'l-vuḳu'dur

561

روشنی راروشنی ده نور عین
بود ازان نورآلهی ای حسین

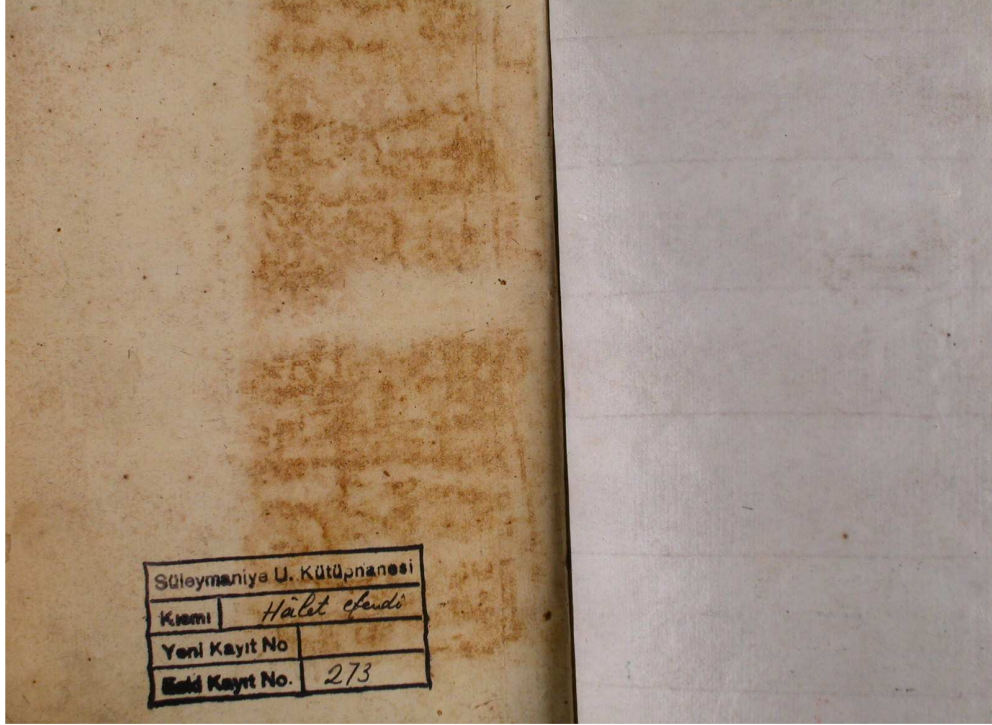
Rūşenīnuñ nūr-ı 'ayna ve rūşenlik verici ol nūr-ı İlāhīden oldı ey Ḥuseyn ya'nī ey benim kelām-ı dürer-i intizāmımı ḥüs-n-i istimā' ile istimā' eyleyen ḫālīb u
15 rāğīb

562

زان ضیا نسبت بچشم این جهان
گشت از روشن دلی عین العیان

Ol zīyā-ı nūr-ı İlāhīden bu cihānuñ çeşmine nisbet olunması rūşen-dil olmaḳlıḳdan 'aynu'l-'ayān oldı Ḥazret-i Pīr nūrullāh merḳādu'l-ḳadīr cihāne çeşm-i
20 işbāt eylemesi bu ma'nāya mübeyyīn olmaḳ cāizdir ki Cenāb-ı Allāh cellet-i 'aḫametühü velāilāhe ḡayre (وان من شیئ الا یسیح بحمده ولكن لا تقهون تسبیحهم) ḳavlı-i

- 1 şerîfiyle eşyâya kelâm-ı işbât edüp Cenâb-ı Kibriyâsını müsebbih olmalarını beyân buyurdu kezalik eşyâda lisân olup müsebbih oldukları gibi cihānuñ çeşm-i ma'nevîsi daḥî ola ki zîyâ-'ı nūr-ı İlahîdendir semi' ismine mazhar olan ulul'el-bāba tesbîḥ-i eşyâyı sem' etmek iḥsân olındığı gibi çeşm-i cihānda zāhîr olan nūr-ı İlahî başîr
- 5 ismine mazhar olan ulul'ebşar gönüllerüñ mirât-i meclūvv gibi rüşenliki sebebiyle 'aynü'l-'ayān eşyâdan görmek iḥsân oluna vallāhu a'lem bi'l-şevāb.

EKLER:

Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Bl. No: 273 - Yazma Nüsha-kapak-künye

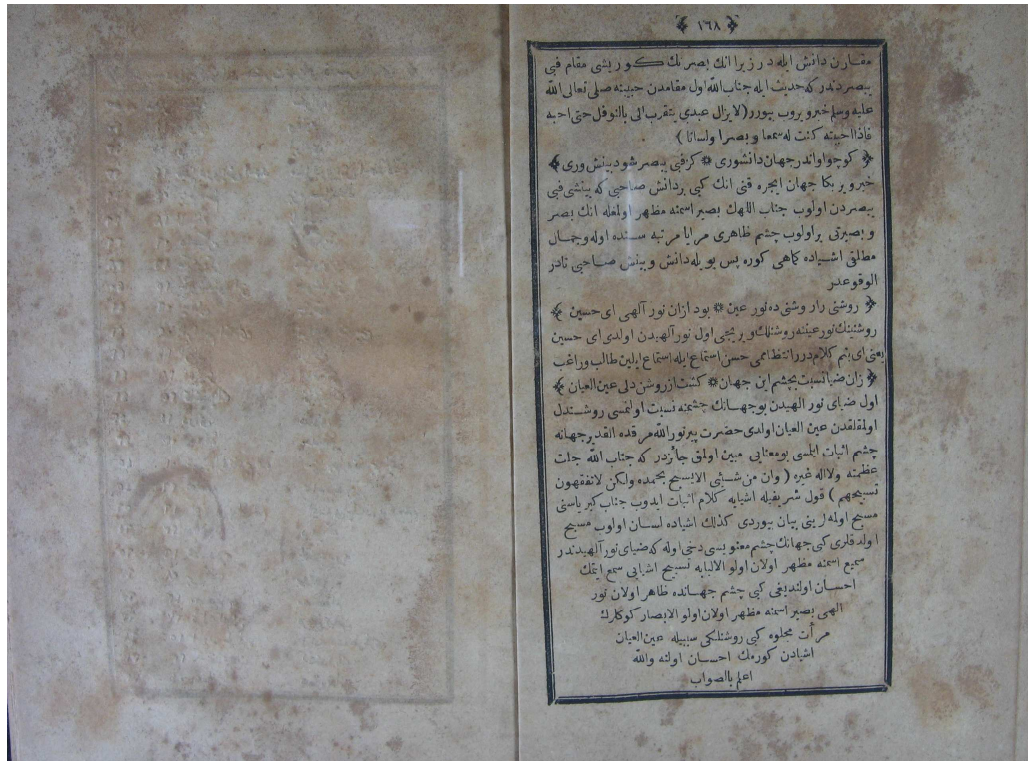
Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Bl. No: 273 - Yazma Nüsha -kapak-mühür

Süleymaniye Ktp. Halet Efendi Bl. No: 273 - Yazma Nüsha -birinci varak

Süleymaniye Ktp. İhsan Mahvi Bl. No: 14, Matbu' Nüsha - İlk varak (1a-1b)

Süleymaniye Ktp. İhsan Mahvi Bl. No: 14, Matbu' Nüsha - Son varak (83a-)